

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

Selçuk GENÇ

TOPLUMSAL KURUM OLARAK DİNİN AİLE KURUMUNDAKİ
YERİ AİLE İRŞAT ve REHBERLİK BÜROLARI
ÇANKAYA MÜFTÜLÜĞÜ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Yöneticisi:
Doç. Dr. İbrahim MAZMAN

KIRIKKALE - 2015

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Selçuk GENÇ tarafından hazırlanan “Toplumsal Kurum Olarak Dinin Aile Kurumundaki Yeri Aile İrşat ve Rehberlik Büroları Çankaya Müftülüğü Örneği” adlı tez çalışması, jürimiz tarafından, sosyoloji anabilim dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak oybirliği / oyçokluğu ile kabul edilmiştir. 01/ 07/ 2015

Prof. Dr. Dolunay ŞENOL

Jüri Başkanı

Doç. Dr. İbrahim MAZMAN

Danışman

Yard. Doç. Dr. Şahin DOĞAN

Üye

KİŞİSEL KABUL / AÇIKLAMA

Yüksek Lisans Tezi olarak hazırladığım “Toplumsal Kurum Olarak Dinin Aile Kurumundaki Yeri Aile İrşat ve Rehberlik Büroları Çankaya Müftülüğü Örneği” adlı çalışmamı, ilmi, ahlaki ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazdığımı ve faydalandığım eserlerin bibliyografyada gösterdiklerimden ibaret olduğunu, bunlara atıf yaparak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu şeref ve haysiyetimle doğrularım.

Tarih: 01/07/2015

Adı Soyadı: Selçuk GENÇ

İmza:.....

ÖNSÖZ

Toplumsal kurumların kaynağı olan aile kurumunun işlevlerini ve bu işlevleri yerine getirirken yaşanan sorunsalı (problemleri) ifade etmek, aile kurumunun incelenmesi yanında, toplumsal bir kurum olan din kurumunun kadimden bu yana aile kurumuyla olan ilişkisi çalışmamızın en temel konusunu teşkil edecektir. Kentleşme ve sanayileşmeyle birlikte hemen hemen bütün toplumlarda aile kurumunun sahip olduğu işlevlerin önemli bir değişime uğramış olduğunu, aile kurumunun işlevlerinin bir kısmını diğer toplumsal kurumlara aktarmış olduğunu ve olası içtimai boşluğun (toplumsal çözülme) sürecinin, aile kurumuna olumsuz etkilerini, olumsuz etkilerin asgari seviyeye indirilmesinin gerekliliğine dikkat çekeceğiz. Aile kurumunun diğer toplumsal kurumlarla olan kurumsal bağı dolayısıyla, aile kurumu işlevlerini daha sağlıklı yerine getirebileceğini, toplumsal kurum olan din kurumunun aile kurumuyla olan bağının önemi ve gerekliliğini gösterebilmek istedik. Modernleşmenin olumsuz etkilerinin, toplumsal yapıya ve dini hayatın ana esaslarının şekillendiği aile ortamına menfi etkilerinin bertaraf edilmesinin yolu, aile ve din kurumunun bir birine olan ihtiyacı düşünölmek suretiyle ele alınmalıdır. Hali hazırdaki bu durum, devletleri ve milletleri aile bütönlüğünün yeniden sağlanması ve güçlendirilmesine yönelik tedbirler almaya sevk etmiştir. Aile kurumunun bütönlüğünün korunup geleceğe taşınmasında ve modern dünyaya uyumlu olarak varlığını devam ettirmesinde, dinin özel bir rolü bulunmaktadır. Türkiye gibi dini değerlere toplumun büyük çoğunluğu tarafından önem verildiği toplumlarda, aile bütönlüğü ve huzurunun sağlanmasında dinin ayrı bir rolü bulunmaktadır. Din kurumunun, toplumsal çözölmünün sebeplerinin bertaraf edilmesi için önemine, kurumsal bir kimlikle iş gören Diyanet İşleri Başkanlığının alt bir kurumu olan ve kuruluşu itibarıyla henüz yeni diyebileceğimiz, Aile İrsat ve Rehberlik Bürolarının, aile kurumunun devamı adına ifa ettiği misyonu, dinin aile kurumunda ki yeri ve önemini, birbirini bütönlöyen iki kurum olduğunu bazı tespitlerle arz etmeye çalışmak bu çalışmanın ana gayesidir. Bu çalışmada yardımlarından ve sabrından dolayı tez danışmanı hocam Doç. Dr. İbrahim MAZMAN' a, Bölüm Başkanı Prof. Dr. Dolunay ŞENOL' a ve Yrd. Doç. Şahin DOĞAN'a teşekkürü bir borç bilirim.

Selçuk GENÇ

ÖZET

Bu çalışmada, toplumsal kurumun tanımı, yapısı ve işlevleri ele alınmış, kurumların birbirini bütünleyen ve birbirine olan ihtiyacı ifade edilmeye çalışılmıştır. Toplumsal kurumların bir birleriyle müştereken çalışmasının önemine değinilmiş ve toplumsal bir kurum olan (aile-evlilik-din) gibi kurumların birbirleriyle olan münasebetine temas edilmiştir. Aile ve din kurumunun birbirleriyle olan ilişkisi tanımlanmış ve birbirini bütünleyen bir bütünün parçaları olduğu gösterilmek istenmiştir. Toplumsal kurumları temelinden sarsan kurumsal çözülmeye temas edilmiş, sosyal çözülme (boşanma) tanımlanmış ve sosyal çözülmeye etken olan problemlerin çözümü için, değişen dünyada aile politikalarına değinilmiştir. Aile kurumunun geleceği adına yine aile politikaları çerçevesinde kurumsal bir kimlikle iş gören, Diyanet İşleri Başkanlığının alt bir kurumu olan Aile İrşat ve Rehberlik Büroları araştırılmış, Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarının sosyal çözülmeyi engelleyici teorik ve pratik çalışmaları incelenmiştir. Bu kurumun, zamanın getirdiği sosyal çözülme faktörlerine karşı oluşturmuş olduğu pratik faydayla toplumsal çözülmeyi, toplumsal bütünleşmeye çevirecek katkıları arz edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Toplumsal Kurum, Evlilik, Aile, Boşanma, Din, Rehberlik.

ABSTRACT

In this study, the definition of social institutions, structure and function are considered, organizations have tried to express the need to complement each other and together. It mentioned the importance of working jointly with each of the social institutions and a social institutions (family-marriage-religious) have been in contact with each other on the occasion of such institutions. The family and religious institutions defined relationship with each other and were intended to show that the parts of a whole that complement each other. Social institutions have been contacted to unravel shook the foundation of corporate social dissolution (divorce) for the resolution of identified problems and social unravel the factors that have been touched on family policy in a changing world. On behalf of the future of the family institution still sees a corporate identity work within the framework of family policies, examined Family and Guidance Office, which has an institution of the Religious Affairs Presidency, social disorganization of family guidance and Guidance Bureau has tried to supply their contributions into social integration.

Keywords: Social Institution, Marriage, Family, Divorce, Religion, Guidance.

SİMGELER VE KISALTMALAR

Kısaltmalar

AB

a.g.e.

a.g.m.

AİRB

ASAGEM

BADEP

Bkz.

c.

CEDAW

Çev.

Der.

DİB

DİYK

Ed.

GYV

Haz.

KSGM

p.

SHÇEK

s.

ss.

TCK

TDV

TDVY

vb.

vd.

yay.

Bibliyografik Bilgi

Avrupa Birliği

Adı Geçen Eser

Adı Geçen Makale

Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu

Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müd.

Baba Destek Programı

Bakınız

Cilt

Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı
Ayrımcılığın Kaldırılması Komitesi.

Çeviren

Derleyen

Diyanet İşleri Başkanlığı

Din İşleri Yüksek Kurulu

Editör

Gazeteci Yazarlar Vakfı

Hazırlayan

Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü

Page

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme
Kurumu.

Sayfa

Sayfadan sayfaya

Türk Ceza Kanunu

Türkiye Diyanet Vakfı

Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları

Ve benzeri

Ve devamı

Yayınevi, Yayınları, Yayıncılık

TABLÖLAR

Tablo 1: TÜİK Yıllara Göre Boşanma Rakamları (2001-2013).....	118
Tablo 2: Boşanma Sebepleri: TÜİK 2006 Yılı Verileri.....	126
Tablo 3: Boşanma Dava Türleri Kararları 2012.....	127
Tablo 4: TÜİK (2001-2013) Boşanma Nedenleri.....	128
Tablo 5: Evlilikte Dini Nikah: 2006 TÜİK Verileri.....	130
Tablo 6: Ükelere Göre Aile ile İlgili Kuruluşların Görüntüsü.....	147
Tablo 7: Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilat Şeması.....	160
Tablo 8: Diyanet İşleri Başkanlığı Personel Sayısı Son 13 Yıl.....	166
Tablo 9: 2008 İstatistiklerine Göre Diyanet Personelinin Eğitim Durumu.....	167
Tablo 10: 2013 İstatistiklerine Göre Diyanet Personelinin Eğitim Durumu.....	167
Tablo 11: Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarına 2007-2009 Müracaatlar.....	193
Tablo 12: 2007-2008 İller AİRB'nın Çalışmalarından Örnekler.....	194
Tablo 13: AİRB'na Müracaat Edenlerin Cinsiyet Durumu (2014-2015).....	215
Tablo 14: AİRB'ı Personel Cinsiyet Durumu (2014-2015).....	216
Tablo 15: AİRB'na Müracaat Edenlerle Görüşme Şekli (2014-2015).....	217
Tablo 16: AİRB'na Müracaat Edenlerin Medeni Durumu (2014-2015).....	218
Tablo 17: AİRB'na Sorulan Sorular (2014-2015).....	219
Tablo 18: AİRB'na Soru Soranların Yaş Aralığı (2014-2015).....	219
Tablo 19: AİRB'na Müracaat Edenlerin Eğitim Durumu (2014-2015).....	219
Tablo 20: Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu Faaliyet İstatistiği (2014-2015).....	220

GRAFİKLER

Grafik 1: ÇİM 2014 AİRB'na Başvuranların Cinsiyete Göre Dağılımı.....	215
Grafik 2: ÇİM 2014 AİRB'na Başvuranların Medeni Hale Göre Dağılımı.....	217
Grafik 3: ÇİM 2014 AİRB'na Başvuruların Konulara Göre Dağılımı.....	218

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ:.....	I
TÜRKÇE ÖZET SAYFASI:.....	II
İNGİLİZCE ÖZET (ABSTRACT) SAYFASI:.....	III
SİMGELER VE KISALTMALAR:.....	IV
TABLOLAR:.....	V
GRAFİKLER:.....	VI
İÇİNDEKİLER:.....	VII-XII
GİRİŞ:.....	1-11

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVDE TOPLUM VE KURUM

1.1.TOPLUM.....	12
1.2. KURUM.....	13
1.3. TOPLUMSAL KURUMLARLARLA İLGİLİ GÖRÜŞ VE KURAMLAR	
1.3.1. H.Spencer (1820-1903) Doğal Bir Yardımlaşma Sistemi-Örgütlü Bir Güç Olarak Toplumsal Kurum.....	14
1.3.2. Arnold Genhel'de (1904-1976) Yükten Kurtulma Kuramı.....	15
1.3.3. T. Parson'un Toplum Anlayışı.....	16
1.3.4. N. Luhman Toplumsal Uzlaşma Görüşü.....	16
1.4. TOPLUMSAL YAPI İÇİNDE KURUMLAR.....	18
1.5. TOPLUMSAL KURUMUN YAPISI VE İŞLEVLERİ.....	20
1.5.1. Toplumsal Kurumların İşlevleri.....	22
1.6. KURUMSAL VE KURUMLARARASI İLİŞKİLER.....	26
1.6.1. Kurumsal İlişkiler.....	26
1.6.1.1. Yazısız Normlar (Resmi Olmayan).....	27
1.6.1.2. Yazılı Normlar (Resmi).....	27

1.6.2. Kurumlararası İlişkiler.....	28
1.7. TOPLUMSAL KURUM OLARAK DİN.....	33
1.7.1. Genel Tanımıyla Din.....	33
1.7.1.1. Sosyolojik Açıdan Din.....	35
1.7.1.2. Dinin Toplum Üzerindeki Etkileri.....	39
1.7.1.3. Dinin Toplumsal İşlevleri.....	40
1.8. TOPLUMSAL BİR KURUM AİLE.....	47
1.8.1. Genel Tanımıyla Aile.....	47
1.8.1.1. Ailenin İşlevleri.....	49
1.8.1.1.1. Ailenin Biyolojik İşlevi.....	52
1.8.1.1.2. Ailenin Psikolojik Doyum Sağlama/Sevgi İşlevi.....	52
1.8.1.1.3. Ailenin Toplumsallaştırma ve Eğitim İşlevi.....	52
1.8.1.1.4. Ailenin Ekonomik İşlevi	53
1.8.1.1.5. Ailenin Boş (Serbest) Zamanları Değerlendirme İşlevi.....	55
1.8.1.1.6. Ailenin Dini İşlevi.....	55
1.9. TOPLUMSAL KURUM OLAN EVLİLİK.....	57
1.9.1. Genel Tanımıyla Evlilik.....	57
1.9.2. Evlilik Aile ve Din.....	60
1.9.3. Evlilik Dışı İlişkiler ve Boşanma	67

İKİNCİ BÖLÜM

SOSYAL DEĞİŞME

2.1. SOSYAL DEĞİŞME DİN ve AİLE.....	69
2.2. SOSYAL DEĞİŞMENİN FAKTÖRLERİ.....	71
2.3. DİN VE SOSYAL DEĞİŞME ARASINDAKİ İLİŞKİLER.....	72
2.3.1. Sosyal Değişmeyi Engelleyici Bir Faktör Olarak Din.....	72
2.3.2. Sosyal Değişme Faktörü Olarak Din.....	73
2.3.3. Sosyal Değişmenin Din Üzerindeki Etkileri.....	76
2.4. MODERNLEŞME VE AİLE.....	78
2.4.1. Modernleşme Din ve Aile	81

2.5. MODERNLEŞME VE TÜRK TOPLUM YAPISI	84
2.5.1. Modernleşme, Sekülerleşme Sürecinde Türk Ailesi.....	85
2.5.2. Türk Ailesi, Değişim Dinî Hayat ve Sekülerleşme.....	88
2.5.3. Sosyal Çözülme Kıskaçında Toplumumuz ve Sosyolojimiz.....	92
2.6. MODERNLEŞEN DÜNYADA AİLENİN GELECEĞİ.....	100
2.6.1. Aile Kurumunda Çözülme: Boşanma	102
2.6.1.1. Boşanma Olgusu ve Boşanmanın Tarihi.....	104
2.6.2. Dünyada ve Türkiye’de Boşanma Olgusu.....	110
2.6.2.1. Dünyada Evlilik Dışı İlişki ve Boşanma.....	110
2.6.2.2. Türkiye Örneğinde Boşanma.....	115
2.6.3. Boşanma Faktörleri ve Boşanma Nedenleri.....	121
2.6.3.1. Türkiye’de Boşanma Faktörleri ve Nedenleri.....	124
2.7. DEĞİŞEN DÜNYADA AİLE POLİTİKALARI.....	134
2.7.1. Sosyal Politikalar.....	135
2.7.2. Sosyal Çözölmeye Karşı Aile Politikaları.....	139
2.7.2.1. Türkiye’de Aile Politikaları	143
2.7.2.2. Avrupa Birliği ve Diğer Ülkelerde Aile politikaları	146
2.7.3. Toplumsal ve Manevi Bir İhtiyaç Olarak Din.....	151
2.7.3.1. Manevi Hayat ve Din	152
2.7.3.2. Manevi Problemlerin Çözölmesinde Din	154
2.7.3.3. Sosyal Bütünleşme ve Din	155

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DİYANET TEŞKİLATI

3.1. DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI.....	159
3.1.1. Merkez Teşkilatı.....	161
3.1.1.1. Ana Hizmet Birimler	161
3.1.1.2. Denetim, Danışma ve Yardımcı Birimler.....	162
3.1.2. Taşra Teşkilatı.....	163
3.1.3. Yurt Dışı Teşkilatı.....	163

3.1.4. Diyanet İşleri Başkanlığı Amaç ve İlkeleri.....	164
3.1.5. Diyanet İşleri Başkanlığı Tarafından Yürütülen Hizmetler	165
3.2. DİNİ DANIŞMA VE REHBERLİK İHTİYACI.....	169
3.2.1. İslami Açıdan Dini Danışma ve Rehberlik.....	171
3.2.2. Dini Danışma ve Rehberlikle İle İlgili Kavramlar.....	173
3.2.3. Dini Danışma ve Rehberliğin Dayanakları.....	175
3.2.3.1. Bilme İhtiyacı.....	175
3.2.3.2.1. Moral (manevi takviye) İhtiyacı.....	176
3.2.3.2.2. Uzlaşma İhtiyacı.....	177
3.2.4. Dini Danışma ve Rehberliğin Konusu.....	178
3.2.5. Aile İrşat ve Rehberliği.....	180
3.2.5.1. Aileye Yönelik Hizmetler.....	182
3.3. AİLE İRŞAT ve REHBERLİK BÜROLARINA GENEL BİR BAKIŞ.....	185
3.3.1. Aile İrşat ve Rehberlik Büroları Amaçları.....	185
3.3.2. Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarının Açılışı.....	185
3.3.3. Büroda Görev Alacak Personel.....	186
3.3.4. Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarının Görevleri	186
3.3.5. Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarının Çalışmaları	187
3.4. AİLE İRŞAT VE REHBERLİK BÜROLARI ÇALIŞMALARI.....	188
3.4.1. 2007 – 2009 Tarihlerinde Kadınlara Yönelik İrşat Çalışmaları.....	188
3.4.2. Belirli Gün ve Haftalarda Gerçekleştirilen İrşat Faaliyetleri.....	188
3.4.3. Personel Açığı Olan Bölgelerde İrşat Faaliyetleri.....	189
3.4.4. Yurt Dışı Çalışmaları.....	189
3.5. BÜROLARININ FAALİYET GÖSTERDİĞİ İLLER.....	191
3.6. BÜRO PERSONELİNİN YETİŞTİRİLMESİ.....	192
3.7. AİRB YAPILAN MÜRACAATLAR.....	193
3.8. RESMÎ KURUMLAR VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARIYLA ÇALIŞMALAR.....	195
3.8.1. TBMM Kadın-Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Çalışmaları.....	195
3.8.2. Toplantı ve Şûralar.....	195
3.8.3. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü ile Yapılan Çalışmalar.....	196
3.8.4. Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü ile Yapılan Çalışmalar..	197

3.8.5. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu ile Yapılan Çalışmalar..	198
3.8.6. Sağlık Bakanlığı ile Ortak Çalışmalar.....	198
3.8.7. Adalet Bakanlığı ile İşbirliği ve Cezaevlerindeki İrşat Çalışmaları.....	199
3.8.8. CEDAW Altıncı Ülke Raporu Hazırlık Toplantıları.....	199
3.8.9. Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesinde Din Görevlilerinin Katkısının Sağlanması Projesi.....	199
3.8.10. Kadına Karşı Şiddet ve Ayrımcılığın Durdurulması Projesi.....	200
3.8.11. Halk Sağlığı Eğitimi Projesi.....	201
3.8.12. Aile İçinde Kadına Yönelik Şiddet Atölyesi.....	202
3.8.13. Kadın Buluşmaları.....	202
3.8.14. Uluslararası Kadın Kongresi.....	202
3.9. AİLE BİRLİĞİNE AİRB KATKISI.....	203
3.9.1. Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarının Faaliyetleri.....	203
3.10. AİRB'NA GELEN SORULARIN VE SORUNLARIN KAYNAKLARI.....	206
3.10.1. Aile İçinde Problemlere Yol Açan İlişki ve İletişim Bozuklukları.....	206
3.11. ÇANKAYA MÜFTÜLÜĞÜ AİLE VE DİNİ REHBERLİK BÜROSU.....	210
3.11.1. Tanım ve Görevleri.....	210
3.11.2. Misyon ve Vizyonu.....	211
3.11.3. İlkeleri.....	211
3.11.4. Hedefleri.....	211
3.12. ÇANKAYA İLÇE MÜFTÜLÜĞÜ AİRB PROJELERİ.....	212
3.12.1. Kardeş Kadınlar Buluşuyor projesi.....	212
3.12.2. Aile Okulu Semineri Projesi.....	212
3.12.3. Aile ve Dini Rehberlik Bürosu Şubat Ayı Konferansı.....	213
3.12.4. Çankaya Müftülüğü Aile ve Dini Rehberlik Bürosu 'Aile Okulu' Semineri.....	213
3.12.5. Kardeş Şehir Mardin projesi.....	213
3.12.6. Tanıtım Semineri projesi.....	214
3.12.7. Evlilik Okulu projesi.....	214
3.13. ÇANKAYA MÜFTÜLÜĞÜ AİRB'NA MÜRACAAT DURUMLARI.....	215
3.14. AİRB'NIN AİLE BÜTÜNLÜĞÜ İÇİN TAVSİYELERİ.....	221
3.15. AİRB SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ.....	223

SONUÇ	227-232
KAYNAKÇA	233-243

GİRİŞ

Toplumsal kurum, örgütlü, organize edilmiş, teşkilatlandırılmış ve toplumsal gurupları içinde barındıran sistemli bir güç olmaktan çok, bu gücün oluşumuna yarayacak istenci sağlayan, genelliği ve sürekliliği olan kurallı davranışlar bütünü olarak tanımlanabilir. Başka bir ifadeyle toplumsal kurum, insanın en temel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelmiş davranışlar bütünüdür. Bu temel tanıma örnek vermek gerekirse, her toplumda sürekliliği olan bir evlilik ve aile düzeni ve bu düzene uygun olarak bireylerin davranışlarını yönlendiren kuralların varlığı söz konusudur. Söz konusu bu bütüncül kural ve düşüncelerle toplum çapında kendini bize gösteren (aile, din, eğitim, evlilik ve kültürel kalıplar) toplumsal kurumlar olarak tanımlanabilir.

Konuya temel ihtiyaçlar ve kültürel kalıplar açısından bakıldığında, bütün toplumlarda sürekli olarak bireylerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere kendiliğinden oluşmuş ya da insan iradesi ile oluşturulmuş, bireyler arası ilişkileri düzenleyen gelenek, görenek, törelerin ve dinin oluşturduğu bir kültür dokusundan söz etmek yerinde olur. Bireyler kendi dünyasını imar etmeleri için son derece önemli ve etkili bir çevre oluşturur. İnsanın doğal ihtiyaçlarını gidermek için kendiliğinden meydana geldiği sanısını uyandıran bu çevre, bireyin bilişsel yetisi aracılığı ile işlenerek onu, dolayısıyla toplumu kuşatan bir mekanizmalar ağı oluşturur. Toplumu kuşatan bu mekanizmalar ağı, toplumsal kurumları oluşturur. Toplumsal kurumlar (evlilik, aile, din, eğitim, kültürel kalıplar) toplumsal bir düzenin oluşumunu sağlar.

Aile kurumu, toplumsal yapının en temel unsurudur. Aile kurumu, ahlaki değerlerin bir düzen içerisinde işlendiği ve bireyin kişilik gelişiminin temellendiği kutsi bir yuvadır. Bir ömür boyu devam edecek olan dini, ahlaki, kültürel, sosyal eğitim bu kurumda başlar ve bireyin karakteri, sonradan edinimler bu yuvada şekillenir. Toplumların ve toplumsal yapının gelecek adına güven vermesinin en önemli vesilesi aile kurumudur. Toplumsal düzeni temin edecek en temel kurum

olan aile, bireyin eğitimi ve gelişimi adına en uygun rotamdır. Aile kurumunda yetişen birey aile ortamında, farklı cinsten ve yaş aralığında bireylerle bir arada olmakta, buna bağlı olarak bireyin ilerleyen dönemlerde içinde bulunacağı toplum hayatına daha kolay bir şekilde uyum sağlamaktadır. Bu şekilde topluma dâhil olan birey, toplumsal düzeni koruma ve toplumsal düzene ayak uydurabilmesi için gerekli kural ve kaideleri aile kurumu içerisinde öğrenmektedir.

Aile kurumunun birey ve toplum açısından tartışılmaz olan bu hususiyeti dolayısıyla, bütün semavi dinlerce bir oranda gayri semavi inançlarda önemi üzerinde durulmuş ve aile kurumunun sağlam temeller üzerine kurulması istenmiştir. Toplumsal bir kurum olarak vazife gören ve toplumsal yapıyı şekillendiren ilahi kurallar zinciri ‘Din Kurumu’ aile kurumuna ayrı bir önem vermiştir. Özellikle din hakikatini, sosyolojik kurum anlayışının temeli olan ‘doğal ihtiyaç öğretisi’ açısından ele aldığımızda, insandaki inanç olgusunun özünde, birey olarak insanın fizyolojik ihtiyaçlarının zorunlu bir yansıması olan birlikte yaşama (aile kurumu), inanarak bağlanma (din kurumu), doğüstü güçlere yönelme ve onlara ram olma gibi manevi ihtiyaç ‘doğal yapının’ gereği olan aile kurumunda dinin öğretilerinin, toplumsal yapının düzeni için birbirini takviye eden kurumlar olma zorunluluğunu doğurmuştur.

Dinlerin evlilik hususuna göstermiş olduğu hassasiyeti anlamak için, semavi dinlerin öğretilerine bakmak gerekir. İsviçre menşeli olan Medeni Kanunun evlilikle alakalı maddesi, semavi dinlerin aileye verdiği ehemmiyeti ortaya koymaktadır. İslam dini evliliğe ve evlilik bağıyla kurulan meşru birlikteliğe ayrı bir önem atfetmiş ve bu kutsal birlikteliğe birçok perspektiften yaklaşmıştır. Evlilik kurumu, meşru nikâh akdiyle kurulur, evliliğe süre tayin edilmez. Dinin öngördüğü esaslar üzerine evlilik bağı ile kurulan aile, toplumsal yapının huzurunu temin eden bireyleri yetiştiren bir sevgi ve şefkat yuvasıdır. Aile kurumu, toplum hayatının adeta bir küçük numunesidir. Neslin devam ve temadisi için, bireylere psikolojik, sosyolojik alanda endişelerini gidermenin yanında, kültürel değerleri (örf, adet ve

gelenekleri) istikbaldeki nesillere ulaştırma görevini de büyük oranda aile kurumu üzerine alır ve bu durum toplumun her kurumunda kendisini gösterir.

Buna bağlı olarak, İşlami kural ve kaideler, kadın ile erkeğin birlikte aynı hayatı paylaşmasının sosyal ve hukuki alanını tayin eden evlilik sözleşmesini detaylı bir Şekilde anlatır. ‘Nikâh’ akdine bağlı olmak suretiyle kurulan evlilik müessesesi bir manada hukuki bir zeminde kurulan bir işlem, bir bakıma ibadet kategorisi içerisinde kabul edilir ve ‘‘hukukullah’’ kavramıyla ifade edilir. İşlam dinine ait olan bu genel kabul, dinin evlilik kurumuna bakışını bize göstermiş olur. Evliliğin bireyi ve toplumu maddi ve manevi yönden kontrolü açışından büyük önemi vardır. Aile kurumu diğer toplumsal kurumların yanında kurumsal bir mahremiyeti vardır. Aile kurumunun bu mahremiyeti gereği, din bu müesseseye kutsallık atfetmiştir. Toplumsal kurumlar arasında daha bir mahrem yapısı olan aile kurumu meşru bir akde bağlı olmak suretiyle kurulan bu mahrem yuvanın sorunlarını belli başlı kurallar ve yaptırımlar çerçevesinde ayakta tutabilmenin mümkün olmadığı sonuçları itibariyle ortadır.

Bütün toplumsal kurumların kaynağı olan aile kurumunun işlevleri ve bu işlevleri yerine getirirken yaşanılan sorunsal (problemleri) ifade etmek, aile kurumunun yanında, toplumsal bir kurum olan din kurumunun kadimden bu yana aile kurumuyla olan ilişkisi çalışmamızın en temel konusunu teşkil edecektir. Kentleşme ve sanayileşmeyle birlikte hemen hemen bütün toplumlarda aile kurumunun sahip olduğu kabul edilen işlevler önemli bir değişime uğramış olduğunu, aile kurumunun işlevlerinin bir kısmını diğer toplumsal kurumlara aktarmış olduğunu ve olası içtimai boşluğun (toplumsal çözülme) sürecinin, aile kurumuna olumsuz etkilerini, olumsuz etkilerin asgari seviyeye indirilmesinin gerekliliğine dikkat çektik. Aile kurumunun diğer toplumsal kurumlarla olan organizeli bağını ve aile kurumunun işlevlerini daha sağlıklı yerine getirebilmesi için din kurumunun aile kurumuyla olan bağının önemini ve gerekliliğini gösterebilmek istedik.

Din, toplumsal bir kurum hüviyetindedir. Din kurumu, ehemmiyeti herkesçe malum olan, aile kurumunun devamı ve bekası adına birtakım esasları ihtiva eden bir kurumdur. Dinin, evliliğe vermiş olduğu ehemmiyet dolayısıyla aile bütünlüğü toplum bütünlüğü manasına geleceğinden dolayı evlilik dışı her türlü birlikteliği reddeder. Evlilik dışı birliktelikler aile kurumunu temelinden sarsacağı için, din kurumu evliliği toplumun vazgeçilemez bir gerçeği olduğunu ifade etmesinin yanında bu birlikteliği meşru yollarla olmasını emreder. Sosyal değişme, evlilik dışı ilişkiler sekülerleşen ve modernleşen bir dünyada aile vahdeti tehdit altındadır. Aile yapısı ve toplumsal yapıdaki bu çözülme aile saadetini, toplumsal vahdeti temelinden sarsmaktadır. Bu gerçekleri göz ardı etmeden asıl üzerinde duracak olduğumuz konu aile vahdetidir. Evlilik aile vahdetinin temincisi, boşanma bu vahdetin düşmanıdır. Bundan dolayı, dinin aile vahdetini sağlayıcı vasfına temas edecek ve dinin bu husustaki etkilerini göz ardı edilmesinin menfi etkilerini, sonuçlarını, değişen dünya ölçeğinde evlilik şekillerindeki değişikliklerle, boşanma oranları ve nedenleriyle ifade etmeye çalışacağız.

Modernleşmenin toplum nezdinde oluşturmuş olduğu algılar dinî düşünceyi, yaşayışı ve geleneksel davranış şekillerini, aile kodlarını, toplumsal yapıyı, kurumsal işleyişi önemli ölçüde değiştirdiği dünya gerçeğiyle ortadadır. Modernleşme ve sekülerleşme sürecinin dinle olan ilişkisi ele alınıp incelendiği takdirde, dine olan etkisi dikkate alındığı zaman modernleşmenin ve sekülerleşmenin manevi alana olumsuz etkileri görülmüş olacaktır. Dolayısıyla bu durum, dini algıların ve yaşayışın toplumsal ve kurumsal alandan daha ziyade bireysel alana yani özel alana çekilmesini netice vermiştir. Dolayısıyla dinin toplumun sosyo-kültürel hayatı üzerindeki etkisinin azalmasıyla ve aile gibi temel bir kurumda varlığını belli oranda yitirmesiyle, aile kurumunda işlevsel değişikliklerinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Dinin toplumsal yapıdan soyutlanması, kapsayıcılığı ve kuşatıcılığının kısıtlanması, toplumun geleneksel kodlardan uzaklaşması dinin özel alana hapsedilmesini netice vermiştir.

Modernleşmenin ve seküler algıların toplumsal yapıyı sarmış olması, din kurumu üzerinde birtakım kişisel ve nesnel olmayan yorumların yapılmasını netice vermiştir. Toplum nezdinde din kurumunun işlevlerinin algılanış biçimi de değiştiği için, dinin topluma arz edilmesinden tutunda, dinî esasların özümsemesine kadar birçok alanda değişken kabuller ortaya çıkmıştır. Gerek aile yapısında, gerekse toplum nezdindeki din algısında meydana gelen değişimler, geleneksel aile yapısındaki dinî hayatta bazı değişikliklere yol açmıştır. Modernleşmenin ve sekülerleşmenin, dini hayatın ana unsurlarının şekillendiği aile kurumuna olumsuz etkileri inkâr edilemez. Bu olumsuz etkilerin bertaraf edilmesi için, aile ve din kurumunun müşterek hareket etmesinin gerekliliğini ön plana çıkarmaktadır.

Dinin genel alandan özel alana çekilmesiyle ve dini olguların, ritüellerin yaşanması başka kurumlara devredilmesiyle dinin kurumsal ve toplumsal alandan soyutlanmasını netice vermiştir. Dinin aile kurumundaki etkilerinin azalmasıyla ve yetkilerinin başka bir kuruma devredilmesiyle aile kurumunda bir takım boşluklara sebep olmuştur. Aile kurumunda yaşanan bu boşluğu neticeleriyle görmek mümkündür. Değişen dünya şartları içinde din genel alandan özel alana çekilmiştir veya çekilmek istenmektedir. Din fert vicdanına hapsedilmiştir. Dinin genel alandan özel alana çekilme gayretlerinin sebepleri üzerinde durmak yerine, bu gayretlerin sonuçlarını değerlendirmek tezimizin ana konusunu teşkil edecektir. Modernleşmeye ve sekülerleşmeye bağlı olarak yaşanan dinin genel alandan çıkarılıp onu (dini) özel alana camiye-kiliseye-havraya vb. ibadet mahalline hapsedme ve onun dışında ona (dine) hakk-ı hayat tanımamanın neticelerini araştırmamızda görmek mümkün olacaktır.

Değişen dünya ölçeğinde aile kurumunun devamı adına yapılan araştırmaların genelinde, aile kurumunu temelinden sarsan (boşanma, evlilik dışı ilişki vb.) geleneksel kodlardan ve geleneksel kodların muhafazakâr esaslarından uzaklaşma bu çözümlenin en önemli sebebidir. Dünya ölçeğinde konuyu detaylandırmak araştırmamızın esası değildir. Şunu ifade etmek gerekirse konumuzu dünya örnekleriyle temellendirmek objektifliğe uygun olması açısından önemliken,

tezimiz ana eksenden kopmaması için bazı verilerin dışında genel olarak kendi toplumsal kurumlarımız ve sosyolojimiz etrafında araştırmamızı temellendirdik. Şunu da ifade etmeden geçmeyelim, maalesef sosyolojimizin eksikliklerinden biri olan ‘ev danasından öküz olmaz’ anlayışı kısmen bizi bu metoda itmiştir. Yapılan araştırmada geleneksel kodlardan kopan ailenin dünya ölçeğinde yaşadığı buhranı kısaca ifade ettikten sonra öze dönüp ‘Türk Toplum Yapısında’ genel durumu ifade etmeye çalışacağız. Gerek genelde gerekse özelde ailelerin geleneksel yapısı içinde dinin rolü oldukça önemlidir. Bunu evlenme biçimlerinde, aile içi ilişkilerde, boşanmaya karşı tavırlarında görmek mümkündür.

Dini hayatın temel esasları aile kurumunda şekillenir. Aile kurumunun geleneksel yapısı dolayısıyla, dinî kaideler, dini ritüeller diğer toplumsal kurumların aile kurumuna etkisinden daha ziyade yapıcı güce sahiptir. Ancak bu durum toplumsal yapılara göre değişkenlik arz edebilir. Toplumsal yapıya göre dini norm ve değerlerin yaşanması ve toplum tarafından kabulü farklılaşmaktadır. Örneğin geleneksel toplum yapısında din aile kurumunda daha ön plandayken, dini norm ve ritüellerin yaşanması, belirleyicilik gücü modern toplumda zamanla azalmıştır. Hâlbuki din, ailenin hem kendi içinde hem de toplumsal yapıyla düzenli ilişkiler kurmasının en önemli vesilesidir. Bunun yanında din, toplumsal alanda, fert planında ve aile kurumunda iletişim kurmanın ve sosyal bütünleşmenin en önemli vesilesidir. Ailede yaşanan dini boyuttaki bu gerileme, aile kurumunda ve toplumsal yapıda çözülmeyi, değişiklikleri ve yeni denge sorunlarını beraberinde getirmiştir.

Geleneksel kodlardan uzaklaşan toplum, modernleşmenin ve sekülerleşmenin kıskacında birçok maddi ve manevi değerlerini yitirmek üzeredir. Bunun neticesi olarak günümüz ailesi bir yandan sosyal ve kültürel değişimin getirdiği sorunlar karşısında aile huzurunu ve bütünlüğünü koruyabilme güçlüğü ile boğuşurken öte yandan manevi alanda ortaya çıkan istikrarsızlıkla sarsılmaktadır. Her iki zorlukla mücadele edebilmede maneviyat bir dayanak ve güç kaynağı olarak görülmekte, dini anlayış, davranış ve yaşayışların iç ferahlatan bir kavrayışa kavuşmasının bir ihtiyaç olduğu görülmektedir. Değişimin geleneksel kodları ve adetleri temelinden sarsan

etkileri karşısında sarsılan aileler, dinin ve maneviyatın temin edeceği güvenlik alanına dayanmak istemektedirler. Manevi gücünü ve dayanağını kaybeden aileler maddi ve manevi sorunlar karşısında ezilmekte, bunun yanında üstesinden gelemeyecekleri problemler yaşamaktadırlar. Toplumsal yapıda her geçen gün artan sorunlar neticesinde huzursuz aileler, parçalanmış yuvalar, birbirinden kopmuş fertler, boşanmış bireyler, aile yuvasını terk eden çocuklar, evlilik dışı birliktelikleri netice vermiştir. Bunun yanında aile içi şiddet, hatta cinayetler artmakta ve toplum bu ciddi sorunlarla karşısında sınav vermektedir.

Aile kurumunda yaşanan dinsel boyuttaki bu gerilemenin neticesi olarak, aile saadetinin son bulması, boşanmalar, aldatmalar, dağılmış yuvaları netice vermektedir. Aile kurumunda yaşanan bu buhran karşısında dünya devletleri nezdinde alınan veya alınmaya çalışılan tedbirler ve içe dönük yapılan çalışmalar üzerinde durmaya çalışacağız. Aile kurumunun yaşamış olduğu bu çözülme süreci ve etkilerinin toplumsal bir sorun olarak görülmesi ilk defa 20. yüzyılın ilk çeyreğinde fark edilmiş, aile kurumunda yaşanan çözülmenin giderilmesine yardımcı olmak maksadıyla, aile bütünlüğünü korumak üzere Batı ülkelerinde (ABD ve İngiltere’de) bir takım çalışmalar başlatılmıştır. İkinci dünya savaşından sonra bu çalışmalar aile danışmanlığı, sosyal yardım, yaşlı hizmetleri şeklinde kurumsallaşmış, bunun yanında evliliğin teşviki, karı-koca ilişkileri, çocuk-ebeveyn ilişkileri, kardeşler arası ilişkiler, akraba ilişkileri konularındaki çalışmalar hız kazanmıştır.

Günümüzde aile kurumunun gelişmesine ve sorunlarının giderilmesine yönelik (Aile eğitimi, Aile sağlığı, Aile danışmanlığı, Aile rehberliği) gibi, ailenin maddi ve manevi yönden gelişip güçlenmesi için sosyal, kültürel ve ekonomik alanlarda bilgiler verme, alternatif imkânlar sunma, sosyal kurumlarla ilişkilerini düzenlemede, haklarını savunmada, aile planlaması konularında aile destek hizmetleri çalışmaları yapılmaktadır. Bunun için Devlet yapısı içinde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı, Aile ve Sosyal

Araştırmalar Genel M¼d¼rl¼ę¼, Aile Planlaması Genel M¼d¼rl¼ę¼, Diyanet İşleri Başkanlığı Aile İşat ve Rehberlik B¼roaları gibi ¼zel birimler kurulmuştur.

Bu hizmetlerin her biri belli bir uzmanlığı gerektiren belli planlar d¼hiline de y¼r¼t¼len, programlı, yaygınlaştırılmış çalışmalardır. Bu alandaki çalışmalar g¼n geçtikçe ve problemin yapısının, şeklinin değişmesine bağlı olarak tedbirler ve y¼ntemler değişmekte, resmi ve ¼zel girişimler g¼n geçtikçe artmakta ve yaygınlaşmaktadır. Ailenin gelişip g¼lenmesi, bilgili, sağlıklı, uyumlu ve huzurlu bir yaşam d¼zeyine kavuşması için bu çalışmalara ¼nem verilmektedir.

Aile kurumuna y¼nelik ¼retilen hizmetlerde bug¼ne kadar ihmal edilmiş hususun din ve maneviyat olgusu olduğunu ifade etmiştik. Din ve maneviyat olgusu, mukaddime mahiyetinde arz ettiğimiz genel durum çerçevesinde asla g¼z ardı edilmemesi gereken ¼nemli bir husus olduğunu ifade edelim. Toplumda ¼zellikle aile danışmanlığı ve rehberliği çalışmalarında din ve maneviyat alanına y¼nelik geliştirici hizmetlere ihtiyaç bulunduğu muhakkaktır. Ailelerin karşılaştıkları hastalık, ¼l¼m, doğal afet, yoksulluk, ¼z¼rl¼ ve sorunlu çocuklar, madde bağımlılığı, suça itilme vb. sıkıntılıların ¼stesinden gelmede sağlam bir iman ve y¼ksek maneviyat yeg¼ne g¼ ve sığınak olmaktadır. Hayatın çeşitli zorlukları karşısında umudunu, yaşama azmini kaybetmeden m¼cadele edebilmeyi, yardımlaşma ve dayanışma iradesini g¼lendirip beşeri potansiyelleri m¼řtereken harekete geçirmeyi gerçekleştirmede din ve maneviyat olgusu çok ¼nemli bir g¼ ve enerji kaynağıdır.

Modernleşme s¼recinde yaşanan sosyal, ekonomik ve k¼lt¼rel değişimler aile yapısı ve fonksiyonları ¼zerinde ¼nemli etkiler bırakmıştır. Bilimsel ve teknolojik gelişmeler, hızlı kentleşme ve g¼ler gibi gelişmeler geleneksel aile yapısını, işlevini ve aile içerisindeki rollerin farklılaşmasına neden olmuştur. B¼t¼n bu değişimin b¼y¼k oranda aile b¼t¼nl¼ę¼ ¼zerinde olumlu etki yaptığını s¼ylemek zordur. Toplumun temel taşı olarak kabul edilen aile bug¼n giderek zayıflamakta, boşanmalar g¼n geçtikçe artmakta, evlilik dışı birliktelikler çoğalmaktadır. Bireyselleşmenin toplum ¼zerindeki etkinliğinin artmasına paralel olarak insanlar

yalnızlaşmakta ve misafirperverlik, diğerkâmlık gibi sosyal dayanışmayı sağlayan değerler her geçen gün zayıflamaktadır. Modern toplumdaki bu değişim ailenin fonksiyonlarını yerine getirmesi ve bütünlüğünün sağlanması konusunda yeni sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Hali hazırdaki bu durum, devletleri, aile bütünlüğünün yeniden sağlanması ve güçlendirilmesine yönelik tedbirler almaya sevk etmiştir. Ailenin bütünlüğünü korumaya ve modern dünyaya uyumlu olarak varlığını devam ettirme de dinin özel bir rolü bulunmaktadır. Türkiye gibi dini değerlerin toplumun büyük çoğunluğu tarafından önem verildiği toplumlarda aile bütünlüğü ve huzurunun sağlanmasında dinin önemli bir rolü bulunmaktadır.

Sağlıklı bir ailenin oluşumu ve devam ettirilmesine yönelik mesajlar İslam dininin en önemli öğretileri arasında yer almaktadır. Kur'an-ı Kerim ve Hz. Muhammed'in (sav) örnek uygulamaları İslami değerlere uygun nasıl bir aile öngörüldüğünü, aile içi ilişkiler, kadın-erkek ilişkisi ve ebeveynin çocuklarına karşı nasıl muamele etmesi gerektiği konusunda rehberlik edici niteliktedir. Bütün dinlerin, özelde İslam dininin ortak amacı insanın dünya ve ahiret mutluluğudur. İslam dininin aileyi ilgilendiren öğretilerinin temel dini referanslara bağlı kalarak zamanın gerekleri de düşünölmek kaydıyla, bu esaslar çerçevesinde topluma rehberlik edilmesi gerekmektedir.

Ölkemizde ise İslami değerleri esas alarak hizmet üreten en önemli resmi kurumların başında Diyanet İşleri Başkanlığı gelmektedir. Müftü, vaiz, hatip, Kur'an Kursu öğreticisi, imam ve müezzin gibi toplumla irtibat halinde olan personel vasıtasıyla İslam dininin aile konusundaki öğretilerini insanlara aktarmaktadır. Son yıllarda Diyanetin cami dışındaki (özel alandan) genel alana, toplumsal yapıyı kuşatıcı hizmetlerinin yanı başında aile kurumunu güçlendirmeye yönelik Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 2002-2003 yılında müftölükler bünyesinde Aile İrşat ve Rehberlik Büroları'nın kurulması karara bağlanmıştır. Yeni ismiyle Dini Danışma ve Rehberlik Bürolarının en temel vasfı aile kurumunun dini konulardaki ihtiyaç ve beklentilerini karşılamaktır.

Aile fertlerine bu alanda yardımcı olmak, bireylerin manevi durumunu yükseltmek suretiyle zorluklar karşısında azim ve iradelerini güçlendirmek din görevlilerinin en temel vazifeleri arasındadır. Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından bu maksada hizmet etmek için müftülükler bünyesinde, Aile İrşat ve Rehberlik Büroları kurulmuştur. Diyanet görevlileri resmi hizmet vazifesini yerine getirirken, toplumsal ve bireysel ihtiyaç olan rehberlik hizmetlerine yönelik birçok sorunla karşı karşıya kalmaktadır. Din görevlileri karşılaştıkları sorunların dini boyutuna cevap vermenin yanı sıra, gerekli olduğu takdirde rehberliğe ihtiyacı olan bireyi ihtiyaç duyduğu alana (sağlık, hukuk ve güvenlikle) ilgili uygun kişi, kurum ve kuruluşlara sevk etmek maksadıyla il müftülükleri bünyesinde Dini Danışma ve Rehberlik Büroları hizmete açılmıştır.

Bütün bireyleri yakından alakadar eden aile içi sorunları, kadına yapılan ayrımcılık ve şiddeti, insan hakları ihlallerini, töre cinayetlerini, çevre duyarlılığını, zararlı alışkanlıklarla mücadele gibi toplumsal konularda bireylerin ihtiyaç duyduğu dinî bilgi çerçevesinde kişiye rehberlik hizmeti götürmek rehberlik uzmanlarının en önemli görevleri arasında yer almaktadır. Rehberlik uzmanlarının en temel görevleri arasında bireylerdeki yanlış dinî anlayışları bertaraf etmek, bu alanda hizmet veren kurum ve kuruluşlarla birlikte hareket etmek, ortak projeler üretmek rehberlik uzmanlarının görevleri arasındadır.

Toplumsal ve bireysel sorunların çözümü adına bu alanda verilen rehberlik hizmetleri, resmi kurumlarla ve sivil toplum kuruluşlarıyla ortaklaşa üretilen toplumsal rehberlik politikaları toplumsal çözülmenin giderilmesi açısından önemlidir. Aile İrşat ve Rehberlik Büroları; Sağlık Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, Emniyet Genel Müdürlüğü, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Üniversiteler, Yerel Yönetimler ve Sivil Toplum Kuruluşları ile işbirliği yapmaktadır. Bu çalışmanın ana amacı; din kurumunun, toplumsal çözülmenin sebeplerinin bertaraf edilmesi için önemine temas etmektir. Kurumsal bir kimlikle iş gören Diyanet İşleri Başkanlığının alt bir kurumu olan ve kuruluşu

itibariyle henüz yeni diyebileceğimiz, Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarının, aile kurumunun devamı adına ifa ettiği fonksiyonu ifade edeceğiz. Bunun yanında Dinin aile kurumunda ki yeri ve önemini, birbirini bütünleyen iki kurum olduğunu bazı tespitlerle arz etmeye çalışacağız.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVEDE TOPLUM VE KURUM

Bu bölümde toplumun ve kurumun tanımı üzerinde durulacaktır. Toplumsal kurumların yapısı ve işlevlerine temas edeceğiz. Toplumsal kurum olan aile ve din kurumlarını tanımlayacak, aile ve din kurumunun bir hakikatin iki ayrı yüzü olduğunu ve birbirini bütünleyen kurumlar olduğunu ifade etmeye çalışacağız.

1.1. TOPLUM

Toplum, beşeri münasebetlerin zorunlu bir neticesi olarak ortaya çıktığını ifade edebiliriz. Çünkü insan, hayatını yalnız başına idame ettiremeyen, yaşamını topluluk içerisinde devam ettiren bir varlıktır. İnsanların birlikteliği ile topluluklar, toplulukların bir araya gelmesiyle de toplum meydana gelir. “Bu bağlamda toplum, fertlerin ihtiyaçlarını karşılamak için etkileşim içinde olduğu ve ortak bir kültürü paylaşan çok sayıda insanın oluşturduğu bir teşkilat ve ilişkiler ağı olarak karşımıza çıkar” (Hunt, Aktaran: Türkkahraman, 2009: 26).

Toplum, bazı hadiselerin direk gözlemlenebileceği bir birliktelik olduğu gibi bazı hadiselerinde dolaylı yollarla ve zaman sonra gözlemlenebileceği bir varlıktır. Diğer bir ifadeyle, toplum maddi ve manevi unsurlardan meydana gelen bir bütündür. Toplumsal yapıyı anlamlı kılan ve onu büyük ölçüde meydana getiren, toplumun sosyo-kültürel yapısıdır. “Toplumun nitel boyutu, fertler ve gruplar arasındaki ilişkiler, birbirleriyle olan etkileşimlerden ve belli değerlerden oluşur. Buna bağlı olarak toplum aynı zamanda, sosyal değerler bina edilmiş ve bu değerler etrafında etkileşimde bulunan bir varlık alanı olarak da görülebilir” (Brom ve Selznick, Aktaran: Türkkahraman, 2009: 26). Sosyal değerleri bir başka ifadeyle anlatacak olursak; “toplumun varlığı, birliği, işleyişi ve devamı için, toplumun ekserisi tarafından doğruluğu, gerekliliği ve toplum için önemi kabul edilen ve uyulması gereken alanı genişletilmiş ahlaki inançlar ve kaidelerdir” (Doğan, 2008: 321).

Topluma genel manada istikamet veren ölçüler ve temel kaideleri iki kategoride değerlendirebiliriz. Bu değerleri, yüksek değerler ve aracı değerler olarak isimlendirebiliriz. Yüksek değerler, tarihi süreç içerisinde toplumların benimseyip kabullendiği ve koruduğu aile, eğitim, din, siyaset, hukuk ve ekonomi gibi kavramlar etrafında oluşan değerlerdir. Bu değerlere temel değerler de denilir. Aracı değerler ise, yüksek değerlere erişebilmek, bu değerleri elde edebilmek ve koruyup muhafaza etmek adına inşa edilen, zamana, mekâna ve şartlara göre değişkenlik arz eden ve ihtiyaç duyulduğunda yerini yenisine terk edebilen değerlerdir (Türkkahraman, 2009: 26).

1.2. KURUM

Kurum, belli başlı davranış kalıplarının belli bir düzende ve form giydirilmiş haline, müesseseleşmesine denilir. Kurumlaşma gayreti, insanın fiillerinde kendini gösteren bir gerçektir. Herhangi bir yerde yalnız başına hayat süren bir insan bile fiillerini sıradanlaştırır ve eylemlerini sürekli bir hale getirerek belli bir kalıba sokar.

Kurumlaşma, belli bir düzeni olan, dengeli hareket eden ve işleyişinde bütünlük arz eden bir formun ve yapının adıdır. Diğer bir ifadeyle kurumlaşma; bireyin tavır ve davranışlarında, düzenli, dengeli, gözlenebilen ve bütüncül eylem kalıplarıdır. Peter L. Berger'e göre, "her ne zaman insanlar arasında karşılıklı olarak düzenlenen (tanınan) ve kalıplaştırılan eylemler var ise, o zaman kurumlaşma meydana gelebilir." Kurumsallaşma belli davranış kalıplarından oluşan eylemlere bağlı olarıktan oluşan ve belli işlevleri olan yapılardır. Kurumlar, sosyal değerlerden ayrı düşünülemez; sosyal değerlerin varlığı kurumsallaşmanın en temel dayanağıdır. Berger'e göre, "bir toplumdaki sosyal değerlerin paylaşılma oranı artıka, kurumlaşmanın da çap ve alanı bir o kadar geniş olur" (Aktaran: Türkkahraman, 2009: 27).

Kurumlar toplumsal ihtiyaçların karşılanması için birbirleriyle uyumlu, düzenli, organize olmuş bir şekilde, süreklilik arz eden formel ve informel yapının adıdır. Bir başka deyişle kurum, "bir toplumun temel ihtiyaçlarını ve faaliyetlerini

(inanç, üreme, yetiştirme, paylaşma, düzen ve eğlenme gibi) karşılayacak bir şekilde düzenlenmiş değerler ve normlardır” (Ficter, Aktaran: Türkkahraman, 2009: 27). Kurumlar yapısı gereği süreklilik arz eden yapılar olması dolayısıyla bireyin var olmasından öncede var olan, bireyin ölümüyle de varlığını devam ettirecek olan sosyo-kültürel yapılardır. Buradan hareketle kurumlar bireylerin ihtiyaçlarının giderilmesi için zamanın ve mekânın gerekleriyle oluşmuş veya fertler tarafından oluşturulmuş, bireyin dünyaya gelişyle hazır bulunduğu ve ölümüyle de yok olmayacak teşekküllerdir.

1.3. TOPLUMSAL KURUMLARLARLA İLGİLİ GÖRÜŞ VE KURAMLAR

Bu ana başlık altında toplumsal kurumlarla ilişkisi olan filozof, antropolog, sosyolog ve psikologların öne sürdüğü görüşleri ve oluşturmaya çalıştıkları kuramlarla, tezimizi temellendirmeye çalışacağız.

1.3.1. H. Spencer (1820-1903) Doğal Bir Yardımlaşma Sistemi-Örgütlü Bir Güç Olarak Toplumsal Kurum

H. Spencer, toplumsal yapıyı yaşayan bir organizmaya benzetir. Ona göre toplum ve organizma yaşayan bir organizma olduğu için her biri büyüme ve gelişim eğilimi sergilerler. Organizmayı oluşturan ve toplumsal yapıyı meydana getiren her parça belli bir amaca ve maksada hizmet ederler. H. Spencer, sıklıkla organizmayı meydana getiren biyolojik sistemlerle toplumsal kurumlar arasındaki benzerlikleri aramıştır. A. Comte ile başlayıp H. Spencer’de yaygınlık gösteren ve E. Durkheim ile zirveye ulaşan işlevselci sosyoloji anlayışına göre, “toplumu oluşturan parçalar, temel ihtiyaçları karşılamaya yönelik öğelerin oluşturduğu organik bir bütündür. Bu bütünü oluşturan parçaların işlevsel değişikliğe uğramasıyla toplumu oluşturan parçalar haliyle değişime uğrar” (Aktaran: Akyüz, 2008: 57). Buradan hareketle, toplumun ihtiyaç duyduğu asli ihtiyaçları karşılanmadığı takdirde toplumsal yapının organik bütünlüğü bozulur. Buna bağlı olmak suretiyle patolojik bir vaka meydana gelmesi kaçınılmazdır. Hali hazırdaki bu durum parçaları olumsuz etkilediğinden dolayı toplumsal yapıyı ve kurumsal işleyişi değiştirip etki altına almaktadır.

İngiliz toplum bilimci düşünür toplumsal yapıyı organizmaya, kurumları ise organik sistemlere, toplumun en küçük ferdi de hücrelere benzetir. Organizmanın yaşayabilmesi için, hücrelerin canlılığına hizmet eden organların işlevlerini en iyi şekilde yerine getirmeleri gerekir. Tıpkı bu örnekte olduğu gibi toplumun ve kurumların varlığını sağlıklı bir şekilde devam ettirebilmesi için toplumu oluşturan bireylerin ve kurumların ihtiyaçlarının karşılanması gerekir. Bu ihtiyaçlar maddi ve manevi ihtiyaçlardır. İleride uzunca temas edeceğimiz bu hakikati şöyle tarif edebiliriz. Maddi ihtiyaçların karşılanması, insanın ve insanla birlikte var olan kurumların sağlıklı bir şekilde varlığını devam ettirebilmesinin şartıdır. Manevi ihtiyaçlar kişinin ilahi olan aşkın bir güce dayanma ihtiyacıdır. İleride toplumsal kurumları tezimiz çerçevesinde ele alacak olduğumuzdan dolayı bu bölümde kısa temas edip geçmiş olduk.

Toplumsal kurumlar yukarıda da temas edildiği gibi, doğal bir yardımlaşma sistemi ve organizasyonudur. Fertler temel ihtiyaçlarını tek başlarına gideremedikleri için, başka fertlerin ve kurumların desteğine ihtiyaç duymuşlardır. Buna bağlı olarak temel ve asli ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik fertler bir takım birlikler ve örgütler oluşturmuşlardır. Dayanışmaya ve yardımlaşmaya bağlı oluşturulan bu birlikler ve örgütler kurumların ta kendisidir.

1.3.2. Arnold Gehlen'de (1904-1976) Yükten Kurtulma Kuramı

Kurum kavramını, insanın “yükten kurtuluşunu” sağlayan değerli bir sosyo-kültürel ilişki biçimi olarak tanımlar. Ona göre, kültürel bir bütünün parçası olarak dünyaya gelen bir bireye, temel ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için, bu kültür içinde yaşayan ve onun taşıyıcısı olan kurumlar ve gruplar tarafından belli davranış biçimlerinin oluşturduğu bir şema sunmaktadır. Bu davranış şekilleri aracılığıyla temel ihtiyaçlarını karşılayan fertler, kendine göre en verimli ve geçerli yolu-yöntemi bulma ‘zahmetinden’ ve onun getireceği olası ‘yükten kurtulmuş’ olurlar (Akyüz, 2008: 58). İnsan yaratılışı dolayısıyla zayıf bir varlık olduğundan dolayı kendi ihtiyaçlarını tek başına karşılayamamaktadır. Kendi kendine yetmediğinden dolayı insan kendi düşünce dünyasını ve kabiliyetlerini geliştirebileceği bir güce

ihtiyacı vardır. Bu ihtiyaçtan kurumlar doğmuştur. Birey ihtiyaçlarını bu kurumların varlığıyla belli başlı sorumluluklarını yerine getirirken kendisine yardımcı olacak ve sorumluluklarını paylaşacağı kurumların varlığı ‘yükten kurtulmayı’ ifade eder. İfade edilen bu anlayışa göre toplumu oluşturan bu kurumlar, bireyin, toplumun ihtiyaç ve beklentilerini karşılamak için zaman içerisinde örgütlenmiş yapılar ve yöntemler olarak varlık kazanmışlardır. Gehlen’e göre, “bu yapı ve yöntemler, bireyin toplumsal yaşamı için sadece önemli ve etkilidirler. Bu kurumlar toplumsal yapı ve kültürle çok sıkı ilişki içinde olduğu için bireyi yönlendiren sistemlerdir. Diğer önemli vasfı bireysel anlamda “birleşmeyi” ve “yükten kurtulmayı” sürekli olarak gündemde tutmaya çalışmasıdır” (Aktaran: Akyüz, 2008: 58).

1.3.3. T. Parson'un Toplum Anlayışı

T. Parson’un toplum anlayışında, toplumsal eylem ve toplumsal sistem veya kurum, iki temel öge olarak yerini alır. Ona göre toplumsal eylem; toplumsal sistemin kurulmasının en önemli ögesidir. Toplumsal eylemler toplumsal sistemi yani toplumsal kurumların teşekkülünü netice veren ve bu eyleme göre şekillenen yapıların adı kurumlardır. Toplumsal eylem ve toplumsal kurumun birbirleriyle olan işleyişi genellik ve bütünlük gösteriyorsa bunlara alt sistemler ya da toplumsal kurum denir. Örnek olarak aile, din, evlilik, eğitim ve ekonomi gibi (Polama ve Margaret, Aktaran: Akyüz, 2008: 85).

1.3.4. N. Luhman Toplumsal Uzlaşma Görüşü

N. Luhman'a göre kurumlar, soysa bilimler literatüründe; “sistemik kuramsal ana durumlar üzerine toplumsal bir kuramın açılımı” biçiminde özetlenmiştir. Toplumsal kurumlar, “bireyin toplumsal yaşamını yönlendirmekte kurumsal amaçlar doğrultusunda bireyin davranışlarına sınırlar koymaktadır” (Aktaran, Akyüz, 2008: 88). Toplumsal kurumlar bireyin yaşamına sınırlamalar getirmektedir. Yani bireyin rollerini tayin eden ve bireyi istediği tavır ve davranışı gelişi güzel bir şekilde ortaya koymaması için belli kurallar ve kaideler getirmek suretiyle rol ve statülerde kısıtlamalar getiren yapılardır. Kurumlar aracılığıyla gerçekleştirilen eylemler ve bu eylemlerin fikri alt yapısının birbiriyle uyumu,

toplumsal uzlaşmaya ve bütünleşmeye giden yolun açılması demektir. Bu anlayışa göre toplumsal kurumlar ister somut ve ister soyut bir yapı olarak düşünölsün bireyin hayatında çok etkili ve önemli bir işlem ortaya koymaktadır. Toplumsal kurumların bu işlevi sadece bireyin yaşamındaki bu rolden ileri gelmez. Bunun yanında bu işlev, toplumsal bütünleşmenin ve uzlaşmanın sağlanması adına gerekli bir koşuldur.

Toplumsal kurumların varlığını sürdürebilmesi için; fertler üstündeki bu işlevsel varlığını muhafaza etmelidir. Konuyu toplumsal kurumlar açısından değerlendirecek olursak bireyin hayatında ailenin, dinin, evliliğin, eğitimin, töre ve geleneklerinin, ahlaki değerlerin insanı etkileme gücünün zayıflaması, birey için kısmi bir özgürlüğün, serbestliğin ve kendini gerçekleştirme arzusunu önünü açmış gibi görülebilir. Ancak böyle bir durumun ortaya çıkması, toplumsal yaşamın kaosa sürüklenmesine, toplumsal kurumların bireyi kollayan, koruyan ve bireyin gelişimine yardımcı olan özelliğinin ve toplumsal vahdeti sağlayan sürekliliğinin ortadan kalkmasına neden olabilir. Böyle bir durumun oluşturacağı ağır şartlar bireyi altından kalkamayacağı yükler yükleyecek ve bireyin sonuçlarına katlanması zorunlu olacağından dolayı kaybeden birey olacaktır. Küreselleşen dünya ve onun getirdiği sosyal değişimin (sosyal çözölme) çekici görünen yüzü toplumları içinden çıkılmaz girdaplara sürükleyecektir. Toplumsal kurumlar birbirini bütünleyen ve destekleyen yapısının gerekliliği her geçen gün biraz daha önemini hissettirmektedir.

Akyüz'e göre, "değişmenin ve farklılaşmanın çekiciliğine kapılarak kısmi özgürlüğü ve kendiliğindenliği kalıcı özgürlüğe tercih etmeme durumundadır. Çünkü insanı varlığın birbirinden ayrılmaz yönleri olan birey ve toplumu dengeleyen bu temel yapılar toplumsal kurumlardır" (Akyüz, 2008: 89). Toplumsal kurumların bu temel işlevlerini eksiksiz olarak sürdürmeleri içinde bazı önlemlerin alınması ve bu bağlamda bazı temel politikaların oluşturulması gerekir. Bu önlemler ve temel birtakım politikalar yapacak olduğumuz çalışma ve araştırma nihai sonucu tayan edecektir. Toplumsal kurumlarla ilgili görüş ve kuramlarla ilgili sosyologların görüşlerini ifade ettik. Toplumsal kurumları bir yardımlaşma sistemi olarak ele almak mümkündür. Kurumların birbirini bütünleyen ve zamanın getirmiş olduğu

ihtiyaçlara bağlı olarak bir kurumun vasfını yerine getirmesi için başka bir kurumun varlığını zaruri kılması yükten kurtulma şeklinde formüle edilmiştir. Toplumsal bütünleşmeyle de ifade edeceğimiz gibi toplumsal uzlaşma kavramıyla da açıklamak mümkündür. Sosyologların ifade ettiği bu kuramlar ileride temas edeceğimiz konulara mukaddime (giriş-başlangıç) mahiyetindedir.

1.4. TOPLUMSAL YAPI İÇİNDE KURUMLAR

Toplumsal yapı; “bir toplumun teşekkülü ve işleyişi ile ilgili bir takım görevleri yerine getiren kurumlaşmış ilişkilerden meydana gelen bir düzen olarak tanımlanır” (Yasa, 1973: 2). Toplum, fertlerden müteşekkil bir yapının adıdır. Toplumun oluşturan fertler arasındaki ilişkileri düzenleyen, fertlerin belli başlı davranışlar sergilemesini amaçlayan, amaçları ve işlevleri olan, sınırları tayin edilmiş formlara (kültürel değerler, eğitsel, dinsel) yapıları toplumsal kurum olarak tarif edebiliriz.

Toplumsal kurum, bir kültürün ana unsurlarıyla (standart davranış biçimleriyle) bunlara bağlı olarak ortaya çıkan çeşitli yapılar, çoğu kez iyice yerleşmiş (kendini kabul ettirmiş) ve kültürel yapının ana yapısını oluşturduğunu kabul ettiğimiz daha büyük süreçler biçiminde örgütlenmiş yapılardır. Bu bağlamda toplumsal yapı denildiği zaman; “toplumda birbiriyle organize olmuş sosyal ilişkileri ile bunların birbirleriyle karşılıklı etkileşimlerinden oluşan bir bütünlük anlaşılır” (Özkalp, 1995: 8). Daha öz ifadesiyle; bu büyük düzenlemelere kurumlaşmış yapılar adını verebiliriz. Toplum yaşayan bir organizmadır. Toplum ve organizma canlı olduğundan her ikisi de olgunlaşma ve büyüme eğilimi sergilerler. Toplumunda kendine has bir yapısı vardır. “Teknik olarak toplumsal yapı; toplumu oluşturan öğeler arası bağımlılık ilişkisinden meydana gelen bir bütünlüktür. Toplumsal yapı, bir binanın yapısı gibi, temel, duvar, çatı gibi başlıca öğelerin birbirleriyle olan bağlantıları ve ilişkilerinde olduğu gibidir” (Gökçe, 1996: 5). Söz konusu kurumlaşmış bu yapılar, standart davranış biçimleri ile bunlara bağlı olarak ortaya çıkan inançlar, değerler, gelenekler, töreler ve diğer kültür kalıplarıyla bir sistem olarak düşünülebilir.

Bu sistem bireyin olduğu kadar, içinde var olduğu toplumun yaşamına ilişkin ana sorunlardan birinin çözümünü de temsil eder. Bu sistem içerisinde kurumlaşmış yapıların amacı, soyun devam ettirilmesi, maddi üretimde bulunma, bunun paylaşımıyla ilgili yaptırım ve kurallar, estetik ihtiyaçların tatminine yönelik davranışlar, biyolojik ihtiyaçların temini, gençlerin yetiştirilmesini amaçlayan eylemler, örf ve adetlerin uygulanması ile ilgili yaptırımlar, Tanrı'yı memnun etmek için (O'nun rızasını kazanmak için) gösterilen çeşitli dini yönelişler söz konusu edilebilir (Akyüz, 2008: 9).

Toplumsal kurumların ortaya koymuş olduğu davranış biçimleri ve bu kurumları oluşturan parçaların birbirleri ile uyumlu hareket eder ve etmelidir. Toplumsal kurum olan aile kurumunun oluşabilmesi, Medeni Kanun'da da ifade edildiği gibi kurumsal bir davranış olan evlilik yoluyla mümkündür. Aile kurumu kurulurken gelenekler ve dini motifler arasında sıkı bir ilişki vardır. Kurumsal normlar çerçevesi içinde yapılan evlilik kimin kiminle ve nasıl evleneceği konusunda kurumsallaşmış sosyo-kültürel bir yapıdır. Bütün toplumsal kurumlarda olduğu gibi bu yapıda beraberinde hukuki bir düzeni getirmiştir. Örneğin; evlilik yasakları (yakın akraba ve aynı cinsten kişiler arasında ki evlenme yasakları) ve evliliğin meşru görülmesi, toplumun gelenekleri, cezai müeyyidelerle hukuksal bir kimliğe bürünmesidir. Hukuki dilde çok çeşitli anlamlarda kullanılmaktadır. Medeni Yasa, boşanma yasağı, miras gibi anlamlarda kullanılmaktadır.

Kurum toplumsal yaşamın belirli bir görünümü ile ilgili olarak ortaya çıkmış toplumsal kurallar sistemine dayanır. Her kurum toplumsal yaşamın bir yönünü teşkil ettiğinden dolayı temel ihtiyacın adıyla zikredilmesi doğaldır. Hukuksal kurum, ekonomik kurum, aile kurumu, din kurumu, eğitici kurum gibi. Bu kurumlar toplumun bir yanını temsil ettiğinden dolayı her birine birden isim vermek gerekirse toplumsal kurum demek mümkün olur. Herhangi bir davranışın kurumsal olabilmesi için belli bir yapısının olması bu yapının süreklilik göstermesi, belli kuralları olması ve kuralların genellik sergilemesi gerekir. Bu özellikleri taşıyan kurum kavramının temelinde örgütlü (teşkilatlı-organize) bir eylem biçimi bulunmaktadır.

Sözü edilen bu anlam Hardfiel ve Kröner'e göre, "ortak çalışma ve iş birliği aracılığı ile oluşan ve belirgin bir görevi yerine getirmek amacıyla biçim kazanan bir sistemi gündeme getirmektedir" (Aktaran: Akyüz, 2008: 11).

Toplumsal kurum belli bir sistem dâhilinde ve örgütlü bir davranış biçimi sergilediği düşünülürse toplumsal kurumu oluşturan parçalar arasında bir statü ve rol dağılımının var olduğunu bize gösterir. Toplumsal kurumu oluşturan ve davranışları şekillendiren normlar, kurumsal kimliğin oluşması ve yerine getirilmesi gerekli olan davranış kalıplarının oluşmasını zorunlu kılmaktadır. Toplumsal kurumların, kurumsal bir duruş sergilemesi, duruşunu bir amaç doğrultusunda ve sistemli bir şekilde devam ettiriliyor olması onun kurumsal bir kimliğinin var olduğunu ifade eder.

1.5. TOPLUMSAL KURUMUN YAPISI VE İŞLEVLERİ

Kurumların yapısı, kurumun rollerinin taşıyıcısı olan statü sahiplerinin uyması gereken davranış biçimi, ahlak yapısı, sosyal sistemi ya da kurumsal düzeni kurumsal yapıyı ifade eder. Örneğin evlilik ve aile kurumunun temel işlevlerinden biri, toplumun biyolojik yönden sürekliliğine hizmet etmektedir. Fakat bunun nasıl bir aile yapısıyla gerçekleştirileceği konusu, o toplumun tarihsel, kültürel ve dinsel kurallarının oluşturduğu davranış sistemine bağlıdır. Bu aile modeli geleneksel aile veya çekirdek ailede olabilir (Akyüz, 2008: 40). Toplumsal yapıyı sosyal bir sistem olarak tanımlaya biliriz. Sosyal sistemler, sosyal fonksiyonlara bağlı hareket ederler. Sosyal sistem kavramı alanı oldukça geniş olan genel bir kavramdır. Üst, alt ve yan fonksiyonlarla ilişki içindedirler (Nirun, 1994: 7).

Buradan hareketle toplumsal yapı içinde kurumlar, sosyal-kültürel hayatın teşekkülü, işleyişi, sürekliliği ve gelişimi için toplumda vazgeçilemez yapılar olarak karşımıza çıkar. Emile Durkheim, 'Meslek Ahlakı' adlı eserinde, "bir toplumsal kurum, ahlaki değerler olmadan yaşayamaz. Aksi halde, ortaya sadece kişisel çıkar tartışmaları kalır. Toplumların bugün mustarip olduğu sorunlar işte buradan kaynaklanmaktadır" (Durkheim, 1986: 7).

Kurumsal yapının teşekkülünde, kurumsal normlara, ahlaki esaslara bağlı olarak oluşacak yapıyı kurumsal yapı olarak adlandırabiliriz. Toplumsal kurumun yapısal özellikleri, kurumların işlevlerini icra edebilmesine ve edebiliyor olmasına bağlıdır. Kurumların yapısal işlevleri, gurupların, sınıfların, zümrelerin ve çeşitli örgütlerin oluşmasını, hatta bazı kurumların ön plana çıkmasını zaruri kılmıştır. Toplumun özünü yansıtan temel değerler üzerine inşa edildiği için toplumsal kurumlar devamlılık gösterir. Toplumsal kurumların bu özelliğini J.A.Schumpeter, "çok zor ergiyen altın sikkelere" benzetmektedir. O'na göre bu 'sikkeler' in ergiyebilmesi, yani sosyo-kültürel davranış normlarını değiştirebilmesi için çok yoğun ve etkili bir çabaya ihtiyaç vardır.

Bu sözden hareketle toplumsal kurumlar, kurumsal davranış normlarının değişmemesi, süreklilik arz etmesi için ve toplumsal bir buhrana dönmemesi için evrensel normlarla çatışmayacak davranışlar sergilemelidir. Bu davranışlar, toplumsal kurumun en belirgin özelliğini yansıtır. Toplumsal kurumun en önemli varlığı insandır. İnsan diyalog kuran, düşünen ve kendini tanıyan bir varlıktır. Tüm bu üstün vasıflarına rağmen insan kendi kendine yeten bir varlık değildir. İnsan aklını kullanması yönüyle üstün bir varlıktır fakat içgüdü bakımından zayıf bir varlıktır. Bu zayıflığını giderebilmesi için, toplumsal kurumlarla hareket etmesine ve kurumlara bağlılığı ile mümkündür. Çünkü kurumlar, temel ihtiyaçların giderilmesini, yaygın ve kurallı davranış modellerinin oluşmasını zorunlu kılmıştır. İşte bu zorunluluk çoğunluğun bilincinde meşru olarak kabul edilen kurumsal davranışı, örgütlü davranışı, örgütlü kurumları doğurmuştur.

Fransız hukukçulardan M. Haurio (1856–1929) toplumsal kurum kavramını hukuksal açıdan incelerken iki kurum tipinden söz eder. Ona göre bu kurum tipleri, ağırlıklı olarak nesnelere ve kişileri söz konusu eden kurum modelleridir. Diğer bir ifade ile kişilerle özdeşleşen ve nesnelere anılan kurumlardır. Toplumsal kurumlar üç aşamadan geçtikten sonra varlık formu kazanırlar. Bu aşamalar. "toplumsal ilişki", "cisimlendirme" ve "kişileştirme" olarak değerlendirilebilir. Kurumlardaki

“kişileştirme” işlemi son aşamadır ve bu işlem ile kurum, kuruluş sürecini tamamlar. Kurumlarda temel ihtiyaçların karşılanmasına hizmet eden ana düşünce, göreci bir süreklilik aracılığıyla görev bilinci ve nesnel bir sorumluluk duygusunun taşınması konusunda gelişme kaydederek yönetim süreçlerinin uygulamaya geçirilmesinde işlerlilik ve beceri kazanırlar (Rosenbaum, Aktaran: Akyüz, 2008: 13).

Toplumsal kurumlar belli bir hukuki zemini, işlevleri olan ve belli bir düşünce sistemi içinde varlık formu kazanan yapılardır. Belli bir takım gözle göremediğimiz alanın varlığını madde alemine taşıyan önemli bir güç olduğunu ifade edelim. Görüldüğü gibi M. Hauriou gibi birçok toplum bilimci kurumları tanımlarken, emsali sözlerle kurumları ifade etmiştir. Kurumlar soyut anlamda bir düşünce oryantasyonu biçiminde değerlendirmek mümkün olduğu gibi, somut, kişileştirilmiş, belli amacı ve davranış modelleri arz eden sınırları belli olan bir yapı olarak tanımlamak da mümkündür.

1.5.1. Toplumsal Kurumların İşlevleri

Toplumsal kurumlar, “birer davranış modelleri olmaları ve fertlere önceden tayin edilmiş sosyal rol ve ilişki kalıpları sağlamaları sebebiyle, bireylerin davranışlarını kolaylaştırır, düzene koyar ve basitleştirir” (Zijderveld, 1985: 230). Kurumlar, bir amaç istikametinde hareket ederler, amaçlarını yerine getirirken yoğun bir gayretin içinde hareket ederler. Toplumsal kurumlar, yapılaşmasını daim sürdürmesi, aynı zamanda kurumlaşmış davranış biçimleri ortaya koyması, insanın temel ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlaması toplumsal kurumların temel işlevlerindedir. Bu temel işlevler topluma faydalı bireyler yetiştirme, toplumsal düzenin devamını sağlama ve sosyal adaleti gerçekleştirmek maksatlardır.

Toplumsal kurumlar, “toplumun istikrar, düzen ve devamı için kontrol mekanizması şeklinde hizmet görürler, toplumda süreklilik, istikrar, uyum ve dayanışma ancak kurumların varlığı sayesinde gerçekleşir” (Fichter, 2009: 122). Toplumsal kurumların toplumsallaştırıcı bir işlevi de vardır. Her doğan çocuk belli bir kültür ortamında neşet eder. Bu kültürel ortam, toplumun hem zihinsel hem de

duygusal öğelerinin birbiriyle bütünleşmesiyle oluşmuştur. Bir bütün olarak kendini ifade eden bu kültürel değerler, ebeveyn tarafından ve diğer fertler vasıtasıyla genç nesillere aktarılır, fertlerde sosyo-kültürel bir kimliğin oluşmasını sağlar. Bu da toplumsal kurumun ayrı bir işlevidir.

Toplumda ki tüm yapısal biçimler, bireyin, dolayısıyla toplumun ihtiyaçlarını karşılamak ve bu anlayışa uygun düşen bir işlevi üstlenmek için var olmuşlardır. Kurumsal yapı gerçeğinden hareketle, toplum yaşamı boşluk kabul etmez. Aile, din, ahlak, hukuk, ekonomi, siyaset ve eğitim gibi kurumsal yapılar ve onların örgütlenmiş somut biçimleri, belirli ihtiyaçların karşılanmasına hizmet eden kurumsal yapılardır. Bir toplumun düşünce yapısı, inanç yapısı ve bunlara bağlı olarak fiilleri, eylem biçimleri, davranışları, kişi henüz topluma katılmadan önce büyük ölçüde düzenli hale getirilerek toplumsal kurumlar tarafından planlanmıştır. Bundan dolayıdır ki, toplumsal kurumlar, bireyin yaşamını, davranışlarını, hareket kabiliyetini kolaylaştırırlar ve bu manada bireyi zahmetten kurtarırlar.

Fertler toplum hayatında karşılaştığı durum karşısında ve toplumsal hayatın devamı için önüne çıkan mevcut pozisyon karşısında nasıl tavır takınacağını toplumda hazır olarak bulur. Toplum hayatında hadiseler karşısında nasıl yaşayacağını öğrenmek ve keşfetmek için zaman ayırmak zorunda değildir. Zira fert bunu toplumda hazır olarak bulur. Fertlerin hadiseler karşısında nasıl yaşayacağını öğrenmek ve keşfetmek için ona yardımcı olan ve bu ihtiyacı temin eden kurumlardır (Aydın, 1997: 16).

Toplumsal kurumlar, gerek bireyi gerekse de diğer toplumsal organ ve sistemleri de kontrol edebilme işlevi vardır. Kurumlar belli başlı kural ve davranış kalıpları oluşturduğu için, bir yandan normlarla çatışan tavır ve davranışları cezalandırırken, bireye gelen ve gelmesi muhtemel olan dış baskılara karşı bireyi koruma altına alır. Kurumların, kesin kuralları ve yaptırımları olmaları dolayısıyla fertlerin eylemleri üzerinde bir denetleme görevi görürler. Hayvanlar âleminde

davranışlar içgüdüler tarafından sevk edilirken, insan hayatında davranışlar kurumlar tarafından yönlendirilir ve kontrol edilirler (Fichter, 2009: 232).

Kurumsal yapının bir diğer işlevi, birey, içinde bulunduğu kurumun, kimin, nerede, ne yapacağı, nasıl bir rol üstleneceği önceden tayin edildiği için, bireyin rahat adım atmasını temin eder, deneme yanılmalarla hareket etmesini ve zaman kaybını önler. Aile, din, hukuk, eğitim gibi kurumlar, bireyin ortaya koyacağı davranışlardan zarar görmemesini ve ceza almamasını önemli ölçüde engeller. Buradan hareketle birey davranışlarından dolayı cezayı hak etmemesi için, birey bu davranış kalıpları ile hareket etmeli ve istenilen davranış biçimlerini sergilemelidir (Akyüz, 2008: 47).

Kurumların bir diğer işlevi, fertleri kontrol etmenin yanı sıra, birbirlerini de gözetleme ve denetleme özelliğine sahiptir. Toplumsal kurumlar, insan davranışlarını sistemli bir şekilde kontrol etmesinin yanında, toplumun ideal düzeydeki beklenti ve ihtiyaçlarına sınırlar koyar. Kurumlar, “bireyin rastgele, keyfi ve başkaları için tehlikeli olabilecek davranışlarını denetlemek suretiyle toplumda sosyal kontrolü sağlar” (Zijderveld, 1985: 237).

Toplumsal yapının ihtiyaçlarının giderilebilmesi için çeşitli kurumlar toplumsal ihtiyacın niteliğine uygun olarak kurumlar görevlendirmiştir. Toplumsal kurumlar sorumluluk alanlarıyla ve işlevleriyle, toplumsal yapının ihtiyaçlarını karşılamaya çalışır. Herhangi bir kurumda zaman içerisinde toplumun bu ihtiyacının karşılanmasında bir zaman kaybı olursa ya da işlev kaybı olursa, toplumsal yapı yönelen işlevi karşılamak için o kurumun yapısında düzenlemelere gidebilir, (gitmeli) ya da bu işlevi yüklenecek ikinci bir kurumun oluşumunu gündeme getirerek yeni bir kurumlaşmaya yönelebilir (Akyüz, 2008: 48). Toplumsal kurumun temsil etmesi gerekli olan kurallar bütününde yaşanılacak olası problem alanlarını, toplumsal yapıda ortak bir bilinç oluşturmak suretiyle veya yeni bir kurumun varlığıyla ya da kurumlar arası diyalogla aşılabileceğini ifade etmeye çalıştık.

Kurumların bir diğeri işlevi ise bireyi ve toplumu geliştirme ve yetiştirme işlevidir. Toplumun kendine has düşünce yapısının yanında, duygusal ögelere de sahip bir yapısı vardır. Fakat bütün bu toplumsal yapıyı oluşturan faktörler mevcudiyetini kurumlar vasıtasıyla sürdürürler. Kurumlar bu özelliğindedir ki; bireyi koruyucu ve geliştirici özellik taşır. Bireyin getirdiği çeşitli değişim isteklerini zamana ve şartlara göre olgunlaştıran, toplumsal bir değer haline getiren kurumlardır. Bir değişim kalıbı birey için çekici olabilir, ama her değişim kalıbı toplum ve fertler için olumlu sonuçlar vermeyebilir. İster toplumsal kurumlar olsun isterse de toplumu oluşturan fertler olsun “değişelim de ne olursa olsun” demesi tehlikeli sonuçlar doğurabilir (Akyüz, 2008: 50).

Düşünülmeden atılan adımlar daha sonra düşünmeye sebep olabilir. Düşünmeden atılan adımlar tıpkı, sümüklü böceğin yerde bıraktığı kir gibi kir bırakır, kurumsal kirlilik olur. Objektiflikten uzaklaşmadan şunu ifade edeyim, kurumlar fiili durumun gerçekliğini göz ardı etmeden hareket eder ve etmelidir. Bu da kurumların işlevlerinden bir diğeridir. Toplumsal kurumlar işbirliği ve eş güdüm sağlama işlevleri de vardır. Kurumlar işlevlerini ve amaçlarını yerine getirirken, kendine benzer, aynı yönde hareket eden, bu yönde eylemde bulunan kurumlarla ve toplumsal oluşumlarla işbirliği yapmak ve eş güdüm içinde çalışmak zorundadır Kurumların amaçları ile toplumun beklentilerinin aynı yönde hareket ediyor olması bir eşgüdümün ve ilişki ağının bir göstergesidir. Yani kurumlar toplumun beklentileri yönünde eylemde bulunabilmesi onun işlevinin gereğidir. Toplum kendini var eden bu yapı ile barışık olabilmesi ihtiyaçlarının karşılanmasını temin eder. Kurumların kendi aralarında gösterdikleri eşgüdüm, uyum, işbirliği, toplumsal yapının ve toplumsal sistemin sağlıklı işlediğini gösterir.

1.6. KURUMSAL VE KURUMLARARASI İLİŞKİLER

1.6.1. Kurumsal İlişkiler

Kurumlar, toplumsal yapı içerisinde, ihtisaslaşmış ve farklı işlevleri yerine getiren alt sosyal sistemlerdir. Toplumsal kurumların işleyişi, kurumlararası ilişkiler ve toplumsal yapı hakkında bize genel bir kanaat vermektedir. Bir başka ifadeyle, toplumsal kurumların yapısı ve kurumlar arasındaki ilişkiler, genel olarak toplum hayatının durumu ve toplumun hangi yöne doğru hareket ettiğine dair toplum bilimciye bilgi vermektedir. Kurumlararası ilişkiler, belli başlı değerler ve kaideler etrafında devam eden ilişkilerdir. Daha önce de ifade edildiği gibi, toplumsal değerler, bir gruba veya topluma ait olan insanların uymak mecburiyetinde oldukları genel kaidelerdir. Türkkahraman'a göre, "toplumsal değerler, topluma anlam katan, insanlara ideal düşünmenin ve doğru davranışın yollarını insanlara gösterirler" (Türkkahraman, 2009: 33).

Toplum yapısındaki kurallar ise, kaynağını sosyal-kültürel ve ahlaki değerlerden alırlar. Toplumsal kurallar, ahlaki ve kültürel değerlerin uygulanışına kolaylık getirirler. Toplumsal kurallar insanların ne zaman neyi nerde nasıl ve ne şekilde yapacağını tayin eden kural ve kaidelerdir. Mesela; "doğruluk asli bir değerdir ama savaş halinde doğru olma adına düşmana bilgi verilemez. Toplum hayatında insanların tavır ve davranışlarına genel bir çerçeve tayin eden değerler ile bireylerin belirli şartlar doğrultusunda neleri yapıp yapmayacaklarını gösteren kaideler, geçerli eylem kalıplarıdır" (Ficter, 2009: 143). Toplumsal kurumlarda görülen normlar; dini normlar (kurallar), ahlaki normlar, örf ve adetler, moda kuralları ve hukuk normları olmak üzere çeşitli kategorilere ayrılrsa da, genelde yazılı ve yazısız olmak üzere iki grupta ele alınırlar.

1.6.1.1. Yazısız Normlar (Resmi Olmayan)

Toplum hayatında insan ilişkilerinin bir neticesi olarak, uzun sürede tekrarlanan ve yaygınlaşan toplum içindeki ilişkileri yöneten sosyal sistemi oluşturan normlardır. Dini kurallar, görgü kuralları, örf ve adetler, töreler, gelenekler ve görenekler ile moda ölçüleri genel manada resmi olmayan normlar olarak ifade edilebilir. Bu ölçütler veya normlar toplumda daha çok küçük gruplar (aile kurumu ve arkadaş grupları) arasındaki ilişkiler olduğunu ifade edebiliriz. Yazısız normların insanı bağlayıcı yönü ve yaptırımları daha ziyade manevi yönlüdür. Fakat her ne kadar yaptırımları manevi yönlü olsa da, çoğu zaman fertler üzerinde, resmi kurallardan daha fazla bir etkiye sahip olmakta ve kontrol görevi görebilmektedir. Enformel normlara uymamanın en hafif cezası, alaya alınma, kınanma, toplum tarafından dışlanma en ağırı ise, linç girişimi şeklinde kendini gösterir (Türkkahraman, 2009: 34).

1.6.1.2. Yazılı Normlar (Resmi)

Toplum hayatını ve insan ilişkilerini düzenleyen hukuki kurallara denir. Bu kurallar, kanunlar, tüzük ve yönetmelikler gibi yetkili merciler tarafından düzenlenen, uygulamaya konulan, gerek duyulduğu takdirde değiştirilen, normlardır. Toplumsal ilişkiler karmaşık bir hal aldığı zaman, bireyin davranışını belirlemede resmi olmayan normların bağlayıcılığı azalır. Toplumsal ilişkiler böyle bir durumda, hak ve sorumlulukların açıkça ifade edildiği yazılı normlarla sürdürülür. Bu tür kuralları hiçe saymak suçtur ve bu kural ve kaidelere uymayanlara maddi, manevi ve bedeni mücazat verilir. Yazılı kural ve kaideler, sınırları tayin edilmiş eylemler ve sınırlamalardır. Fertler bu eylem kalıplarına uyduğu müddetçe, fertlerin diğer davranışlarıyla formel normlar ilgilenmez (Fichter, 2009: 91).

Üzerinde daha ziyade durulması gereken ilişkiler ağı resmi (formel) ilişkiler ağı olması gerekmektedir. Resmi ya da biçimsel kurumsal ilişki, toplumsal kurumları oluşturan ana esaslar çerçevesinde kurulan ya da kurulması gereken ilişkilere dir. Kurumlararası ilişkiler resmi olmayan normlardan ziyade, resmi normlar ekseninde devam eder. Kurumsal ilişkiler, “hangi konularda kimin ne yapacağı

önceden yazılı kurallarla belirlenmiş ve resmi yaptırımları olan bir ilişkiler ağıdır. O halde kurumsal ilişkileri, bir kurumun veya teşekkülün (örgütün) anayasasında ve statüsünde resmi olarak tayin edilmiş, düzenlenmiş ve belirlenmiş ilişkiler ağı olarak ifade edilebilir” (Öncü, 1982: 36). Bir başka ifadeyle kurumlararası ilişkiler, belirli esaslar ve normlar çerçevesinde yürüyen, yürütülmek zorunda olan ve belli başlı yaptırımları bulunan ilişkiler ağıdır. Bu ilişkiler ağının bir takım özellikleri söz konusudur.

1. Bu ilişkiler kişilik dışı bir özellik göstermesidir. Yani şahısların keyfilğine terk edilemezler. Bu yönüyle kurumsal ilişkileri, ahitleşmeye bağlı bir birliktelik ilişkisi olarak görülebilir.

2. Kurumsal ilişkiler belli başlı örgütsel amaçların yerine getirilebilmesi için araç olarak kullanılması.

3. İlişkiler ağının, belli başlı sorumlulukları, yetki ve hesap verme gibi özellikleri olması gerekmektedir (Yalçın, 1985: 38). Kurumların bu özellikleri, kurumsal ilişkilerin olmazsa olmazları olarak görülebilir. Kurumsal sorumluluk, kurumsal yapıda görevli olan bir ferdin üzerine almış olduğu sorumluluğu, yetkiyi en iyi şekilde yerine getirme vazifesidir.

1.6.2. Kurumlararası İlişkiler

Toplumların kurumlardan müteşekkil bir sosyal yapı olduğu göz önüne alındığında, toplumdaki hiç bir kurum, yalnız başına bir anlam ifade etmez. Toplumsal yapı içindeki kurumlar belli bir düzen oluşturup karşılıklı bir etkileşim içerisindedirler. Kurumların birbirlerine olan bu bağımlılığı dolayısıyla birbirlerini etkiledikleri gibi birbirlerinden istifade ederler. Kurumların birbirlerinden etkilenmeleri, “bazen bilinçli (doğrudan) bazen de bilinçsiz (dolaylı) bir şekilde olmaktadır” (Chodak, Aktaran: Türkkahraman, 2009: 36). Yöntem olarak toplumsal kurumları birbirinden ayrı olarak ele alıp tahlil etmek imkân dâhilinde olsa bile hakiki anlamda kurumları, birbirinden ayrı olarak düşünmek ve değerlendirmek

mümkün değildir. Çünkü toplum hayatında, bir kurumun belli başlı fonksiyonları ve işlevleri yanında, diğer kurumlarla olan bağı açısından birden fazla ve çok yönlü fonksiyonları vardır. Örneğin, bir toplumda okul genel manada eğitime hizmet ederken, aile kurumunun da bireylerin eğitimi ve öğretimi adına icra ettiği fonksiyonları göz ardı edilemez. Toplumun genel ahengi ve işleyişindeki düzen daha ziyade toplumsal kurumların birbirleriyle olan münasebetin düzenine ve uyumuna bakmaktadır (Hewitt, Aktaran: Türkkahraman, 2009: 36). Kurumlararası ilişkilerde öncelikle toplumsal kurumun kendi alt kurumuyla, sonra da toplumsal kurumların birbirleriyle müşterek uyumu, toplumsal ihtiyaçların ve kurumsal amaçların gerçekleşmesi açısından hayati bir önem taşır.

Kurumların birbirleriyle olan işlev birlikteliği veya kurumsal dayanışma, toplumsal yapının gelişmesinin ve toplumsal hedeflere ulaşabilmenin ön şartıdır. Toplumsal yapının sağlıklı işleyişi ve toplumun hedeflerine ulaşabilmesi ancak kurumlararası kuvvetli bağların, etkili bir iletişimin kurulması ve bu ilişkilerin devamlılığıyla mümkündür. Kurumlararası işbirliği, dayanışma ve müşterek hareket etme toplumda güven ağının genişlemesine ve böylece ortak amaçlara, hedeflere ve toplumsal menfaatlere daha kolay ve en kısa zamanda ulaşılmasına zemin hazırlar. Kurumlararası iyi ve güçlü ilişkiler, toplumdaki ayrışmaların, sosyal çözülmenin ve toplumsal kutuplaşmanın giderilmesine olumlu etki ederek, toplumsal bütünleşmenin, dayanışmanın ve vahdetinin gerçekleşmesine zemin hazırlar.

Bir toplumda, her hangi bir kurum veya kuruluş kendisinden beklenen asli fonksiyonunu icra etmeyip, bunu diğer kurum ve kuruluşlardan beklerse veya kurumlar kendi alanlarının dışında alan ihlali yapıp aktif olmak isterlerse, o toplumda önce bir rol karmaşası, akabinde ise, buhran ve kaotik durumlar oluşmaya başlar. Kurumların herhangi birinde baş gösteren hastalıklar, aksaklıklar diğer toplumsal kurumları çok geçmeden olumsuz etkiler. Örneğin, aile kurumunu asli fonksiyonlarıyla koruyamayan ve işlevlerini sağlıklı yaşatamayan bir toplumun diğer toplumsal kurumları, aile kurumunun işlevlerini yerine getirememenin bedelini çok ağır bir şekilde ödemek zorunda kalacaktır.

Bunun faturasını (ağır bedelini) hali hazırdaki toplum ve gelecek nesiller öder. Buradan hareketle, kurumlararası ilişkilerinin en önemli kaidesi, ‘yaşat ki yaşa’ olarak ifade edilebilir. Toplumsal kurumların en önemli misyonu dinamik yapısı ve değişime ayak uydurmasının yanında, toplumsal alanda istikrar ve düzeni temin etmektir (Erkal, 2000: 15).

İstikrarın ve düzenin sağlanmasında ise kurumlar toplumsal düzende yapı taşları rolünü oynar. Bu yapı taşlarının veya sütunlarının yerinden oynatılması, tahrip edilmesi, toplumun ta temelinden sarsılması ve dengesinin bozulması anlamına gelir. Bu sebeple bir toplumda herhangi bir kurumun işlevlerini yitirmesi, kendi asli esaslarının dışına çıkması, diğer bir kurumla anlaşmazlığa veya çatışmaya düşmesi, kuruma harp ilan etmesi veya onu saf dışı bırakması, topluma ve insanlığa yapılan bir hizmet olarak görülemez. Hatta kurumların böyle bir tavır içine girmesi, toplumun kendi ayağına kurşun sıkması manasına gelir. O halde bir toplumda fertlere kızıp, kurumlar şeytanlaştırılıp devre dışı bırakılmaz veya varlığı ortadan kaldırılamaz. Çünkü kurumları bir şekilde devre dışı bırakılan, darbe yiyen, baskı altına alınan veya toplumsal her hangi bir kuruma (din, aile, evlilik) harp ilan edilen toplumlarda, toplumsal ahenk, düzen, bütünlük ve uzlaşma olmaz ve kurumsal vahdet kolaylıkla bozulur. Böyle bir çözülmeye maruz kalan toplumların ise, ne kalkınmasından ne de gelişmesinden ne de evrensel insani değerlerden söz edilebilir. Bu çerçevede toplumsal kurumlar, varlığını, birliğini ve hedeflerine ulaşmasını temin için, kurumlar arası çatışmalardan uzak durması gerekir.

Toplumsal kurumlar arasında rekabetten söz edilebilir ama bu rekabet asla kurumsal çatışmaya dönüşmemelidir. Sınırları tayin edilmiş ve kuralları konulmuş bir rekabet, kurumsal gelişimi ve kaliteyi artırabilir fakat kurumsal rekabet hiçbir şekilde bir mücadeleye (rekabete) dönmemelidir. Burada hem kurum içi hem de kurumlararası sorunlar oluşturacak ve kurumsal ilişkilere hasar verebilecek bir takım olumsuz durumlardan da söz edilebilir. Gerek kurum içi iletişimde olsun gerekse de kurumlar arasındaki iletişim de birtakım kopukluklar olsun kurumsal çatışmaya

sebepler olur. İletişimde anlaşmazlık, yanlış ve eksik bilgilendirmeler hem kurum içinde hem de kurumlar arasında çatışmalara neden olabilir (Açıköz, 2005: 70).

Kurumsal yapılarda yer yer ihtiyaçlar ve hedefler istikametinde bir takım kısmi veya köklü değişikliklere gidilir. Özellikle kurumsal değişmelerin kısa bir zaman içinde ve hızlı bir şekilde gerçekleştiği durumlarda, kurum içi ve kurumlar arasında bilgi akışını zorunlu kılar. Bu bilgilendirmeler yerinde, istenilen seviyede, doğru zamanda ve doğru bir şekilde yapılmazsa ve yerine getirilmezse hem kurum içinde, hem de kurumlararası ilişkilerde sorunlara ve aksamalara yol açar.

Bunun yanı sıra kurumsal yapılar ile bu yapıların işletim elemanları birbirlerinden farklı dinamik ve değişken özellikler gösterirler. Örnek olarak, aile kurumu ve aileyi oluşturan bireyler genel olarak daha sabitken, eğitim kurumunun yapısı ve kurumu oluşturan elemanları daha değişken bir yapı arz eder. Bu tür kurumsal yapıların değişken yapısı dolayısıyla kurum içi ve kurumlar arası etkili bir iletişimi ve koordinasyonu zorunlu kılmaktadır. Bireyler kendini geliştirmek ve sorunlarını çözmek adına insanlarla düşünce ve fikir alışverişinde bulunmalı, iletişim içinde olmalıdır. Cüceloğlu'na göre, "toplumsal ve kurumsal istikrarın, sürekliliğin, verimliliğin ve başarının yolu, kurum içi ve kurumlar arası etkin bir iletişimden geçer" (Cüceloğlu, 2000: 12). Toplumsal vahdetin ve düzenin devamı adına kurumların ve toplumu oluşturan bireylerin iletişim ve dayanışma içinde olması gerektiğini ifade etmiş olduk. Şenyapılı'ya göre, "etkin iletişim; iki kişi veya iki birim arasında veya bir örgüt içerisinde bir bilginin, görüşün ve davranışın eksiksiz olarak paylaşılmasını sağlayan iletişimdir" (Şenyapılı, 1981: 108).

Kurumların temel işlevlerinden ve amaçlarından sapması ve kendi alanlarının dışına çıkması da kurum içi ve kurumlar arası çatışmalara sebep olabilir. Ekonomi kurumunun üretim yapmak yerine siyaset üretmesi, siyaset kurumunun çözüm yerine ticaret yapması, eğitim kurumunun bilim üretmek yerine film üretmesi, din kurumunun da maneviyat yerine siyaset üretmesi ve siyaset kurumunun bir malzemesi haline gelmesi kurumsal ve toplumsal bir kaosu göstergesi olarak

görülebilmektedir. Bu tür karışıklıklara maruz kalmamak için, kurumların amaçlarının, hedeflerinin ve sınırlarının iyi bilinmesi ve kurumu oluşturan ana öğeler tarafından özümsemesi çok önemlidir. Bu bağlamda gerek kurum içi gerekse kurumlararası işbirliği ve uyumu sağlamak bakımından kurum içi ve kurumlaraarası eğitim ve koordinasyon çalışmaları bir ihtiyaç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Toplumsal kurumlar, toplumsal bütünlüğü korumanın yanında, insanların diğer insanlara verebileceği zararları ve kötülükleri engellemek amacıyla da oluşturulmuş yapılardır. Bütün kurumların işlev ve hedefleri, birbirlerinden farklı olsa bile her kurum, toplumun bütün kesimine hizmet etmek mecburiyetindedir. Bundan dolayıdır ki kurumlar birbirlerinin rol ve statülerini üstlenmek yerine birbirlerini besleyen ve destekleyen kurum olma niteliğini gösterebilmesi toplumsal kurumun ana gayelerindedir. Kurumlar, evrensel değerleri temsil etme gayreti onun işlevlerinin bir başka yönünü teşkil eder. Temsil ettiği evrensel değerler, günümüzün ideal devletinin ve devlet düzeninin meşru gücüdür. Toplumsal kurumlar, toplumun belli ihtiyaçlarına yanıt vermek üzere işlevsel bir tavır sergilemek için vardır. Kurumların işlevsel tavırlarını ortaya koyarken çok geride kalması, ya da bundan sapması, toplum yaşamında boşluk olmayacağından, bu eksikliğin tamamlanması ve doldurulması gerekir. Böyle bir sonucun ortaya çıkması diğer kurumların ve toplumun bazı telafi mekanizmalarının devreye girmesini kaçınılmaz kılar. Ayrıca bu fiili durum çoklarınınca meşru görülürse hukuki durumu meşru olarak beraberinde getirir.

Özet olarak söylemek gerekirse toplumsal kurumlar, bireyin temel ihtiyaçlarının (yeme, içme, barınma, cinsel doyum, öğrenme, inanç, yönetme vb.) karşılanmasına yönelik ortaya çıkmıştır. Bu davranışların oluşum sürecinde, insanın zihinsel gücünün varlığı önemli rol oynamıştır. İnsanın temel ihtiyaçlarının giderilmesine yönelik her adım toplumsal kurumların oluşumunu sağlamıştır. Toplumsal kurumun yapısını ve işlevlerinin çerçevesini çizdik. Toplumsal kurum olan din, evlilik ve aile ve kurumlarının tanımını ve işlevlerini ifade edip, birbirleri ile olan münasebetini ve münasebetinin önemini arz etmeye çalışacağız.

1.7. TOPLUMSAL KURUM OLARAK DİN

1.7.1. Genel Tanımıyla Din

Din, kökü itibariyle Arapça olup, kelime olarak “baş eğmek, itaat etmek, hakkını almak, ödünç almak, borç etmek, adet edinmek, baş eğmek, hesaba çekmek, idare etmek, ceza veya mükâfat vermek, hizmet etmek” gibi anlamlara gelir. Teknik ve terim anlamıyla din, “irade sahibi varlıkların manevi, idari, sosyal, iktisadi ve hissi yönleriyle hayatlarının bütünü tanzim için bilerek ve isteyerek uydukları kaideler bütünüdür” (Yılmaz ve İhsanoğlu, 1998: 121). Bilimsel anlamda olduğu gibi genel ve günlük dilde de din kavramı, insanın aşkın bir güce yönelmesi, yüksek olduğuna inandığı yüce normlardır. Diğer bir ifadeyle din; “kişiyi kendi irade ve ihtiyarıyla hayra sevk eden ilahi kanunlar mecmuasıdır” (Akademi Araştırma Heyeti, 2005: 25).

Her toplumda değişik sözcüklerle ifade edilen din kavramı, bu özelliğinin yanında evrensel manada bir birlikteliğe, bütünleştirmeye sahiptir. Bunun yanında insan hayatında dinin ve dinsel kurumların farklı şekilleri söz konusudur. Din insanoğlunun var olduğu günden buyana varlığını devam ettiren bir hakikattir. Bu bağlamda din, “doğüstü ve kutsal olanla ilgilidir ve çoğu kez deneye dayalı bilgi aracılığıyla açıklanamayan insan ve evrenle ilgili görüşlerin anlamlı ve önemiyle bağlantılıdır” (Wössner, Aktaran: Akyüz, 2008: 177).

Din bu özelliği yanında, her din, insan hayatı adına kurallar koyar, bir takım esaslar getirir, gözlenebilir hadiselere ve metafizik hadiselere açıklamalar getirir ve buna bağlı olarak bu hakikatlere anlamlandırmalar yapar. Aynı zamanda din, diğer toplumsal kurumlarla olan bağı yönüyle kurumsal sistemlere dair, sistemin ana karakteriyle bağlantılı olarak belli davranış biçimleri üretir. Din, “toplumsal davranış için motivasyon ve olayların akışı üzerinde yönlendirici bir düşünme olayıdır. Somut olanla, normatif talepler arasında belirgin bir mutabakatın olması, dinin toplumsal önemini ortaya koyma yanında temelini de oluşturur” (Kehrer ve Robertson ve Durkheim, 1996: 92).

Buna bağlı olarak dinin iki önemli vasfı ortaya çıkmış olur. “Bunlar kutsallığa inanç ve bu inancın gereğine uygun düşen bireysel ve toplumsal anlamda davranış biçimleridir. Başka bir deyişle dinin iman ile ilgili yanı, ibadeti de içine alan eylemlerle kendini gösteren bir biçim olarak karşımıza çıkar” (Akyüz, 2008: 178). Din toplumsal kurumlarla bağlantılı olan ve davranışlarını bu şekilde gerçekleştiren bir kurumdur. Evlilik kurumundan aile kurumuna, ekonomik ilişkilere, akrabalıktan komşuluk hak ve yükümlölüklerine kadar pek çok kurumla ilişki içindedir.

Din toplumsal kurumlarla olan ilişkisine ahlaki, vicdani bir takım sorumluluklar alanı koymaya çalışır. Dinin toplumsal işlevi toplumda geçerli olan davranış kalıplarının sağlamlaştırılması ve genel bir toplumsal uzlaşının güçlendirilmesi, santral değerlerin varlığı ve bu varlığın biçim kazanan etkisiyle temin edilebilir. Sıklıkla dinsel kurumlar etik değerler ve ilkeler için vazgeçilmesi zor temeller oluşturarak sosyal çözüme ya da çatışmayı engelleyen ve toplumsal bütünlük sağlayan bir işlev sergiler. Toplumsal kurum olan din kurumunun çok geniş ve önemli toplumsal işlevlerinden bir tanesi de, fertlere ve diğer toplumsal kurumlara verdiği maddi ve manevi toplumsal hizmettir. Din, “her Şeyin üstünde, insan hayatında düzenleyici bir prensiptir. O ferdin hayatını, ferdi kapsayan fakat aynı zamanda aşan mutlak anlamlar ve değerlere göre düzenler” (Çiftçi, 1995: 432).

Dinin toplumsal yorumunda dinin anlamı, “yardımseverlik” ihtiyaç sahiplerine maddi ve manevi el uzatma işleviyle tanımlanır. Dinin en önemli vasıfları arasında, fertleri ve toplumu düzenlemesi, başkaları adına yaşamayı ve adanmişlık ruhunu bireylere tavsiye etmesi ve bazı durumlarda da bunu zaruri görmesidir. Eğer birçok kişi böyle bir düzenleyici kaideyi paylaşırsa, hayatına tatbik ederse, böylelikle muhtelif bencilliklerini de bir tarafa atması mümkün olur (Çiftçi, 1995: 432). Bu hakikate bağlı olarak, bireyin topluma kazandırılması, ekonomik yardım (ihtiyaç sahiplerine el uzatma), boş zamanların değerlendirilmesi, manevi tatmin adına birliktelikler (dini sohbet) vb. konularda dinin büyük bir etki gücü vardır. İnsanlara moral motivasyon verme, insanların kederli zamanlarında yanında

olma, insanların yaşadıkları acıların hafifletilmesi adına kişilere telkinde bulunma, dini guruplara mensubiyetin verdiği manevi güçle kendini yalnız hissetmemesi, dinin en önemli işlevleri arasında gösterilebilir.

Dinin tanımına dair dünyada bazı ülkelerin sosyologları gerek Amerikalı ve gerekse Avrupalı sosyologlar, tüm çalışmalarında dinin toplumsal işlevlerini iki ana kategori çerçevesinde ele almışlardır. Söz konusu bu iki kategori F.Fürstenberg tarafında “ödünleme” ve “bütünleme” olarak ifade edilmiştir. “Bütünleme” kavramı ile ilgili yorumlar, dinin toplumsal fonksiyonunu toplum içerisinde değer yargıları ve davranış biçimlerinin düzenleyicisi, özellikle de toplumsal ilişkilerde “kalıcı” ve “bütünleştirici” bir gücün ortaya konması doğrultusunda yoğunluk kazanmıştır. Bu görüşün yanında dinin “destekleme işlevi” ile ilgili görüş, dinin toplumsal işlevlerini, bireyin toplumsal davranış ve kendini ifade edebilmesi ve varlığının sınırlarına erebilmesi için simgeler oluşturma çabası olarak görür. Söz konusu bu bakış açılarına göre din, bireylere ve toplumsal guruplara anlaşmazlıklarda, güven vermeyen ortamlarda, çatışmalarda, sosyal çözülme hadiselerinde, toplumsal felaketlerde inandığı yüce değerler aracılığıyla, yaşanan hadiseler karşısında çözüm bulmasını sağlar (Akyüz, 2008: 193)

1.7.1.1. Sosyolojik Açıdan Din

Din, aşkın bir güce inanmaya ve bu inancın gerekleri şeklinde düşünmeye, fiillerin bu eksende uygulanmasına denir. Din aslında bir inanç, yüce değerlere bağlanma, ibadet ve ahlak sisteminin genel adıdır. Bir inancın toplum hayatında genel kabul görmesi ya da sosyo-kültürel hayatta bağlayıcılığı söz konusuysa, o inancın sosyolojik açıdan din olduğunu ifade edebiliriz. Sosyolojide dinin, bireyle ve toplumla olan münasebeti açısından din, psikolojik ve sosyolojik bir değer olarak karşımıza çıkmaktadır. Dine farklı yönden yaklaşımlar söz konusudur. Dini irade açısından tarif etmeye çalışanlardan Kant’a göre, “din, bütün görevlerimize ilahi buyruklar gibi bakmaktır” (Yılmaz ve İhsanoğlu, 1998: 125). İnsanın, doğrular istikametinde kendisinden beklenen tavır ve davranışları ilahi buyruklar (emirler) istikametinde yerine getirmesi bireylerden beklenen görevlerdir. Dine duygu

açısından yaklaşan romantik teorisyenlerden Schleiermacher'e göre din, "sonsuzla karşı duyulan bir duygu ve heyecandan başka bir şey değildir" (Yılmaz ve İhsanoğlu, 1998: 125). Buradan hareketle, bu hayatın noktalanacağı güne kadar ilahi buyruklar istikametinde hayat yaşamak ve bu hayatı yaşarken bireyin içinde görevini yerine getirmenin heyecanı ve yapılması gerekli olanı tastamam yerine getirememenin telaşını duyması ve sonsuzu var edene ulaşma arzusu denilebilir.

İnsanın var olduğu günden buyana insan ve toplum hayatı için çok önemli yeri olan din hakkında birçok tanım yapılmıştır. Zira Er'in de belirttiği gibi; "bir değil, birçok din vardır. Bu nedenle din bilimleri sahasında tam bir din tanımı yapılmamıştır" (Er, 1988: 3). Din temelde inanç sistemi olduğunu ifade edelim. Fakat yeryüzünün var olduğu günden buyana zamanın ve şartların değişimiyle birlikte tali olan meselelere çözüm üretirken ana hakikatlere dokunulmuş ve dinin orijinalitesi korunamamış olabilir, buna bağlı olarak ilahi buyruklar belli başlı dönemde tekrar muhatapları aracılığıyla yenilenmiştir. Tabii ki eskinin varlığı büsbütün ortan kaldırılamadığı için çeşitli dinler ve din tanımları söz konusu olmuştur.

Batı dünyasında, özellikle Protestan din bilimcilerin ve filozofların tesiriyle XVIII. ve XIX. yıllarında ortaya çıkan ileri düzeyde sübjektivizm, din gerçeğini tamamen bireysel bir tercih gibi algılamıştır. Ancak bu yöneliş, XIX. yüzyılın son çeyreğine doğru değişmeye başlamış, bu dönemden günümüze doğru din anlayışı, "sosyal şartlardan hareket edilerek anlaşılmaya ve açıklanmaya çalışılmıştır. Bu görüş açısına sahip ilahiyatçılar dini, cemiyetin bir fonksiyonu olarak görmekteydiler" (Menshing, 1994: 137).

Bir ilahiyatçı olan Schleiermacher'e göre din, "dinin bir cismi, bir de ruhu vardır. Dinin cisminde kurumlar, naslar ve din binasının içtimai çatısı bulunur. Devleti dinle yönetme yanlıları, dinin cismine ilişkin kurumları sürekli dünya işlerini düzenleme ve halkı boyun eğmeye yöneltmek için kullandıklarından en büyük önemi bu kısma vermişlerdir. Dinin ruhu ise, tabiat ötesi şeyleri, en yüksek değerleri sezgi ile bilinmesidir" (Yılmaz ve İhsanoğlu, 1998: 125).

Gerek teologların gerekse de Din Sosyologların, XIX. yüzyılın ortalarından itibaren dinî olayların incelemesine verdikleri önem ve XIX. yüzyıl sonları ile XX. yüzyıl başlarından itibaren ilmi ve tecrübî yöntemlerle bir din sosyolojisi disiplininin, bilim alanında kendini kabul ettirerek ortaya koyduğu başarılı çalışmalar, dinin, toplumsal ve objektif yönünü açıkça ortaya koymuş bulunmaktadır. Bazı sosyologların aşırı ‘sosyolojizm’ iddiası, sosyologların din olgusunu bir toplum olayı olarak görmesine ve dinin, toplumun fonksiyonlarından başka bir şey olmadığı düşüncesine sürüklemiştir (Yıldırım, 1999: 9).

Gerçekte ise din, psikolojik olması dolayısıyla bireyi ilgilendirirken, aynı zamanda sosyal bir olay olması dolayısıyla da toplumu ve sonuç olarak sosyolojiyi ilgilendirmektedir. Nitekim sosyal bir olay olarak dini ele alan bilim dalı Din Sosyolojisidir. Esasen, ‘bireysel din’ ve ‘kollektif din’ ya da ‘sübjektif din’, ‘objektif din’ ayrımı analitik bir ayırmadan ibaret olup, yaşayan bir olay olarak dinî hayatın bu iki yönü, bir madalyonun iki yüzü gibi ayrılmaz bir bütün teşkil etmektedir. Topluların dini tarihine baktığımızda, ‘bireysel’ (sübjektif) din anlayışından çok, ‘kollektif’ (objektif) din anlayışının kültür ve medeniyetlerin oluşmasında etkili olduğu görülmektedir (Günay, 1994:207-208; Aktaran: Keskin, 2004: 10).

Din sosyolojisinde toplumsal kurum olan din, genel anlamda ‘asli’ ve ‘fonksiyonel’ olmak üzere iki şekilde ele alınmaktadır. “Asli tariflerinde din, sahip olduğu kutsal, aşkın, ilahi ve tabiatüstü gibi özellikleri ön plana çıkarılırken; fonksiyonel tariflerinde ise din, fert ve cemiyet hayatında ifa ettiği fonksiyonlarından bahsedilir” (Köktaş, 1993: 24). Dinin ferdin ve cemiyetin hayatında ifa ettiği fonksiyonu tezimizin ilerleyen bölümlerinde ve toplumsal kurumlarda (aile ve evlilik) icra ettiği asli fonksiyonu göreceğiz. Dinin toplumda icra ettiği esaslar düşünüldüğünde sosyolojimizin en önemli konularından biri olan ve toplumları temelinden sarsan sosyal çözülmenin karşısında duran en önemli kurumdur. Dinin asli tarifi yanında aslında, onun cemiyet içerisindeki bütünleştirici fonksiyonundan bahsetmek gerekir.

Buradan hareketle din kurumunu ele alan yapısal- fonksiyonalistler, “din meselesini sosyal bütünleşme, sosyal çatışma ve sosyal değişmeye tesiri açısından ele almışlardır. Bu anlayıştaki din düşüncesi, din ve değer sistemi ile din ve cemiyet olaylarının anlamlandırılması üstüne bina edilmiştir” (Köktaş, 1994: 35). Dinin ferdi

ilgilendirdiği kadar, bunun yanında ferdi aşan toplumsal karakteri de vardır. Bu durum, dinin subjektiflikten çıkıp objektifleşerek bir gruba veya bir topluma mal olması demektir. Yani daha geniş kitlelerin yüce değeri olmaktadır.

Din fertlerin ürettiği bir sistem olmadığından dolayı ilahi kanunlar mecmuası çerçevesinde aşkın güçten doğan bir hakikat olması dolayısıyla fertte kabul görse bile toplumları, milletleri kuşatan bir gerçektir. Freyer bu hakikati şöyle dile getirir: “Din, mahiyeti gereği, önce teker teker fertlere nüfuz etse de, zaruri olarak onların fevkine yükselerek, fertler arasında bir köprü vazifesi görür” (Freyer, 1964: 210). Din fertleri bir birine bağlayan bir köprü vazifesi görmektedir. Dinlerin bu kuşatıcılığı dinin fertle başlayan ve ferdi aşıp cemaatle bütünleşmesi dinin asli işlevleri arasında gösterilebilir. Günay’a göre, “Dini bir cemiyet teşkil edemeyen bir din de, ‘ölü’ doğmuş bir ‘cenin’e benzetilmektedir. Bu şekilde, dinin en bariz özelliklerinden birisinin cemaat teşkil etmesi olarak görülmektedir” (Günay, 1986: 211). Bunun yanında din sosyal bir durum arz eder. Bu durum, “dinin sosyal bir karaktere sahip olması ise, toplumsal hadiselerle ilişki içinde olması ve dini hadiselerin belli ölçülerde coğrafi, toplumsal ve kültürel değişkenlere bağlı cereyan etmesidir” (Günay, 1986: 43).

Din ve toplum arasındaki ilişkisi, din sosyolojisinin en esaslı alanını oluşturmaktadır. Bunun yanında incelenmesi, irdelenmesi ve yorumlanması din sosyolojisinin en zor konusudur (Köktaş, 1994: 32). Wach, “din-toplum münasebetlerini inceleyebilmek için, bu iki alan ile ilgili yeterli ve köklü bilgi birikiminin olması, bunun yanında, bu bağın belirli bir zaman içerisinde incelenmesinin, irdelenmesinin veya sadece bazı dinlerin ele alınarak değerlendirilmesi ve ortaya konulmaya çalışılmasının yanlış olacağını ifade etmektedir” (Aktaran: Keskin, 2004: 11). Nitekim din ve toplum arasındaki temel ilişki bize şunu gösteriyor ki, her ikisinin de birbirini karşılıklı olarak etkilediği gerçeğidir. Dinin toplumu düzenleyen ilahi kanunlar silsilesi olduğunu ifade etmiştik. Fakat burada da arz ettiğimiz gibi şayet din toplumsal yaşantıya pozitif etkide bulunamıyorsa veya etki alanları kapanmış ve toplumsal yaşantıda yanlış

anlayışlar hayat tarzı haline gelmişse dinin toplum üzerindeki yapıcı tesirinden söz edilemez ve toplumun içinde bulunduğu bu anguaz, dine negatif yönde etki etmiş olur. Dinin toplum üzerindeki pozitif etkileri, dinin kurumsal kimliğinin toplumda ne ölçüde kabul gördüğüyle doğru orantılıdır.

1.7.1.2. Dinin Toplum Üzerindeki Etkileri

Toplumların kültür ve medeniyet seviyeleri ne olursa olsun bütün toplumların müşterek meseleleri vardır. İlimler bu meselelere tamamen cevap veremediği gibi, yönde verememekte, insani münasebetleri düzenleyemediği gibi fertlerin ve toplumların ihtiraslarını ve maddeye duyduğu iştihayı da frenleyememekte. Üstelik ilim pek az kişiye hitap eder, daima araştırır, daima gelişir, fakat hiçbir zaman nihai sonuca varamaz, daima bir oluş halindedir. Hâlbuki din bütün insanlığı kucaklayıp insanlara sahibini, yaratıcısını bildirir, ruh dengesini sağlar, vicdanları tatmin ederek korkunç ihtiraslarına engel olur, toplumsal bütünlüğü sağlar, sosyal çözülmeye mani olur, toplum düzeninin devamına katkı sağlar.

Wach, “din ve toplum arasındaki ilişkinin yakından ve belli bir sistem dâhilinde incelenmesi durumunda, dinin toplum üzerindeki etkisi net olarak görülecektir” (Wach, 1987: 17). Toplumun dinle olan bağı toplumsal hadiseler karşısında bireylerin ve bireylerin oluşturduğu toplumun hadiseler karşısında tepkileri ölçülmek suretiyle bunu görmek mümkündür. Bireysel anlamda din, “insanların aşkın olan güçle bağ kurmalarını sağlar” (Kara, 1997: 12). Mardin’e göre; “fertler dinin getirdiği inançla yaşadığı hayatı anlamlandırıp yeni bir dünya kurmasını, içinde yaşanan dünyayı tanımasını ve bu dünyada insanın kendisini belirli bir yere yerleştirmesinin temin eden çok önemli bir güç kaynağıdır” (Mardin, 1995: 51).

Din haddi zatında bir takım fonksiyonları ifa ettiği gibi, toplumsal düzeyde de birçok işlevi de yerine getirmektedir. Din bizi doğru yola, ahlaki erdemlere sevk eder. İnsanın ve onun oluşturduğu toplumu manevi ihtiyacın tatminine ve toplumsal tekâmüle ulaştıran önemli bir vesiledir. Din bireylere insan olmanın mana ve

değerini gösterir, yaşamdan maksadın ne olduğunu insana açıklar. Toplumu ruhi kirlilikten kurtarıp iç huzura kavuşturur. Şüphesiz her yeni dini hareket, yeni bir toplum modeli sunmaktadır. Buradan hareketle toplumlar değişimin kaçınılmaz sonuçlarıyla karşı karşıyadır, bu değişim ister istemez toplumsal hayatın hatta bireysel davranışların yeniden şekillenmesini beraberinde getirmektedir. Değişen toplum hayatında değişimin yönünü kurumsal erdemlere çevirecek ve sosyal çözülme sonuçlarından fertleri ve toplumları koruyacak en temel güç kaynağı din kurumudur.

1.7.1.3. Dinin Toplumsal İşlevleri

1. Dinin en temel işlevlerinin başında, topluma belli bir düşünce dünyası kazandırması ve yeni bir dünya düzeni kurmasıdır. Nitekim Berger'in ifadesiyle: "Hayata anlam ve gaye kazandıran din, insanın dünya kurma girişiminde stratejik bir rol oynamaktadır. Din, evrenin tamamını insan açısından mânidar bir varlık olarak kavramanın cüretkâr bir girişimidir" (Berger, 1993: 58-59).

Her dinin, özellikle de yüksek dinlerin, dinin özü ile ilgili hususlar dışında, hayatın hemen hemen bütün meseleleri hakkında hükümlerle, tüm ehemmiyetli dünyevî hadiselerle karşı takınılan tavırların toplamından ibaret olan, oldukça zengin bir fikri muhtevası vardır. İctima-i hayatın bütün müesseselerine dair hakikatler ihtiva eder. Toplum hayatının maddi-manevi her alanına dair sorunlar karşısında çözümler üretme yüksek dinlerin en önemli vasfıdır. Bu anlamda her din, belli bir 'ruh' ya da 'zihniyet'i de beraberinde getirmektedir (Freyer, 1964: 70).

2. Din kurumunun bir diğer işlevi, hayatta karşılaşılabilecek pek çok mühim meseleler karşısında, insanları ilgilendiren çeşitli hadiseler ve problemlere karşı bir takım tutum ve davranışlar sergiler (Freyer, 1964: 70). Din kurumu, insanların kendi düşünce dünyasının oluşumunun ve dış âlemde meydana gelen hadiseleri bireyin anlama ve kavrama kabiliyetini geliştiren bir işleve sahiptir. Mardin'e göre din; "bu zihniyet sayesinde insanlara çevrelerindeki dünyayı özel gözlüklerle görmeyi sağlayacak kavramsal görüş imkânları sağlamaktadır" (Mardin, 1995: 51). Dinin oluşturmuş olduğu zihniyet yapısı bireylerin günlük yaşanan olaylara ve hadiselerle bakışına tesir eder. Öyle ki onlar, dünyaya karşı takındıkları tavrın, müntesipleri oldukları dinden kaynaklandığının bilincinde olsunlar veya olmasınlar, kendileri

dışındaki dünyayı daima dinlerinin ışığı altında görürler. “Din insan hayatını çevreleyen hadiselerin dışındaki alanı örf ve adetlerinin ve kültür ortamını aşan bir kuşatıcılığı söz konusudur” (Freyer, 1964: 70). Din kişinin kendi iç dünyasında kurduğu alanın veya içinde yaşadığı toplumu aşan bir olgudur. Zira insan herhangi bir yerde yaşanan hadiseleri yorumlarken ve değerlendirirken kendi inanç dünyasının gerçekleriyle değerlendirmekten uzak kalmaz. Berger’e göre din, toplum gerçeğinin en önemli unsurlarından birisidir. Din toplumsal yapının, insan davranışlarının belirlenmesinde önemli bir konuma sahip olduğunu ifade eder. Bu bağlamda din, “insanın kozmos tasavvurlarında (dünya kurma) stratejik bir rol oynamaktadır” (Berger, 1993: 58).

3. Dinin bir diğer işlevi ise, “din dünya hayatında belli bir zihniyet yapısı oluşturur. Bilindiği gibi her din, dünyaya karşı olumlu ya da olumsuz bir takım tutumlara sahiptir” (Günay, 1998: 392). Özellikle, dinlerin dünya hayatına karşı takındıkları tavırları tayin eden zihniyet yapısı, dinin müntesiplerinin tüm sosyal hayatına yön veren en önemli unsurların başında gelmektedir. Nitekim dini Weber tanımlarken, “zihniyet oluşumuna katkıda bulunan tarihi ve coğrafi pek çok iç ve dış etkenlerden sadece birisi olduğuna” işaret eder (Weber, 1996: 340). Sistematik din sosyolojisinin kurucusu olan Weber, “bir dine mahsus zihniyetin, sadece tabiata karşı değil, aynı zamanda evlilik ve aile, iş ve meslek, iktisat ve devlet gibi birtakım sosyal olgu ve olaylara karşı da belirli bir tavır takınılmasına sebep olduğu” görüşündedir (Freyer, 1964: 171-172).

4. Dinin bir diğer işleviyse, toplumun kültürel yapısını etkilemekte ve şekillendirmektedir. Din insanların zihniyet yapısını şekillendirmektedir ve buna bağlı kültürel yapısını oluşturmaktadır. Öyle ki din, “toplum yapısına yön veren bir üst sistemdir” (Sezen, 1998: 106). Din, “toplumlarda kültürü etkileyerek şekillendirir” (Bilgiseven, 1987: 114). Kültürü tamamen dini bir yapı olarak kabul edemeyiz. Çünkü “dinin kültürü aşan ilâhî bir boyutu vardır. Bu farklılık dini, kültürün diğer unsurlarından ayırmaktadır” (Dodurgalı, 1995: 45). Din kültüre şekil veren bir işleve sahip olmuş olsa bile din bir kültür değildir. Bundan dolayıdır ki din

kültürü olmaz kültürü aşan ve kültüre şekil veren ilahi bir sistemin şekli olması açısından din, kültüre etki eden ve şekillendiren ilahi kurallar silsilesidir.

5. Dinin bir diğer işlevi de, dinin kuşatıcı bir işlevinin olmasıdır. Toplumu kuşatan ve kurumlar arası ilişkilerde dinin kuşatıcılığı dolayısıyla toplumsal yapının her alanına nüfuz etmiştir. Freyer de, dini diğer toplumsal kurumlar (iktisat, hukuk, sanat, ilim, eğitim) gibi toplumsal yapının bir parçası gibi değerlendiremeyeceğini ve bu kurumlardan farklı olarak din kurumunun kuşatıcı bir vasfının olduğunu ifade etmektedir.

Netice itibariyle din, kültürün kendisinden ayrılması veya tecrit edilmesi kabil olan bir cüzü değildir. Belki o, zihniyetiyle bütün kültür sahalarına nüfuz etmiş bulunmaktadır. Sırf dünyevi davranışlardan dahi bir kimsenin dindar olup olmadığını, hatta hangi dine mensup olduğunu anlamak kabildir. Dinine bağlı bir Budist'in, iktisat, sanat vb. gibi hadiselere karşı tutumu, ister istemez bir Müslüman veya Hıristiyan'inkinden farklıdır (Freyer, 1964: 75).

6. Dinin bir diğer işlevi de, toplumsal örgütlenme biçimleri, toplumsal davranış modelleri, toplumun eğilimleri, kurumların yönelişleri dini etkiye maruzdur. Bunun için din, “kültürün ilkel basamaklarından başlayarak aile, oymak, kabile, boy ve ulus gibi doğal birliklerle hep yakın ilişki içinde bulunmuş; bunların gerek meydana gelmesinde, gerekse büyümesinde önemli bir yer tutmuştur. Örneğin, Roma, Hint ve Çin'de aile reisi olan babanın görevinin kralın görevine benzetilmektedir” (Nirun, 1986: 33). Bir diğer örnek, “toplumda ana erkil ve ataerkil kurallara göre oluşturulan kadın-erkek ilişkisi, yine yerleşim birimlerine yüklenen kutsallık (Delhi, Benares, Roma, Kudüs, Medine ve Mekke) bilinen en önemli örneklerindendir” (Wach, 1987: 17-18).

7. Dinin bir işlevi de, sosyal hayat alanları da yukarıda ifade ettiğimiz gibi sosyal gruplar, toplumsal kurumlar daima dinin etkisi altındadır. Nitekim köyler, kasabalar, şehirler ve bölgeler bir merkez etrafında toplanırlar. Bu ‘kutsal mekânların’ (Delhi, Mekke, Medine, Kudüs, Roma vb.) bağımsız, kendilerine özgü ritüelleri olan bölgelerden meydana gelmeleri bunun en belirgin örneğidir. Buna

bağlı olarak bir ‘devlet dininin’ oluşması, bu devletin oluşumunda veya toplumsal yapının şekillenmesinde kutsal mekânların oluşturduğu manevi etki, tarihteki kültürel yapıya etkisi ve hayatı şekillendiren ve insanların ona verdiği önem bunun en bariz örneğini oluşturmaktadır (Wach, 1987: 19).

8. Dinin bir işlevi ve Din Sosyolojisi açısından önem taşıyan bir diğer hususu da, toplumsal kurum olan dinin toplumsal örgütlenmenin en geniş bir biçimi olan devlet yapısı üzerindeki kurumsal etkisidir. Nitekim Wach, bunu şöyle söyler: “Din, çok çeşitli biçimlerde devleti hukuk, fiiliyat, şekil ve muhteva bakımından etkiler ve yönlendirir. İlkel kavimlerde hükümdar ilahlara, ruhani krallara, aziz liderlere tanık olmaktadır” şeklinde ifade etmektedir (Wach, 1987: 21). Dinin böyle bir etkiye sahip olmasının en önemli sebebi, din sadece öte âlemi şekillendirmez. Dinin kendine has esasları ortak bir paydada insanlık izzet ve onurunun korunması için evrensel esasları da içinde barındırır. Birçok dine bakıldığında zaman insanlık ortak paydasında aslında aynı şeyleri söyler. Bundan dolayıdır ki, din devleti adalette, fiili işleyişte, şekil ve muhteva açısından etkiler.

9. Dinin en önemli toplumsal fonksiyonlarından birisi de, toplum yapısında sosyal bütünleşmeyi temin etmesidir. Buna bağlı olarak din toplum yaşamında ortaya çıkan fiillerin bir kısmına kutsallık atfederek yapılması teşvik edilir, bazı fiiller ise günah kategorisi içine sokularak yasaklanır, fertlerin ve cemiyetlerin her türlü tavır ve davranışlarının, söz konusu olan toplumun maddi ve manevi değer yargılarına uygun olmasını temin eder. Ayrıca, toplumun tüm fertleri tarafından ortaklaşa icra edilen dini ayin ve törenler, grup ruhunu geliştirir, toplumsal dayanışmayı ve bireyler arasındaki toplumsal kaynaşmayı temin eder. Böylece din, toplumdaki istikrarı, düzeni ve toplumun devamı sağlar (Dönmezer, 1984: 24). Berger’e göre, “din toplumda büyük bir birleştirici güçtür” (Aktaran: Çiftçi, 1995: 432). Durkheim’e göre din; “ayrılmış, yasak edilmiş kutsal şeylerle ilgili inanç ve eylemlerin öyle dayanışmalı bir sistemidir ki, bu inanç ve eylemleri kabul edenleri ümmet (*eglise*) denen tinsel (manevi) bir kamu (*communaute*) halinde birleştirir” (Aktaran: Kösemihal, 1971: 104).

Toplumların en sağlam ve kopmaz zinciri dindir. “Günümüzde, özellikle içerisinde çeşitli nedenlerle ortaya çıkan farklılıklardan dolayı bölünüp parçalanmak tehlikesiyle karşı karşıya kalan karmaşık toplumlarda din, farklı kategorileri birleştirmek, kaynaştırmak ve bütünleştirmektedir” (Günay, 1998: 293). Bu bağlamda, dinî tecrübenin ifade şekillerinden “dua, kurban ve âyin, yalnızca kendilerine katılanların tecrübelerini açığa vurmakla kalmazlar; aynı zamanda, grubun teşkilatı ve zihniyetini biçimlendirme ve belirlemeye, netice itibariyle de grubun devamını sağlamaya da büyük ölçüde katkıda bulunurlar” (Wach, 1995: 72).

İşte bu noktada din, tam da bu fonksiyonu yerine getiren bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır. Buradan hareketle dini ritüeller ve semboller önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Zira dinsel törenler, ritüeller ve semboller, toplum hayatında gerekli ve yararlı işlevler görmek suretiyle, toplumsal bütünlüğünün ve dayanışmasının korunmasını ve sürdürülmesini temin eder. Bu nedenle, dini semboller ve törenler, sosyal sistemin kendi kendini düzenlemesinde önemli bir fonksiyonu icra ederler (Wilber, 1995: 24).

10. Dinin bir işlevi de, toplumsal kurumların işlerliğini ve devamını sağlar.

Berger’e göre: “İnsanın sosyal ilişkileri şu veya bu şekilde sembollere bağlıdır. Din, bütün sembollere anlamını veren, kuşatıcı mutlak sembollerin kaynağıdır. Bu mânada din, kutsal semboller ağının üzerini kaplamış, o olmadığı zaman yoksun kalacakları bir ‘istikrar’ ve ‘doğruluk’ görüntüsü veren bir kubbedir. Dinin sembolik bütünleştirici işlevi en açık şekilde dinsel ayinlerde görülmektedir. Öyle ki, burada toplumun hayatı sorunları açık bir şekilde sembolik olarak kutsalın sahasına yükseltilmek suretiyle, dinî işlevler toplumsal kurumlara işler ve devamlılıklarını sağlar” (Aktaran: Keskin, 2004: 15).

11. Dinin diğer bir önemli toplumsal işlevi de ‘toplumsal kontrol’ yani insanları toplumun kabul ettiği kurallar çizgisinde tutmaya yardım etmesidir. Dinler toplumsal değer yargılarına etki ettiğinden dolayı bir kontrol mekanizması görevi görmektedir. Bu anlamda, Mac İver’e göre din, ‘Ahlakın Dölyatağı’dır (Aktaran: Türkdoğan, 1977: 257).

Toplumsal kontrol, bireyi yalnızca dışarıdan kontrol etmez; bunun yanında bireyin düşünce dünyası ‘içselleşerek’, ‘vicdan’ denilen mekanizma işlerlikli kazanmış olur. Hakikatinde kurallar ve kaideler, bireyin vicdan denilen mekanizmada kökleşmedikçe, hariçten gelen kurallar ve kaideler bireyde etkili olması düşünülemez. Bu bağlamda dinin, “toplumsal hayatta hoş karşılanmayan işlerden uzak tutacak şekilde insan bilincini şekillendirebilmesi, onun en belirgin, herkesçe arzu edilen ve ilan edilen ‘açık’ etkilerinden veya işlevlerinden birisidir” (Çiftçi, 1995: 434).

12. Dinin en önemli fonksiyonlarından birisi de, toplumu ‘düzene koymak’ ve ‘yapılandırmak’ amacıyla belirli kurallar koymasındır. Buna bağlı olarak her dini kurum, müntesiplerine hadiseler karşısında nasıl ve ne şekilde hareket edeceklerine dair belirli davranış modelleri arz etmektedir. Nitekim J. Wach’a göre, “teoride toplum hayatını düzenleyici normlar koyan din, uygulama da ise öteden beri var olan toplumun içine nüfuz etmek suretiyle onu bir dereceye kadar yeniden düzenler” (Wach, 1987: 37).

13. Burada, din kurumunun toplum hayatını yapılandırma ve düzenleme bağlamında üzerinde durmamız gereken önemli bir husus da, dinin toplumsal yapıyı olumlu anlamda değiştirici ve düzenleyici hususiyetidir. Nitekim dinin en önemli fonksiyonlarından birisi de bizzat sosyal bütünleşme aracı olmasıdır.

Esasen din, kutsal metinlere, geleneğe, sembollere bağlılık, özellikle gelenekselleşmiş ve müessesleşmiş bir dini, eşyanın mevcut düzenini muhafazaya götürmekle, genelde yeni değerlerin yaratıcısı olmaktan ziyade, eski değerlerin koruyucusu olarak algılanmakla birlikte, bizzat geleneksel bir toplumda ortaya çıkışı ve yerleşmesi bir toplumsal değişme olarak karşımıza çıkmaktadır (Günay, 1998: 335-337).

Dinin toplumsal yapıyı değiştirici özelliği ile toplumsal yapıyı düzenleyici işlevi birbiriyle bütünlük arz etmektedir. Zira din, “bir yandan hali hazırdaki toplumsal yapıyı değiştirirken, diğer taraftan, bir kargaşa veya düzensizliğe sebep olmamak için, toplumu yeniden dinî esaslarla düzenleyerek farklı bir toplumsal yapı oluşturmaktadır” (Keskin, 2004: 17). Bu noktada ise din, kurmuş olduğu yeni

düzenle toplumsal yapıyı koruyucu, kollayıcı ve sürdürücü (yani muhafazakâr) kimliğiyle karşımıza çıkmaktadır. “Dinin toplumsal anlamda bütünleştirici işlevinin tam olarak anlaşılabilmesi için diğer dinlerle alakalı olarak, belli alanlarda karşılaştırmaları da içine alan çok sayıda araştırma ve incelemenin yapılması gerekmektedir” (Akyüz, 2008: 194). Bu araştırma ve incelemeler konumuz dışı olduğu için temas etmeden geçiyoruz.

Görüldüğü üzere dinin toplumlar üzerindeki yapıcı etkisi kadimden buyana süregeldiğini, toplumlar üzerinde ki en önemli fonksiyonunun toplumu ‘düzenlemek’ ve ‘yapılandırmak’ olduğunu ifade ettik. Bu bağlamda her dinin, kendi mensuplarına hadiseler karşısında ne şekilde hareket edeceklerine dair belirli davranış modelleri sunduğu, dinin toplum hayatını düzenleyici normlar koyduğunu, uygulama da ise öteden beri var olan değerlerle toplumun içine nüfuz etmek suretiyle toplumu bir dereceye kadar yeniden düzenlediğini belirtmiş olduk.

Türk toplum yapısı İslami normlara bağlı bir toplum yapısı gösterdiği için, dinin toplumsal kurumlarla olan bağına da İslam dini normları çerçevesinde arz etmeye çalışacağız. İslam, fitrat dini olduğundan, insanın biyolojik, fizyolojik, psikolojik ve sosyolojik bütün ihtiyaçlarını gidermeye yönelik bir takım esaslar getirmiştir. Dinin uhrevi olanından ziyade toplumsal kurumlarla (evlilik-aile) olan bağı din kurumunun temel prensipleri arasında gösterilebilir. Türk toplum yapısı içinde dinin aile kurumundaki yeri ve önemi hususunun anlaşılabilmesi için, dinin aile ve evlilik kurumuna yüklediği manayı ve ailenin toplumsal bütünleştiriciliği vasfı üzerinde durmaya çalışacağız.

2.1. TOPLUMSAL BİR KURUM AİLE

1.8.1. Genel Tanımıyla Aile

Aile, aralarında akrabalık bağı bulunan insanların oluşturduğu en küçük toplumsal kurumdur. Akrabalık bağları, ya evlilik yoluyla ya da kan bağları yoluyla oluşturulmuş olan bağlardır (Giddens, 2000: 148). Evlilik bağı, bir çifti yeni bir ailenin kurucu üyeleri haline getirdiği gibi, aynı zamanda tarafların anne babalarını, erkek ve kız kardeşleri ile öteki akrabalarını eşin de akrabaları haline getirir. Aile kurumu, toplumsal yapının en küçük ve en temel birimi olmakla birlikte siyaset, ekonomi, din ve eğitim ile birlikte toplumsal yapıyı oluşturan en önemli kurumlar arasında yer almaktadır. Fertlerin psiko-sosyal yaşamını etkileyen ilk sosyal çevre aile kurumudur. İnanç, örf, adet, gelenek, ahlak gibi toplumun kültürel değerlerinin muhafazası ve kuşaktan kuşağa aktarılması ile çocuğun sosyo-kültürel kişiliğinin gelişiminde en büyük rolü aile kurumu oynamaktadır.

Çocuk, insan ömrüne göre uzun sayılabilecek bir süre ihtimam gösterilmesi ve toplumsallaştırılması gereken bir varlıktır. Bundan dolayı, her çocuğun içinde bulunduğu toplumun kültürel değerlerini ilk öğrendiği yer aile yuvasıdır. İlk sosyalleşme sürecini aile ortamında geçiren çocuklar, aile ortamından elde ettikleri izlenim, tutum ve davranışlarını toplum hayatına yansıtırlar. Ancak aile kurumu çocuğa benimseteceği değerleri her şeyden önce dinden ve genel kültürel değerlerle öğretilir (Yüce, 2013: 21). Toplumsal kurum olan aile, toplumun en küçük birimini oluşturur. Aile kurumu; bireyin psiko-sosyal yaşamını yapılandıran, şekillendiren ve bireyin yaşamında ilk sosyal teşekkülün oluşmasının en önemli sebebidir. Her bir ferdin aile kurumu içerisinde neşet ettiği, büyüdüğü, serpilip geliştiği ve öldüğü göz önüne alındığında kültürel normların ve değerlerin korunması, gelecek nesillere aktarılmasında bireylerin sosyalleşmesinde ve hayata katılmasında en etkili kurumun aile olduğu görülmektedir.

Aile kurumu; siyaset kurumu, ekonomi kurumu, eğitim kurumu, din kurumu, sağlık kurumu ve hukuk kurumlarıyla birlikte toplumsal yapıyı oluşturan bu temel kurumlar arasında yer almaktadır. Bu kurumların her birinin kendine has yapıları, fonksiyonları ve işlevleri bulunmaktadır. Bu kurumların herhangi birinde meydana gelen bir değişme veya gelişme diğer bütün toplumsal kurumları etkisi altına almaktadır. Aile kurumu birçok yönleri ile diğer sosyal ve kültürel yapılardan farklı olarak kendine has birtakım özellikleri vardır (Dündar, 2012: 40).

Aile kurumunu temel özelliklerini maddeler halinde sunacak olursak:

- Aile evrenseldir.
- Aile kurumu duygusal bir temelle kurulur.
- Aile kurumu toplumsal yapıyı şekillendirme özelliğine sahiptir.
- Aile kurumunun kapsadığı alan sınırlıdır.
- Aile kurumu sosyal yapıda çekirdek özelliği taşır.
- Aileyi üyelerinin çevresine ve birbirlerine karşı sorumlulukları vardır.
- Aile kurumu sosyal kurallarla örgüldür.
- Aile kurumu süreklilik gösteren bir takım kurallarla çevrilidir.
- Aile kurumu geçici bir tabiata sahiptir (Dündar, 2012: 41).

Toplumun temel yapı taşı olan aile kurumunu zaman içerisinde, modernleşmenin ve seküler yaşamın etkileriyle sürekli değişime uğramakla birlikte, toplumsal kurumlar üzerinde etkisini, varlığını ve diğer toplumsal kurumlar arasında önemini korumaya devam ettiği görülmektedir. Toplumun temelini oluşturan aile, diğer toplumsal kurumlarla sürekli etkileşim ve iletişim halindedir. Aile kurumunu farklı zamanlarda ve yerlerde farklı bir görünüm arz etmesinin nedeni, aile kurumunun içinde bulunduğu kültürün ve sosyal yapının farklılık arz etmesindedir. Toplumsal yapıda etkili ve hâkim olan ilkelerin, yasaların, örf ve adetlerin değişmesi; iktisadi, siyasi, ekonomik, dini ve ahlaki alanlarda görülecek değişimler aile kurumunun yeniden şekillenmesine yol açar. Buna ilaveten, erkeğin hâkim olduğu aile ve toplum modeli ya da kadın erkek eşitliğine dayalı toplumsal düzen, gerçekte mevcut siyasal yönetim biçimlerinin bir tezahürü olarak görülebilir. Buna

bağlı olarak aile kurumunu etkileyen toplumsal kurumların değişimi yanında, toplumun yönetim biçimlerinin otoriter ya da demokratik olmasına bağlı olarak genellikle aile kurumunu etkiler. Ancak her zaman olduğu gibi bu değişim, tek taraflı değil, karşılıklı olmaktadır. Madalyonun diğer tarafında, aile ilişkilerinin bir izdüşümünden ibaret olan siyasal yönetim biçimlerinin aileyi olumlu veya olumsuz etkilediğini söylemek mümkündür.

1.8.1.1. Ailenin İşlevleri

Toplumsal kurum olan ailenin çocukların yetiştirilmesinde büyük bir sorumluluk sahibi olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Eğitim sosyologlarına göre de aile kurumu, eğiticilik işlevini eksiksiz bir şekilde sürdürmelidir. Eğitim işlevini gereği gibi yerine getiren aile kurumunun toplumsal kontrol ve koruma işlevi vardır. Dengesi bozulmamış bir aile ortamı çocuk ve diğer aile bireyleri için koruyucu ve kontrolü sağlayıcı bir kurumdur. Eşler, birbirlerini koruyup işlerinde destek olurlarken aynı zamanda kontrol mekanizmaları da oluştururlar. Aile kurumu rol ve statü paylaşımı hususunda dengenin korunması gerekliliğine eğilimli bir yapı ve işlev üstlenmiştir.

Aile kurumunun kurumsal normlardan sapması beraberinde bazı yaptırımları gerektirir. Fertlerin birbirlerini ikaz etmeleri, uymaları, ebeveynin çocuklarına verdiği ödülün mahrumiyet cezası aile kurumunun yaptırımları olarak ifade edilebilir. Aile kurumunda ilişkilerin yüz yüze olması aile kurumunun cemaat yapısı sergilediğinin göstergesidir. Böyle bir kurumda bireylerarası ilişkiler yüz yüze, bireyler birbiriyle iletişim içinde ve paylaşımcıdır. Aile kurumunda dayanışmanın, paylaşmanın ve iletişimin sağlıklı olması güven veren bir tablonun varlığını gösterir. Aile kurumunda oluşan bu atmosferde fertler birbirlerini kontrol etme gücüne sahip olmaktadır. Bunun yanında, “aile bireyleri rol gereği birbirleri üzerinde kontrol mekanizması oluşturur (öğüt, teşvik, yol gösterme, ikaz, ayıplama, ödüllendirme, disiplin, otorite, sevecenlik gibi örnek davranış modelleri) Bu gibi kontrol mekanizmaları kişiyi belli davranış modellerine ve belli kurallara göre hareket etmeyi zorunlu kılmaktadır” (Akyüz, 2008: 128).

Toplumsal bir kurum olan aile müessesesi belli kontrol mekanizmalarıyla ve kurumsal normlarla hareket etmezse işlevliliğini yitiren bir kurum olmaya kendisini sevk eder. Fertler birbirlerine karşı saygı-sevgi ve koruma duygusu zedelenir, gücü elinde bulunduranın tahakkümü söz konusu olur. Türk toplum yapısı incelendiği zaman aile içi geçimsizliğe bağlı ve fertlerin birbirlerine karşı olan saygısında, sevgisinde, anlayışında ve birbirlerini kabullerinde birtakım kırılmalar olsa bile geleneksel kodları barındıran Türk aile yapısı, Batı devletlerinde yaşanan aile kurumu buhranlarını yaşamamaktadır. Fakat modern Türk toplumunda geçmişe nazaran boşanma oranları aile kurumunun geleneksel kodlardan uzaklaşmakta olduğunu göstermektedir. Aile kurumunun varlığını zaruri gören Türk Medeni Kanununda “Aile Türk toplumunun temelidir” şeklinde ifade etmiştir ve bir takım müeyyidelerle bu kurumu koruma altına almak istemiştir. Demokrasiye her gün bir adım daha attığımız şu günlerde hukuki alanda evrensel değerlerle ve Avrupa Birliği normlarıyla hukuki düzenlemesi yapılan kurumun yozlaşmaya doğru gidişi düşündürücüdür.

Yapılan düzenlemeler, kanunlar, ferdi, yabancı gözlerden uzak kendi başına bulunduğu yerlerde kontrol etme imkânına sahip değildir. Kanunlar bireyleri disiplin altına alma, onları yetiştirme ve toplumsal hayatın düzenini teminde yeterli olmadığı için fertlerin manevi bir kontrol mekanizması altına alınması gerekmektedir. Bu kontrol mekanizması da ancak din olabilir. Din, hareketlerimizi, davranışlarımızı devamlı olmak suretiyle gözetleyen, her halimizi bilen bir yasakçıyı kalbimize yerleştirmiştir. Kanun koyucuların ve diğer toplumsal kontrol mekanizmalarının kontrolünden uzak yerlerde bireyin, toplumsal normlara uymayan bir davranışa yelteneceği zaman vicdani yasakçı yani ahlaki sorumluluklar duygusu, Aşkın olan varlığın bizi gördüğü ve bu davranışın cezasız bırakılmayacağını söyleyen dinin bu hususiyeti dolayısıyla fiili durum gerçekleşmeden vicdani yasakçı harekete geçer. Toplumsal bir kaosu başlamadan bitirir.

Değişen dünyada ailenin konumu ve bu hususla alakalı yapılan kurumsal faaliyetler çerçevesinde aileye daha detaylı temas edeceğimiz için konuyu asıl mecrasından yani ailenin işlevleri konusundan saptırmadan devam edelim. Aile kurumunun değişen toplumsal yapıda bazı temel işlevlerini ve fonksiyonlarını yitirdiği gözlenmektedir. Buna rağmen aile kurumu üyelerine manevi destek olma işlevinin yitirilmediğini, daha da bir önem kazandığını ifade eden ‘yapısal işlevselci’ görüş, ailenin bu işlevinin diğer kurumlar gibi başka kurumlara devredilmesinin mümkün olmadığını, bu işlevin başka bir kurum tarafından yüklenilemeyeceğini ifade etmektedir. Aile kurumu bu işleyle toplumda varlığını sürdüreceğini ileri sürmektedirler (Dündar, 2012: 57).

Ailenin toplumsal kurumlar arasında önemli işlevleri vardır. Aile kurumunun diğer kurumları besleyen ilk edinimlerin yuvası olması yönüyle kurumlar arasındaki önemini gösterir. Aile kurumu ahlaki esasların öğrenildiği, toplumsal bünyenin sağlıklı işleyebilmesinin için sosyal bütünleşme derslerinin alındığı yer olması ve manevi değerlerin ilk edinildiği kurum olması açısından ilkokuldur aile yuvası. Kişinin hayatında aile ve ebeveyn ilk muallimler olması bakımından ebeveynin talim-terbiye yuvası ve öğrencilerinin kendi çocukları olması münasebetiyle ilk temelin atıldığı yerdir.

Toplumun sağlıklı bir bünyeye sahip olması için toplumu oluşturan fertlerin sağlam bir eğitim sürecinden geçmesi gerekmektedir. Toplumsal kurumların varlığının sebebi toplumu daha sağlam, sosyal çözümlen ve çatışma ortamından uzak tutmak, nesillerin modernleşmenin de getirdiği yozlaşma ortamından uzak tutmak gayreti kurumların asli görevlerindedir. Kurumlarda iş gören fertlerin toplumun en küçük yapı taşı olan ailede ilk öğretilerini aldığı düşünülürse ilköğrenim sürecinin başladığı aile yuvasının önemi ve işlevlerini eksiksiz bir şekilde yerine getirmesinin gerekliliği ortaya çıkacaktır. Ailenin bir kısım işlevlerini izah ettikten sonra dini işlevi üzerine durmaya çalışacağız.

1.8.1.1.1. Ailenin Biyolojik İşlevi

Ailenin kurumunun işlevlerinden bir tanesi, neslin devamlılığını sağlamaktır. Evlilik kurumu, eşlerin cinsel ilişkilerini meşrulaştırırken; aile kurumu da karı-koca arasındaki ilişkileri, ebeveynin çocuklarına karşı yükümlülüklerini, çocuklarında anne ve babasına karşı hak ve sorumluluklarını düzenlemektedir. Aile kurumunun çocuk yapma işlevi toplumsal bir kabulle aile kurumuna verilmiştir. Aile kurumunun bu işlevi, tüm aile türleri (çekirdek aile, geniş aile) için geçerlidir. Ancak yaşanan hızlı toplumsal değişimler sonucunda ortaya çıkan alternatif yaşam türleri, yeni aile modelleri doğurganlığın hiç olmadığı ya da asgari düzeyde gerçekleştirildiği oluşumlar ailenin bu işlevini olumsuz kılmaktadır (Dündar, 2012: 58).

1.8.1.1.2. Ailenin Psikolojik Doyum Sağlama/Sevgi İşlevi

Birincil ilişkilerin en yoğun yaşandığı yer şüphesiz aile ortamıdır. Aile ortamı içerisinde ilişkiler yoğun, samimi ve duygusal niteliktedir. Bu ilişkiler aile üyeleri arasındaki bağlılığı ve biz duygusunu güçlendirerek, aile üyelerinin psikolojik doyuma ulaşmalarını temin etmektedir. Aile kurumunun değeri, sevgi ve güvenliğin kaynağı olmasındandır (Tezcan, 2010: 132).

Aile ortamında fertlerin birbirlerine duyduğu sevgi ve şefkat, çocuğun aile ortamında ihtiyaç duyduğu en temel arzudur. Günümüz çekirdek aile yapısında anne ve babanın ekonomik kazanımlar veya kaygılar dolayısıyla çalışmakta ve buna bağlı olarak çocuk ebeveyniyle uzun müddet birlikte olamamakta ve ebeveynin sevgisinden mahrum kalmaktadır. Özellikle sanayi toplumuna geçişle birlikte çekirdek aile yapısında ortaya çıkan stres, yorgunluk, moral bozukluğu gibi sorunların bertaraf edilmesinde aile kurumunun bu işlevi gün geçtikçe daha fazla önem kazanmaktadır (Dündar, 2012: 58).

1.8.1.1.3. Ailenin Toplumsallaştırma ve Eğitim İşlevi

Bireyi topluma kazandıran ve bireye toplumsal değerleri kazandıran eğitim süreci ilk olarak aile ortamında başlamaktadır. Bu eğitim süreci içerisinde aile kurumu, bireylere içinde bulunduğu toplumun kültürel, sosyal ve ahlaki değerlerini

olması gerektiği gibi aktarmakla yükümlüdür. Özellikle sanayi devrimi öncesi toplumlarında ve kırsal alanlardaki aile yapısında geleneksel geniş ailelerde ebeveynin çocukların eğitim ve öğretiminde çok önemli bir payı bulunmasının yanında, mesleki bilgi ve beceriler aile ortamında verilmekteydi. Çekirdek aile yapısının varlığını daha çok hissettirmesiyle beraber eğitim kurumları aile kurumunun bu işlevini büyük oranda üstlenmiştir. Çocuğun örgün eğitimini büyük oranda devlet kurumları bir oranda özel kurumlar üzerine almıştır. Çocukların okula giriş yaşı düşerken, okuldan çıkış yaşı yükselmiştir. Günümüz aileleri de geçmiş dönemlere oranla eğitim konusunda daha hassas, eğitimle daha da ilgili bir hale gelmişlerdir (Dündar, 2012: 58).

Ailenin toplumsallaştırma görevini, kurumlar sosyolojisi açısından değerlendirdiğimizde aile kurumunun belli başlı görevlerini diğer kurumlara aktarma süreci veya şekli fertler tarafından tam olarak anlaşılamadığından dolayı, temel değerlerin ilk öğrenildiği yuvanın fonksiyonları azalmış, bu fonksiyonlar başka kurumlara aktarılmıştır. İlk eğitim yuvasındaki bu eksiklik insan unsuruyla diğer kurumlara aktarılmış ve çarpık bir kurumsal düzen veya düzensizlik söz konusu olmuştur. Teorik planda aile kurumunun bir takım işlevleri diğer kurumlara aktarılmış ve aile bir yükten kurtarılmış gibi gözükse de pratikte böyle olmadığı Türkiye ve dünya örnekleriyle ortadadır. İçliye göre, “aile daha önceleri sahip olduğu işlevlerin çoğunu başka kurumlara devretmesine rağmen günümüzde en önemli toplumsallaştırma aracı sayılması bu duygusal niteliğindedir” (İçli, 2009: 122).

1.8.1.1.4. Ailenin Ekonomik İşlevi

Sanayi devrimi öncesi dönemin geleneksel aile yapısı, ailenin en önemli işlevlerinden biri tanesi, ekonomik işlevidir. Geleneksel aile yapısı, kendi temel ihtiyaçlarını karşılayabilen bir yapı sergilemekteydi. Ancak günümüzün modern ve sekülerleşen aile yapısı, aile kurumunun üretime katkı sağlama durumundan ziyade üretmeden sürekli tüketen bir birimi olma yolunda hızla hareket etmektedir. Aile kurumu bu zaman diliminde maddi ihtiyaçlarının karşılanmasına dair üretim işlevini

büyük oranda yitirmiş ve büyük bir kısmını ekonomi kurumuna devretmiştir. Ailenin değişen ekonomik işlevleri arasında eve ekmek getirmekle yükümlü olan erkeğin bu işlevi sanayi devrimiyle birlikte kadında iş hayatına katılmasını netice vermiştir. Bu durum şu sonucu kaçınılmaz kılmıştır. Kadının iş hayatına katılmasıyla ekonomik sorumlulukların değişmesine çocukların yetiştirilmesinde anne baba şefkatinden mahrum kalan fertlere ve aile kurumunun dağılma sebeplerinden olan kadının ekonomik özgürlüğüne sebep olmuştur. Sanayi devriminin aile hayatı üzerindeki yıkıcı tesirleri dolayısıyla sürekli üreten ve üretime bağlı sürekli tüketen toplumlar oluşmuş, haliyle toplumun çekirdeği olan aileler sürekli tüketen aileler olmuştur.

Bu hızlı üretim ve tüketim ilişkisi içinde aile kurumunun çok önemli fertleri bazı vazifelerini görevlerini yitirmiş ve yitirilen bu görevler bazı kurumlara allanıp pullanıp devredilmiştir ve bunlara da devrim denmiştir. Aslında devrim değil devrim yani devrilme olmuştur maalesef. Anne aile yuvasının şefkatli kahramanı iken tüketim toplumunun üreten aracı haline getirilmiş bu şefkat kahramanları fabrikalarda aşırı üretimin tükettiği insanlar olma sonucundan kaçamamışlardır.

İlk kez çalışma yaşamına ücretli olarak giren kadın, eğitim düzeyinin yükselmesi; ekonomik zorluklar nedeniyle kadının gelirine olan ihtiyacın artması; ucuz iş gücü oluşturması gibi nedenlerle giderek artan oranda çalışma yaşamında yer almaya başlamakta ve ailedeki konumu da değişmektedir. Geleneksel geniş aile yapısında ev içi yani özel alanda tanımlanan kadın, çekirdek aile yapısına geçişle birlikte erkeğe ait olarak tanımlanan kamusal alana çıkmaya ve evin erkeğiyle birlikte eve ekmek getirmeye başlamaktadır (Dündar, 2012, 59).

Kadının ev hayatının yanı başında ekonomik destek sağlama görevini de üstlenmiş olması ev ekonomisine katkı sağlarken, ebeveynin çocuklarına karşı sorumluluklarını yerine getirememesi sebebi olabilmekte, aile fertlerinin yeterince birlikte olamaması gibi sebepler ortaya çıkmakta, çocukların anne ve baba şefkatini yeterince hissedememesine sebep olmakta, kısacası aile kurumunda birçok değerinde yitirilmesine sebep olmuştur.

1.8.1.1.5. Ailenin Boş (Serbest) Zamanları Değerlendirme İşlevi

Bu işlev, özelliklerde modern toplumlarda çocukların zarar görmemeleri, zararlı alışkanlıklar ve arkadaşlıklar edinmemeleri açısından oldukça önemli hale gelmektedir. Bununla birlikte tüm aile üyelerinin boş zamanlarını birlikte keyifli bir şekilde geçirmeleri modern toplumun fertlerde oluşturduğu stres ve yorgunluğun atılmasında ayrı bir öneme sahiptir (Dündar, 2012: 59). Modernleşmeyle birlikte toplumda ve kurumlarda yaşanan değişimle birlikte aile kurumunun işlevlerinden bazılarının zayıfladığı, bir kısım işlevlerinin tamamen ortadan kalktığı ya da diğer toplumsal kurumlara aktarıldığı görülmektedir. Bunun yanında ailede çocukların bakım ve görümü, çocukların yetiştirilmesi, çocukların sosyalleşmesinin temin edilmesi ve neslin devamlılığının sağlanması gibi temel işlevlerini yerine getiriyor olması aile kurumunun varlığının önemini bir kez daha bize göstermektedir.

1.8.1.1.6. Ailenin Dini İşlevi

Ailenin dini işlevi üzerinde en çok duracağımız işlevlerden bir tanesi olacak. Çocuğun şahsiyet ve karakter gelişiminin ilk şekillendiği yerin aile yuvası olduğunu ifade etmiştik. Aile yuvasında çocuğun gelişiminde insani değerlerin şekillenmesinde İslami (dini) esasların zaruretine, yüce aşkın değere ve manevi yasakçının her zaman zaruretine temas ettik. Bu ihtiyaçtan dolayı dini eğitimin ilk tohumları aile yuvasında atılır. Bu tohumların nasıl atılacağından ve bu eğitimin ilk muallimleri olan anne ve babanın bu husustaki eğitimi de önem arz etmektedir. Ebeveyn bu temel eğitimleri verecek eğitimi yoksa aileden dolayısıyla çocuktan ve ebeveyn den toplumun beklentileri karşılanamayacak ve toplumda kurumsal çatışma ve sosyal yozlaşma baş gösterecektir. İlerde neticeleriyle buna temas edeceğimiz için burada kısa kesiyoruz. Dini değer ve alışkanlıkların ilk kazanıldığı ve aile fertlerine aktarıldığı yer aile ortamıdır. Aile büyükleri dini değer ve alışkanlıkları kuşaktan kuşağa aktarmakla görevlidir. Aile kurumunun kontrol vazifesi vardır. Aile kurumu, alınan dini eğitimin aile üyeleri tarafından yerine getirilip getirilmediğini kontrol etmekle yükümlüdür (Dündar, 2012: 59). Ailenin işlevlerini yerine getirmesinde önemli amillerden bir tanesi manevi değerlerdir. Ailenin işlevleri arasında, yoğunlukla üzerinde duracağımız dini işlevidir.

Aile kurumu ileride de ifade edeceğimiz gibi, bir takım işlevlerini değişen toplumsal koşullar gereği diğer kurumlara aktarmaktadır. Bu durum mevcut işlevlerin yerine getirilmesine katkı sunması amacıyla yapılmışken, değişen dünya şartları çerçevesinde sonuçlarıyla görüldüğü üzere aslında aile kurumunun işlevlerini başka kurumlara devretmesi işlevlerini yitiren ailenin içine düştüğü çıkmazdan kurtulma gayretidir. Aile kurumuyla alakalı yapılan bütün çalışmalar “yitirilen cennetin”, ailenin devamı ve bekası adına olduğunu söyleyebiliriz. Değişen toplumsal koşullara bağlı olarak ailenin karşılaştığı problemler ve ailenin bu durum karşısında düştüğü durum ve bir birini bütünleyen ve lazımı olan toplumsal kurumların bu husustaki gayretleri yitirmekle karşı karşıya kaldığımız aile devletinin bekası için olduğunu gelecek başlıkta inceleyeceğiz.

Aile kurumunun din ile ilişkisi özellikle üzerinde durulması gereken bir görünüm arz eder. Aile kurumu bir yandan dinsel yaşamı etkilerken, bir taraftan da dinin etki alanına girmektedir. Konfüçyanizm, Budizm, Taoizm ve Hinduizm gibi Uzak Doğu dinlerinden tutunda Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslamiyet'ten oluşan İlahi dinlere kadar bütün büyük dinler ve inanışlar, çocuk üzerindeki ilk ve kalıcı tesirlerin oluştuğu aile kurumunun sağlam esaslar üzerine bina edilmesi için önemli ilkeler getirmişlerdir. Tüm dinlerin, dünyevi konular içerisinde en çok aile ilişkilerinin kutsallığıyla ilgilendiği ve toplumda başka hiçbir grubun aile kurumu kadar din ve ahlakın etkisi altında bulunmadığı söylenebilir (Bottomore, 1984: 201).

Bundan dolayıdır ki, hemen hemen tüm dünyada aile kurumu ile ilgili mevzuatın muhafazakâr bir karakter taşıdığı gözlenmektedir. Örneğin, bugün Yunanistan ve İspanya gibi bazı Avrupa Birliği ülkelerinde dini nikâh mecburiyeti vardır. Ülkemizde de resmi nikâha ilaveten, kanuni bir müeyyide olmadığı halde, imam nikâhı ile evlenmeler oldukça yaygındır. Bugünlerde dünyada cinselliğin düzenlenmesi, cinsel eşitlik ve ailenin geleceği konularında hararetli tartışmalar yapılmaktadır. Çin'de sürekli aile kurumunun korunmasından bahsedilmektedir. Batı dünyasında tartışmalar daha da keskin bir şekilde devam etmektedir. Aile kurumu, geleneksel anlayış, modernite ve seküler anlayış arasındaki mücadelelerin geçtiği bir

zemindir. Aile kurumunun kayıp sığınağının etrafında ki nostalji halesi, kökleri geçmişe uzanan başka kurumlardan daha fazladır. Bu nedenle dünyanın birçok yerinde politikacı, sosyolog ve teolog ve farklı eylem grupları, aile yaşamının çöktüğü teşhisini ortaya koyup, geleneksel aile yapısına geri dönme davetinde bulunmaktadır (Giddens, 2000: 69).

Aile bütünlüğümüzün korunmasında ve böylece küreselleşmenin zararlı sonuçlarının bertaraf edilmesinde geleneksel aile değerlerimiz elbette çok önemli bir güvenlik kaynağımızdır. Din aile kurumundaki ayrışmayı önleyici vasfını dinin bu husustaki bütünleştirici vasfını araştırmamızın ileriki safhalarında daha detaylı incelemeye çalışacağız. Din görünümlü bütün inançlarda aile devletine verilen ehemmiyet birçok araştırmalarda ortaya konulmuştur. Bizimde yapa geldiğimiz araştırmamızda yer yer sair din mensuplarının bu hususa atfettikleri önemi ifade edeceğiz ama konunun hem objektiflikten hem de alanının genişleyip konunun dağılmasından ve ifade karmaşası yaşanmaması için sınırlarını tayin ettiğimiz milli çerçeve (ülkemiz) içinde sürdürüleceğini ifade edelim.

2.2.TOPLUMSAL KURUM OLAN EVLİLİK

1.9.1. Genel Tanımıyla Evlilik

Evlilik aile kurumunun fertleri arasında meydana gelen çeşitli görev ve sorumlulukları beraberinde getiren, bu görev ve sorumluluklarla donatılmış bir çeşit antlaşmadır. Evlilikle beraber kadın ve erkek birbirini biyolojik, psikolojik ve dini açılardan dengeler, korur, tamamlar ve kâmil bir bütünlük oluştururlar (Yüce, 2013: 96). Evlilik toplumsal ve hukuksal anlamda fertlere birtakım yetki, sorumluluk, rol ve statüler yükler. Evlilikle birlikte birbirini bütünleyen fertler, bir antlaşmaya bağlı olarak paylaştıkları ortak yaşamın gereklerini ve getirdiği sorumlulukları ve bu kurumunun bireylere tanıdığı toplumsal ve hukuksal yetkileri de birlikte kullanmaya karar vermiş oldukları gibi toplumsal ve hukuksal sorumlulukları ihlalin bedelini ödemeye karar vermiş sayılırlar. Resmi olmayan açıdan evlilik kavramı daha

kapsamlı ve derin bir anlamlar içerir. Aile kurumunu oluşturan bireylerin birbirlerine duydukları sevgi, ona içten bağlanması, cinsi tatmini, soyun, dolayısıyla buna bağlı olarak toplumun sürekliliğinin sağlanması, psikolojik zevk, birliktelik gücünün elde edilmesi, toplumsal dayanışmanın temini, kültürel değerlerin korunup nesilden nesile aktarılması, kültürel değerlerin toplumdan topluma sürdürülmesi ve törelerin oluşması, çoğunlukla evliliğin informal ilişkiler düzeninde meydana getirir. Burada ahlak ve dini normlarında evlilikle ilgili sınırlandırmalarını, teşvik ve yasaklarını dikkate almak gerekir. Türk Medeni Yasasına göre evlenme, “tam ve sürekli hayat ortaklığı yaratmak üzere, cinsiyetleri ayrı iki kişinin hukuken makbul ve geçerli bir şekilde birleşmesidir” (Akıntürk, 1988: 200).

Avrupa'dan alınan “ Türk Medeni hukukuna” göre evlilikle ilgili “şartlar” mevcuttur. Bu “şartlar” , “maddi ve şekli şartlar” olmak üzere iki ana başlık altında toplanır. “ Maddi şartlar” başlığı altında; evlenme ehliyeti: evlenme rüşdü ve temyiz kuvveti; evlenme engellerinde: hısımlık, akıl hastalığı, mevcut evlilik ve bulaşıcı hastalıklar yer almıştır. “ Şekli şartlar” başlığı altında, çeşitli bürokratik işlemler bulunmaktadır (Türk Medeni Kanunu, 2001: 16-33, Aktaran: Akyüz, 2008: 104).

Batı uygarlığı evlilikle alakalı evrensel bir takım kurallar koymuş olması hukuksal bir sistem oluşturduğunun göstergesidir. Evlilikle alakalı toplumların evrensel bir takım kurallar koyması toplumsal ve kültürel yapılarıdaki çeşitliliğiyle değişkenlik arz eder. Toplumsal kurum sadakati diyeceğimiz bu kutsal sözleşmeye bugün, gün geçtikçe sarsılmalar oluyor. Örneğin evrensel bir nitelik taşıyan medeni kanun hükümleri batı ismarlama usulü olsa bile toplumumuzda bir zıddiyet oluşturduğunu veya toplumsal bir kargaşaya sebebiyet verdiğini ifade etmemiz doğru olmaz. Toplumsal kurumun tanımı, yapısı ve işlevlerini anlattığımız bölümde, toplumsal kurumlar amacı olan, işlevlerini yerine getiren, sürekliliği olan, birbiriyle çatışmayan kurumlar olduğunu ifade etmiştik. Evlilik kurumunun kurumsal kimliğinin koruna bilmesi için ortak yaşam alanının ve fertler arasındaki sözleşmeye sadık kalmak şartıyla devam edebileceğini arz edelim. Bu esaslara günümüz aile yapılarında ve evlilik sözleşmelerinde bugün sadık kalındığını söylemek tam manasıyla mümkün değildir. Bu gerçekliği daha sonraki bölümlerde arz etmeye çalışacağım. Bu durumu bir nebze ifade edecek olursak, birçok batı ülkesinde,

evlilik sözleşmesi olmaksızın birlikte yaşamaya yasal anlamda müsaade edildiği, “akit görüşün” den taviz verildiğinin görmek mümkündür.

Bu durumun en önemli göstergesi genellikle batı toplumlarında evlilik sözleşmesi olmaksızın doğan çocukların “velayetlerini” düzenleyen yasal düzenlemelerin yapıyor olması toplumsal ihtiyacın ve evlilik kurumunun dünya ölçeğinde geldiği durumu göstermektedir. Dünya insanlığı bugün bu hastalıklı mücadele etmek zorunda kalmıştır. Ayrıca İngiltere aynı cinsten kişilerin evliliğine müsaade etmiştir, parlamentoda eşcinseller temsil yetkisi elde etmişlerdir. Batı dünyası bu durumu bireysel hak olarak değerlendirse bile, bu durumu geleneksel evlilik kodlarından, evrensel evlilik ve aile hukukundan bir sapma olarak kabul etmek gerekir (Akyüz, 2008:105). Yaşanılan bunca çözülmeye rağmen aile ve onun ön şartı olan evlilik kurumu bunca yozlaşmaya rağmen geleneksel kodlarını koruma gayreti içindedir. Dünyada bu kurumların korunup muhafaza edilmesine dair bazı bilgileri ileride paylaşacağız. Bu hakikati ifade eden kısa bir malumat arz edersek dünyada, çok eşlilik (poligami), çok karıllık (polijini), çok kocalılık (poliandri), evlilik dışı birliktelik, aynı cinsten olanların birlikteliği, muta birlikteliği vs. durumlar, evrensel hukuk kuralları içerisinde yerini alamamıştır.

Toplumsal bir kurum olan evlilik kurumu adına yapılan hukuki düzenlemeler, evrensellik ifade eden cümlelerle söylene bile bazı hukuki düzenlemeler kültürden kültüre, inanç şekillerinde farklılık gösterebiliyor. Tabii ki, evlilik kurumuna dair yapılan hukuki düzenlemeler veya toplumları bu müesseseye bakışlarındaki farklılık sosyal değişimin olumsuz yönüyle (sosyal çözüme) izah edilecek bir durumdur. Dejenere olan ve olma yolunda olan toplumların durumunu göstermektedir. Toplumsal kurumların bazı normlarının olması ve toplumun değer yargıları ile çatışmaması gerekir. Toplumsal kurumların geleneksel yapıdan uzaklaşıp modernizmin ve seküler algıların sürekli dünya insanlığını manevi değerlerden uzaklaştıran yapısı dolayısıyla maalesef bugün dünya bu yüce kurumun varlığını ve gerekliliğini sorguluyor. İfade ettiğimiz cümle bir genelleme cümlesi değildir. Toplumsal kurum olan evlilik ve onunla oluşan aileyi sorgulayan insanları-

toplumları varsa ülkeleri kastettiğimizi ifade edelim. Aslında daha öncesinde ifade ettiğimiz gibi dünya insanlığının bu yüce kurumu sorgulamasının altında yatan sebep, kurumlara aşkın güç tarafından yüklenen asli vazife ve sorumlulukların insanlar tarafından tam olarak bilinmemesi yatmaktadır.

Beşer kendi eliyle tahrip ettiği bu kurumun enkazı altında kalıp ezilmeye mahkûmdur. Bunun mahkûmu olmak istemiyorsa asli değerlere dönmek mecburiyetindedir. Bu kurumu sorgulayan dünya insanlığı bunun bedelini ağır ödüyor ve gelecek nesiller bunun bedelini ödemek zorunda kalacak. Araştırmamızda belli başlı örneklerle bu gerçekliğe temas edeceğiz. Toplumsal kurumların işlevlerini devam ettirdiği müddetçe bu kurumsal yozlaşma yaşanmayacaktır. Toplumsal kurumların (evlilik, aile, eğitim, din) varlığını tehdit eder bir duruma gelen bu hal, bütün toplumların üzerinde düşünmesi ve tedbirler almasını gerektiriyor. Dünya insanlığı ve toplumlar bu hususta ittifak etmişler midir bununu söyleyemeyiz fakat bu hususun üstesinden geline bileceğine dair alınan kararlar, kadın ve aile yapısını koruyucu bakanlıklar, dernekler, sivil toplum kuruluşları ve bunun yanında toplumu bilinçlendirmeye yönelik toplantılar, seminerler, konferanslar, sempozyumlar ve paneller düzenlenmektedir.

1.9.2. Evlilik Aile ve Din

Dinlerin evlilik hususuna göstermiş olduğu hassasiyeti anlamak için, semavi dinlerin evlilik ve aile kurumuna dair ifade ettiği esaslara bakmak gerekir. Semavi din mensubu olan İsviçre menşeli olan medeni kanunun evlilikle alakalı maddesi bu gerçeğin izahını mümkün kılacaktır. İslam dini evliliğe birçok perspektiften yaklaşmıştır. Evlilik, meşru nikâh akdiyle kurulur. Dinin öngördüğü temeller üzerine evlilik yolu ile kurulan aile, toplumun huzurunu sağlayan fertleri yetiştiren bir sevgi ve şefkat okuludur. Aile kurumu, toplum hayatının adeta bir küçük numunesidir. Neslin devam ve temadisi için, bireylere psikolojik, sosyolojik alanda endişelerini gidermenin yanında, kültürel değerleri (örf, adet ve gelenekleri) istikbaldeki nesillere ulaştırma görevini de büyük oranda aile kurumu üzerine alır ve bu durum toplumun her kurumunda kendisini gösterir. Buna bağlı olarak, İslami kural ve kaideler,

kadın ile erkeğin birlikte aynı hayatı paylaşmasının sosyal ve hukuki alanını tayin eden evlilik sözleşmesini detaylı bir şekilde anlatır. ‘Nikâh’ akdine bağlı olmak suretiyle kurulan evlilik müessesesi bir manada hukuki bir zeminde kurulan bir işlem, bir bakıma ibadet kategorisi içerisinde kabul edilir ve “hukukullah” kavramıyla ifade edilir. İslam dinine has olan bu genel kabul, dinin evlilik kurumuna bakışını ve evlilik kurumuna verdiği önemi bize göstermiş olur. Evliliğin bireyi ve toplumu maddi ve manevi yönden kontrolü açısından büyük önemi vardır. (Güneş, 2004 <http://www.sizinti.com.tr/konular/ayrinti/evlilik-sertifikaniz-hazir-mi.html>).

Evlilik mahrem bir kurumdur. Belli başlı esasları olan yüce bir kurumdur. Evlilik kurumunun taşıdığı mana dolayısıyla din bu kuruma kutsallık atfetmiştir. Evlilik kurumunun düzeninin temin edilmesi kural ve kaidelerle, belli başlı müeyyidelerle ayakta tutmak mümkün değildir. Mahkemelerin soğuk duvarları arasında sıcak aile yuvaları kurmakta mümkün değildir. Evlilik yoluyla kurulan aile yuvaları saadetini hukuki müeyyidelerden almaz. Bu kurallardan ziyade aile saadetinin kaynağı dini ve ahlaki kuralların yaşatılmasıyla doğru orantılıdır. Aile kurumundaki bireylerin aile içi iletişime ve şahsiyet gelişimleriyle aile saadeti büyük oranda temin edilmiş olur.

Aile kurumundaki yaşanan boşanma hadiseleri, yukarıda ifade ettiğimiz hakikatlerin aile yuvasındaki eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Buradan hareketle aile kurumuna evlilik yoluyla adım atacak fertlerin, bu birlikteliği sağlıklı bir şekilde yürütebilmesi için bir takım kriterler getirilmelidir. Fertlerin böyle bir birlikteliği yürütebilmesi için birtakım kurslar, eğitimler, sınavlar, sertifikalar şartı getirilmesi önem arz etmektedir. Belki bu ifadeyi toplumun bir bölümü çok görebilir. Fakat şu unutulmasın ki toplumun en önemli yapı taşı olan aile ehliyetsiz insanların elinde yok olmakta ve toplum yozlaşmaya kaymaktadır. Bundan dolayı en azından bir takım kurumlar aile üzerine yaptığı çalışmaları fertlerin evliliğe adım atmazdan önceki okul çağlarında müfredatın içine aile kurumunun devamı ve bekası adına bir takım eğitim ve öğretimler dâhil edilebilir.

Mutlu bir evliliğin kurulması, kadın ve erkeğin birbirlerine hürmet etmesi, muhabbet duyması, sevgi ve şefkat göstermesiyle oluşur. İslâm dini, fitratla çelişmeyecek prensipler getirmiştir. Bundan dolayı din, insanın biyolojik, psikolojik ve sosyolojik bütün ihtiyaçlarını karşılamaya yönelmiştir. Buna bağlı olmak suretiyle, eşler arasında ‘şefkat ve merhamet’ hislerinin canlı tutulması, mutlu bir evlilik için önemli bir husustur. Bu hislerin yansımaları olan hâl ve tavırları, eşlerin birbirlerine göstermeleri evlilik kurumunun sürekliliğini temin eder (Arı, 2006, <http://www.sizinti.com.tr/konular/ayrinti/evlilikte-inancin-gucu.html>).

Aile fertleri arasında temin etmeleri gereken iletişim, sevgi, şefkat ve merhamete dayalı bir birlikteliği kuramadıkları takdirde aile yuvası bütünlüğünü koruyamaz, fertler birlikte olsa bile bu birliktelik ciddi manada zedelenir. Toplumsal hayatın geneline bakıldığı zaman görülecek en önemli problemler fertlerin maddi ve manevi hayatlarında yaşanan sıkıntılardır. Gelişen tıp dünyası ve psikiyatriden de anlaşılıyor ki, birçok hastalığın sebebi psikolojik buhranlar ve ruhî rahatsızlıklardır. İnsanın sağlıklı olması sadece, biyolojik yönden normal olma hali değildir. Bunun yanında aklın kavrayışıyla dış âlemi anlayabilecek, kendi iç dünyasında kendisiyle barışık olma, maddi ve manevi duygulardan müspet yönde yararlanabilme, davranışlar yönüyle doğru olanı yakalama, sosyal ve kültürel manada etrafıyla barışık olma ve bulunduğu her yerde toplumsal normlarla çatışmadan yapıcı davranma durumudur.

Archives of Internal Medicine (İç hastalıkları arşivi) adlı bilimsel derginin 11 Aralık 2000 tarihli sayısındaki bir makaleye göre, aile içi iletişiminin olmadığı, sevgi ve şefkat hislerinin olmadığı bir aile kurumunda böyle bir ortamın fertlerde hipertansiyon sebebi olduğu ifade edilmektedir. Hipertansiyon ölüm sebepleri arasında ilk sıralarda yer almaktadır. Amerika’da “evlilik danışmanlığı veya hekimliği” (*Marital Counselling*) denilen bir hekimlik türü sadece bu gibi konularla ilgilenmektedir. Burada sevindirici bir hususa temas etmek gerekirse, Batı dünyasında ve Amerika’da aile kurumu, birtakım yozlaşmalarla çok darbeler alıp zedelendiği için, işlevlerini yitirdiği için bu tip hekimlik alanları ortaya çıkmıştır.

Ülkemizde ise aile kurumunu olumsuz etkileyen sosyal çözülme faktörleri olmasına rağmen, dinimizin aile kurumuna verdiği önem dolayısıyla bu tip kurumlar batıya oranla daha azdır (Can, 2001, <http://www.sizinti.com.tr/konular/ayrinti/mutsuz-evlilikler-hastalik-sebebi-mi.html>).

Dr. Baker'ın; "Mutsuz evlilikler, sağlık için zararlıdır (*Bad marriages bad for your health*)." Üç yıldan fazla süren bu araştırma 100'den daha fazla kadın ve erkek üzerinde yapılan bir anket çalışmasıdır. Evliliklerin kalitesini tespitiye yönelik olan bu çalışmada her gün evli çiftlerin tansiyonları ölçülmüştür. Bu zaman diliminde kendilerinden günlük tutulması istenmiştir. Nihayetinde mutsuz evlilikleri olan bireylerde tansiyonları anlamlı bir şekilde yükselmiştir. Evliliklerinde mutluluğu yakalamış fertlerde tansiyonları anlamlı bir şekilde düşmüştür. Bireylerin mutlu evliliği fertleri koruyucu bir yönünün olduğu ortadadır. Yapılan bu çalışmada tespit edilen bir diğer bulguya göre, mutsuz evlilikler bireylerde kalbin sol karıncık (*ventricle*) duvarının kalınlığı artmıştır. Bu durum da yüksek tansiyon göstergesidir. Daha önce yapılan çalışmalarda da ortaya çıkmıştır ki, mutsuz evlilikler şizofreniye, depresyona ve kalp rahatsızlıklarına sebep olduğuna dair bir takım tespitler ortaya konulmuştur (Can, 2001).

Fakat sadece bu çalışmanın ortaya koyduğu sonuçlara bakıp karar vermek bizi yanıltabilir. Fakat şu unutulmaması gerekir ki insanın sorunlarının kaynağı çoğu zaman kendi iç dünyasından kaynaklanan sorunlardır. Birey problemlerini aşamadığı ve altından kalkamadığı sorunlar kendi iç dünyasında büyüyor ve bir çıkmaza doğru insanı sürüklüyorsa bunun altında iç dünyamızın ve manevi dünyamızın itminana ve sükûnete ermemesiyle doğru orantılıdır. Kanada Sağlık Araştırma Enstitüsü uzmanlarına göre ise, yüksek tansiyon şikâyetleri olan hastalara yeni tedavi yolları ve reçeteler yazmanın vaktinin geldiğini ifade etmektedirler. Bu tedavi yolları mutsuz evlilikler için tedavi yöntemleri, eğitim programları, rehabilitasyon seansları bir çare olarak görülmektedir. Bu tedavi yöntemlerinden en etkili ve sağlam yöntem ve metotlar arasında evlilik danışmanlığı gelmektedir. Evlenmek isteyen veya evli olan çiftlerin daha sağlıklı bir aile yuvası kurabilmeleri için fertleri aile hususunda

daha ehliyetli bir konuma getirmek amaçlanmaktadır. Bu durum hekimler arasında çok önemli bir buluş olarak görülmektedir. Çalışmamızı bu örneklerle açıklama gayretimiz; İslâm dininin fitrat dini olması, insanın biyolojik, psikolojik ve sosyolojik bütün ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik prensipler getirmiş olmasındandır (Can, 2001, <http://www.sizinti.com.tr/konular/ayrinti/mutsuz-evlilikler-hastalik-sebebi-mi.html>).

Kurumsal bir kimliği olan evlilik ve aile kurumunun yozlaşması, aile ilişkilerinin kesintiye uğraması (boşanma), buna bağlı olarak yaşanan ruhi bunalım, baba veya anne şefkatinden mahrum nesiller, suça itilen çocuklar, cinsel istismara maruz kalan çocuklar... Aile yuvalarının sosyal çözülmeye maruz kalma sebepleri birkaçını izah edip dinin bu hususlarla alakalı kadimden buyana ifade ettiklerini arz edip, hukuki normların, dini referanslarında kurumsal kimliğinin bu boşluğu doldurmadaki rolünü ifade etmeye çalışacağız. Kurumların işlevleri düşünüldüğünde, birbirinin boşluğunu doldurma işlevini de nazara alıp arz etmeye çalışacağız. Boşanma sebeplerini (aldatma-sorumsuzluk-ilgisizlik-kötü muamele-içki-kumar-saygısız davranışlar-ekonomik etkenler) bir kısmını oluşturuyor.

Toplumsal yapının ne kadar sağlam olduğunun tespitinde en önemli gösterge boşanma oranlarıdır. Toplumsal yapının en önemli kurumu olan aile kurumunun çözülmesi, evliliklerin kısa süreli olması toplumsal yapının güçsüz ve hasta bir yapıya sahip olduğunun en önemli göstergesidir. Sürdürülmesi mümkün olmayan böyle bir birlikteliğin aile fertlerine bir faydası olmadığı gibi toplumsal yapıya da bir kazancı söz konusu değildir. Birleşmiş Milletlerde ülkemizi temsil eden ilk sivil toplum kuruluşu olma özelliğini taşıyan Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı'nın (GYV) bünyesinde yer alan Kültürlerarası Diyalog Platformu (KADİP), Kadın Platformu ve Diyalog Avrasya Platformu'nun (DA) birlikte düzenlediği konferansa iştirak eden akademisyenler, aile kurumunu, 'din, gelenek ve modernite bağlamında bir değer olarak aile' inceleme konusu yaptı. Ciddi bir ihtimamla hazırlanmış tebliğlerin her biri bir konferansa konu olabilecek büyüklükte ve derinlikte tespitler olduğu gözlemlenen Aile Konferansından bazı tespitler araştırmamıza önemli katkı sağlamıştır. Aile Konferansına katılan akademisyenler, sosyologlar ve yazarlardan

bazıları, Doç. Dr. Ayşen Gürcan başkanlığında, gazeteci yazar Ali Bulaç, Prof. Dr. Allan Carlson, Prof. Dr. Naci Bostancı, Prof. Dr. Thomas Michel, Prof. Dr. Stephan Martin Kampowski ve GYV Başkanı Mustafa Yeşil önemli simaların hazır bulunduğu deklarasyon (bildirge) komitesi, konferansa iştirak eden bütün akademisyen, sosyolog ve yazarların duygu ve düşüncelerini alarak ortak bir deklarasyon (bildirge) hazırlandı.

Konferansın nihayetinde katılımcı akademisyenlerin, sosyologları ve yazarların büyük çoğunluğu tarafından onaylanan deklarasyonda (bildirgede) “Tüm ulusların yeni nesillerinin sağlıklı, verimli ve sevgi dolu yetişmeleri için doğal ailenin yapısının erkek ile kadının evliliğine dayandığına inanıyoruz” ifadesine yer verildi. “Tüm ulusların genç nüfusa ihtiyaç duyduklarını göz önünde bulundurarak doğal evliliklere dayalı çocukların çoğalmasını destekliyoruz” denilen deklarasyon (bildirge) metninde, “Din, gelenek ve hukuk yoluyla kurumsallaşan evliliklerin ve bu evlilik ortamında yetişen nesillerin sağlıklı ve verimli olacağına inanıyoruz. Bu bağlamda bir kurumsallaşmayı destekliyoruz” görüşlerine de yer verildi.

Antalya'da düzenlenen Aile Konferansı'nda bir araya gelen uzmanlar, akademisyenler, sosyologlar ve yazarlar aile kurumunun geleceğinin korunması adına bazı öneri ve teklifler sundular. Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı'nın düzenlediği konferansta aile kurumunun çözülmesini yani boşanmayı azaltacak, aile içi şiddeti önleyecek, nikâhı koruyacak, ebeveynin ve çocukların bir arada daha fazla vakit geçirmesine olanak sağlayacak proje ve politikaların üretilip hayata geçirilmesinin gerekliliği üzerinde duruldu. 26.11.2010 tarihinde Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı'nın organize ettiği "Din, gelenek ve modernite bağlamında bir değer olarak aile" isimli konferans iki günlük bir toplantının sonucunda kapanış bildirgesiyle nihayete erdi. Doğu ve Batı dünyasında çözülen aile kurumunun güçlendirilmesi ve sağlam temeller üzerine oturtulması için çözüm önerileri arayan dünyanın çeşitli bölgelerinden 600'ü aşkın akademisyen, sosyolog ve uzmanlar “doğal ailenin korunması” gerekliliği üzerinde dünyaya çağrıda bulundu. Konferansın en önemli tebliğlerinden bir tanesi aile ve evlilik eğitiminin devlet erki tarafından özgün

eğitime dâhil edilmesi ve eğitimin devlet eliyle verilmesi talebi çıkmıştır. "Devlet, gelenek ve hukuk yoluyla kurumsallaşan evliliklerin ve bu evlilik ortamında yetişen nesillerin sağlıklı ve verimli olacağına inanıyoruz" denilmiştir. Bunun yanında bu bildirmede; "tabiatı itibariyle doğal evliliklere dayalı dđnyaya gelen çocukların çođalmasđ, din eksenli nikâhın hafife alınmamasđ, evlilik birliğini tehdit eden cinselliğin önlenmesinin gerekliliği" üzerinde duruldu ve tavsiye edildi (GYV, 2010, <http://www.gyv.org.tr/Haberler/Detay/514>).

Din toplum hayatını ve kurumlararası ilişkileri dđzenlediđi gibi aynı zamanda evlilik dđřı birlikteliğe yasak koyan önemli kurumlardan birisidir. Din kurumu, evlilik hayatına, cinsellik hayata, kđrtaj tekniklerin kullanımını, ebeveynin çocuk eğitimine, boşanmaya dair tedbirler, aile içi iletişim, bireylerarasđ sevgi ve şefkate dair aile yaşamının pek çok alanıyla ilgili yaptırımlara ve dđzenlemelere sahiptir. Din kurumunun bu hususiyetleri dolayısıyla fertlerin evlilik dđřı birlikteliğine dair sđreçleri de etkilemektedir.

İslam dininde olduğu gibi birçok dinde de evlilik öncesi ilişkilere ve evlilik dđřı yaşama yasak koymuşlardır. Hıristiyanlıkta Roma Katolik kilisesi, hem evlilik dđřı ilişki hem de evlilik dđřı birlikte yaşamın dinle ve toplumsal vahdete uymayacağını mđntesiplerine telkin eder. Hatta Protestan devriminden sonra bile pek çok Hıristiyan kilisesi evlilik öncesi ilişkiyi yasaklamıştır. Dini hassasiyeti olan gençlerde dini hassasiyeti az olan gençlere oranla evlilik öncesi birliktelik daha az gđrđlmektedir. Gençlerin davranışlarını etkileyen dini doktrin gđcđ ÷lkelerin dini pratiklerinin derecesi ile yakından ilgilidir. Bu bağlamda pek çok dini grup evlilik dđřı birliktelikler bireylerde aile yuvasına karşı heveslerini kıracağını ifade etmesinin yanında, meşru bir akde bağlı olmak suretiyle kurulan aile yuvaları içinde bireyler çocuk doğurup yetiştirmeyi teşvik etmektedir (Adak, 2012: 240).

Aile hayatında dinin etkileri ve fertler tarafından kabulü anne ve babadan çocuklara geçmekte ve çocuğun daha sonraki hayatını etkilemektedir. Örneğin

çalışmalar dini aidiyetin evlilik ve birlikte yaşamaya girişle anlamlı bir şekilde ilişkili olduğunu göstermektedir. Adölesanların dindarlığı, (örneğin dini aktivitelere katılım sıklığı) birlikte yaşamaya ilişkin beklentilerini olumsuz olarak etkilemekte ve ebeveynlerin dindarlığı ve çocukların yetişkinlikte birlikte olasılıklarını etkilemektedir (Manning, Aktaran: Adak, 2012: 240). Aile kurumu içinde ebeveynlerin dini tutum ve davranışları çocukların ileriki yılları gerçekleştirecekleri evlilik ve birlikte yaşama ile ilgili uygulamaları üzerinde etkili olacaktır. Bu durum şunu bize göstermektedir ki; dinin aile ve evlilik ilişkilerini düzenlemedeki rolünü ön plana çıkarmaktadır.

Din toplumsal bir kurum hüviyetindedir. Ehemmiyeti herkesçe bilinen bir kurumdur. Bu kurumun aile kurumuna ve bu kurumun oluşmasının ön şartı olan evlilik kurumuna atfettiği nazarı ve önemi görmüş olduk. Evlilik yoluyla ve dinin evliliğe vermiş olduğu ehemmiyet dolayısıyla aile bütünlüğü ve toplum bütünlüğü bu yolla sağlanmış olur. Evlilik dışı her türlü birliktelik aile saadetine zarar getireceğinden dolayı evlilik toplumun vazgeçilemez bir gerçeğidir. Sosyal değişimin kurumları yozlaştırdığı bir gerçektir. Evlilik dışı ilişkiler, sekülerleşen ve modernleşen bir dünya aile vahdetini ve aile saadetini temelinden sarsmaktadır. Buradan hareketle asıl üzerinde duracak olduğumuz konu aile vahdetidir. Evlilik aile vahdetinin sebebi, boşanma bu vahdetin düşmanıdır. Bundan dolayı dinin bu vahdeti sağlayıcı ve dinin bu husustaki etkilerini dünya ölçeğinde evlilik ve boşanma örnekleriyle ifade etmeye çalıştık ve etmeye devam edeceğiz.

1.9.3. Evlilik Dışı İlişkiler ve Boşanma

Toplumsal yapıyı tehdit eden, aile kurumunu temelinden sarsan ve yeni bir düzen veya düzensizlik anlamına gelen çözülme sürecinin adını boşanma olarak ifade edebiliriz. Boşanma, karı koca arasındaki mutsuz ve sorunlar yumağı haline gelmiş bir birlikteliğin bitimi gibi görülse de çoğu zaman mutluluk sebebi olamamakta ve aile kurumunun yıkılmasını netice vermektedir. Çünkü boşanmanın vazgeçilmez ve gerekli olduğu hallerde bile boşanmayla kendisinden kaçılan problemler bitmemektedir. Aile fertleri için hatta diğer aileler için yeni bir süreç

girilmektedir. Boşanma fertleri sosyo-ekonomik açıdan sarstığı gibi psiko-sosyal yöndende ciddi manada da örselemektedir. Bunun yanında boşanma, fertlerin toplumdaki statü ve konumlarını etkilemektedir. Boşanmayla aile içi yaşanan problemlerin biteceğini düşünen fertler boşanmayla gelen buhran fertleri toplumda daha da yalnızlaştırıp sorunlu fertler haline getirmektedir. Bu nedenle çoğu zaman boşanmayı bireyler, evlilik öncesi özgürlüğe dönüş gibi düşünse de, boşanma ne özgürlüğe tam bir dönüş nede bireyin arzuladığı kurtuluş olamamaktadır (Yörükoğlu, 1997: 26).

Evlilik, toplumsal bir kurum olan aile yuvasının devamı için gayr-i meşru davranış ve ilişkilere girmemeleri konusunda fertleri uyardığı gibi kontrol altında tutar. İleride de temas edeceğimiz boşanma mevzuunda, meşru olmayan bir yolun tercih edilmesi eşler arası aldatılma sebebi sayılmış ve toplumsal kurumun en esaslı kurumunun dağılmasına sebep olmuştur. Buna göre evlilik öncesi ilişkilerin yaygınlaşması aile kurumuna hayat tanımıyor. Toplumda yaygınlaşmaya başlayan ve istenmeyen sonuçlar doğuran evlilik öncesi hayat ve evlilik dışı hayatlar toplumu tehdit etmektedir. Boşanma konusuna ileriki bölümlerde detaylı temas edeceğimiz için boşanma mevzuuna, sebeplerine ve yol açtığı durumlara temas etmeyeceğiz. Tezimizin ana başlıklarından biri Türk toplum yapısında aile olduğu için Türk toplum yapısına temas edeceğiz fakat onun öncesinde sosyal değişimin, modernitenin ve sekülerleşen toplum hayatının aileye olumsuz etkilerini boşanma oranlarıyla ifade edecek ve boşanma nedenlerini arz etmeye çalışacağız.

İKİNCİ BÖLÜM

SOSYAL DEĞİŞME

2.1. SOSYAL DEĞİŞME DİN ve AİLE

Sosyal değişme olgusu, toplum hayatında görölen her türlü değişikliğin ister yatay isterse de dikey olsun sosyolojide ve toplum hayatında sosyal değişme olarak ifade edilemeyeceğini belirtmeliyiz. Buna bağlı olarak mesela modayla ilgili değişmeler, teknolojik gelişmeler, ekonomik değişkenler ve iş yaşamındaki zamana bağlı değişiklikler sosyal değişme olmamaktadır. Günay'a göre sosyal değişme; “sosyal değişmede yenilik esastır ve buda ancak sosyal sistemi meydana getiren yapısal unsurların ve onların işleyişinin değişmesini beraberinde getirmektedir. Hâlbuki modada bu tür bir strüktür ve fonksiyon değişmesi söz konusu değildir” (Günay, 1998: 361). Bunun yanında sosyal bilimciler, “sosyal değişme” kavramı ile “sosyal çözülmeyi” birbirinden ayırıp farklı olduğunu ifade ediyorlar.

Toplum bilimciler toplum yapısını çeşitli kademelere ayırıp (aile, evlilik, sivil toplum kuruluşları, menfaat birlikleri, toplumsal kurumlar, cemaatler, vs.), yapılardan ve teşekküllerden meydana gelen büyük bir sosyal sistem olarak görmektedirler. Toplum bilimciler, çeşitli nedenlerle bu yapının parçalarını meydana getiren bu alt sistemlerin, yapıların ve teşekküllerin işleyişinde görölen dengesizlikleri, uyumsuzluk, yapısal ve fonksiyonel bozukluklarını sosyal değişme olarak görmektedirler. Toplumsal kurumlardaki yapısal değişiklikler ve fonksiyonel bozukluklar, işleyişe dair kurumsal kargaşa, giderek artan düzensizlik, bütünsel manada dağınıklık, yapısızlık, sürekli eriyen işlevler bu şekilde vukua gelen sosyal değişmelere sosyal çözümler olarak bakılmaktadır. İfade edilenler çerçevesinde sosyal değişme toplumda, toplumsal kurumlardaki olumlu ya da olumsuz olarak yaşanan köklü değişikler olduğunu ifade edebiliriz. Bu değişiklikler toplumun tamamını ya da bir bölümünü önemli ölçüde ilgilendirdiğini ifade edebiliriz. Bu anlamda, toplumdaki bir veya birkaç kişide meydana gelen ve toplumsal sistemin

yapı ve fonksiyonlarında geniş ve köklü değişmeleri içermeyen değişiklikler gerçek manada sosyal değişme olamazlar. Öte yandan sosyal değişme, toplumun yapısında, onu meydana getiren unsurlarda, toplumsal kurumlarda, tabakalaşma ve sosyal teşkilatlanma yapısında veyahut toplum kültüründe ortaya çıkan köklü değişiklikleri ifade etmektedir. Bu değişikliklerin zamanla gerçekleşiyor olması değişimin zamana bağlı olduğunu gösterir. Geçici ve yüzeysel değişiklikler sosyal değişme olmadığını bir kez daha ifade etmiş olalım. Buna bağlı olarak değişimler köklü ve sürekli olmalarında toplanmaktadır. Buna göre sosyal değişmeler bir toplumun tarihi akışını ve kaderini değiştiren değişikliklerdir.

Sosyal değişme, sosyologlar tarafından muhtelif kriterlere göre tasnife tabi tutulmuştur. Değişme, toplumun yapısı, kültürü ve işleyişiyle doğrudan alakalıdır, o halde onu, toplumsal yapı, kültür ve fonksiyon bakımından tasnif etmek de mümkün ve yerindedir. Nitekim T. Parson, sosyal değişmeyi üçlü tasnife tabi tutmuştur.

1. Sosyal değerlerde değişme,
2. Müessesesevi değişmeler,
3. Kişiler üzerinde değişmeler.

Sosyal değerlerde değişmeler, çok önemli yapısal ve fonksiyonel değişiklikler olarak kendilerini gösterirler. Sosyal değerler birey yaşamının ve toplum hayatının yönlendirici ve işleyişin genel yöneticileridirler ve sosyal değerler bireyin hareketleri ve toplumsal münasebetler üzerinde önemli tesirleri söz konusudur. Genellikle toplumsal yapıyı oluşturan değerlerin değişmesi çok uzun zamana bağlıdır. Toplum içindeki statü, roller ve bunların ihtiva ettiği normlardaki değişiklikler, kurumsal değişmelerdir. Sosyal sistem içindeki mevki ve rol değişimleri, fertler üzerinde bir takım değişimleri netice verir. Toplumsal yapıdaki bu değişimlere kültür ve fonksiyonel değişmeleri de eklemek gerekir (Günay, 1998: 364). Değişmenin sosyal değerler, müesseseler, kişiler ve kültür üzerindeki menfi tesirleri dolayısıyla toplumsal kurumlarda çok ciddi çözümlere sebebiyet verdiğini ifade edebiliriz. Yaptığımız çalışma aslında tam bu noktaya işaret ediyor. Aile-evlilik gibi toplumun

en temel yapı taşları olan bu kutsal kurumların yaşadığı çözülmeyi sosyal çözülmeye izah edebiliriz. Çalışmamızda sosyal değişimin terakkiye bakan yönüyle ilgilenmeden toplumsal tedenni (alçalma) sebeplerini sosyal çözülmeye ifade edeceğiz.

2.2. SOSYAL DEĞİŞMENİN FAKTÖRLERİ

1. Sosyal yapının kendi iç bünyesinde yaşadığı değişimin sebepleri üzerinde duracak olursak bunun başında “çatışma veya kurumsal kargaşa” gelmektedir.

2. Sosyal yapının bağlı olduğu çevrenin etkilerine bağlı olarak ortaya çıkan değişimler sosyal değişimin faktörü olmaktadır. Bu tür değişimleri “kültür değişimleri” olarak tanımlayabiliriz.

3. Sosyal değişmeye etki eden çevre faktörler: Fiziki çevre faktörü, teknoloji, üretim ve tüketim yapısı, ırk faktörü, bilgi seviyesi ve dini tutum ve davranışlar sosyal değişimin hâkim unsurlarıdır.

Sosyal değişimin faktörlerine kısaca temas etmiş olduk. Fakat burada unutulmaması gerekli olan bir hakikat vardır. Bütün bu faktörlerin içinde yer alan ve bu faktörlere etki eden ana amil (sebebe) insandır. Toplumun değişme seyrini ve bir manada kaderini sebepler planında tayin eden insandır. Zaten, böyle olduğu içindir ki Kur'an-ı Kerim'de de: “ Bir toplum kendi durumunu değiştirmedikçe Allah (cc) o toplumun durumunu değiştirecek değildir” (Ra'd: 11; Enfal; 53) buyrulmaktadır. Bu hakikate göre sosyal değişimin, sosyal çözülmeyi, kurumlararası kargaşanın ve toplumsal buhranın sebebi insandır. Problemin çözümü de yine insanla mümkündür. Problemi yeryüzü insanla tanımıştır ve çözümde yine insan unsurunu ele almak suretiyle mümkün olacaktır. Sosyal değişimin en önemli faktörünün insan olduğunu ve çözümünün de insanda olduğunu kısaca ifade ettik. Buradan hareketle sosyal çözülmeye bağlı olarak toplumsal kurumlarda yaşanan veya yaşanılacak olan problemlerin çözümüne yine insan unsurundan başlamak gerekir. Her türlü güzelliğin kaynağında insan olduğu gibi her türlü kötülüğün kaynağında da insan

vardır. O zaman problemin çözümüne insanla başlamak gerekir. Yeryüzü problemi insanla tanıdır aslında. Bütün terbiye ve eğitim sistemleri, insanoğlunu kâmil insan seviyesine çıkarma, iyinin, güzelin, ahlaki olan her türlü erdemini insana kazandırılmasına hizmet etmektedir. Semavi gayri semavi dinlerin ve özelde İslam dinini öğretilerine ve esaslarına bakıp incelediğiniz zaman dinin bir terbiye unsuru olduğunu göreceğiz. Yeryüzünde hiçbir din insanı canavar olmaya sevk etmez. İnsanoğlunda, hayvanda bile göremeyeceğimiz canavarlıkları müşahade ediyorsak o dinden kaynaklanmıyor. Dinin yanlış anlaşılmasından, yanlış yaşanmasından ve dinin kişiler tarafından suiistimal edilmesinden kaynaklanmaktadır.

2.3. DİN VE SOSYAL DEĞİŞME ARASINDAKİ İLİŞKİLER

Din ve toplum arasında sıkı bir ilişkinin olduğunu ifade edelim. Din ve toplum arasındaki bu ilişki sosyal değişimin yönünü tayin eden ve insanlar arası ilişkileri belirleyici bir rol oynadığı da bir gerçektir. Buna bağlı olarak, din ile sosyal değişim arasındaki ilişkileri incelediğimizde, sosyal değişimin din üzerinde, dini algı ve yönelişler üzerinde olumsuz etkileri söz konusudur. Diğer taraftan dinin, sosyal değişimin olumsuz etkilerini gidermedeki işlevi üzerinde durmamız gerekmektedir. Buradan hareketle din ve sosyal değişim arasında çok yönlü ilişki vardır. *Buna göre din, bir bakıma sosyal çözülmeye engel teşkil eden bir etken veya ana unsur olarak kendini göstermektedir. Yinger sosyal değişim ve din arasındaki ilişkiyi şöyle ifade eder: “Bir başka yönüyle din, sosyal değişimin temel faktörü veya motor gücü olarak kendini göstermekle ve nihayet sosyolojik perspektiften yaklaşıldığında, dini değişimi sosyal değişimin bir sonucu olarak ele almak yahut en azından sosyal değişimin din üzerindeki etkilerinden söz etmek mümkün olmaktadır” (Yinger, Aktaran: Günay, 1998: 368).*

2.3.1. Sosyal Değişmeyi Engelleyici Bir Faktör Olarak Din

Dinin muhafazakâr (koruyucu) yüzü ve yapısı dolayısıyla her türlü zihni yapı değişikliklerine, değerlerde yozlaşmaya, normlarda çatışmaya, sosyal ve kültürel yapı değişikliklerine, toplumsal değerlerin çözümlenmesine karşı bir fren ve engel teşkil etme, bozulan yapıyı düzenleyici fonksiyonu dinin, hayatın temel esasları içinde bu

gerçeği içinde taşıyor olmasının göstergesidir. Hakikat nazarından bakacak olursak din, toplum hayatında ve içtimai yapıda en önemli fonksiyonlarından bir tanesi sosyal çözülmeye karşı toplumsal yapıda, bireyler arası ve kurumlararası sosyal bütünleşmeyi sağlamasıdır. Dinin bu fonksiyonu dolayısıyla toplumsal yapıda dine daha çok bir istikrar faktörü ve toplumsal düzenleyici olarak bakılmıştır. Fransız sosyolog E. Durkheim'in toplumsal anominin temelinde, dini gevşemeye bağlı olarak toplumsal dayanışma bağlarının gevşemesine bağlamıştır. Bunun yanında din sosyologları, din kurumunun varlığını ve esaslarını, insanoğlunun ızdırabını hafifletme çabası olarak değerlendirdiklerini, genelde de toplumsal çözülmeye, yozlaşmaya karşı güçlü bir fren olduğunu ifade etmektedirler (Vergin, 1985: 9-10).

Burada ifade ettiklerimizle dinin sosyal değişimin olumlu yanlarına tavır aldığı ve karşısında olduğu gibi bir algı uyanmamalı. Dinler, özelde İslam dini toplumsal terakkinin hiçbir zaman karşısında olmamıştır. Bunun tipik örneklerini, İslam tarihi boyunca çeşitli Müslüman toplumlar ve çevrelerini ihya hareketleri sürecinde görmek mümkündür. Bu bakımdan da hemen hemen her dini sistemin, sosyal değişmeyi (sosyal çözülmeyi) sosyal bütünleşmeye çevirecek bir takım hakikatler taşıdığını, her dinin bir şekilde kutsal metinlere dayanmakta olduğunu; esasen dinin ayırt edici özelliğinin, dinin kutsal âleme uzanan “mukaddes” kategorisine dayandığını ifade etmeliyiz. Nitekim böyle olduğu için din, genellikle, ister ilkel toplumlarda isterse durağan ve gelenekselleşmiş yüksek kültürlerde olsun daha çok muhafazakâr bir görüntü sergilemektedir. Özellikle bu durum, dinin geleneksel hal aldığı ve kurumsallaşıp istikrar kazandığı her toplumda bu böyledir (Günay, 1998: 370). Bu nedenle Max Weber, “antik yunan dünyasında yaşanan büyük kültürel oluşumun, o dönemde orada bulunan ruhban sınıfının bulunmasından kaynaklandığını ileri sürmektedir” (Aktaran: Günay, 1998: 371).

2.3.2. Sosyal Değişme Faktörü Olarak Din

Dinin, muhafazakâr (koruyucu) yapısının ötesinde, yeni değerlerin oluşmasının en önemli sebebidir. Böylece din, toplumsal yapıdaki sosyal değişme durumunda yer alması ve hatta duruma göre sosyal değişmede temel bir faktör olarak

vazife görmesi de söz konusudur. Bu gerçeğin böyle olup olmadığına dair sadece din sosyologlarının değil, aynı zamanda toplum bilimcilerin üzerinde ihtimamla durdukları ve üzerinde beyin fırtınası yaptıkları çok önemli bir mesele olarak karşımıza çıkmaktadır. Önemle üzerinde durulup tartışılan bu konu sosyal değişmeye olumlu veya olumsuz etkisi, sosyal bütünleşmeye sebep mi? Yoksa toplumsal çözülme sebebi mi? Geleneksel yapıyı korur mu? Yeniliklere açık mı? İnsanların bir şeylere inanma ihtiyacından mı doğdu? Yoksa bu inanç ihtiyacı fitratın gereği mi? Gibi birçok soruyu beraberinde getirmiştir. Biz burada bu tartışmayı yapmayacağız. Üzerinde durduğumuz asıl konu dinin sosyal değişiminin olumlu yönü ve sosyal değişiminin olumsuz etkilerini sosyal bütünleşmeye çeviren yanıdır.

Bazı materyalistler, “dini, toplum hayatında sadece değerlerin korunması noktasında bir fonksiyonunun bulunacağını ve dolayısıyla onun sosyal değişiminin etkin bir faktörü olmayacağını ve hatta ona engel oluşturduğunu öne sürmektedirler” (Günay, 1998: 371). Materyalistlerin dine bakışında, sosyal değişiminin etkin bir faktörü olamayacağını ve sosyal değişmeye engel olacağını ifade etmektedirler. Buradaki ifade edilenler, dinin dogma olduğu, yeni bir takım oluşumlara ayak uyduramayacağı, eskinin ihtiyacından doğan söylemler olduğu felsefesinden türemiştir. Hâlbuki, zamanla toplumsal ihtiyaçlar ve toplumsal yönelişler göstermiştir ki, kutsal metinlere bağlı olan dinler, geleneğe yani dinin öteden beri getirdiği hakikatlere, dini ritüellere ve sembollere bağlılığı, özellikle gelenekselleşmiş ve müesseseleşmiş yapısı dolayısıyla, eşyanın mevcut düzenini koruyup muhafaza etmekte ve yeni oluşan durumlara çözümler üretmekte, zamanın gerekleri şeklinde fakat öz esaslara dokunmamak şartıyla sebepler boyutuyla hale çözümler üretmektedir. Bu yapısı dolayısıyla din, genelde, yeni değerlere çözümler üretirken eski değerlerin koruyucusu şeklinde algılanmaktadır.

Weber'e göre, “yerinde değerler ve özellikle de dini ve ahlaki değerler ve fikirler, sosyal ve ekonomik değişme olgusu içerisinde yer alabilir ve hatta yerine göre onlar bu değişikliklerin hâkim faktörü rolünü üstlenebilirler.” Hiç şüphesiz onlar sosyal değişiminin yegâne hâkim faktörü değildirler. Tersine bu olgu içerisinde başka birçok faktör de rol oynamaktadırlar. Hatta dini faktör başka birçok durumlarda tersine sosyal değişmeye bir engel teşkil edebilir (Aktaran: Günay, 1998: 372).

Weber, din hakikatinin sosyal değişmedeki olumlu ya da olumsuz veya muhafazakâr (koruyucu) yahut yenilikçi vasfını daha iyi açıklamak üzere, dini rehberlerin bir vasfını çıkarmaya çalışmıştır. Bu amaca yönelik daha öncede ifade edildiği gibi “peygamber” ve “rahip” tipleri üzerinde önemle durmuştur. Bu iki irşatçıdan ve rehberden ilki vahyin yüce temsilcisi peygamberler, yüce âleme bağlı olan tecrübesiyle yerleşmiş köhne sistemlere ve insanlığa hiçbir şekilde faydası olmayan anlayışlara vahyin diriltici soluklarıyla meydan okumuşlardır. Şu unutulmamalı ki beşerin bu mesajları kabulüyle toplumlarda diriliş olmuştur. Beşer ilahi sistemi kabul etmemesi ve irşatçılarına akla hayale gelmedik zulümleri işlemeyle peygamberlerin mesajının başarıya ulaşması söz konusu olamadığı gibi ilahi sisteme kapalı toplumlar sosyal çözülmenin sebebi olmuşlardır ve toplumda sosyal bütünleşme hâsıl olamamıştır. Rehberlerin mesajları başarılı olmuşsa ve beşer tarafından bu mesajlar kabul görmüşse yeni mesajın yaratıcılığı sayesinde toplumların sosyal hayatı üzerinde köklü değişiklikleri gerçekleştirmişlerdir.

İlahi vahye müstenit olan peygamberlerin gölgesi hükmünde olan rehberlerin (imam-rahip-haham vb.) irşatçılar, işleyen ve devam eden bir yapının etkin unsuru olarak hareket ederler. Din üzerinde hiç bir değiştirici işlev oluşturmaksızın; sadece kurumsallaşmış (müesseseseleşmiş) yapının, kadimden buyana gelen düzenin devamını koruyup ve yine öze bağlı olmak suretiyle zamanın gerekleri istikametinde toplumsal ihtiyaçlara maddi ve manevi reçeteler sunmaya çalışırlar.

Weber'e göre, “peygamberi önderin karizması, misyonunun ilk döneminde yani vahiy ile toplumun arasında neşet ettiği zaman çok güçlü ve etkilidir. Ancak zamanla ve özellikle de onun ölümünü takiben bu gücün canlılığında giderek azalma ortaya çıkar; müesseseseleşme heyecanlarının azalması ve gelenekleşmeyi de beraberinde getirir.” Böylece süreç, Weber’in “karizmanın rutinizasyonu” adını verdiği gelenekleşmeye inkılâp eder. (Aktaran: Günay, 1998: 373).

Din, toplumda geleneğin ve şu duruma göre mevcut müesseseseleşmesini tamamlamış yapının korunmasını üstlenmiş olduğu ortadadır. Yukarıdaki açıklamalarda da görüldüğü üzere din, bizzat geleneksel bir toplumda ortaya çıkmış olması ve toplumda yerleşmesi, toplumsal değişme vesilesi olarak karşımıza çıkmış

olması göz önüne alındığında, dinin durum ve şartlara göre her zaman için yenilikçi değerler taşıdığını göstermektedir. Dinin yenilikçi değerler vasıtasıyla sosyal değişimin olumlu yöndeki hâkim faktörü rolünü üstlenmesi, toplumsal yapıdaki değişimin en önemli faktörü olduğunu ortaya koymuştur. Dinin bu her iki durumunun muhtelif örneklerini İslâmiyet'te ve İslam tarihinde, Müslüman toplumlarda, görmek mümkündür. Bu konuyu çok detaylandırmadan şu örneklerle yer verebiliriz, bir yandan putperest inançları ve yozlaşan gelenekleri içerisinde bocalayan, çölde su arayan insan misali gerçeği göremeyen bir toplumda, Hz. Peygamber'in (sav) topluları davet ettiği hakikatler çerçevesinde, gerek inanç alanında, sosyal ve kültürel alanda yaşanan köklü değişimleri görmüşüzdür. Üstelik Müslüman topluluklar sadece Arap Yarımadası'yla sınırlı olmamakla birlikte dünyanın büyük bir bölümünü etki alanına dâhil etmiştir. İslâm kültür ve medeniyetinin bu yenilikçi ve bütüncü hamlesi sayesinde, insanlığın birçok ahlaki ve insani erdemleri kazandığını İslam tarihinde görmek mümkündür.

Öte yandan, toplumsal çevre ve şartların değişmesi, toplumsal alanda sosyal bütünleşmenin temin edilmesinde karizmatik lider ve onun başlattığı sosyal değişme olgusu ve mesajı toplumların ileri yönlü olumlu değişmesinde etkilerinin bulunduğu muhakkaktır. Nitekim bu durum bizi, sosyal değişme ve din ilişkileri bakımından yeni bir konuya götürmektedir. Yukarıda da ifade edildiği gibi din sosyal değişimin önünde menfi bir tutum sergilemez. Zira Hz. Muhammed (sav) bu hususta şöyle buyurur: "İlim müminin yitik hazinesidir. Onu nerede bulursanız alınız." Sözü bize şunu gösteriyor ki; din ilme, yeniliğe ve terakkiye karşı olmamıştır. Birileri değişimin olumlu yönüne karşı çıkıp bunu da din adına yaptım diyorsa bu dini bağlamaz bu kişiyi bağlar ve dinin değişime (yükselmeye-ilme) verdiği değer bu cahillerin anlayışına hapsedilemez.

2.3.3. Sosyal Değişimin Din Üzerindeki Etkileri

Esasen din, her ne kadar muhafazakâr (geleneksel) bir özellik taşırsa taşırsın, yine de dinin zamanın tagayyürü ile (değişmesiyle) içinde bulunduğu toplumda ortaya çıkan köklü değişikliklerden, sosyal çözülmeden, maddi ve manevi

olumsuzluklardan etkilendiği muhakkaktır. Bütün dinler, insan topluluklarının yaşamış olduğu değişimlerden ve süreçlerden etkilenmişlerdir. İnsanların göçebe hayattan yerleşik hayata geçişlerinde, beyliklerden imparatorluklara geçişlerde, kırsal kültürlerden şehir kültürüne, kırsal yaşamdan sanayi toplumlarına geçiş süreçlerinde, ilkel üretimden yüksek sanayi tipi üretimlere geçiş süreçleri dinlerde büyük ve köklü değişikliklere sebep olmuşlardır. Birçok ilkel kültürlerde, yerli kültürler arasında yeni dini oluşumların ve mezheplerin gelişmesi ve muhtelif toplumlarda meydana gelen dini değişmelerin, kısmen de olsa toplumsal yapıda ki değişmelerle ilişkili olduğunu ifade edelim. Bu gerçeği birçok dinde görmek mümkündür. Dinlerin doğup büyüdüğü veya etki ettiği toplumlarda dinin etkisi dışında görülen olumsuz değişimler dinlere etki etmiştir ve farklı mezheplerin oluşmasına sebep olmuştur. Hıristiyanlığın yaşamış olduğu süreç ve diğer dinlerin geçirdiği süreç buna şahittir. Bu durumdan Budizm, Hinduizm, Konfüçyanizm ve İslamiyet etkilenmiştir.

Modern sanayi medeniyetinin, toplumlar ve dinler üzerinde, ne ölçüde değişme sebep olduğu ve toplumda uyum problemlerine sebep olduğu son birkaç yüzyıldan buyana ortadadır. Geçmiş toplumlar ve hali hazırdaki toplumlar ve bütün bir insanlık bu gerçeği yaşadı ve yaşamaya devam etmektedir. Modern sanayi medeniyeti, geleneksel toplum kodlarına ve onun yaşam tarzına oranla henüz yeni diyeceğimiz ve değişik bir hayat tarzı sunmaktadır. Geleneksel kodlardan uzaklaşmış ferdiyetçi insan ve toplum anlayışını ortaya koyan “Modern Medeniyet!”, başta sanayileşmiş Batı ülkeleri olmak üzere dünyanın tüm toplumlarını geleneksel yapıdan uzaklaştırmış, toplumların kültür kodlarını değiştirmiş ve dünya görüşünü temelinden etkilemiştir. Bu çerçevede, hemen hemen bütün dünya toplumlarının geleneksel ve kurumlaşmış dini inançları, uygulamaları, teşkilatları, kurumları, normları, değerleri ve otoritelerinde çok önemli ve köklü değişimler gözlemlendi. Bu durum dünyanın dini haritasında önceki dönemlere nispetle oldukça büyük değişikliklere imkân verdi. Bunca yenilik ve gelişmeyi beraberinde getiren çağdaşlaşma, geleneksel ve kurumlaşmış dini bünyeleri de önemli değişim ve uyum problemleriyle karşı karşıya bırakmıştır (Günay, 1998: 377).

Böylece toplumların geleneksel dini yönelişleri, tavır ve davranışları, dünya görüşleri, hayata bakışları ve hayattan beklentileri altüst oldu. Modern medeniyetin dine olan ilgisizliği ve seküler anlayışlar modern dönemin toplumlarının çok önemli sorunları arasında yer aldı. Esasen modern toplumunun böylesine dine olan mesafeli duruşu toplumsal sorunları aynı zamanda toplumsal uyumsuzlukları netice verdi. Buna bağlı olarak da toplumsal çözülme de beraberinde getirdi. Zira toplumdaki süratli değişim, toplumların geleneksel ve muhafazakâr (koruyucu) yapısını, inanç sistemini ve kültürel değerlerini daha derinden ve yıkıcı bir biçimde etkiledi. Buna bağlı olarak, bu toplumlarda türlü değişim problemleri ve dönüşüm sorunlarını getirdi. Bunun yanında hızlı nüfus artışı, iç ve dış göçler, gecekondulaşma, ferdiyetçi bir toplum, kültürel kimlik problemleri, geleneksel yapıdan uzaklaşma, dini anlayışlarda değişimler olmuştur. Bununla ilişkili olarak çok toplumsal hayatına köklü sorunlar getirmişlerdir. Öyle ki, özellikle Türkiye'miz gibi son zamanlarda çok hızlı toplumsal değişim ve uyum sorunlarıyla karşı karşıya bulunan toplumlarda problem, bilhassa din sosyolojisinin incelemeleri açısından oldukça canlı ve ilginç bir manzara arz etmektedir. Modernleşmenin getirdiği sosyal çözülmenin toplumun her katmanında ve toplumsal kurumlardaki etkisini nispeten temas etmeye çalıştık. Buradan hareketle modernleşmenin getirdiği sosyal çözülmenin kurumlar üzerindeki menfi tesirlerini inceleyelim.

2.4. MODERNLEŞME VE AİLE

Modernleşme ve sekülerleşme durumu, toplumsal hayatın bütün kurumlarına tesir ettiği gibi, aile kurumuna da olumsuz etkileri olmuştur. Aile kurumunun geleneksel yapısını, ailenin rollerini ve işlevlerini değiştirmiştir. Çok yönlü bir değişimin yaşandığı bu zaman diliminde bu değişimden en fazla etkilenen kurum aile kurumu olmuştur. Kültürel değer ve normlarının ilk aktarıldığı yer olan, bireyin kişilik oluşumunun şekillendiği ve kimlik kodlarının olduğu bir eğitim yuvası olan aile kurumu bu değişimden çok yönlü etkilenmiştir.

Dinî hayatın yaşam merkezi olan aile, toplumsal alanda yaşanan değişimler aile içindeki dinî hayatı da olumsuz etkilemiştir. Toplumsal yapıda dini esasların

aktarıldığı ve özümsemiği eğitim yuvası olan ailenin, modern sistemin getirdiği yapısal özelliklerle toplumun değişen yapısıyla birlikte, aile kurumunun bu işlevinde de bir değişme ortaya çıkmıştır. Buna bağlı olarak yaptığımız çalışmada, Türk aile yapısında nasıl bir dini anlayışın oluştuğu, toplumda dinin nasıl yaşandığı, kabullenilen din anlayışı, dini pratiklerine göre aile yapısı ve bu aile yapısı ile dine bağlılık arasındaki münasebetin yönü ve derecesi meselesi üzerinde çok geniş olmamak kaydıyla bir nebze durulacaktır.

Toplumsal yapının en önemli unsuru ailedir. Toplumsal yapının genel yapısını ve özelliklerini yansıtmaya ve toplumu oluşturan fertlere toplumu bütünleştiren bu esasları aktarma işlevine sahiptir. Aile yapısı, tarihsel ve toplumsal değişim süreçlerine bağlı olarak değişmiştir. Toplumun yaşadığı bu değişim ve dönüşüm süreçlerinin anlatılması için ifade edilen anaerkil aile, ataerkil aile, çekirdek aile, geleneksel aile bu değişimi ifade etmek için kullanılan kavramlardır. Hatta toplumsal yapıdaki geleneksel toplum veya modern toplum gibi kavramlar aile yapısındaki değişmelerin toplumsal alana tesirleriyle oluşan yapının adıdır. “Teorik açıklamaların belirttiği üzere modern toplumun ortaya çıkışını hazırlayan sanayileşme, kentleşme ve sekülerleşme süreçlerinde toplumsal kurumların yapısında meydana gelen değişmeyle birlikte toplumun temelini oluşturan ailenin de yapısı, öğeleri ve işlevleri tamamen farklılaşmıştır” (Çelik, 2009: 26).

Aile kurumunda meydana gelen bu değişimi ifade etmek ve çözüm üretmek amacıyla farklı toplumsal kurumlar ve kuramlar ortaya çıkmıştır. Aile yapısı üzerindeki yaşanan bu değişim sosyal kuramcılar tarafından sürekli farklı şekillerde tanımlanmıştır. Aslında aileyi bu şekilde tanımlıyor olmaları aile kurumundaki değişmeyi ifade eder. Buna bağlı olarak, aileye işlevselci kuramlar yönelenler olduğu gibi, çatışmacı ve sembolik etkileşimci kuramlarla da yaklaşmalar da olmuştur. İşlevselci kuram, “toplumun düzenliliği ve devamı açısından diğer kurumların tam olarak karşılayamadığı fonksiyonların aile tarafından üstlenmesini önemsemiştir. Aile içindeki ilişkilerin sürekli olarak değişen yönüne dikkat çeken ve

bundan dolayı da ailenin yeniden tanımlanması gerektiğini savunanlar ise konuya sembolik etkileşimci kuram açısından yaklaşmaktadırlar” (Özkalp, 2000: 144).

Sosyolojik kuramlar aile yapısını kendi açısından ele alıp incelerken bir manada, aile kurumuna her bir kuramsal yaklaşım toplumun yapısını ve tarihsel süreçlerini de göstermektedir. Aile kurumunda yaşanan çözülme toplumsal çözülmeyi de resmetmektedir veya tarihsel süreç içinde yaşanan toplumsal buhran aile kurumunda yaşanan yozlaşmayla doğru orantılıdır. İlerleyen bölümlerde buna daha kapsamlı temas edeceğiz. Aile kurumundaki değişimin ifade edilmesi için kuramsal bakış açıları göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Buna bağlı olarak aile kurumunda meydana gelen değişimi izah ederken, “ailenin bütünleşmesi, aile içi eşitsizliğin derinleşmesi ya da aile içi ilişkilerin değişmesi şeklinde ortaya çıkan sorunlarının kaynağı bilinçli olarak ortaya konmuş olacaktır” (Çelik, 2009: 27).

Sosyal bilimciler tarafından ortaya konulan aile tasnifleri sosyokültürel çevreye yani toplumların içinde bulunduğu yapısal çevreye göre tasnif etmişlerdir. Belli bir döneme ve zamana bağlı tasniflerde söz konusudur. Fakat aile yapılarını dönemlere bağlamak her zaman doğru sonuçlar vermeyebilir. Nitekim bu bağlamda çekirdek ailenin sanayileşmeyle ortaya çıktığı, geniş ailenin yerini almak üzere vücuda geldiği tezi eleştirilmektedir. Ancak fonksiyonları bakımından çekirdek aile, geleneksel aile kodlarından daha ziyade, bağımsız ve bireyci bir kişiliğe sahip olduğu dikkat çekmektedir (Marshall, 1999: 8, 113).

Aile yapısının modern zamanlarda işlevleri değişmiş, geleneksel aile yapısıyla modern aile yapısı arasındaki değişim ve dönüşüm çoğu zaman yapısal manada geniş aile ve çekirdek aile ayrımıyla ifade edilmiştir. Toplumların yapılarına göre değişkenlik arz etse bile aile yapılarında hızlı bir şekilde değişimler söz konusu olmakta geniş aile yapıları yerini çekirdek aileye terk etmiş durumdadır. Geniş aile sisteminde bir çözülme söz konusu olmakla birlikte çekirdek aile yapılarında da bu çözülme boşanma oranları istatistikleri verileriyle ortadadır. Bu çözümlenin ve

geçişin temelinde, “sanayi toplumunun talepleriyle birlikte modern kültürün yayılması gibi etmenler yatmaktadır. Ayrıca aile yapısına dâhil olan, eşin özgürce seçilmesi, kadın haklarının artışı, ekonomik özgürlük, akraba evliliklerinin azalması ve çocuk haklarının genişletilmesi yönünde de değişmeler söz konusudur” (Giddens, 1991: 151).

Modernleşme öncesi toplum yapısında aile kurumu çok farklı işlevleri yerine getirmekteydi. Modernleşme sürecinin getirdiği olumsuz değişim faktörleri, aile yapılarının oluşmasında değişmelere sebebiyet vermiştir. Yani evlilik biçimlerini değiştirmiş, aile içi ilişkileri olumsuz etkilemiş, ebeveynin rollerini değiştirmiş ve çocukların rollerinden, aile içi kararların belirlenmesine kadar sorumluluk anlayışı ve algılamalarında vb. pek çok hususta değişmeler olmuştur. Aile yapılarının şekillenmesinde etkisi olan örf-adet-gelenek-göreneklerin ve her birinin oluşumunda etkisi olan dinin aile yapılarının oluşumunda etkisi gün geçtikçe azalmaktadır. Geleneksel aile kurumundaki eski yerleşik anlayış, iş taksimi ve rol yapısı zamanla kaybolmaya yüz tutmuş, kadın ve erkeğin rol ve statüleri birbirine denk görülmeye başlanmış, erkeğin ev işlerinde ve çocukların yetişmesinde kadının görevlerini üstlenme gibi anlayışlar baş göstermiştir. “Böylece modernleşme sürecinde aile içi roller sisteminde değişmeler ortaya çıkmış, rol çatışmaları baş göstermiş, ailenin dini, sosyal ve kültürel işlevleri yapısal ve fonksiyonel bir farklılaşmaya uğramıştır” (Çelik, 2009: 27).

2.4.1. Modernleşme Din ve Aile

Aile kurumu hem toplum için hem de toplumsal kurumlar ayrı bir öneme sahiptir. Bu önem toplumu oluşturan ana etkenlerin, kültür kalıplarının, değer yargılarının, norm ve davranış sistemlerinin aktarıldığı bir eğitim yuvası olmasından kaynaklanmaktadır. Aile yuvasında neşet eden çocuk toplum hayatına katılmadan önce bir takım zorlukları aşacak ve bu zorluklara göğüs gerecek anlayışın kavrandığı yer olması ve kültürel değerlerin edindiği alan olması yönüyle bir talim ve terbiye yuvasıdır.

Aile kurumunun başka herhangi bir kurum tarafından doldurulması ve yerine getirilmesi çok zor olan işlevleri, aile kurumunun yapısında yer etmiş olan manevi değerlerle ilişkilidir. “Nitekim tarihsel dönem içinde aile kurumunun dinî değerlerle yoğrulmuş, hatta özdeş hale gelerek biçimlendiği görülür. Bilinmektedir ki bir çocuğun doğumu birçok toplumda dinî ayinlerin ve ritüellerin eşlik etmesiyle olmaktadır” (Çelik, 2009: 27). Kehrer’e göre, “dinî ritüeller sayesinde çocuk toplumla bütünleşme imkânı bulur. Kız ve erkek çocukların cinsiyet kimliklerini edinmeleri, evlilik ve yeni bir aile yuvası kurmaları ve hatta ölümün yeniden bütünleşme aracı kılınması aile ortamında sağlanmaktadır” (Kehrer, 1998: 90).

Son yıllarda din ve aile ilişkileri üzerine din sosyolojisi alanında önemli bir gelişme elde edildiği söylenebilir. Batı dünyasında aile kurumu ve dini kurum üzerinde yapılan çalışmalar geçmişte daha çok mezhepler arasındaki farklılaşmalar, karma evlilikler, çok eşlilik gibi konularla sınırlıydı. Fakat son zamanlarda yapılan çalışmalarda aile içi ilişkilerin çeşitli yönlerini yansıtan, fertlerin cinsel kimliği, evlilik yaşı ve doğurganlık, çocuk yetiştirme, cinsiyet rolleri, ebeveynin görevleri, dinin sosyal bütünleşmeye katkısı, dinin aile kurumu üzerindeki etkisi gibi hususlar etrafında araştırmaların yoğunlaştığı görülmektedir.

Batı dünyasında din sosyolojisi üzerine yapılan çalışmalarda görülmüştür ki, özellikle Protestan ve Katolik ailelerde birbirinden farklı dini tercih ve yönelişler tespit edilmiştir. Yapılan bu çalışmalarla din gerçeğinin aile kurumu üzerindeki yapıcı tesirleri ortaya çıkmıştır. Yapılan araştırmalarda dinin, “erken evlenme”, “evlilikteki mutluluk”, “dinî pratiklere katılım”, “çocuk yetiştirme”, “aile içi şiddet”, “çatışma ve boşanma”, “evliliği sürdürme” gibi konularda tayin edici ve yönlendirici vasfı ortaya çıkmıştır.

Netice itibarıyla dini inanç ve bağlılıkların özellikle aile kurumunda cinsiyet rollerinin oluşmasında, ebeveynin çocuklara karşı sorumluluklarında ve aile içi rollerin tayin edilmesi yönünden merkezi önemi ortaya konmuştur. Ev içi vazifelerde cinsiyet ayrımı, anaerkil ve ataerkil cinsiyet rollerinin pekiştirilmesi, kadının evinin

dışında çalışıp çalışmayacağı, geleneksel aile rollerinin yerleştirilmesi dini algıların etkisiyle yönünü değiştiren tutumlar olarak belirlenmiştir (Sherkat ve Ellison, 2004: 235-238, <http://acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/4587/5095.pdf?show>).

Türk din sosyolojisinde de toplumsal yapımızla da doğru orantılı pek çok aile ekseni çalışma yapılmıştır. Aile toplumsal bir kurum olduğu için, toplumların dinî hayatını, tutumlarını ve yönelişlerini incelemeye yönelik saha araştırmalarında aile kurumu ve onun dinî temayülleri göz ardı edilmemektedir. Daha doğrusu din ve aileyle alakalı yapılan bütün çalışmalarda aile ve din bir birini bütünleyen yapısı dolayısıyla beraber inceleme konusu olmuştur. Bu çerçevede aile fertlerinin inanç sisteminde, dini pratiklerin ve dini bilgilerin aktarılmasında aile yapısı ve ailenin bu pratikleri ne nispette aktardığıyla doğru orantılıdır. Haliyle bu durum toplumsal yapının şekillenmesinde ve toplumsal düzene etkisinde önemli bir paya sahiptir. Dini konulara yönelme, dinî bağlılığın şiddeti ve dinî uygulamalara katılım aile kurumunun tayin ettiği tercihler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Aile ortamında yetişen fertlerin dindarlık eğilimlerini edindiği ilk yer aile ortamı olduğu gibi aile büyükleri de bu eğitimin en önemli unsurudur. Buna bağlı olarak aile büyükleri ne nispette dini ritüelleri yerine getirme veya aktarma gücüne sahipse dinin fertte kabulde o nispette olacak ve toplum hayatına da o kadar yansiyacaktır. İçinde bulunduğumuz sosyokültürel ortam düşünüldüğünde ve modernleşmenin yıkıcı etkileri nazar-ı itibara alındığında, aile kurumundaki dinî hayatın da değişimin yıkıcı etkilerinden ve süreçlerinden etkilenmemesi düşünülemez. Modernleşme süreci ve sanayileşme sürecinin getirdiği üretim ve tüketim yapısı, seküler algı sistemi ailenin geleneksel rollerini, ilişkiler sistemini ve kültürel kodlarını etkilemiştir. Aile kurumu, sosyal değişme ve modernitenin olumsuz etkileri karşısında bir tampon mekanizma olarak, sosyal değişim süreçlerin sarsıntı ve olumsuzluklarına karşı sığınılan toplum destek yuvasıdır. Buna rağmen aile kurumu süreç içinde bazı değişikliklere uğramakta ve kendini zamana bu sürece adapte etmektedir. Bunun yanında aile kurumu sosyo-kültürel değişimin kurumsal boyuttaki sebebi olabilmektedir (Çelik, 2009: 28).

2.5. MODERNLEŞME VE TÜRK TOPLUM YAPISI

Türk toplumunda aile yapısı kültür kodları bakımından belli bir tarihi sürece ve geleneğe sahiptir. Bundan dolayıdır ki Türk toplum yapısının bütün özellikleri, belli bir zaman içinde Türk ailesinin tarih boyunca taşıdığı değerler, kültür kodları ve normlar sisteminden beslenmektedir. Türk aile yapısı toplumsal ve tarihsel değişim süreçlerine rağmen belli bir dönemin birikimin izlerini taşımaktadır. Bu yapıda geleneksel aile kodları görülmektedir. Türk aile yapısında, ailenin yetki ve sorumluluklarıyla donatılan baba, yüksek statüsü olan kadın yine ailede kadından itaatkârlık ve uysallık gibi özelliklerin beklenilmesi, cinsiyet ayrımı bakımından ise erkek çocuğu kız çocuğundan yer yer değerli bir konuma sahip olmaktadır.

Dinin aile kurumundaki yeri ve önemi dolayısıyla güçlendirilen geleneksel kabuller sistemi bir bakıma geleneksel aile yapısının istikrarlı gelişimini temin etmiş, bir taraftan da değişimlere ve sosyal çözülmeye karşı engel oluşturmuştur. Türk aile yapısında göçebelik öncesi ve sonrası aile yapısında İslami esaslarla belli bir aile yapısı oluşturan Türk aile yapısı kadını aile içi yaşamda daha aktif kılmıştır. Aile fertleri arasındaki hiyerarşik yapı dinin bu husustaki esasları çerçevesinde şekillenmiştir. Esasen İslam öncesi dönemde de çeşitli kültürlerde ve dinlerde var olduğu bilinen, otoriteyi elinde bulundurana itaati ifade eden gelenek, İslam kültürü içinde, yoğrulmuş, sınırları tayin edilmiş ve güçlendirilmiştir (Doğan, 2001: 19).

İfade ettiğimiz bu hakikatler çerçevesinde Türk aile yapısı kültür kodları ve geleneksel yapısı çerçevesinde kendine has bir takım özelliklere sahiptir. Buradan hareketle günümüz Türk aile yapısını ataerkil veya geleneksel aile yapısı gibi aile modelleriyle sınırlanamayacağı gibi, ifadesi de mümkün görülmemektedir. Geçtan'a göre, "esasen Türk toplumunda ailenin genel bir bakışla ataerkil olup olmadığı konusunda genel bir yargıya varmak ta güçtür. Örneğin yalnızca çocuklar söz konusu olduğunda toplumumuz aile yapısının anaerkil özellikler içerdiği görülür. Çocuklara ilişkin kararlarda her ne kadar son sözü baba söylerse de bu kararları etkileyen ve biçimlendiren daha çok annedir" (Geçtan, Aktaran: Çelik, 2009: 29).

Aile yapısı “ocak” kavramıyla ifade edilmiştir. Hem Türk aile yapısında hem de dinin aileye verdiği değer çerçevesinde aile yapısı kültür kodlarımızı oluşturan ana etkenlerde “ocak” olarak ifade edilmiştir. Türk aile yapısı, ifade edilenler çerçevesinde kendi kültür değerlerimiz etrafında dayanışmacı ve bütünleştirici bir fonksiyona sahiptir. Aile kurumuna duyulan istikrarın önemini anlatan en önemli kavram ocağın sönmemesi ve sürekli olarak tütmesidir. Türk aile yapısını oluşturan ana unsurların, kültürel yapısının, aile içi ilişkilerin onu ifade eden pek çok unsurun İslam öncesi döneme dayandığını da ifade edebiliriz. Bunun yanında, “geleneksel Türk aile tipolojisinin temel karakteristiklerini İslami dönemde edindiği açıktır. Özellikle Dede Korkut Hikâyeleri ve Manas Destanı gibi kaynaklarda geleneksel aile yapısını belirleyen unsurların izleri görülebilir” (Tezcan, 2000: 14).

Türk tarihi ve antropolojisi değerlendirildiği zaman Türk aile yapısında anaerkil aile yapısının bir dönemde yaşandığı görülmektedir. Göka’ya göre; “Türk ailesinde kadının göreceli olarak özgün ve özgür, sözü geçen konumu, öncelikle Türklerin çok uzun ve etkili bir anaerkil geçmişleri olmasına rağmen, özellikle göçebe kültürden gelmiş olmalarına bağlı olarak ortaya çıkmıştır” (Göka, 2006: 158).

2.5.1. Modernleşme, Sekülerleşme Sürecinde Türk Ailesi

Türk aile yapısı dünyanın yaşamış olduğu değişim süreçlerinden etkilenmiştir. Toplumsal yapıyı temelinden sarsan sanayileşme, göçler, kentleşme ve bunlara bağlı olarak hızlı üretim ve tüketim süreci Türk aile yapısını olumsuz etkilemiştir. Bu süreçte modernitenin getirdiği yıkıcı etkilerle toplumda ve aile yapılarında gelenek, örf ve adetlerde değişime ve sosyal çözülmeye sebep olmuştur. Kent yaşamının oluşturduğu şekilsel ve yapısal değişikliklerle aile ve yaşam biçimleri karşı karşıya kalmıştır yaşanan bu değişiklikler aile içi ilişki rollerinde de değişime sebep olmuştur. Ebeveyninden soyutlanmış çocuklar, çocuklarına karşı ilgi ve yönelişlerinde uzaklaşma olan anne ve babalar yeni aile yapısının modelleri haline gelmiştir. Geçtan’a göre, “Toplumsal değişme süreci aslında geleneksel

temellere sahip aile yapısında yeni ilişki ve etkileşim kalıplarını eklediği için gerilimli çelişkilerin yaşanmasına yol açmaktadır. Geleneksel aile yapısının üzerine eklenen yeni aile ilişkileri ve etkileri, aile bireylerinin yaşadıkları rol bocalamaları nedeniyle ciddi sosyo-psikolojik sorunlara yol açmaktadır” (Geçtan, Aktaran: Çelik, 2009: 30).

Türk aile yapısının yaşadığı bu değişim ve dönüşümde evlilik biçimleri ve yöntemleri değişmektedir. Kitle iletişim araçları aile içi ilişkileri olumsuz etkilediği gibi aile rol ve statülerini, evlilik biçimlerini, ebeveynin sorumluluklarını ve aile içi iletişimi olumsuz etkilediği ortadadır. Görsel ve yazılı medyada yapılan yayınlar ifade edilenler geleneksel aileyi ve Türk aile yapısının tarihten bu yana getirdiği bütünleştirici fonksiyonunu olumsuz örneklerle temelinden sarsmıştır. Görsel ve yazılı medyanın yapıcı ve bütünleştirici yayınlarından ziyade kültür kodlarımızla uyumlanmayan yayınları ve aile yapımıza uymayan çözülmüş aile yapılarını özendirici yayınlar toplumda bireyselleşimin ön plana alındığı aile modelleri oluşurken dinin aile yapısındaki bütünleştirici, bireyi sosyalleştirici vasfı arkaya atılmaktadır. Aile bu vasfını giderek başka toplumsal kurumlara havale etmektedir. Aile kurumu bu vasfını başka kurumlara havale ettiğinden dolayı çocuklarda, kurumların bu husustaki karmaşık yapısı veya yetersizliği çocuğun dini gelişiminde bir kargaşaya sebep vermektedir. Geleneksel aile yapısının değişimi çok hızlı biçimde gerçekleştiği için, aile kurumunda bir denge problemi yaşanmaktadır. Bu hızlı değişim aile üyelerinin kimi sorumluluklarını artırırken (babaların çocuklarıyla ilgilenmesi gibi), kimi durumlarda bir aile fertlerinde tedirginlik sebebi olabilmektedir (Geçtan, Aktaran: Çelik, 2009: 31).

Medyanın aile yapısı üzerindeki yıkıcı etkilerine sebep olan yayınlan evlilik programları, evlilik siteleri, chat, sanal arkadaşlık siteleri toplumun en muhafazakâr ve dindar çevreleri dahi etki altına almıştır. Haliyle bu durum aile içi iletişimi ve sevgi bağlarını olumsuz etkilemektedir. Ebeveynin çocuklarına ahlaki erdemleri yükleme görevini olumsuz etkilediği gibi çocuklarında ebeveynine saygısını yitirmesine sebep olmaktadır. Türk aile yapısını temelinden sarsan bu olumsuz

gelişmeler çocuk yetiştirmedeki görev dağılımlarını ve çocuk edinmedeki yolları dahi değiştirmektedir. Türk toplum yapısında televizyon önemli bir yere sahiptir. Toplum etkileme ve yönlendirme açısından en önemli iletişim aracı olan televizyon toplumumuzun adeta bir eğlence aracı haline gelmiştir. Toplum üzerinde etki uyandırabilecek yayınlar yapıp dikkatleri üzerine çekmek, reytingin kanallar için en önemli yaşam kaynağı olması dolayısıyla dalgalandırıcı yayınların yapılması aileyi derinden etkilemektedir. Ekranlarda yerini alan kan davaları, töre cinayetleri, kadın cinayetleri vb. haberler toplumsal cinneti gösterdiği gibi toplumsal yapıyı ve aile yapısını olumsuz etkilemektedir. Dinin aile kurumundaki yeri de bu olumsuz değişimlerden nasibini almaktadır.

Modernleşme ve seküler toplum anlayışı genel manada dinî tutum ve davranışları, geleneksel eylem kalıplarını değiştirdiği bir gerçektir. Modernleşme sürecinde dinin toplumsal yapıdaki ve aile yapısındaki etkisini azaltmış genel alana etkisinden ziyade bireyselleşen ve bencilleşen aile toplum hayatındaki etkisi ve yeri özel alana kaymıştır. Meriç'e göre; "Dinin kültür hayatı üzerindeki etkisinin de azaldığı bu süreç, aile gibi temel kültürel kurumda da önemli işlev değişikliklerinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Geleneksel dünyadan farklı olarak toplumsal alanın ve kurumsal yapıların dinden bağımsız hale geldiği bu süreçte din geleneksel yapıdaki eski önemini kaybederek özel alana çekilmektedir" (Meriç, 2005: 33). Aile yapısında yaşanan bu değişim dinin ferde arz edilışinden tutunda topluma sunuluşuna kadar ve toplum tarafından kabul edilmesine kadar birçok değişimi veya algı farklılıklarını doğurmuştur.

Dinin aile kurumundaki yeri ve önemini ifade eden önemli bir tespitler arz edilmeye çalışıldı. Dinin aile kurumundaki geleneksel mahiyetteki yeri modern dönemin seküler algılarıyla yok olmaya yüz tutması aile devletinin geleceğini tehdit etmektedir. Din aile kurumundaki işlevleri aile saadetinin ve kurumsal bütünleşmenin en önemli vesilesidir. Aile kurumunda dinin bütünleştirici ve dengeleyici etkisi yerine ikame edilmek istenen her türlü beklenti aile kurumunda denge ve sorun anlamına gelir.

2.5.2. Türk Ailesi, Değişim Dinî Hayat ve Sekülerleşme

Modernleşme ve sekülerleşmeyle birlikte gelen sosyal değişim ve çözümlenin tesirlerini en çok gösterdiği ve icra ettiği kurum aile kurumudur. “Bu süreçte ailenin pek çok işlevi değişerek, aile yapısında köklü bir değişim söz konusu olmuştur. Her ne kadar ailenin temel işlevlerinde bir değişim söz konusu olsa da, bir kurum olarak ailenin önemini yitirdiğini söyleyemeyiz” (Kirman, 2005: 201).

Modernleşmenin getirdiği yıkıcı tesirleri göz önüne alındığında bundan en çok etkilenen toplum olmuştur. Haliyle toplumsal yapıda yaşanan değişim aile bireylerine ve dolayısıyla aile ortamına yansımıştır. Modernleşmenin etkilerinden aile ortamı etkilenmiş olsa bile aile yapısı geleneksel ve dini anlayışın ailede dinin varlığıyla doğru orantılı olarak bu olumsuz etkileri minimize etmiştir. Aile yapılarının muhafazakâr bir görüntü sergilemesi haliyle toplumsal manada yaşanan modernitenin olumsuz etkilerini kıracaktır. Bundan dolayıdır ki bir toplumu sağlam temeller üzerine kurmak istiyorsak ailenin işlevlerinin sarsılmaması gerekir. Modernitenin getirdiği etki ve tesirleri Türk aile yapısında kendisini göstermiştir. Ailenin tüketim yapısına ve üretim şekillerine etkileri yadsınamaz bir gerçektir. Göle’ye göre; “Bu anlamda örneğin özel alanların kullanımı konusunda geleneksel alışkanlıklar ile modern nesnelere arasında şekillenen parçalı bir estetiğin ortaya çıktığı görülmektedir. Aile yuvası mekânsal anlamda, gösterişçi tüketimin göstergesi olarak şekillenmiş; ancak şekilci modernleşmeye karşın geleneksel algı ve pratikler anlam değiştirerek devam etmiştir” (Göle, 2008: 100).

Üretim ve tüketim yapılarında ki bu değişim Türk toplum yapısında sosyo-kültürel yapıda değişimlere sebep olmuş, kültür hayatının geleneksel dinamiklerinde değişimlere sebep olmuş, toplumsal kurumlar kültürel yapıda ve geleneksel kodlarda yaşanan bu değişimden olumsuz etkilenmiştir. Bu durum haliyle kurumsal çatışmalara ve kurumlar arası rol karmaşasına sebep olmuştur. Yaşanılan bu buhran karşısında Türk aile yapısı toplumu ayakta tutan esasların aktarıldığı aile yuvasını ve dolayısıyla toplumsal yapıyı koruyan esasları yaşatma refleksini daima canlı kılma gayreti içindedir. Aileyi canlı tutacak ve dolayısıyla toplumu ayakta tutacak olan ana

esasları bünyesinde barındırmalıdır. Aile kurumunu ayakta tutacak ana esaslar, dinin sosyal çözülmeye karşı oluşturduğu bütünleştirici vasfını bünyesinde canlı kılmak suretiyle olacağını ifade edebiliriz. Aile kurumu, birtakım değer ve normları bünyesinde barındıran, dini esasların ve eylemlerin öğrenildiği ve yaşanıldığı en temel kurumdur. Din sosyolojisinde yapılan çalışmalar aile kurumunda dinî hayatın ölçülerini ifade etmesi açısından dikkate şayandır (Çelik, 2009: 32).

Türk toplumunda aile yapısına dair yapılan araştırmalarda bunca toplumsal değişim ve sosyal çözüme etkenlerine rağmen aile yapısının geleneksel aile yapısını koruma gayreti içinde olduğu da bir gerçektir. Fakat buna rağmen, değişim sürecine bağlı olarak eş tercih şekillerinde değişimler gözlenmektedir; görücü usulü evliliğin büyük oranda terk edildiği, flört tarzı eş seçimi veya herhangi bir alanda tanışıp evlenme biçimleri, görücü usul ile tanışarak evlenme arasında “yumuşatılmış görücü usulü” denilen ara bir formülün var olduğu anlaşılmaktadır. Evlilik öncesi görüşme süreci uzun bir dönem devam ederken evlilik öncesi birliktelik batı devletlerine oranla daha azdır. Bu durum Türk toplum yapısının evlilikte geleneksel kodlara daha yakın olduğunun göstergesidir.

Toplumda yaşanan sosyal değişimin yıkıcı tesirleri göz önüne alınmalıdır. Toplumda yaşanan bu değişimin etkilerini genç nesillerin eşlerini tayinde dindarlığı çok fazla dikkate almaması, aile içi ilişkilerde erkek egemenliğinin azalmaya başlaması, aile içi iletişimin zayıflaması, ebeveynin çocuklarına ve birbirlerine ilgisizliği yaşanan çözülmeye örnektir. Bunun yanında, “kadının ekonomik ve sosyal hayata katılımının kadınlar lehine desteklenmesi, kadına dönük şiddetin onaylanmaması ve kadınların da erkekler gibi boşanma hakkına sahip olduğunu benimsemesi gibi tutumlar aile kurumundaki ve toplumsal değişimdeki etkisi gözden kaçmamalıdır” (Kirman, 2005: 203).

Aile kurumu, toplumsal ve dinî değerlerin ilk aktarıldığı bir yerdir. Aile, modernleşme ve sanayileşmeye bağlı değişimlerin, geleneksel yapıdan modern yapıya dönüşümün en etkili olduğu kurumdur. Aile kurumu, geleneksel toplumlarda

olduğu gibi şehirleşen toplumun en önemli kurumu olduğu ortadadır. Her ne kadar aile kurumu yapısal ve işlevsel bazı değişikliklere uğramış olsa da, aile kurumunda bazı geleneksel dinî esasların, anlayışın ve uygulamaların devam ettirilmeye çalışıldığı ortadadır. Aile bu özelliği dolayısıyla toplumsal yapının ayakta durması için kurumlar için tampon bir bölge olmaktadır. Dini anlayış kurumlar arasında birleştirici ve kalıcı bir işlev görmüştür. Ancak bu dinî anlayış ve pratiklerin zaman içinde değişmiş olması dinin kurumsal yapının işleyişi için önemini değiştirmez. Sanayileşme ve buna bağlı oluşan şehirleşme sürecinde toplumların yaşamış olduğu yozlaşma sürecinin yıkıcı etkilerini bertaraf etmek durumunda olan dindarlık, yaşanan bu menfi süreçten kendisi de etkilenmektedir. Bazı verilerle dindarlığın hangi konularda yozlaştığını görmek mümkündür.

Örneğin kırsal kökenli yeni kentliler arasında eşin dindar olmasına önem verme, eşin giyim-kuşamına karışma, evlilik öncesi ilişki, doğum kontrolü, misafirle karışık oturma ve kadınların sosyal ve ekonomik hayata katılma konularında geleneksel anlayışa yakın durmaktadır. Ancak bu tutumların kent yaşamında ve kentte kalış süresi, eğitim ve gelir düzeylerinin artmasına bağlı olarak bireyci ve liberal bir yöne kaydığı gözlemlenmiştir (Çelik, 2002: 266-284).

Toplumların yaşadığı alan ve mekân değişiklikleri aile yapılarına etki ettiği bir gerçektir. Fakat bu durum tamamen geleneksel aile yapısından kopuş manasına gelmemektedir. Geleneksel aile yapıları kısmi olarak modern çekirdek aile yapısı şekline dönüşse bile toplumun tamamına etki ettiği de söylenemez. Değişim sürecinde yapılan bazı araştırmalara göre aile yapılarında bazı değişimler söz konusu olduğu ortadadır. Buna göre kadının ekonomik özgürlüğü artmaktadır, boşanma oranlarının muhtelif etkenlere bağlı olarak artış gösterdiği, doğum kontrolünün (kürtaj) dinen bir sakıncasının olduğunu düşünmeme ve aile yuvasında çocuk sayısı oranlarında yaşanan düşüş değişimin tesirlerinin göstergesi olması açısından özel bir anlam taşımaktadır (Akdoğan, 2002: 175). Türk toplum yapısı üzerine yapılan araştırma verileri birçok noktada birbirine yakın sonuçlar ortaya koymaktadır. Evlilik konusunda ebeveynin ve aile büyüklerinin etkililiği olduğu gözlenmektedir.

Geleneksel topluluklarda aile yapısı dinin etkisiyle şekillenirken, bu durum modern toplumlarda da belli ölçüde varlığını devam ettirmektedir. Modern toplumlarda yaşanan değişimler söz konusu olsa bile dinin modern toplumda büsbütün yok olduğunu ifade edemeyiz. Toplumsal yapının en küçük birimi olan ve yapı taşı olma özelliğini koruyan aile, dini ritüellerin, dini anlayışın ve ailenin kuruluşunda ki yapısal fonksiyonunu devam ettirmektedir. Aile kurumunun yaşadığı bu farklılaşma süreci, çözülme dönemi ailenin dini görevlerini yerine getirme işlevini olumsuz yönde etkilediği ortadadır. Kitle iletişim araçlarının olumsuz etkileri, dinin fertlere aktarılma sürecini olumsuz etkilediği gibi kurumsal anlamda yaşanan çözülüş süreci kurumları yükten kurtulma eğilimine sürüklemiştir.

Aile kurumu zamanın ve şartların alabildiğine olumsuz tesirleriyle dinî bilgi, duygu ve düşüncenin ilk edinildiği ve devamlı suretle dini bilginin kaynağı olmaktan uzaklaşmaktadır. Yaşanılan bu duruma göre, “eğitim düzeyinin artışı ailede dinî anlayış ve kabullerin sökülmesine değil, belki daha çok geleneksel aile kodlarına bağlı fakat zamanın gerekleriyle muhafazakâr yenilikçi ve bütünleştirici değişime geçiş olarak sonuçlanmaktadır” (Akdoğan, 2004: 240). Hatta aile kurumunun içinde bulunduğu bu durum sadece şehirlerde yaşayan ailelere has olmamakla birlikte, “kasaba ve köylerde bile aile yapısının dinî yaşayış bakımından geleneksel ile modelinin ya da yeni oluşmuş ve toplum tarafından model kabul edilen bütünleşme sürecinin birlikteliği sayılabilecek karma anlayışların yan yana geldiği görülmektedir” (Karaşahin, 2007: 289).

Aile hayatında yaşanan dini algı ve yaşayışa dair değişimler kendini evlilik şekillerinde ve evliliğe yüklenen mana çerçevesinde görmek mümkündür. Modernleşme sürecinde evlilik, zamanla daha çok dinî olmayan kavram ifade edilmekte ve dini olmayan idealler dışında tanımlanmaktadır. Bu durum evliliğin şeklini de etkilemiş görünmektedir. Küreselleşme, modernleşme, sekülerleşme ve kitle iletişim araçlarının olumsuz etkisi, evlilikle ilgili geleneksel tutum ve davranışları değiştirmiş modern tarz ve tutumların yaygınlaşmasına sebep olmuştur.

Türk toplum yapısında aile yapısına etki eden değişim sebepleri arasında yaşanan iç göçler gösterildiği gibi dış göçlerinde aile yapısı üzerinde ve dini yaşayışta olumsuz etkileri söz konusudur. Göçe bağlı olarak, karma evlilikler, eşler arası huzursuzluklar, kadınların çalışması, çocukların eğitimi, parçalanmış aile, temel ailevi problemler olarak somutlaşmaktadır. Resmi ya da gayri resmi dinî grup ve cemaatler yurt dışında yaşayan Türk ailelerinin dinî sorunları konusunda referans kaynağı olarak işlev görmektedir (Altıntaş, 2008: 238).

Diyanet teşkilatı bünyesinde ihdas edilen fetva kurumuna yapılan müracaatlara bağlı olarak yürütülen bir araştırmaya göre, Türk ailesinin yaşadığı sorunların başında kadının ekonomik özgürlüğü ve çalışma hayatının içinde olması sebep olarak görülmektedir. Modernleşmenin ve seküler yaşamın getirdiği rol ve statü değişiklikleri dolayısıyla kadının evi içi rolleri ve statüsü değişmekte olduğu gibi, kadını çalışma hayatının içine mahkûm etmektedir. Kadının eşine, çocuklarına ve kayın validesi-kayın babasına karşı geleneksel rolleri değişmekte ve çözülmektedir. Kadının ev hayatı içinde geleneksel aile kodlarıyla değerlendirdiğimiz zaman kadın aile kurumu içinde statüsünü yükseltecek değerlere ihtiyaç vardır. Bu ihtiyacı yükseltecek geleneksel aile yapılarında ise kadının çocuk sahibi olması ve çocuklarını evlendirdiği zaman olmaktadır. Bunun yanında bazı kaygılarda söz konusu olmaktadır. Aile kurumu kızların statüsünü yükseltilmeye çalışılması, çocukların bakımı, eşe ve eşin ailesine karşı görevlerinde sapma ve bozulma eğilimleri gibi hususlar ise bazı endişeleri beraberinde getirmektedir (Meriç, 2005: 332-342).

2.5.3. Sosyal Çözülme Kısacasında Toplumumuz ve Sosyolojimiz

Aile kurumundaki sosyal çözülmeye temas etmeden önce kendi sosyolojimizdeki problemlere kısaca temas edelim. Sosyal değişim başlığı altında inceleyeceğimiz aile kurumunda çözülme ve bu çözümlenin ifadesi boşanma konusuna daha geniş perspektiften bakmak gerekiyor. Ne demek istedik? Yani şu; başta şunu arz edelim ki; kendi kültür ve medeniyetimizin kodlarını çok iyi bilmeliyiz. Türkiye’de sosyolojimizin problemleri arasında sıraladığımız, kendi

medeniyetimizin problemlerini başka kültür ve medeniyetin kodları ile tanımlamaya çalışmamızdır. Aile kurumunda yaşanan çözümler diğer bir ifadeyle boşanma sebeplerini tespit ederken kendi kültür kodlarımızla ve dini inanç şekillerinde çözüm aramalıyız. Aile kurumunun bekası adına yapılan çalışmalar kendi medeniyetimizin kültür kodlarına (maddi ve manevi) değerler manzumesi içinde ele alınmaması, sorunu tespitinde bir takım zorluklar çıkarıyordur. Hastalığın tespitinde yapılan yanlışlar çözüm sürecini uzatıyor veya olumsuz kılıyor. Öncelikli olarak, medeniyetimizin kültür kodlarını tespit etmeli, bu kadar köklü bir medeniyete diğer medeniyetlerin bakışını iyi görmeli ve buna göre medeniyetimizin problemlerinin çözüm sürecini yürütülebilir hale getirmeliyiz. Araştırmamızın bu bölümü yukarıda arz ettiğimiz şekliyle yani kendi medeniyetimizin ve sosyolojimizin nasıl ve neden tanımamız gerektiğini arz etmeye çalışacağız.

Ünlü bilim tarihçisi George Sartona'a göre, "İslam olmasaydı Rönesans gerçekleşmezdi". Bu nedenle, batı uygarlığının kökeninde öteki uygarlıkların derin etkisini aramak gerekir. Her şeyden önce, Batılılaşma veya çağdaşlaşma karşısındaki yanılığımız, Batı değer yargıları, inanç sistemleri ve ideolojilerinin belirlediği uygarlık düzeninin, kendi kültür ve hayat tarzımızın bir yansıması imiş gibi telakki ederek, onu olduğu gibi benimsememizden kaynaklanmaktadır. Oysa Batı uygarlığı, Batı insanının dünya görüşü, yaşam biçimi, inanç sistemi ve eşyayı algılayan zihinsel kategorilerinin bir ürünüdür. Bernard Lewis'in haklı olarak belirtildiği gibi: "Türkiye'yi Müslüman komşularından ayıran ve Batı dünyasının hem meziyetlerine hem de kusurlarına yaklaştıran nitelikler ve özellikler de buradan kaynaklanmaktadır" (Lewis, Aktaran: Türkdöğen, 2004: 572).

Batı uygarlığının sosyolojik hadiselerle bakışı belli başlı ilkeler çerçevesinde olmaktadır. Bu ilkeler zaman bağılı olarak toplumsal bir gelişme ve bu hadiseleri kavrama anlama sürecidir. Bu ilkelere batı dünyası çeşitli anlamlar yüklemektedir. Bernard Lewis'e göre bu ilkeler, Batı dünyasının da kişilerin, evren görüşlerini belirtir. Bu ilkeleri batı uygarlığı fizik ve doğa bilimlerinin gereği olarak görmektedir. Oysaki Doğu dünyasında öz kaynaklara dönüş esastır. Toplumsal

gelişmenin en önemli esası öze dönmek. Kendi kültür kaynaklarına yönelmek suretiyle maddi ve manevi gelişim sürecini terakki yoluyla kat etmektir. Bu vesileyle toplumu oluşturan dinamik yapı esaslarıyla bir ipek böceği misali kendi milli ve manevi değerleri etrafında toplumsal yapı sistemini yani kozasını örebilsin. Bu esaslarla toplumsal yapının kurulabilmesi şarttır. Sosyal değişme sürecinin bir taklitten ibaret olmadığını, değişimin temelinde yatan inanç, değerler sistemi ele alındığı zaman Batı modeliyle bir toplum inşa etmek tıpkı 1900’lerin “Garpçıları” gibi, “gülü ve dikeniyile” benimsemek gibi olur.

Toplumsal yapıyı inşa ederken temel maddi ve manevi esaslarımızdan uzak, toplumsal realiteden kopuk, geleneksel aile yapımızla bağdaşmayan kökü mazimizden ve dini anlayıştan kopuk sosyolojik kabuller toplumda anomalilere ve sosyal çözülmeye sebep olmuşlardır. Geleneksel dönemden bir manada modern döneme geçiş süreci içinde toplumsal hadiseler ve toplumsal yaşantıyı tahlil edebilecek ve buradan çözüm önerileri getirecek ciddi bir kadronun yokluğu sosyal hadiseleri okumada ve çözüm üretmede zorluklar çıkardığı gibi yanlış tahliller, toplumsal yapıyı yanlış okumalar olmuştur. Buna bağlı olarak değişim de ne olursa olsun anlayışı toplumu içinden çıkılamaz problemler sarmalı içine itmiştir. Oysa toplumlar arası bu farklılaşmayı ifade eden Halide Edip şöyle diyordu: “Doğunun egemen niteliği manevi, Batının egemen niteliği ise maddidir” (Aktaran: Türkdoğan, 2004: 573).

Toplumsal hadiselerle çözüm üreten kafalar maalesef ev danasından öküz olmaz anlayışı içinde toplumsal hadiselerle çözüm üretirken kendi toplumsal değerlerimize uygunluğu tespit edilmeden bir aşağılık kompleksi içinde her şeye ve her şeyi parola sormadan kabullenip kendi sorunlarımıza çözüm üretilmeye çalışılmıştır ve böylece kendi toplumumuzun sorunlarını katlamış olduk. Medeniyetimizi oluşturan değerlerin kendi kültürümüz ve dini değerlerimizle yoğrulduğunu unutmamamız gerekir. Medeniyetler bu değerlerle yoğrulur ve şekillenir.

Cyril E.Black ise, “Batı medeniyetini Greko-Latin kültür çevresiyle Hıristiyanlığın bir sentezi” olduğunu ileri sürmektedir. Bunun yanında Arnold Toynbe’de, “Batı uygarlığını etkileyen unsurun Hıristiyanlık olduğunu” belirtiyordu (Türkdoğan, 2004: 573). Bütün bu örnekler, toplumların ve uygarlıkların farklı medeniyet kodlarını ve dini eğilimler taşıdığını göstermektedir. Aile ve Din gibi önemli sosyal kurumların, kentleşme ve sanayileşme yönetim biçimlerinin analitik incelemeleri, aynı zamanda toplumumuzun belirleyici unsurlarındandır. Sosyal yapıyı oluşturan en önemli dinamik kurum aile kurumudur. Türk toplum yapısı incelendiğinde İslam öncesi ve İslam’la tanıştıktan sonraki süreç içinde gerek Selçuklulardan Osmanlı’ya, gerekse Osmanlı’dan günümüze kadar devam edip gelen toplumsal yapı incelendiğinde, toplumsal yapının en temel kurumunun aile olduğu görülecektir. Çünkü nesilden nesile intikal eden kültür mirası bu kurum aracılığı ile taşınmaktadır.

Türk toplum yapısında yaşanan problemler yüzeysel yaklaşımlarla çözüm üretilmek istenmektedir. Hâlbuki toplumumuzun taşıdığı temel özellikler dikkate alınmadan atılan her adım ayrı bir sorunu beraberinde getirmektedir. Toplumumuzun temel dinamiği geleneksel ve dayanışmacı aile yapısı, dini anlayış, simge ve ritüellerle yoğrulmuş olduğu düşünülürse problemlerimiz yine bu alt yapı elemanları düşünülerekten çözüme kavuşturulmalı.

Bilindiği üzere, R.Kennedy 1963 yılında Texas’ta katledilmişti. Cinayetin aydınlatılması için Eisenhower’in kardeşinin başkanlığında bir komisyon kurulmuş ve uzun yıllar süren ciltler dolusu araştırmalar sonucu hazırlanan raporda “Kennedy’nin katlinden Amerikan toplumu” sorumlu tutulmuştur (Türkdoğan, 2004: 711). Toplumda yaşanan hadiselerin temelinde, toplumun hali hazırdaki durumu yatmaktadır. Unutulmamalı ki toplumsal hadiseler hangi yöne hareket ediyorsa bunun temelinde toplumsal kabuller vardır. Toplumsal kurumlarda ve toplumda kokuşma baş gösterdiği yerde şu hakikat ortaya çıkar. Nasılsanız öyle idare edirsiniz. Sütün üstünde süt kaymağı, şapın üstünde de şap kaymağı olur, temel neyse kubbe de o olur. Böylece, sosyal hadiselerle karşı kayıtsız, vurdumduymaz,

aymaz, nemelazımcı vb. bencil ve egoist bir toplum türer. Böyle bir toplumla değil istikbale yürümek yolda bile yürünemez.

Toplumsal yapıyı oluşturan ve toplumu ayakta tutam en önemli güç kaynağı toplumsal ahlakıdır. Aristoteles bir eserinde şöyle diyordu: “Atina sitesi kaleleri ayakta iken ahlaki harabe olmuştu”. Türkiye için böyle bir karamsar tablo çizmek belki doğru olmasa gerektir, fakat toplumsal çözülmenin hızlı bir şekilde ilerlemesi ve sonuçlarının akılcı ve bilimsel yaklaşımlarla çözümlenmemesi halinde “Atina” sitesinin düştüğü akıbetle karşı karşıya kalmak kaçınılmaz bir son olacaktır.

Henri Bergson, Max Weber, Maurice Blondel, Albert Einstein ve daha birçok Batılı düşünür ve bilim adamlarına göre, toplumları biçimlendiren temel alt yapının din olduğunu gözlüyoruz. Özellikle, fizik dalında Rölativite Teorisiyle (*Introduced Theory of Relativity*) Nobel ödülünü (1921) alan Yahudi kökenli Einstein (1879-1955): “Bilimsiz din kör, dinsiz bilim topaldır” diyordu (Türkdoğan, 2004: 717). Batı dünyası sosyologlarının dilinden duyduğumuz bu gerçeği kendi aydınlarımızın da görmesi gerekmektedir. Maalesef kendi aydınımız toplumsal yapıya dair bir takım şeyler söylerken veya toplumsal hadiselerle çözüm üretirken dinin toplumsal yapıda ki bütünleştirici vasfını göz ardı etmişlerdir. Ayrıca, bu büyük bilim adamının Yahudi Tasavvufu ile ilgili çalışmalarına da özellikle de dikkat çekmek gerekir. Kültürel Rölativite'nin bu güçlü temsilcisi dinin önemi hakkındaki görüşlerini de şöyle belirtebiliriz:

Bilimsel düşünce alanında başarılı ilerlemeler elde eden herkes, varlığın yapısındaki akla uygunluk karşısında derin bir saygı duymaktadır. Anlama yolu ile kişisel umut ve arzuların çalkantılarından çok geniş ölçüde kurtulmayı başarmakta ve varlıkla cisimleşen aklın büyüklüğü önünde alçak gönüllü bir tutum kazanabilmektedir. Bu akıl, en derin yanlarıyla insanın kavrayamayacağı bir şeydir. Ancak böyle bir tutum, kelimenin en yüksek anlamında bir dine aittir (Einstein, Aktaran: Türkdoğan, 2004: 717).

Ekonomiyi alt yapı, dini ise onun bir yansıması olarak algılayan Marxist sistem artık ölmüştür. Ancak din, toplumsal yapının temeli olma özelliğini devam ettirmektedir. Dünyada hiçbir toplum –sıra dışı birkaç ülke dışında- dinin sınırları dışında bir yaşantıya sahip değildir. Antropologlar, 19. Yüzyılda 250 farklı (ilkel-gelişmiş) toplum üzerinde yapa geldikleri geniş çaplı araştırmalar sonucunda din dışı hiçbir topluma rastlamamışlardır. Toplumsal yapının imar ve inşasında çok önemli bir boşluğu dolduran dine çeşitli halk kitleleri tarafından savaş açılıyor olması akılcı bir yol olmadığı sonuçlarıyla ortadadır. Toplumsal bütünleşme sebebi olan dini toplumdan soyutlayan, dini, rejim aleyhtarı gibi gösteren toplumda sosyal çözülme kaçınılmazdır ve dine savaş açan her sistem yenilgiye mahkûmdur. Bir zamanlar, Sovyetler döneminde ateist okullar açarak, kitlesel dinsizleştirme politikası artık iflas etmiş, yerini “yeniden dine dönüşe” bırakmıştır. Bu husus, ülkemizde laiklik ilkesini, kendi doğrultularında laisizme, yani –din karşıtı bir anlayışa- dönüştürmek isteyen entelijansiya (aydınımız) için ibret verici olduğunu ifade edelim (Türkdoğan, 2004: 718).

Ülkemizin içine sürüklendiği bu toplumsal yozlaşmada etikal değerler gündeme gelmediği takdirde hiçbir iyileşme beklenilemez. Sadece, ekonomik unsurları ön plana alarak enflasyonu düşürmek, istikrar politikalarını izlemek çıkış yolu değildir. Günümüz toplum bilimlerin amacı da, içinde yaşadığımız birlikteliği her türlü sapmalardan kurtararak iyileştirme sürecini hızlandırmaktır. İnsan derisinin dışında değil, içinde yaşayan bir varlıktır. Onu, bu niteliklerden yoksun bırakmak suretiyle farklı bir yaşam biçimine mahkûm ettiğiniz takdirde, verimlilik, dürüstlük ve ahlaki davranışların yerine her şeyi mubah gören, Bergson’un haklı deyimini ile “bedeni büyüyen, fakat ruhu küçülen” tek boyutlu insan tipini elde etmiş olursunuz.

Türkiye’de aile sosyolojisi bağımsız bir birim olarak ancak Başbakanlık Araştırma Kurumu’nun kurulmasından sonra başlamıştır. Bunun ilk örnekleri, Feridun Merter’in köy ailesinde meydana gelen değişimler (Malatya örneği, 1990), Sevinç Özen’in: Yaşam Biçim ve Aile yapısında meydana gelen değişimler: Soman örneği, 1991 yayınlanan Türkiye Aile Yıllığı, özellikle ‘Aile Yazıları’ adı altında

yine aynı kurumun yayınlamış olduğu sosyal araştırmalara ait yazılardır. Bunun yanında önceleri yayınlanmış eserlerin derlenmesi önemli adımlar olarak burada zikredilmelidir.

1980’li yıllarda kurulan Türk Sosyal Bilimler Derneği’nin de hazırlamış bulunduğu: “Türkiye’de Ailenin Değişimi” adlı ortak bir çalışma da aile sosyolojisi alanında katkıda bulunabilecek niteliktedir. Ancak, Batı anlamında Türk aile sosyolojisinin sınırlarını belirleyecek ve özünü oluşturacak çalışmalar henüz başlangıç safhasındadır. Öyle ki, henüz aile sosyolojimize giriş teşkil edecek olan tarihsel incelemeler sistematik bir biçimde ele alınmış değildir. Konuya bu tür eleştirel metodolojik yaklaşım, aynı zamanda bu döneme ait Türk aile yapısının hangi aşamada bulunduğunu da gösterilebilecektir.

1. Türk toplum yapısını incelerken sosyolojimizin en önemli yöntem yanılığı Batı toplumlarının sorunları veya toplumsal hadiseleri anlamak ve anlamlandırmak için geliştirdikleri sosyolojik metot ve modelleri aynen toplumumuza uyarlama gayretidir. Çünkü Türk toplum yapısının tarihi gelişim seyri ve taşıdığı değerler sistemi Batı toplumunun taşıdığı özellikleri taşımamaktadır. Bir zamanlar, Marks’ın Batı Avrupa’nın tarihi gelişimine ait oluşturduğu model (ATÜT), sanki Türk toplumu Avrupa toplumunun aynı gelişim biçimini yaşamış gibi, aynen Asyatik toplumlara da uygulanmıştır. Bugün ATÜT’çüler tarihi yanılığlarını anlayarak bu heveslerinden vazgeçmişlerdir (Divitçioğlu, 1987: 287-288).

2. Modernleşmenin maddi-manevi terakki diye nitelediği bazı esaslar, bir başka toplumun yükselmesi için gerekli ön şartlar olmayabilir. Bir toplumun modernleşmesi, devletler nezdinde yükselmesi için, modernleşmiş toplumlardaki aynı kalıpların uygulanması ileri sürülemez.

3. Zira sonradan modernleşme sürecine giren ülkelerdeki modernleşmenin ön şartları, daha önce modernleşme sürecini yaşayan ve devam ettiren ülkelerin

modernleşme için gerekli gördüğü şartlar, bu sürece giren ülkelerin modernleşme adına önemli gördüğü ön şartları aynı olmayabilir.

4. Sonrada modernleşmeye başlayan bir kısım toplumlar için gerekli olan ön şartlar, başka bir toplum için gerekli olan ön şartlar olmayabilir. İnsanların oluşturdukları kültür ortamları, dünya görüşleri, inanç sistemleri ve gündelik yaşam biçimleri, örf ve adetleri, aile yaşam biçimleri, toplumsal kurumların yapıları, evlilik biçimleri, ebeveynin rol ve statüleri bir başka toplumun dokusuna aktarılmak suretiyle yeni örgütlenme biçimleri ve kültür kalıplarının elde edilebileceğini düşünmek –toplum bilimcilerin verilerine göre- aldanmışlık olur.

Buna en güzel örnek, bir zamanlar Avustralya’da yaşamış olan Yir Yoront kabilesidir. Yir Yorontlar, ilkel avcılık ve ekicilik yapan bir topluluktur. 19. yüzyılda müstemleke (sömürgeci) İngiliz antropoloji okuluna mensup misyoner kimlikli kişiler bu coğrafyaya geldiklerinde kabilelerin çok şeyleri değişmiştir. Yir Yorontlar kabilesi, her yıl dini reislerinin rehberliğinde kutsallık atfettikleri bir kayalıkta, hem ibadetlerini yaparlar hem de taşları yontarak, tarım sahasında ekip-biçecekleri taş baltalarını yaparlardı. Ancak, bereketli yer altı zenginliklerinin farkına varan misyonerler, daha sonraları bu coğrafyaya gelirken beraberinde getirdikleri çelik baltaları gizliden gizliye gençler arasında yaymaya başlamışlardır. Çelik balta, taş baltaya nazaran daha kesici ve kullanışlı olması nedeniyle, gençler arasında hızla yayılmaya başlamıştır. Yaşanılan bu durum, her yıl kutsal taşların yontulduğu tepeye dini liderlerin öncülüğünde gidilmesini, hep beraber dualar yapılmasının önüne geçmiştir. Böylece, gençler arasında dini duygu ve düşüncenin, dini bağların zayıflaması, dinde bağlarda çözülmeyi netice vermiştir. Yir Yoront kabilesinde kültürel yozlaşma süreci böyle meydana gelmiştir (Türkdoğan, 2004: 574).

Görülüyor ki, basit bir teknoloji, geleneksel olan değerlerin yerini aldığı zaman, yerini farklı bir dünyanın kültür unsuruna terk ettiğinde, sadece yenilik alınmış olmuyor, aynı zamanda o yenilik sosyal sistemde farklılaşmalar meydana getirmek suretiyle, kültürel yozlaşmayı da başlatmış oluyordu. Toynbee, “bir toplum

yaratıcı azınlığını yitirdiği zaman, taklitçi unsurların eline geçer ve İç Proletarya durumuna düşer” diyordu. Bu bilgilerin ışığında bir kısım Batılı düşünürler Türk ailesinin model bir aile olduğunu ileri sürmüşlerdir. Nitekim Berger’re göre, “...Batıda yozlaşmamış aileyi Türkler yaşamakta ve yaşatmaktadırlar. Batıda aile müessesesinden başlayarak diğer sosyal müesseselere sirayet eden çözüme sürecini ancak Türkler değiştirebilir. Bu itibar ile Türk aile yapısı Batı’da örnek alınmalı ve taklit edilmelidir. Avrupa’nın manevi kalkınmasının reçetesi buradadır” (Aktaran: Türkdoğan, 2004: 637).

Batının norm, değer, kültür ve önermeleri Türk toplum katlarını etkilemek suretiyle, hızlı bir değişme sürecini de pekiştirecektir. Bu kültürel istilaya karşı, sosyal seferberlik gücümüz veya toplumsal direncimizde elbette milli kimliğimiz ve inanç sistemlerimiz olacaktır. Aristoteles’te, Atina sitesinin “kaleleri ayakta iken ahlakının çürüdüğünü” ileri sürüyordu. Kaleleri ayakta olup ahlaki yozlaşmaya bağlı aile kalesinin yıkıldığı toplumların sağlam bir gelecek inşa etmesi düşünülemez. Aile kalesini temelden sarsan boşanma bu kaleyi istila eden bir virüstür. Bu gerçekler düşünüldüğünde, modern zamanların modern ailesinin geleceği birçok endişeleri beraberinde getirmektedir.

2.6. MODERNLEŞEN DÜNYADA AİLENİN GELECEĞİ

Günümüz toplumlarında aile kurumu hızlı bir değişim yaşamaktadır. Bu değişim, değişim sürecinin olumsuz yönünü teşkil eden yabancılaşma ve sosyal çözüme görüntüsü sergilemektedir. Ortaya çıkan bu durum aileyi oluşturan normların, rollerin yeni bir organizasyona ihtiyacı bulunduğunu göstermektedir. Kadın erkek eşitliği ve aile ilişkilerinde yetkinin çok hızlı değişimi, bu değişimin aile bireylerini etkilemesi ve toplumun yeni oluşundan beklentileri gerçek krizin, yani organize olamamanın nedenleridir. Aile kurumunun sergilediği rollerin organize bir görüntü verememesi toplumsal işlevlerle aile davranış biçimlerini farklılaştırmaktadır. Bu bağlamda aile toplumsal işlevlerin birçoğunu yerine getirememektedir.

Günümüz modern ailesinde;

1. Aile Kurumu, kendi bireyleri üzerinde ki kontrolünü büyük oranda yitirmiş durumdadır.
2. Aile Kurumu işlevlerinin büyük bir kısmını belli oranda yeni toplumsal kurumlara devretmek zorunda kalmıştır. Örneğin, üretim, eğitim, ahlak, dini eğitim merkezi olan aile bu günse bu değerleri tüketen bir kurum olmuştur.
3. Toplumsal yapıda görülen yapısal değişiklik aile kurumunu olumsuz yönde etkilemektedir.
4. Kadının toplumsal yapıda değişen statüsünün aile ortamına yansımaları söz konusudur.
5. Geleneksel aile yapısından uzaklaşma, geniş aile yapısından çekirdek aileye geçişlerde görülen ailenin bütünleştirici vasfindan ziyade ben merkezli bir yapıya geçiş olması.
6. Boşanma oranları gün geçtikçe artması, aile fertlerinin bir birine bağlanmasının vesilesi olan çocuk sayısında düşüşler yaşanması, kürtajla çocuk oranlarında yaşanan düşüşler.
7. Aile ortamının mahremiyetinin giderek azalması, aile fertlerinin birbirine olan ilgisinin görsel ve yazılı medya yoluyla değişmesi, ekranlara yansıyan süslü ve ulaşılmaması belli oranlarda mümkün olmayan hayatların aile fertlerinin birbirinden beklentilerini ve rollerini değiştirmesi modern ailenin geleceğine dair endişeleri arttırmaktadır.

Batı aile tipinde görülen değişme süreci, Türk aile yapısında da kendini göstermektedir. Ailede kadın erkek eşitliği ve yetkinin ortak paylaşımı, kadının iş yaşamına atılmasını tetiklemiş bu da doğum oranlarını düşürmüştür. Türk

toplumunda yaşanan değişim Batı post modern değişimi şeklinde olmuyor. Çünkü: Türk toplum yapısını kültürel değerlerle ilişkisini devam ettirir nitelikte olduğu için Batı post modern değişim süreci (sosyal çözülme) Batıda gözleendiğı kadar olmamaktadır. Fakat buna rağmen sosyal çözülmenin varlığı inkâr edilemez. Modern ailenin geleceğinin tehdit altında olduğunu görmekteyiz.

Yaşanan tüm toplumsal değişmelere rağmen ailenin, bütün toplumlarda toplumun devamlılığını sağlayan, çocukların bakımı ve eğitimi (maddi-manevi) en önemli toplumsal kurum olma özelliğini devam ettirdiğı, yakın gelecekte de devam ettireceğı görülmektedir. Aile kurumu ileride de ifade edeceğimiz gibi, bir takım işlevlerini değişen toplumsal koşullar gereğı diğer kurumlara aktarmaktadır. Bu durum mevcut işlevlerin yerine getirilmesine katkı sunmasını amaçlanırken, bazen de değişen şartlar çerçevesinde işlevlerini yitiren aile pozisyonuna düşürmektedir. Çoğu zamanda kurumsal bu faaliyetler veya gayretler ailenin içine düştüğü çıkmazdan kurtarma gayretidir. Toplumsal kurumların her birinin “yitirilen cennetin”, yani aile kurumunun devamı ve bekası adına olduğunu söyleyebiliriz. Değişen toplumsal koşullara bağılı olarak ailenin karşılaştığı problemler ve ailenin düştüğü bu durumu inceleyeceğiz.

2.6.1. Aile Kurumunda Çözülme: Boşanma

Boşanmaya dair değişen süreçler ve algılar, aile kurumunda yaşanan değişim ve dönüşümle ilişkilidir. Aile kurumu sabit bir kurum olmayıp, sürekli değişerek yeni biçimler almakta, buna bağılı olarak evlilik ve boşanma ilişkileri yeniden düzenlenmektedir. Değişen dünyada her geçen gün evlilik oranları düşmekte buna paralel olarak boşanma oranları sürekli artmaktadır (Stevenson ve Wolfers, Aktaran: Timurturkan, 2012: 201). Bunun en önemli sebebi toplumsal yapıda meydana gelen değişimler ve bu değişimlerin aile kurumuna olumsuz yansımalarıdır. Aile kurumunun toplum içinde ekonomik, eğitim, din, politik gibi pek çok toplumsal kurumlarla direkt ilişkili olması bu değişim ve dönüşümlerden etkilenmesini anlaşılır kılmaktadır.

Özellikle modernleşmeyle birlikte ve seküler algıların toplumsal hayatının her alanında kendini göstermesiyle kurumlarda kırılmalara aile kurumunun değişmesine, yeni biçimler kazanmasına, kimi rollerini kaybetmesine ve kimi rollerine başka kurumlara devretmesine, kimi yeni rolleri kazanmasına neden olmuştur. Endüstrileşme, üretim ve tüketim tarzında değişmeler, değişen iş yaşamı, kadın ve erkeğin işgücüne katılım oranının artması, kadının ekonomik özgürlüğü, köy yaşamından kent yaşamına hızlı geçişler, toplumda artan bireyselleşme, liberalleşme, ben merkezli bireylerin oluşması, aile içi iletişimde değişmeler, ebeveynin rol ve statülerinde farklılaşmalar, evlilik ilişkilerinin yeni biçimler kazanması, başta ailenin ve toplumun değişmesinin temel sebebi olmuştur.

Geleneksel aile yapısı içinde paylaşımcı bir aileden giderek bireyselleşen bir aile modeline geçilmektedir. Aile yapısı içinde fertlerin istek ve arzular karşılıklı uyumadığı ve istekler giderilmediği zaman aile birlikteliği boşanmayla sonuçlanabilmektedir. Bireyselleşen aile yapıları yanı sıra, artan hukuki haklar, ahlaki ve kültürel değerlerin değişmesi, ekonomik özgürlük ve boşanmanın toplum hayatında kabul görmesi de toplum hayatında boşanmaların artmasında önemli bir faktördür.

Boşanma oranları dünyada her geçen gün artmaktadır. Aile kurumunun yaşadığı bu sosyal çözülme süreci toplumsal kurumları araştırmaya sevk etmiştir. Boşanma sürecinin hangi nedenlere dayandığı üzerinde toplum bilimciler araştırma yapmaktadır. Boşanmanın ekonomik, toplumsal, kültürel, psikolojik ve hukuki boyutunu tartışmaya açmıştır. Boşanmanın aile kurumu üzerindeki yıkıcı etkileri üzerinde durulmasına neden olmaktadır. Bu çalışma ise, yapılan araştırmalardan yola çıkarak boşanmanın artmasının altında yatan sebeplerin neler olduğunu, boşanmanın hangi süreçlerden kaynaklandığı, hangi sebeplerden dolayı oluştuğunu, boşanmanın fertler ve toplum üzerindeki etkilerini ve sonuçlarının neler olduğunu, gerçekten boşanmanın yıkıcı bir süreç olup olmadığını göstermeyi amaçlamaktadır.

2.6.1.1. Boşanma Olgusu ve Boşanmanın Tarihi

Boşanma; “hukuki olarak evlilik kurumunun sona ermesi olarak tanımlanmaktadır. Resmi bir düzenlemeyle evlenen ve hukuken birbirine bağlı olan çiftlerin yine resmi yollardan evliliğini sonlandırabilmesidir” (Battal, 2008: 21). Boşanma süreci ekonomik, hukuki, psikolojik ve sosyolojik bir yönü olan bir çözülme sürecidir. Dünya ölçeğinde artan boşanma oranları sosyal bilimcileri bu konu üzerinde daha fazla düşünmeye ve araştırmaya sevk etmiştir. Artan boşanma oranlarına bağlı olarak toplum bilimciler ailenin geleceği ve toplumların huzur ve saadetinin devamı adına önemli çalışmalarla ilgilenmekte ve çözüm önerileri ileri sürmektedirler. Boşanma gerçekleşmeden önceki süreçte boşanmayı önleyici çözüm önerileri üretmeye çalışan uzmanlar, aynı zamanda boşanma olayı gerçekleştikten sonra eşler ve çocukların bu durumu daha kolay ve sorunsuz atlattığı için çeşitli yöntemler geliştirmeye çalışmaktadır. Örneğin, “iktisatçılar boşanmaya yol açan ekonomik faktörleri ortadan kaldırmak için çözüm üretmekte, psikologlar, bireysel davranış bozukluklarını bu yönden incelemekte, hukukçular, ailenin daha sağlam temellere oturtulabilmesi için hak ve yükümlülükleri doğru belirlemeye çalışmaktadır” (Battal, 2008: 21).

Kısacası boşanmaya yol açan faktörler bir yandan kaldırılmaya çalışılırken öte yandan boşanmanın yol açtığı psikolojik ve sosyo-ekonomik zararları önleyebilecek çözümler bulmaya çalışılmaktadır. Çünkü boşanma ekonomik, demografik, sosyolojik ve psikolojik sonuçları olan çok farklı süreçleri içeren bir olgudur (Kneip ve Bauer, Aktaran: Timurturkan, 2012: 202). Boşanma aile kurumunu temelinden sarstığı ve aile kurumunu toplumsal işlevlerinden uzaklaştırdığı için boşanma toplumsal yapıda arzu edilmeyen bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Aile kurumunun geleceğine dair endişeler ve boşanma oranlarındaki artış, hükümetlerin aile politikalarına daha fazla önem vermesini, toplum bilimcilerin çalışmalarını bu konu üzerine yoğunlaştırmıştır. Özellikle gelişmiş ülkelerde boşanmaya ilişkin veriler kaygı verici olarak değerlendirilmektedir. Bu durumun en

belirgin göstergesi Avrupa birliği ülkelerinde 1960 ile 2004 yılları arasında boşanma oranının % 400 artış göstermesidir. Aynı zamanda ABD’de 1940’lı yıllardan bu yana boşanma oranına sahip olması boşanmaya ilişkin yapılan çalışmaların önemini artırmaktadır (Aktaran: Timurturkan, 2012: 203). Demirkan’a göre, “Amerika’da yeni ve ilk evliliklerin en az yarısının boşanma ile sonuçlandığı belirtilmektedir” (Demirkan, 2009: 7).

Amerika başta olmak üzere, birçok batılı ve gelişmiş ülkelerde boşanma oranları sürekli artarken, evlilik oranları da hızlı bir şekilde düşmektedir. Bu durum evlilik ilişkilerinin şekil değiştirilmesi ve evlilikten beklentilerin değişmesiyle alakalıdır. Eskiden evlilik ekonomik bir birliktelik ya da ortaklık olarak görülmezken günümüzde değişen toplumsal süreçler, yaşanan ekonomik gelişmeler, kadının da iş gücüne katılımı gibi nedenler bu durumun değişmesine neden olmuştur (Zagorsky, Aktaran: Timurturkan, 2012: 203). Aile kurumunun devamı ve bekası adına çiftler evlilik yoluyla kurdukları aile yuvasında ki birlikteliğini ekonomik ortaklık zemininden kurtarıp duygusal, sosyal ve cinsel doyum zeminine oturtmaları gerekmektedir. Aile kurumunun yaşadığı bu olumsuz süreç ve beraberinde getirdiği kaos aile ve rehberlik uzmanlarını, toplum mühendislerini bu esaslar üzerinde rehberlik, eğitim ve öğretilere sevk etmiştir. Aile fertlerinin birbirlerinden beklentilerinin karşılanmadığı nokta da çatışma ve sosyal çözülme riski ortaya çıkmaktadır. Haliyle de toplumun aileden beklentileri gerçekleşmemektedir.

Boşanmanın sebepleri arasında aile kurumunda değişen rol ve statüler ve buna bağlı olarak ekonomik ilişkilerin değişmesi, kadının ekonomik özgürlüğü boşanma sebepleri arasında yerini almıştır. Bunun yanında boşanmaya sebep teşkil edecek bir diğer sebep ise boşanmanın hukuksal olarak daha da mümkün olmasıdır. Kurumların, fertlerin boşanma kararlarını yerine getirme adına daha çok imkân ve olanaklar tanınması, boşanmanın önünde bir yasağının olmaması, boşanmanın önünde yasağılık vazifesini görecek din kurumunun bu vasfının yitiriliyor olması boşanmanın sebepleri arasında gösterilebilir. Şentürk’e göre, “Bu süreçte boşanmanın uzun sürmesine neden olan ve boşanmayı zorlaştıran uygulamalar terk

edilerek, boşanan çiftlerde hata yokluğu ilkesi dikkate alınarak yeni yasal düzenlemeler yapılmıştır” (Şentürk, 2008: 14). Boşanmanın önündeki bir takım engellerin ve toplumsal denetim mekanizmalarının din, aile büyükleri, örfler, geleneksel kültür kodlarının giderek toplumda denetleme vasfını yitirmesi sonucu boşanmalar daha kolay hale gelmektedir.

Özellikle boşanmanın Batı toplumunda oldukça yüksek seyretmesi boşanmanın kültürel yönünün de tartışmaya açılmasına neden olmaktadır. Yapılan çalışmalar ışığında bireyselleşmenin ön planda olduğu toplumlarda boşanma oranlarının daha yüksek olduğu ortadadır (Toth ve Kimmelmeier, Aktaran: Timurturkan, 2012: 204). Bireyselleşen aileler doğal olarak toplumu da etkilemiş ve yetişen yenedünya insanları bencil ve ben merkezli bir hayatın fertleri haline gelmektedir. Bundan dolayıdır ki aile fertleri hayatı paylaşırken ortak bir payda üzerine ittifak edemiyorlar. Yaşadıkları hayatı sen ben diye paylara bölüyorlar ve hayatın zorluklarını beraber kaldırmaları gerekirken yükü başkasına atma ve sorumluluktan kaçan bencil ilişkilerle ve haz yörüngeli bir hayat yaşayan tufeyli (başkasının sırtından geçinen) bir nesil ve doğal olarak bu neslin kurmaya çalıştığı aile yuvaları oluşuyor.

Kolektif (dayanışmacı-paylaşımıcı) toplumlarda ise saygı, sevgi, geleneksel kodlara bağlılık ve dinin daha ön planda olması çiftler arası münasebetlere yansiyarak, evlilik kurumunun daha yüce görülmesini beraberinde getirmiştir. “Kolektif toplumların evlilik ilişkilerinin temel dayanağının farklı olması ve toplumsal baskının daha ön planda olmasının en tipik örneği, boşanmanın bu toplumlarda hoş karşılanmamasıdır. Örneğin Doğu Asya toplumlarında aile birliği ve özveri aile içi ilişkilerde daha çok önemslenmektedir” (Toth ve Kimmelmeier, Aktaran: Timurturkan, 2012: 204). Bunun sonucu olarak boşanma oranları incelendiğinde başta Asya olmak üzere Latin Amerika’da düşük oranlarda seyretmekte, buna karşın gelişmiş toplumlarda daha yüksek seyretmektedir (Newman, Timurturkan, 2012: 204).

Boşanma oranlarına bakıldığı zaman ekonomik özgürlüğün insanları şımarttığı ve refahın getirdiği özgürlük hisleri fertleri birbirine yabancılaştırdığı ve sonucunda boşanmaya sebep olduğu da ortadadır. Sosyal refah seviyesinin daha yüksek olduğu batı toplumlarında bu gerçeği görmek mümkündür. Refah seviyesi daha düşük olan bölgelerde bu oranın daha düşük olduğu gözlenmektedir. Batı toplumlarında ki bu gerçeği ilerleyen bölümlerde dünya ölçeğinde boşanmaya temas ettiğimiz zaman görmüş olacağız. Aslında ifade ettiğimiz bu duruma kendi toplumumuzda bakacak olursak halk arasında yaygın olan bir kanaat vardır. İnsan parayı bulduğu zaman önce arabayı sonra eşini değiştirmiştir.

Öznel bir yargıya bağlı olan bu ifadeyi bütün bir topluma mal edemeyiz. Fakat toplumda eğer ahlaki esaslar tam manasıyla oturmamışsa bu türlü la ahlaki (ahlaki olmayan) durumlara düşmek kaçınılmazdır. Ekonomik özgürlüğün getirecek olduğu sosyal çözülmenin önüne geçebilmek için insan vicdanında bir yasakçıya ihtiyaç vardır. Hangi hal ve ahval olursa olsun kişiyi zamana ve şartlara göre değiştirmeyecek bir yasakçı gerektir. Bu yasakçı da din kurumudur.

Özellikle toplumsal yapının temel unsurları olan; din, gelenek-görenekler, yasalar boşanma üzerinde yasakçılık vazifesi gören temel faktörlerdir. Tarihsel dönem içinde dinin boşanmaya engel teşkil eden en önemli kurum olduğunu görürüz. Hıristiyanlığın doğuşundan önce boşanmaya ilişkin verilen kararlar ve bakış açısı daha olumlu bir nitelikteyken, Hıristiyanlığın doğuşu ve yükselişi ile birlikte boşanma, dini yönden ele alınmış, tanımlanmış ve kontrol altında tutulmuştur (Stewart, Brentano ve Cornelia, Aktaran: Timurturkan, 2012: 204).

Antik Roma cumhuriyeti döneminde “boşanıyorum” açıklaması aile birliğinin çözülmesi için yeterli bir açıklama olarak görülürken, daha sonraki dönemlerde boşanmaya ilişkin çeşitli yasal ve dini düzenlemelerin yapıldığı görülmektedir. Örneğin ilkin sadece yedi tanığın huzurunda boşanma işlemi gerçekleştirilirken, daha sonra resmi olarak bu tanıkların imzası karşılığında gerçekleştirilmekteydi (Coontz, Aktaran: Timurturkan, 2012: 204).

Fertlerin cinsiyet durumlarına göre boşanma oranları farklılık gösterse bile daha önceki toplumlara göre hukuk önünde boşanma hakkına fertler aynı oranda sahiptir. Toplumsal yapıda varlığı inkâr edilemeyecek olan kurumsal bir kimlikle varlığını gösteren din kurumu kadimden buyana boşanmaya karşı fertleri kısıtlayan ve bu düşünceyi fiiliyata geçmeden önce yasaklayan bir üst yapı unsurudur. 15.yüzyıla kadar evlilik kilise tarafından karı-koca arasında ebedi-birlik olarak tanımlandığı ve gerçekleştirildiği için, bu ebedi birliğin bozulmasına karşı çıkmıştır. Birkaç özel durumun dışında boşanmayı yasaklamış, ancak eşlerden birinin ölümü halinde, evlilikte cinsel ilişkinin olmayışı ve papanın emri ile boşanmaya izin verilmekteydi (Arıkan, 1996: 3).

Boşanma oranlarındaki artışın sebepleri arasında toplumsal kabulü de ekleyebiliriz. Mutsuz bir evlilik karşısında boşanma tek çıkar yol olarak görülmektedir. Belki de aile yuvasının devamı adına sabır yolu denene bilse ve rehberlerin yönlendirmesiyle hayata bakıla bilse aile yuvası devamlılığını sürdürecektir. Mutsuz bir evliliğin çözüm yolu boşanma olduğu düşünülürken düşünülmeyen bir şey boşanma sonrasında yaşanan sarsıntı olmaktadır. Bu sarsıntı hem ebeveyn için söz konusu olmakta hem de ortada kalan çocuklarda olmaktadır.

Boşanmanın toplumsal kabulü boşanmanın üzerinde önemli etkisinin olduğunu ifade etmiştik. Dinin bu husustaki kısıtlayıcı ve boşanmanın gerçekleşmeden önceki önleyici vasfına temas etmiştik. Fakat boşanmanın din kurumu tarafından önleyici ve kısıtlayıcı vasfı her dinde ve her mezhepte aynı şekilde ve aynı oranda olmadığını da ifade edelim. Örneğin Katolik kilisesinin boşanmaya karşı tutumunu Protestan kilisesinde tamamiyle görmek mümkün değildir. “Kötü bir evliliğense boşanmak ona oranla daha evladır” demişlerdir. Katolik kilisesinin boşanmaya dair kısıtlayıcı ve önleyici sert tavrı ve tutumu dolayısıyla, İngiltere Kralı VIII. Henry bu sert tutumu tartışmaya açmıştır. Karısından boşanmak ve Anne Boleyn ile evlenmek isteyen Kral Henry’in isteğine Katolik Kilisesinin karşı çıkması, o dönemde boşanmaya ilişkin bir tartışma

çıkmasına neden olmuştur. Kral Henry'in Katolik Kilisesine karşı çıkararak İngiltere Kilisesini kurması ve kendini kilisenin başı ilan ederek tekrar evlenmesi boşanmaya ilişkin yeni algıların oluşmasına neden olmuştur (Stewart, Brentano ve Cornelia, Aktaran, Timurturkan: 2012: 205). Bu olay her ne kadar radikal bir çıkışı ifade etse de dinin boşanmaya ilişkin yasaklayıcı tavrı sürmüştür.

Modernleşen ve seküler algıların yaygınlaştığı dünyada dinin boşanma üzerindeki önleyici ve kısıtlayıcı vasfını da yitirmesine belli oranda sebep olmuştur. Dinin boşanmalar üzerinde söz sahipliği bu sürecin sonunda yavaş yavaş kaybolmaya başlamış, özellikle Amerika, Batı Avrupa ve İngiltere'de boşanmaya ilişkin karar ve evlilik kurumuna ilişkin kontrol Kiliseden devlet ve yerel otoritelerin yönetimine geçmiştir (Stewart, Brentano ve Cornelia, Aktaran: Timurturkan, 2012: 205). Boşanmaya ilişkin düzenlemelerdeki farklılık aynı zamanda aynı ülke içinde farklı eyaletlerde görülmektedir. Bunun en tipik örneğine geçmiş ve günümüz Amerika'sında rastlamak mümkündür.

Amerika devrimi öncesi yerel otoritelerin boşanmaya dair tutum ve davranışları farklı kanunlarla örgülenmiştir. Örneğin Massachusetts'de hâkim; zina fiili, iktidarsızlık ve iki eşlilik gibi gerekçelerle boşanmaya karar verebilirdi. Liberal algıların ve anlayışın hakim olduğu dönemlerde boşanma kanunları ise kuzey kolonilerinde faydacı gerekçelerle kurularak, boşanma sevgisiz veya çocuksuz olan sınırlı insanların başvurabileceği bir olgu olarak görülmekteydi. Devrim öncesi hal böyleyken devrim sonrası boşanma kanunları, bölgelere göre değişkenlik arz ettiği gibi çeşitlenmiştir. Örneğin evlilikte mutluluk yok olmuşa, fiziksel şiddet ve kötü muamele söz konusuysa boşanma gerçekleşebilmektedir. Bunun yanında farklı bölgelerde, evlilik sözleşmesini kötüye kullanma ona uymama, evden atılma gibi nedenler boşanma sebebi sayılmaktadır (Stewart, Brentano ve Cornelia, Aktaran: Timurturkan, 2012: 205).

Dinin boşanma üzerindeki önleyici ve kısıtlayıcı vasfı dinin sorgulanmaya başladığı, liberal ve seküler algıların yaygınlaştığı dönemde dinin bu vasfını başka kurumlara aktardığı gözlenmektedir. Bazı batı menşeli dinlerde çocuk olmaması boşanma sebebi görülürken kadına da boşanma yetkisi vermemekteydi. Her ne kadar boşanmaya ilişkin algı yumuşamış ve dini otorite yerine yasal otorite egemen olmaya başlamışsa bile bu dönemde hala çocuksuz ebeveynin boşanabileceğine dair yaygın bir kanı vardır. Bunun yanında kadınların neredeyse boşanması imkânsızdı (Day ve Hook, 1987, Aktaran: Arıkan, 1996: 3). Evliliğin kutsal bir kurum olarak görülmesi ve dolayısıyla boşanmanın hoş karşılanmaması genel olarak farklı dinlerce savunulan bir görüştür. Bu bakış açısını İslam dini içinde de görmek mümkündür.

2.6.2. Dünyada ve Türkiye’de Boşanma Olgusu

2.6.2.1. Dünyada Evlilik Dışı İlişki ve Boşanma

Ailenin ve sosyal konuların ihmal edilmesi, günümüzde batı ülkelerini önemli toplumsal sorunlarla karşı karşıya getirmiştir. Birçok araştırmacı, şahit olunan toplumsal yapıdaki çözülme, ahlaki erozyon ve aile gibi geleneksel kurumlardaki aşınmanın çok daha kapsamlı sonuçları olduğunu belirtmektedir. Aile birliğindeki çözülme sosyal yardım ve hizmet alanları başta olmak üzere devlete çok ciddi yükler getirmektedir. Tüm bunlar, batıda aile politikalarının çok kapsamlı bir şekilde ele alınmasına ve uzun vadeli stratejik planların hazırlanmasına neden olmuştur.

Bu nedenle uzmanlar aile politikalarının oluşturulması aşamasında toplumsal sorunların devlete olan maliyetinin saptanarak bunun kalkınma plan ve programlarında da dikkate alınmasının önemine dikkat çekmektedir. Boşanmanın neden ve sonuçları arasında toplumsal maliyetinin yüksek oluşu, boşanmaya ilişkin koruyucu-önleyici çalışmaların aile politikalarında ana konulardan biri olmasını gerekli kılmaktadır.

Ülkelerin boşanma olgusuna yönelik yıllara göre kapsamlı araştırma sonuçları ve istatistikî göstergelerinin, geleceğe dönük çalışmalarda temel hareket noktası olduğu bilinmektedir. Batı ülkelerinin aile kurumunun huzuru ve saadeti için yaptığı çalışmalar araştırmamızın dışındadır. Batı ülkelerinin bu tedbirleri alma sebeplerine değişen dünya şartları içinde temas etmeye çalışacağız.

Aşağıda da görüleceği üzere ailenin geleceği dünyada da tehdit altındadır. Örnekleriyle bir dünya gerçeği:

- 1- A.B.D.'de 1987 yılında gerçekleşen evliliklerin yaklaşık yarıya yakını yani %50'si boşanma ile neticelenmiştir.
- 2- Yapılan araştırmaya göre, 2 milyon çift, evlenmeksizin, gayri meşru bir hayat yaşamaktadır.
- 3- Bu dönemde dünyaya gelen çocukların %60'ı boşanmış, ebeveynin çocuklarıdır.
- 4- Fransa'da yapılan 4 evlilikten 1'i boşanma ile neticelenmektedir. Bu oranlar, ülkenin büyük şehirlerinde %50'yi bulmaktadır.
- 5- Fransa'da her yıl takriben 600.000 çift evlenmekte, 100.000 çift de evlilik dışı bir hayat sürmektedir.
- 6- 1990 yılında yayına giren '*The Book of Viral World Statisticse*' araştırmasına göre, İngiltere'deki dünyaya gelen çocukların %19,2'si evlilik-dışı birlikteliklerin ürünüdür.
- 7- Evlilik dışı ilişkinin ürünü olan doğumlar İskandinav ülkelerinde daha yüksektir: Norveç'te %25,8, Danimarka'da %43 ve İsveç'te %46,6
- 8- Kanada'da ilk evliliklerin %40'ı boşanma ile sonuçlanmıştır.
- 9- ABD Nüfus Bürosu'nun istatistiklerine göre, ülke genelinde 1987 mart ayının verilerine göre, 2.334.000 çift evli olmadıkları halde gayri meşru bir hayat sürmektedir. Bu rakamlar bir yıl önce 2.200.000'dir. her geçen gün artmaktadır.
- 10- Evli olmadıkları halde gayri meşru hayat yaşayan çiftlerin sayısı İsveç'te, ABD'nin 4 katıdır.

- 11-** ABD'de 1988'de yapılan bir araştırma verilerine göre, Amerikan gençliğinin %52'si 17 yaşına kadar cinsi birlikteliği yaşamakta, kadınların; %80' i de evlilik öncesi cinsi temasta bulunmaktadır.
- 12-** Aynı araştırma verilerine göre, her yıl evlilik-dışı 1.000.000 bebek dünyaya gelmekte, doğumların 400.000'inin hayatına kürtaj ve düşük ile son verilmektedir.
- 13-** Bunun yanında aynı ülkede evli kocaların %50-65'i ve evli kadınların % 45-55'i eşlerini bir başkasıyla aldatmaktadır.
- 14-** Moskova'ya Pravda'da göre (eski) Sovyetler Birliğinde yapılan evliliklerin % 70'i ilk 10 yıl içinde boşanmayla neticelenmektedir. Dünyaya gelen çocukların ortalama %20'si evlilik dışı birlikteliğin ürünüdür.
- 15-** İngiltere'de 18-49 yaş grubu kadınların 7'de 1'i evli olmadıkları halde başka erkeklerle hayat sürmektedir.
- 16-** Her 8 çocuktan 1'i ebeveyninden ayrıdır. Bu ülkede 1983 yılında doğan 6 bebekten biri evlilik dışı birlikteliğin ürünüdür.
- 17-** İsveç'te evlenmeye karşı talep oldukça düşük olmasının yanında, tarafların arzusuyla kısa zamanda boşanma gerçekleşmektedir.
- 18-** ABD'de boşanma oranları 1900-1985 yılları arasında %700 artış göstermiştir.
- 19-** 1986 yılı itibariyle 3 evlilikten 11'i, büyük illerde 2 evlilikten 1'i boşanmayla sonuçlanırken, evlilik dışı doğan çocukların oranı %50'yi geçmektedir.
- 20-** Evlilik dışı birlikteliğin ciddi oranlara ulaştığı bu ülkelerde çocuk istismarları artarken, gençler arasında intihar olayları ciddi boyutlara ulaşmıştır.
- 21-** Amerikan Alan Puttmacher Enstitüsü'nün geçtiğimiz yıllarda yaptığı bir araştırmaya göre Amerika'da, 15-19 yaş grubundaki her 1000 kızdan 96'sı, İngiltere'de 45'i, Kanada'da 44'ü, Fransa'da 43'ü, İsveç'te 35'i ve Hollanda'da 14'ü çoğunlukla evlilik-dışı ilişkilerden hamile kalmakta.
- 22-** İngiltere'de her 10 çocuktan 1'i, 18 yaşından önce cinsi tecavüze uğramaktadır. Artık babaların çocuklarına tecavüzü sıradan olma yolundadır.

23- Avrupa Topluluğu'nun Brüksel'deki İstatistik Bürosu EUROSTAT'ın yaptığı araştırmaya göre, Avrupa Topluluğu ülkelerinde son yılda evlilik dışı doğum oranları 3 katına çıkmıştır. 1981 rakamlarına göre her 1000 doğumdan 92'si evlilik-dışıdır. Mesela Amsterdam şehrinde 1965 yılında %5,6 olan gayri meşru doğum oranı, 1982 yılında 22,4'e yükselmiştir (Şimşek, 2005 http://www.ekodialog.com/Makaleler/ekonomik_refahin_batidaki_erozyonu.html).

Yukarıda ki verileri değerlendirdiğimiz zaman; batı toplumlarında boşanma oranlarının çok yüksek olduğu ve her geçen gün boşanmaların artış gösterdiği. Evlilik dışı ilişkiler çok erken yaşlarda kendini göstermektedir. Evlenenlerin büyük bir kısmı evlilik öncesi cinsi temasta bulunmuş yani meşru olan nikâh akdine bağlı olmayan bir birlikteliği partneriyle yaşamış durumdadır. Evlilik öncesi birlikteliğin neticesi olarak boşanma oranları artmış ve ortada kalan çocuklar birilerinin vebalini üstlenerekten bu ağır yükü dünyaya gözlerini açmıştır. Bir diğer ürkütücü tablo doğan çocukların büyük bir kısmı gayri meşru ilişkiden doğan çocuklardır. Bu durum ülkeler ve milletler için çok korkunç bir durum olsa gerektir.

Toplumsal kurum olan evlilik kurumunun vasfını yitirmesiyle doğal olarak aile düzeni daha kurulmadan dağılması ve çözülmesi söz konusu oluyor. Evlilik ilişkileri meşru akde bağlı olmaması toplumları şehvetin eline terk ediyor. İnsanlar karşı cinsle birlikte olmayı bir zevk ve eğlence aracı olarak görmekte ve sonucunda kısa bir zevkin acı sonuçlarını bütün bir toplum yaşamaktadır. Yukarıda da ifade edildiği gibi evlilik ilişkileri meşru akde bağlı olmamasının sonucu zevk ve eğlencede sınır tanımayan şehvetin köleleri kendilerini köleleştirdiği gibi her şeyi ve her nesneyi köleleştirmek istemektedirler. Bunun sonucu olarak hazcı bir nesil türemekte ve toplumsal cinnetin neticesi tecavüz vakaları artmakta, boşanmalar artmakta, geçici birliktelikler söz konusu olmakta, intihar olayları yaşanmakta, evlilik dışı hamile kalıp bu yükün altında kadınlar ezilmekte, kişinin kendi çocuklarına tecavüzleri olmakta, evden kaçan çocuklar türemekte, hayatını sokakta geçiren çocuklar oluşmakta, tek ebeveynli çocuklar hayata yarım bir şekilde

tutunmaya çalışmakta ve daha niceleri toplumda yaşanmaktadır. Bunun altında yatan en önemli sebep evlilik dışı ilişki ve kontrol altına alınamayan sapık tutkulardır.

‘*The US Department of Health and Human Service*’ adlı kuruluşun araştırma sonuçlarına göre;

- 1- ABD de her yıl 1.000.000 çocuk evini terk etmektedir. Bunun sebebi, alkolik ebeveynlerin baskısı, ekonomik sıkıntılar, fakirlik, zenginlere özentisi, serbest hayat özlemi ve ailelerin çocukları ile ilgilenmemeleri gibi sebepler gösterilmektedir.
- 2- Yapılan bir diğer araştırma sonuçlarına göre, evinden kaçan çocukların %57'si boşanmış ailelerin çocukları ve bu çocukların %16'sı da babalarını hiç bilmemektedir.
- 3- Batı Avrupa'da 100.000 civarında çocuk, yaşamını sokaklarda geçirmektedir.
- 4- İngiltere'de her yıl ortalama 15.000 çocuk evini terk etmektedir. Almanya'da bu rakam 20.000'i civarındadır. Danimarka'nın başkenti Kopenhag'da günde 1.500 çocuğun evinden uzaklaştığı ifade edilmektedir.
- 5- ‘*Hudson Institute*’ adı kuruluşa göre, ABD de siyahî çocukların yarısından fazlası, his panik çocukların %35'i ve beyaz çocukların %20'si tek ebeveyn ile yaşamaktadır ve bunlar da kadınlardır (Şimşek, 2005 http://www.ekodialog.com/Makaleler/ekonomik_refahin_batidaki_erozyonu.html).

Batı'da çok büyük nispette çökmüş bulunan aile, sekülerleşme sürecindeki ülkemizde de aile büyük bir hızla çözülmeye doğru gitmektedir. Bunun sebeplerinden biri olan aile ve evlilik ilişkileri üzerinde yaşanan tahribattır. Bu tahribatı nispeten rakamlarla ifade etmeye çalıştık. Görüldüğü üzere batı toplumunu tehdit eden boşanma daha ziyade evlilik öncesi ilişkilerin getirmiş olduğu travma üzerinde yoğunluk kazanmaktadır.

Boşanma nedenleri hemen hemen her toplumda benzer özellikler gösterse bile batı toplumlarında evlilik öncesi yaşanan gayri meşru hayatlar Türkiye gibi ülkelerle mukayese edildiğinde oranlar farklılık gösterir. Evlilik öncesi hayatlar fertler arasında sevgi bağlarını kuvvetlendirmede için geçici heveslerle başlayan birliktelikler sonunda çok büyük felaketleri beraberinde getirmektedir. Ortada kalan çocuklar, babasını tanımayan evlatlar, terk edilmiş yavrular, ebeveyn şefkatinden mahrum zavallılar... Bu güçsüz omuzlar üstüne yüklenen dağlar büyüklüğünde yükler altında kalıp ezilen küçükler... Haliyle toplumda suça itilen insanlar, intihar eden fertler... Aslında dinlerin aile kurumuna atfettiği önemi ifade etmiştik. Görüldüğü üzere bu önemin fertler ve aileler üzerinde önemi her geçen gün zayıflıyor olması bu kuvvetli bağları yok ediyor ve toplumun yapı taşları göz göre erimektedir.

2.6.2.2. Türkiye Örneğinde Boşanma

Boşanma, bireyin nikâh bağlılığından sıyrılıp, kendini bu bağdan kurtarmasıdır. Boşanma, azda olsa bireyi dinlendirip rahatlatıcı görünse de, çoğu zaman bireye, topluma huzursuzluk ve sefalet getirmiştir. Arıkan'a göre, "aile kurumundaki çözülmenin önemli belirtileri boşanma hızındaki artıştır. Bugün boşanmanın en yüksek olduğu toplumlar Batı toplumları, onlar içinde de ABD ve Rus toplumdur" (Arıkan, 1996: 21). Boşanma yüzdesinin en düşük ülkelerden biri olduğumuzu ifade edebiliriz. Zira "Birleşmiş Milletler 1992 Demografi Yılığına göre bazı ülkelerde ve Türkiye'de boşanma yüzdelerine bakıldığı zaman, Türkiye'nin dünyada en düşük boşanma yüzdesine sahip ülkelerden biri olduğu görülmektedir" (Aktaş ve Köktaş, 1998: 118). Ülkemizde boşanma oranları, Batılı ülkelere göre oldukça düşük olmasının yanında, manevî ve ahlâkî yozlaşmanın artmasına bağlı olarak, boşanma oranlarının artış gösteriyor olması modernite algısının yanlış telakkileriyle sürekli yükselen bir eğilim göstermekte ve her geçen gün boşanma oranları artış göstermektedir. Boşanmanın ülkemizdeki tarihi seyrini belli başlı araştırmalar çerçevesinde inceleyelim.

Avukat M. Şerif Sağıroğlu'nun yayınladığı araştırmaya göre;

- 1- Boşanma rakamları incelendiği zaman, 1930 yılı ile 2008 arasında ülkemizde 3 milyon 4 bin 148 kişi boşanmış.
- 2- lke ekonomisinin en fakir olduğu dönemlerde 1940 ile 1949 yılları arasında 58 bin 395 çift boşanırken, kalkınmanın en iyi olduğu dönem 2000 ile 2007 yılları arasında ise 603 bin 622 çift boşanmış.
- 3- Bir diğer rakam, 2000 ile 2006 yılları arasındaki, yani 6 yıldaki boşanma sayısı, 1940 ile 1999 yılları arasındaki, yani 59 yıldaki sayıya neredeyse eşit...
- 4- TÜİK verilerine göre, 1990 yılında 25 bin 712 olan boşanma sayısı, 2004 yılında 88 bin 736'ya çıkmış. Yani, 1990–2004 arasını içine alan 15 yıllık dönemde boşanma oranı yüzde 245 artış göstermiş.
- 5- 2007 yılında 94 bin 219 çift boşanırken, bu sayı 2008 yılında % 5,7 artarak 99 bin 663'e yükselmiş.
- 6- 2010 yılının 2. döneminin kapsayan Nisan-Mayıs-Haziran aylarında 32 bin 743 çift boşanmış.
- 7- TÜİK'in rakamlarıyla ilgili bir gerçek var ki, veriler, daha ziyade muhtarlık verilerine dayanıyor. Boşanma dava sonuçlarından bir kısmı muhtarlık kayıtlarına yansımamaktadır. Boşanma rakamlarındaki daha gerçekçi veriler, Adalet Bakanlığı'nın boşanmayla ilgili rakamlarıyla elde etmek mümkündür. Meselâ, TÜİK verilerine göre 2008 yılında 99.663 aile, Adalet Bakanlığı'na göre ise 166.389 aile yok olmuş.
- 8- Boşanma sebepleri aile muhafazakârlığının korunamamasında aranmalıdır. Rakamların ortaya koyduğu gibi, boşanma rakamları daha önceki dönemlere oranla % 100'den fazla artış göstermiş. TÜİK'in rakamlarına göre 2003'te 50.108 aile boşanmışken, 2010'da bu rakamın 110 bini aşmıştır.
- 9- TÜİK'in araştırma sonuçları incelendiği zaman ailede ocuk sayısının artmasına bağlı olarak boşanma oranları düşmüştür. 1993 ile 2003 yılları arasında boşanan çocuksuz çift sayısı 175 bin 132 iken, 1 çocuklu 98 bin 243,

2 çocuklu 73 bin 683, 3 çocuklu 29 bin 273 ve 4 çocuklu 11 bin 787 çift boşanmış.

10- Ailenin çöküş sebeplerini tahlil edebilmede bir başka önemli veri, boşanmanın sebepleri. TÜİK'in 2006 yılı verilerine göre, birinci sebep, aldatma: Kadınlarda %31,9, erkeklerde %34,8 nispetinde boşanma sebebi. Daha sonra, kadınlarda % 21, erkeklerde %20 nispetinde sorumsuzluk ve ilgisizlik; kadınlarda %17, erkeklerde %0 nispetinde dayak/kötü muamele; kadınlarda %12,2, erkeklerde %3,6 nispetinde içki ve kumar; kadınlarda %3,9, erkeklerde %14,5 nispetinde eşlerin birbirlerinin ailelerine karşı saygısız davranması geliyor. Ekonomik sebepler kadınlar için %1,1, erkekler için ise %1,4'lük bir nispet oluşturuyor (Ünal, 2010 Erişim http://www.zaman.com.tr/ali-unal/aile-neden-cokuyor_1058235.html).

Yukarıdaki veriler incelendiği zaman görülecektir ki boşanma oranları sürekli artış göstermiştir. Ekonomik refahın arttığı dönemlerde boşanma oranlarının seyri yükselmiş gözükmemektedir. Ekonomik refahla birlikte yüksek ahlak, seciye ve karakter yükselmiyorsa ekonomik refahın getirdiği rahat kişiyi aile saadetinden koparıp israfa meylettiriyor. Belki bunun sonucu olarak aile fertleri ekonomik bağımsızlığın da getirdiği güçle ailede ki güçlü bağları zayıflatıyorlar. Zayıflayan bu güçlü manevi bağlar kopması ailede çözülmeyi netice veriyor. Boşanma oranlarındaki aile yapısı incelendiği zaman çocuklu ailelerde boşanma oranları daha düşük seviyede olduğu görülmektedir. Çocuk sayısı azaldıkça boşanma rakamları artış göstermektedir. Boşanmalarda çocuk sahibi olamamanın kadınlar için % 1,4, erkekler için binde 8'lik bir nispette sebep teşkil ettiği nazara alındığında, çocuk sayısının artışı aile kurumunun korunmasında etkili olduğu görülmektedir.

Çocuk aile kurumunun en önemli bağı olmaktadır. Aile yuvası kişisel hazların ve zevklerin tatminini mümkün kılmasının yanında aile yuvasının bütünleştirici vasfı çocuk olduğu görülmektedir. Çocuk sayısının artışına bağlı boşanma oranları daha da düşmektedir. Aile kurumunu temelinden sarsan sebeplerin başında aldatma gelmektedir. Onu takip eden sorumsuzluk, içki, kumar, saygı ve sevginin

yitirilmesidir. Dikkat çeken bir hususta ekonomik sebeplerin boşanma oranlarında yüzdesinin diğer sebeplere oranla daha düşük olmasıdır.

Tablo 1: TÜİK Yıllara Göre Boşanma Rakamları (2001-2013)

Yıllar	Evlenmeler	Boşanmalar
2001	544 322	91 994
2002	510 155	95 323
2003	565 468	92 637
2004	615 357	91 022
2005	641 241	95 895
2006	636 121	93 489
2007	638 311	94 219
2008	641 793	99 663
2009	591 742	116 369
2010	582 715	118 568
2011	592 775	120 117
2012	603 751	123 325
2013	600 138	125 305

Kaynak: TÜİK Evlenme ve Boşanma Oranlarına Göre Derlenmiştir.

Boşanma oranları muhtarlık verilerine dayanılardan elde edilmesi verilerin sağlıklı elde edilememesinin sebebi olmaktadır. Verilerin daha sağlıklı netice vermesi için boşanma davalarına bakmak gerekiyor. İlerleyen bölümlerde Adalet Bakanlığının verileriyle boşanma oranlarını daha detaylı incelemek mümkün olacaktır. Boşanma oranlarının muhafazakârlıkla aslında net bir bağı var olduğu söylenemez. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi ailede çözülmenin sebebi aile muhafazakârlığının korunamaması.

Yukarıdaki tabloyu incelediğimiz zaman evlilik oranlarında çok artış gözlenmezken boşanmalar sürekli artmıştır. 2009-2011 yıllarında evlilik sayıları düşmüş fakat diğer yıllara oranla daha fazla boşanma olmuştur. Bu durum bize şu gerçeği göstermektedir aile kurumunun her geçen gün zayıfladığı ve toplumsal çözülmenin yaşandığı gerçeğidir. Ayrı bir araştırmada çıkan sonuçlara göre; “Türkiye’de 1985 yılında boşanma oranı binde 0,37 iken, 1994’de bu rakam binde

0,46 olmuştur. Türkiye'de bölgeler açısından ise Ege ve Marmara'da boşanma oranı daha yüksek, binde 0,63 iken, Doğu ve Güneydoğu'da bu oran binde 0,13'tür. Görüldüğü üzere, dini bağlılığın daha hâkim olduğu bölgelerde boşanma vakalarına daha düşük olduğu gözlenmektedir” (Aktay, 1998: 118).

İslam dininde, sosyal çözülme sebebi olan boşanmayı, istenmeyen bir durum olarak gören temel kaynak Kur'an-ı Kerim'dir. İslam hukukunun evliliğe bakışı eşler arası saygı ve sevginin daim olduğu ve birtakım sorumlulukları beraberinde getiren, ortak bir yaşam alanı oluşturan ve verilen söze sadakatin gereği hem dünyada hem de öte dünyada ebedi yaşam ortaklığı olarak görülmektedir. İslam dininde boşanma tamamıyla yasak olmayıp, önemli sorunlar karşısında boşanma gerçekleştirilebilmektedir. Arıkan'a göre; “her ne kadar boşanma tamamıyla yasak olmasa da, dini otoriteler ve toplum tarafından hoş karşılanmamaktadır” (Arıkan, 1996: 21). “Tanrı indinde mubahların en sevilmeyeni talaktır”, “evlenin boşanmayın çünkü Allah zevkine ve keyfine düşkün erkek sevmez”, “kadınlarınızı ancak zina töhmetiyle boşayabilirsiniz” hadisleri boşanmanın kabul edilmesine rağmen istenmeyen bir durum olmasına ilişkin örneklerdendir (Arıkan, 1996: 4).

İslam'dan önceki Türk tarihinde boşanmaya ilişkin durumlar incelendiği zaman boşanma belli sebeplerle mümkündü fakat hoş karşılanmazdı. Kadının doğurganlığının olmaması, evini terk etmesi, itaatsizliğinin söz konusu olması erkeğe bir oranda boşanma yetkisini vermekteydi. Osmanlı döneminde ise boşanma İslam hukuku çerçevesinde kadının (hâkimin) yargısı doğrultusunda gerçekleşen bir olaydı. Tamamıyla dini uygulamalar ve şeriat kanunu esas alınarak boşanma gerçekleştirilmekteydi. Cumhuriyet döneminde kabul edilen Türk Medeni kanunu ile birlikte boşanma ve ona ilişkin düzenlemeler hukuki bir zemine bağlanmıştır (Arıkan,1996: 5).

Dünyada ve Türkiye'de boşanmanın tarihi seyri incelendiğinde ve boşanma şekline bakıldığı zaman boşanmanın yasal sürece bağlanması, boşanma üzerinde dinin yasaklayıcı ve kısıtlayıcı etkisinin azaldığını ve boşanmanın dinin bu husustaki

önleyici etkisi başka kurumlara devredilmesi dolayısıyla boşanma daha kolay bir süreç haline gelmiştir. Yapılan araştırmanın sonuçları değerlendirildiğinde Türk toplum yapısıyla ve sosyal çözümlenmeyle alakalı bize birtakım bilgiler vermektedir.

- 1) Boşanma rakamlarının her dönem yükselmiştir.
- 2) Ekonomik refaha bağlı olarak boşanma oranlarında artış gözlenmiştir.
- 3) Muhtarlık verileri ile adalet bakanlığının boşanma verileri arasında ciddi farklar vardır.
- 4) Boşanma oranları muhafazakâr parti veya sosyal demokrat parti döneminde artmıştır denilemez ailenin muhafazakârlığını ne oranda koruyup koruyamadığıyla ilişkilidir.
- 5) Geleneksel aile kodlarını taşıyan bölgelerde boşanmaların daha az olmuştur.
- 6) Çocuk sayısı artışına bağlı olarak boşanmalar daha azdır.
- 7) Boşanmalarda başı çeken en önemli sebep aldatmadır. Hatta bu oran kadınlarda neredeyse erkeklere yakındır.
- 8) Boşanmalarda ikinci sebep sorumsuzluk onu takip eden kötü muameledir.
- 9) Dördüncü sebep içki ve kumardır.
- 10) Ekonomik sebep en son sırayı almıştır.
- 11) Dine olan bağlılığın daha yoğun olduğu bölgelerde boşanmalar daha düşüktür.
- 12) Boşanma dini otoriteler tarafından hoş karşılanmadığıdır.
- 13) Boşanma sebepleri arasında modernitenin yanlış telakkileri gösterilebilir.

Batı toplumlarında yaşanan boşanma sebepleriyle Türk toplumunda oransal olarak aynı özellikleri göstermemiştir. Zira bizim toplumumuz dini referanslara daha bağlı ve sadık olması münasebetiyle aynı benzerliği göstermemektedir. Buraya kadar ifade edilenler ve istatistikî rakamlar ve bunların gösterdiği sonuçlar arasında aldatma, sorumsuzluk ve ilgisizlik, kötü muamele, içki-kumar, saygısızlık, çok büyütülen fakat oransal olarak en alt nispette olan ekonomik sebebi boşanma sebebi olarak görmek mümkündür. Boşanma davalarında fertlerin dini tercihi, yaşayışı veya dini normlara sadakatinden dolayı bir boşanma vakası görmek mümkün değil.

Çünkü bütün vahiy kaynaklı dinler ve toplumsal normlar yukarıda arz ettiğimiz boşanma sebeplerini, gayri ahlaki görmüş, gerek dinsel tebliğlerle, gerekse de toplumsal bilinç oluşturacak normlarla bunu ifade etmiştir.

Türk toplum yapısı ekonomik buhranlara bağlı olarak aile yapısını bozmadığını görmekteyiz. Geleneksel aile kodlarını devam ettiren bölgelerin aile kurumuna katkıları, çocuk sayısının artmasına bağlı olarak sorumluluğun artacağını göstermektedir. Boşanma davalarının aldatma sebepli artış göstermesi manidardır. Buradan çıkan sonuçlara göre gerek muhafazakâr parti, gerekse sosyal demokrat parti hangi parti olursa olsun aile kurumunun muhafazakârlığının korunması gerekmektedir.

Fertlerde vicdan mekanizması, verilen söze sadakat, sorumluluk şuuru, geleneksel aile kodlarına bağlılık, hayatı birlikte paylaşma isteği ve müsamaha varsa toplumsal yapı yozlaşmaktan kurtulacaktır. Mahkemelerin soğuk duvarlarında sıcak aile yuvaları kurulamayacağı için insani ve İslami normlarla hareket edip, kurumsal normlara sadakat gösterip Türk toplumunun temel rüknü olan aile kurumu sekülerleşen dünyanın düştüğü durumdan kurtarmak ancak mümkün olacaktır.

2.6.3. Boşanma Faktörleri ve Boşanma Nedenleri

Boşanma hadiseleri Türkiye’de ve dünyada özellikle batı ülkelerinde hızlı bir seyir göstermesi dolayısıyla toplum bilimcilerin ve toplum mühendislerini bu husus üzerinde araştırmaya ve toplumsal tedavi yolları üretmeye sevk etmiştir. Bu artışlar sosyal, kültürel ve ekonomik bir takım dönüşümler ve bu dönüşümlerin bireyler üzerindeki etkileriyle açıklanmaktadır. Özellikle sosyal refahın artışı ve modernitenin yükselmesi boşanmalar üzerinde etkili olmuştur (Şentürk, 2008: 8).

Modernitenin ve seküler algıların toplumsal alanda yaygın hale gelmesi ve modernitenin yanlış algıları dolayısıyla toplum çapında yaşanan ekonomik, kültürel ve sosyolojik değişimler aile yapısını, aile içi ilişkileri ve ailenin fonksiyonlarını değiştirmiş ve toplumsal alanda ailenin geleceğini tartışmaya açmıştır. Özellikle

modern kurumların ortaya çıkışı, dünyada değişen değerler, bireyselleşen toplum, liberalleşme bu değişimin en önemli sebebi olmuştur. Modern kurumların aile kurumunun rollerini ve birtakım işlevlerini üstlenmesi geleneksel evlilik ilişkilerinin de değişmişine sebep olarak boşanmayı artırıcı bir risk faktörü olarak kendini göstermiştir (Stewart ve Brentano, Aktaran: Timurturkan, 2012: 207).

Giddens ve Beck liberalleşme ve bireyselleşmenin yirminci yüzyılda baskın değerler olduğunu, bireylerin özerkliğinin ön planda tutulduğunu ve bu durumun sonucu olarak bireyler üzerinde ahlaki değerlerin baskısının azaldığını söyleyerek, ilişkilerin değişen yapısına nazarları çekmektedir (Aktaran: Timurturkan, 2012: 207). Artan ekonomik imkânlar, ahlaki sahada yaşanan yozlaşma, bireyselleşen toplum anlayışı fertlerin kendi yaşamını yalnızlaştırmış mikro ve makro ölçekte toplumu ve bireyi dayanışmacı bir anlayıştan uzaklaştırıp yalnızlaştırmıştır.

Artan bireyselleşme ve ahlaki değerlerin düzenleyici vasfının azalması sonucu evlilik dışı birliktelikler ve boşanmalarda artmıştır. Bu gelişmelere bağlı olarak dünyada ve özelde Türkiye’de artan boşanmaların nedeni genel olarak; dinin ferdin yaşamı üzerindeki denetleyici ve düzenleyici etkisinin zamanla azalması, boşanma yasalarındaki değişiklikler, kent hayatından kopuşlar, şehirleşmenin ve sanayileşmenin ortaya çıkardığı toplumsal değişim, üretim ve tüketim şekillerinde yaşanan değişimlerdir. Buna bağlı olarak bireyselleşmenin artması, farklı yaşam beklentileri, aile içi iletişimin azalması, boşanan insanlara kurumsal ve sosyal desteğin artması, değişen kocalık ve kadınlık rolleri, evlilik yaşantısının rutinleşmesi, aile ve evlilik fonksiyonlardaki değişim, cinsiyet rollerindeki farklılaşma neden olarak gösterilebilir (Şentürk, 2008: 13-14).

Stewart ve Brentano, boşanmaya neden olan değişimleri, “aile içi rollerdeki değişim, eşlerin ailenin ekonomisine katkılarındaki değişim, demografik faktörler, bireysel faktörler”, olarak çeşitli kategorilere ayırmakta ve bu değişimlerin aile içi ilişkilere nasıl yansıdığına ve boşanma üzerinde nasıl risk faktörü oluşturduğuna dikkat çekmektedir (Aktaran: Timurturkan, 2012: 207). Aile yapısı içinde değişen

ekonomik rollerin aile içi ilişkilere yansımalarının olumlu yönleri olabileceği gibi olumsuz yönleri de söz konusudur. Aslında kadının ekonomik özgürlüğünün olduğu her ailede aile içi geçimsizlik yaşanacağına dair genel bir tabu yoktur.

Ekonomik sıkıntıların var olduğu ülkelerde eve katkı sağlaması açısından kadının eve katkısı olması aile içi ilişkileri zayıflatan bir pozisyon değildir. Daha ziyade kadının iş yaşamına katılması daha fazla mesuliyetin şefkatli omuzlara yüklenmesi dolayısıyla aile içi sorumluluklarda aksamalar olmaktadır. Aksayan bu roller ve sorumluluklar beraberinde aile içi ilişkileri olumsuz etkilemekte, etkilenen aile yapısı kadının ekonomik özgürlüğüne güvenle birlikte aile içi belli başlı sadakat bağlarını, ebeveynin çocuklarına karşı, kocasına karşı sorumlulukları yerine getirilememesinin sebebi olmaktadır. Ekonomik özgürlük beraberinde bir güveni ve yalnızca bu hayatı yaşayabileceği zannını doğurmaktadır. Bu durum ekonomik özgürlükten daha ziyade ekonomik özgürlüğün getirdiği ahlaki çöküntünün göstergesidir.

Türkiye’de Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü tarafından yapılan 2006 aile yapısı araştırmasına göre cinsiyete göre kabul edilir boşanma nedenleri ve önem sırası cinsiyetler arasında farklılık göstermektedir. Türk toplumunda boşanmanın kabul edilir nedenlerinin cinsiyete göre dağılımında erkeklerin daha fazla dile getirdiği nedenler; kadının kocasını aldatması, kadının kocasına kötü muamele etmesi, erkeğin karısını aldatması, erkeğin ekonomik olarak evin geçimini sağlayamaması, kadının ev işlerini yapamaması, kadının eşinin ailesiyle geçinememesi, kadının çocuğunun olmaması, erkeğin çocuğunun olmamasıdır. Kadınların dile getirdiği nedenler ise; kadının kocasını aldatması, kadının alkolik olması, kadının kocasına kötü muamele etmesi, erkeğin alkolik olması, erkeğin karısına kötü muamele etmesi, erkeğin karısını aldatması, erkeğin ekonomik olarak geçimini sağlayamaması, kadının ev işlerinin yeterince yapmaması, erkeğin eşinin ailesiyle geçinememesidir (Gürcan ve Demir, 2006: 10 Erişim <http://ailetoplum.aile.gov.tr/data/544f6ddd369dc328a057d01c/aileyap%C4%B1s%C4%B1%202006%20.pdf>).

Sosyo-ekonomik düzey ve boşanma ilişkisinde ise gelir ve eğitim değişkenlerinden yola çıkılarak boşanma nedenleri ve oranları tartışılmaktadır. Sosyo-ekonomik düzeyi yüksek çiftlerin daha çok genç yaşta evlenme, iletişimdeki eksiklik, ilgi ve değerlerdeki değişim, uyumsuzluk, işe bağlılık, ortak benmerkezcilik, toplumsal cinsiyet rollerindeki değişim gibi nedenler gösterilirken, daha düşük sosyo-ekonomik düzeye sahip çiftler ise boşanmaya neden olarak; cinsel fiziksel istismarı, ev görevlerindeki ihmal, kumar veya sağlık nedeniyle cinsel sorunları, alkol, suç, ekonomik ve mesleki problemleri göstermektedir (Kitson, Aktaran: Timurturkan, 2012: 210).

Evlilikte yaş ve evlilik süresi, çocuk sahibi olup olmamak da boşanmayı etkileyen faktörlerdendir. Evlilik süresi ve boşanma ilişkisi incelendiğinde evliliğin erken dönemlerinde ileriki dönemlere göre boşanma oranının daha yüksek olduğu görülmektedir (White, Aktaran: Timurturkan, 2012: 210). Evliliğin daha ileriki yıllarındaki boşanma nedenleri incelendiğinde, değer ve ilgilerdeki değişim, aile duygusunun olmaması; aldatma yer alırken, evliliğin daha erken aşmasında, çatışma, sağlık sorunlarından kaynaklı cinsel problemler, değer çatışması gibi nedenler yer almaktadır. Yaşça büyük olan çiftlerin boşanma nedenleri arasında aile duygusunun yoksunluğu, toplumsal cinsiyet rollerindeki çatışma, içki, çocuklarla çatışma yer alırken daha genç yaşta olan çiftlerde aldatma, genç yaşta evlenme, iletişim eksikliği gibi nedenler gösterilmektedir (Kitson, Aktaran: Timurturkan, 2012: 210). Evlilikte önemli olan yapılan araştırmalar çerçevesinde aile içi iletişimin, maddi ve manevi fertlerin aile hayatında tatminiyle doğru orantılıdır.

2.6.3.1. Türkiye’de Boşanma Faktörleri ve Nedenleri

Boşanma sebeplerini Türkiye ölçeğinde incelediğimizde karşımıza dünya ölçeğinde yaşanan boşanma sebepleri çıkabileceği gibi kendi sosyo-kültürel yapımızla da alakalı olarak boşanma dava konuları ve oranları değişkenlik arz etmektedir. Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü tarafından yapılan (2009) yılında yapılan ‘‘Boşanma Nedenleri Araştırması’’, boşanmanın nedenleri üzerinde durmakta ve araştırmada boşanmaya etki eden sebepler ortaya konmaktadır. 2009

yılında yapılan bu çalışmada öncelikli olarak aile kurumunda yaşanan iletişim kopukluğu, fertlerin birbirlerine ilgisizliği, duygusal bağ kopukluğu, aile bireylerin sorunların çözüm sürecine sağlıklı bir şekilde dâhil olamaması gösterilebilir.

Aile kurumunun çözülme sebepleri arasında ebeveynin çocuklara ilgisizliği, ekonomik problemler, kadının ekonomik özgürlüğü, evlilikte denkliğin olmaması, aile kurumunu yürütebilecek formasyonunun aile bireylerinde olmaması gibi sebepler gösterilebilir. Evlilikle kurulan aile yuvalarında aile bireylerinin aile huzur ve saadetine dair formasyon eksikliği aile yuvasını dağıtmaktadır. Bu araştırma ve benzeri araştırmalar bize şunu göstermektedir ki; evlilikte eğitim seviyesi ve formasyonu ne kadar yüksek ve evlilik süresi uzunsa boşanma oranları düşmektedir.

Boşanma oranlarının sebepleri arasında, aile bireylerinin eğitim seviyelerinin birbirinden farklı olması yani denklik olmaması, belli başlı kültür farklılıkları, evlenen çiftler arasında yaş farklılıkları, yetişme tarzlarındaki farklılıklar, dini yönelişlerin ve eylemlerin farklı olması, fertlerin istemediği bir kişiyle töre-adet-gelenek gibi batıllara sarılıp bireylerin evlendirilmesi, evliliği boşanmayla neticelendiren cinayet ölçüsünde şeylerdir. Ayrıca boşanmanın toplumsal kabulü açısından kırsal ve kentte yaşayanlar arasında önemli farklılıklar vardır. Kentte yaşayanların kırsal yaşayanlara göre boşanmaya ilişkin tutumları daha doğal karşılanmaktadır (Arıkan, 1996: 132).

Boşanmanın sebepleri üzerinde uzun uzadıya durduk. Bir kez daha boşanma sebeplerini verilerle ifade edip bu sebepler üzerine aile bütünlüğünün sağlanması için dinin bu husustaki yaklaşımını arz etmeye çalışacağız. Boşanma sebepleri üzerinde verilerle konuşacak olursak, Ailenin çöküş sebeplerini tahlil edebilmede bir başka önemli veri, boşanmanın sebepleri. “TÜİK'in 2006 yılı verilerine göre, birinci sebep, aldatma: Kadınlarda % 31,9, erkeklerde % 34,8 nispetinde boşanma sebebi. Daha sonra, kadınlarda % 21, erkeklerde % 20 nispetinde sorumsuzluk ve ilgisizlik; kadınlarda % 17, erkeklerde % 0 nispetinde dayak/kötü muamele; kadınlarda % 12,2, erkeklerde % 3,6 nispetinde içki ve kumar; kadınlarda % 3,9, erkeklerde %

14,5 nispetinde eşlerin birbirlerinin ailelerine karşı saygısız davranması geliyor. Diğer sebepler ise, önemsiz denecek nispette. Meselâ, pek çok büyütülen ekonomik sebep olan evin geçimini sağlayamama, kadınlar için % 1,1, erkekler için ise % 1,4'lük bir nispet oluşturuyor" (Çakmakçı ve Sarıoğlu, 2015 Erişim <http://www.sagioglu.av.tr/aile-neden-cokuyor-cn329.html>).

Tablo 2: Boşanmanın Sebepleri: TÜİK'in 2006 Yılı Verileri

Boşanma Sebepleri	Kadın %	Erkek %
Aldatma	31,9	34,8
Sorumsuzluk-İlgisizlik	20	21
Kötü muamele	12,2	3,6
İçki-kumar	3,9	14,5
Ekonomi sebep	1,1	1,4

Kaynak: TÜİK Boşanma Sebeplerinden derlenmiştir

Yukarıdaki tabloyu incelediğimiz zaman boşanma sebepleri arasında en önemli unsur aldatma olduğu görülüyor. Eşler birbirlerini herhangi bir sebebe bağlı olarak aldatıyorsa aile bağlarının koptuğunun ve ailenin yaşadığı erozyonun en önemli göstergesidir. Eşlerin birbirlerini aldatmasının birçok sebebi olabilir. Belki bu sebeplerin arasında sanal âlemdeki evlilik siteleri, TV programlarındaki izdivaç programları, arkadaş çevresinin yönlendirmesi, özentisi, bir defadan bir şey olmaz aldatmacası, aile yapısını bozmaya yönelik her türlü yayın aldatma sebebi olabilir. Bunlar tek tek araştırılıp oranlarının tespit edilebilmesi nispeten mümkündür. Fakat bu araştırma kendi araştırmamızın alanını çok genişleteceğinden dolayı bu alana girmiyoruz. Tekrar ifade edelim ki bizim üzerinde ısrarla durduğumuz mesele aile yuvasının dağıldıktan sonraki süreç değildir. Aile yuvasının çözülmesinden önce onu bir arada tutan vesileleri inceleyip arz etmektir. Aile yuvası kurulurken ki amacın iyi niyet taşıması gerekmektedir. Aile yuvasının çözülmesinden önce onu ayakta tutacak olan vesileler, aile içi iletişim, duygusal bağ, fertlerin birbirlerine sevgi ve saygısı, müsamaha, tolerans, aile içi sorumluluklarını yerine getirme gayreti, cinsel doyum, ebeveynin çocuklarına iyi örnek olma gayreti aile kurumunun çözülmesinin önünde en büyük yasağlardır. Bunlara ilaveten ve araştırmamızın dayandığı temel

noktalardan biri olan aile içindeki dini rabıtalara olduğunu ifade edelim. Boşanma nedenlerini birçok yolla temin etmek m¼mk¼nd¼r. Boşanma nedenlerini bir de Adalet Bakanlığının Boşanma Dava T¼rleri Kararları verileriyle inceleyelim.

Tablo 3: Boşanma Dava T¼rleri Kararları 2012

Dava Nedeni	Açılan Dava	Neticelenen Boşanma Davası
Boşanma(*)	64 715	47 954
Akıl Hastalığı Nedeniyle	104	61
Anlaşmalılı Boşanma	55 570	43 769
Çekişmeli Boşanma	67 079	27 351
Fiili Ayrılık Nedeniyle	466	243
şiddet	403	124
Hayatın Yeniden Kurulamaması	542	215
İlgisizlik-şuç işleme nedeni	196	95
Terk nedeniyle	872	292
Zina nedeniyle	617	229
Toplam	190 564	120 333

Kaynak: Adalet Bakanlığı Boşanma Dava T¼rleri Kararları

(*) Tabloda boşanma davaları nedenleriyle ayrıntılı verilmiştir. Ancak kullanıcı ve giriş hatası sebebiyle üst başlıkta yer alan boşanma butonunun işine diğer alt başlıklarda yer alan boşanma nedenlerine (terk, zina vs.) ait verilerin bir kısmı girilmiştir

Adalet Bakanlığının Boşanma Dava T¼rlerini incelediğimiz zaman çekişmeli boşanma yani geçimsizlik ilk sırayı alıyor. Aile kurumunun her geçen gün eridiğini devletin farklı kurumlarından elde edilen verilerle ortaya koymak m¼mk¼nd¼r. Anlaşmalılı boşanmaların sayısının bir hayli yüksek olduğu gör¼lmektedir. Buna göre aile fertlerinin her biri tarafından birlikte bu yuvanın devam ettirilmesinin m¼mk¼n olmadığı noktaya geldiğinin göstergesidir. Çekişmeli boşanma t¼rlerinin de bir hayli fazla olduğu gör¼lmektedir. Bu durum şunun göstergesi olabilir. Aile fertlerinden biri herhangi bir sebebe bağlı olarak açmış olduğu tek taraflılı davalardır ve boşanma kararları daha uzun dönemde neticelenmektedir ve aileler hukuki olarak ayrı olmasa bile fiilen ayrı yaşamaktadırlar, ayrıca bu oranlar araştırılmalıdır. Boşanma dava nedenleri arasında yıldızla belirtilen ‘boşanma’ dava nedeni dikkat

çekmektedir. Belirtildiğine göre zina ve aldatma bu sebebin içeriği olabilir. Fakat bunu tam olarak görmek ve bilebilmemiz mümkün görülüyor.

Tablo 4: TÜİK (2001-2013) Boşanma Nedenleri

Yıl	Toplam	Zina	Cana kast	Hayasızlık	Terk	A.hastası	Geçimsizlik	Diğer	Bilinmeyen
2001	94 994	75	17	27	337	31	86 271	333	4903
2002	95 323	64	12	21	275	24	89 939	454	4534
2003	92 637	68	29	21	252	21	88 220	615	3411
2004	91 022	81	12	20	262	31	86 900	444	3272
2005	95 895	67	36	39	257	45	91 898	539	2923
2006	93 489	78	26	36	283	37	88 455	684	3890
2007	94 219	77	24	29	230	56	88 533	551	4719
2008	99 663	73	37	24	258	37	94 567	882	3785
2009	114 162	76	29	42	285	38	108 560	1156	3976
2010	118 568	90	32	37	317	42	113 039	1414	3597
2011	120 117	85	35	35	288	58	116 153	957	2506
2012	123 325	71	30	26	276	52	119 921	1050	1833
2013	125 305	80	31	37	238	40	121 627	1149	2103

Kaynakça: TÜİK Boşanma Verilerinden Derlenmiştir

Yukarıda rakamlarla ifade edilen boşanma nedenleri tabloları arasında farklılıklar görülmektedir. TÜİK verileriyle, Adalet Bakanlığı verileri arasında farklılıklar görülmektedir. Fakat Adalet Bakanlığı verilerinde boşanma sütununda verileri girenler tarafından bir hata olduğu ifade ediliyor. Boşanma sütunundaki eksiklik, terk ve zinanın (aldatma) boşanma nedenleri olabileceği ifade ediliyor. Kurumlar arasındaki boşanma nedenlerinde tutarsızlık olsa bile bir hakikati ifade ettikleri ortadadır. Zaten yapa geldiğimiz çalışma boşanma nedenleri üzerine değildir. Burada boşanma nedenlerini ifade ediyor olmamızın sebebi toplumsal kurum olan ailenin hali hazırdaki durumunu göstermek ve aileyi bekleyen tehlikeye dikkatleri çekmektir. Tablolar incelendiği zaman görülecektir ki geçimsizlik boşanma sebepleri arasında başı çekmektedir. Tablolara bir eleştiri getirecek olursak geçimsizlik boşanma nedeni değildir bir sonuçtur aslında. Eğer bir ailede şiddetli geçimsizlik söz konusuysa bunun bir nedeni olmalı işte bu neden yerine göre

aldatma, yerine göre içki ve kumar, yerine göre şiddet, yerine göre ilgisizlik ve diğerleri olabilir.

Boşanma davaları, Medeni Kanunun fertlere tanıdığı boşanma sebepleri çerçevesinde, ailenin yaşamış olduğu problemler dava sebebi yapılarak boşanmalar gerçekleştiriliyor. Fakat çoğu zaman dava uzamasının düşüncesiyle karşılıklı rızayla boşanma oluyor. Aldatma dava konusu yapılırken boşanma nedenleri arasında gösterilmiyor olabilir. Biraz da toplum yapımız dolayısıyla aldatırken değil dava konusu yapılırken duyulan çekinceden olacak ki şiddetli geçimsizlik noktasında dava konuları toplanmakta... Aslında burada bir perdeleme söz konusudur. Bundan dolayı geçimsizlik diye bir nedene sığınılıp boşanmalar gerçekleşiyor. Boşanmaların sebepleri her ne olursa olsun olan aileye, çocuklara, topluma oluyor. Boşanmaların sonuçlarına daha önce temas etmiştik. Bu istatistikleri verdikten ve kısa bir yorumundan sonra boşanma nedenlerinin fiili durumu oluşmadan önce, İslam dininin boşanma nedenlerine bakışını arz edelim.

Aldatma-Sorumsuzluk: Toplumsal kurum olan evlilik akdine fertlerden birinin veya her ikisinin sadık kalmaması denilebilir. İslam dini evlilik kurumunu kurumların en üstünde tutmuştur. Kâinata koyduğu tekvini kanunlara Yüce Allah (cc), nesillerin devamı için erkek ve kadının evlilik müessesesi altında yaşamasını takdir etmiştir. Evlilik, ferdin duygu ve düşüncelerinin dağınıklıktan kurtarılması, cismanî hazlarının kontrol altına alınması ve ahlâk sağlığı açısından önemli bir sigortadır. Evlilik ve aile hayatından herkesin beklentisi, dünyada cennetin küçük bir misalini yaşayabilmektir. Zira her fert yuva kurarken, maddî-manevî değerlerin paylaşıldığı bir ortam hayal eder. “İdeal manada evlilik, huzurun hedeflendiği bir anlaşmadır” (Arı, 2006). Yüce Allah, “...*Onlar (kadınlar), sizin için bir elbise/örtü, siz de onlar için bir elbise/örtüsünüz...*” (Nisa, 2/187) ayeti ile evliliğin temel gayeleri konusunda pek çok hakikate işaret ederken; “verilen söz sorumluk gerektirir...” (İsra 17/34) “Onlar ki,söz verip anlaştıktan sonra Allah'a verdikleri sözü bozarlar. Allah'ın birleştirmesini emrettiği şeyi (evlilik ve akrabalık bağlarını)

keserler ve yeryüzünde bozgunculuk (çatışma) yaparlar. İşte zarara uğrayanlar onlardır.” (Bakara 2/27) gibi ayetler Kuran’da çoğaltılır.

Evlilik bir sözleşmeysen kuran bu sözleşmeyi birbirlerine sadakatsizlikle yani verdiği sözde durmayıp, kurumsal normlara uygun hareket etmeyip bozmanın sosyal çatışmaya sebep olacağını ifade ediyor. Türk toplum yapısı incelendiğinde evlilikler dini ritüellerle başlayıp, dini referanslarla devam etmektedir. Fertler gerek İslam dininde, gerekse vahiy kaynaklı diğer dinlerde dini ritüellerle dünya evine girerler. Türkiye’de fertlerin yapmış olduğu evliliklerin % 85,9’unda hem resmi hem de dini nikâh kıymış olduğu görülmektedir (Gürcan ve Demir, 2006: 7)

Tablo 5: Evlilikte Dini Nikâh: 2006 TÜİK Verileri

Nikâh Şekli	Yüzde %
Hem Resmi Hem Dini Nikâh	85,9
Yalnız Resmi Nikah	9,7
Yalnız Dini Nikâh	3,7
Nikâhsız	0,6

Kaynak: TÜİK nikâh türleri verilerinden derlenmiştir.

İslam memleketlerinde özelde Türkiye’de yapılan evliliklerde imam nikâhı dediğimiz nikâh, yapılan resmi nikâh öncesi-sonrası dualarla muhakkak yapılıyor olması evlilik için önemli bir bağ olarak görülmesindedir. Bir Hıristiyan kilisede dünya evine girerken, “hastalıkta ve sağlıkta, iyi günde, kötü günde hep yanında olacağıma söz veriyorum” der. “*Şalom bayit*”, barış, huzur dolu bir ev, Yahudilikte çok değerli bir kavramdır. Sorunları olan çiftlere danışmanlık hizmeti veren hahamlar, evliliği kurtarmaya yönelik çabalarında bu sözcükleri sık sık kullanırlar. Örneğin: “Sizlerin eve dönüp ‘*şalom bayit*’i yeniden kurmanızı rica ediyorum” gibi ritüeller dinlerin aile saadetine verdiği önemi ve fertlerin birbirlerine verdikleri söze sadakatlerinin devamının gerekliliğini ifade etmesi açısından önemlidir.

Sorumsuzluk-Geçimsizlik: İnsanın ihmallerinden ve içine düştüğü hatalardan kurtulmasının yolu, zaman zaman kendini sorgulamasından geçer. Kendi sorumluluğunun şuurunda olmak eşler arası münasebetlerde önemli bir bütünleşme sebebidir. Karşıdaki kişinin mizaç özellikleri hesaba katılıp, içinde bulunduğu durum hakkında empati kurularak konuşulmalıdır. Sürekli tatlı dil ve güler yüz ile konuşmanın karşıdaki kişiyi rahatlattığı ve onun tepkilerini yumuşattığı unutulmamalıdır. Göz teması kurup ideal bir ses tonu ile konuşarak karşıdaki insana değer verildiği hissettirilmelidir. Ani karar ve tepkilerden kaçınılmalıdır. Yersiz meselelerin konuşulmasına engel olunmaya çalışılmalıdır.

Diyalogun aksadığı durumlarda, tekrar düzeltilmesi ve eski hâline getirilmesi sürekli karşı taraftan beklenmemelidir. Meseleler karşısında çabuk öfke gösterilmemelidir. İslam dini mensuplarına, aile kurumunun sürekliliği için fertlere şu tavsiyede bulunur. “O (Allah'tan hakkıyla korkanlar), bollukta ve darlıkta Allah için harcarlar kızdıkları zaman, öfkelerini yutarlar, insanları affederler. Allah iyilik edenleri sever.” (Ali-imran 134) Türk toplum yapısında aile içi geçimsizliğe bağlı olarak boşanmalar azımsanacak nispette olmadığını görüyoruz, toplumsal kurum olan evlilik-aile-din üçlüsünün müşterek hareket edemiyor olması bu neticeyi ortaya koymaktadır.

Kötü Muamele: Toplumsal kurum niteliği taşıyan evlilik-aile kurumunun fertleri birbirine üstünlüğü düşüncesiyle birbirlerine kötü muamelede bulunma gibi bir özgürlüğü olamaz. Bu durum hem erkek için hem de kadın için gerekli olduğunu düşünüyorum. Ebeveyn bir bütünü ayrı parçalarıdır. Bir araya gelmek suretiyle bir birini tamamlamış olurlar. Erkek onun yokluğuyla eksik, kadında erkeğin yokluğuyla eksiktir. Gerek erkek gerekse kadın bu durumu mülahazaya aldığı zaman ihtiyacı olduğu bu parçaya kötü muamelede bulunması mümkün olmaz.

Bu durumu mülahazaya alınmaması sosyolojik bir gerçekliğin yaşanmasını mümkün kılacaktır o da kötü muamele, şiddet ve boşanma. Sevgi, aşk vb. bütün kalbî ihtiyaçların karşılandığı, üzüntülerin paylaşıldığı bir müessese olan evliliğe

sağlıklı her insan ihtiyaç duyar. İnsanın yalnızlığını giderecek, gönlünü teselli edecek ve sıkıntılarını paylaşacak birine duyduğu ihtiyaç, meşru çizgide evlilik yoluyla karşılanır. Kalplerin en lâtifî, en şefîği (şefkatlisi) kadın kalbi olması yönüyle erkek, bu ihtiyaçlarını en iyi şekilde, hayatını birleştireceği kendisine denk bir kadınla (eş) karşılayabilir. Mutlu bir evliliğin temelini, kadınla erkek arasındaki hürmet, muhabbet ve şefkat oluşturur. İslam dini “... *Kendileriyle sükûnete, huzura kavuşasınız diye sizin için nefislerinizden eşler yarattı; aranızda ‘meveddet’ (sevgi) ve ‘rahmet’ (şefkat) koydu. Elbette bunda, düşünen kimseler için nice ibretler vardır*” (Rum suresi, 30/21) buyurmaktadır. Bu ayetteki, dostluk, sevgi, muhabbet, manalarına gelen ‘meveddet’ kelimesi ayrıca, velî ve dost edinmek, yardımlaşmak gibi anlamlara da gelmektedir. Bu ayetteki, “rahmet’in bir boyutu olan şefkat, karşılık beklemeden yardıma koşmaktır. Böyle bir şefkat, aşktan daha tesirlidir.” Bu itibarla, eşler arasında ‘şefkat ve merhamet’ hislerinin canlı tutulması, mutlu bir evlilik için önemli bir unsurdur. Bu hislerin yansıması olan hâl ve tavırları, eşlerin birbirlerine göstermeleri gerekir. Aile fertleri arasında Kur’an’ı bir emrin ne nispette yaşandığı ve bu hakikatten uzak ailelerin yaşamış olduğu buhran, özelde ve genelde bir dünya gerçeğiyle karşımızda durmaktadır.

İçki-Kumar: Evlilik kurumunun yozlaşması ve boşanmalara sebebiyet verecek olan durumlardan bir tanesi de içki ve kumardır. İslam dini ve vahiy temelli dinlerde de sosyolojik bir vakanın sebeplerinden biri olan bu etkenlere bakış açısı evrenseldir. İslâm dini, toplum hayatını derinden sarsan, ferdî ve içtimaî problemlere yol açan zararlı alışkanlıklara karşı açıktan bir tavır almış, inananlardan bu konuda getirdiği kaidelere uymalarını istemiştir. Ey iman edenler! Şarap, kumar, putlara kurban kesilen sunaklar, fal okları, şeytana ait murdar işlerden başka bir şey değildir. Bunlardan geri durun ki felâh bulasınız. Şarap ve kumarla şeytanın yapmak istediği tek şey, sizin aranızda düşmanlık ve kin salmak (aile yuvanızı bozmak) ister (Maide Sûresi, 5/90–91). Şayet evin geçimini temin eden kişi kazandığını kumarda veya içki masalarında harcıyor, aile fertlerini mağdur ediyorsa, kötü muamelede bulunuyorsa böyle bir kurumun varlığı çok uzun soluklu olmaz ve kurumsal bir buhran sonucu boşanmalar kaçınılmaz olur.

Gerek yurtdışında gerekse Türkiye’de olsun yapılan çalışmalar boşanmaya ilişkin birçok nedenin evrensel bir nitelik taşıdığını göstermektedir. Bu durum evlilik ilişkilerinin değişen doğası ve bunun da giderek daha evrensel bir nitelik kazanmasından kaynaklandığı söylenebilir. Aile içi ilişkilerde; beklentiler, roller, duygusal ve rasyonel ortaklık, iletişim, sevgi, aşk, gibi etkenler evliliği yürüten temel dinamikler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dinamiklerin yoksunluğu evlilikte sorunlara yol açabilmekte ve boşanmaya neden olabilmektedir. Şiddetin türleri, sevgi yoksunluğu, iletişimsizlik, madde bağımlılığı, ekonomik faktörler, aldatma gibi nedenler boşanmanın altında yatan evrensel nedenler olarak gösterilebilir.

Boşanma tüm aile bireyleri için belli güçlükleri ve sorunları beraberinde getiren çok geniş etkileri olan bir olgudur. Dünya üzerinde boşanmalardaki artış boşanmayı bireysel bir sorun olmaktan çıkarmış, toplumsal bir sorun olarak ele alınmasına neden olmuştur. Etkileri ve sonuçlarıyla toplumsal yapının diğer öğelerini de etkilemekle birlikte, toplumsal yapının diğer öğelerinde meydana gelen değişimler de boşanma üzerinde etkili olmuştur. Dinin azalan etkisi, evlilik ve boşanmaya ilişkin yapılan yasal düzenlemeler, toplumsal beklentilerde ortaya çıkan değişimler, ekonomik gelişmeler bunlardan sadece bazılarıdır. Aynı zamanda boşanma, aile kurumunu ortadan kaldırdığı, sürdürülebilirliğini tehdit ettiği ve yeni aile tiplerini ortaya çıkardığı, çocukların üvey ailede ya da parçalanmış ailede sosyalizasyonunu sağladığı için istenmeyen bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Boşanmanın kişilerin yaşam döngüsü içinde önemli ve beklenmedik bir geçiş süreci olarak görülmesi, yukarıda tartışılan birçok soruna yol açmakla birlikte gerek çiftler, gerekse çocuklar için yeni bir yaşam tarzı ve bazen de yeni bir aile kurmayı da beraberinde getirmektedir. Stres kaynağı ve önemli bir sorun olarak görülen boşanma, şiddetli ve mutsuz bir evliliğin travmatik sonuçlarından bazen daha az hasar verebilmekte, yeni bir yaşam kurmak için bir geçiş olabilmektedir. Boşanma sebeplerinin temelinde manevi boşluğun olduğunu, dini malumattan

yoksunluğumuz, hangi toplum olursa olsun mutlak manada inanma aşkın varlığa ve anlamlandıramadığı yüce bir güce inanma ihtiyacı hisseder. İnanmayan hiçbir toplum veya ferdin olmadığını sosyologlardan alıntılarla ifade ettik. Aşkın varlığın gücüne inanmak ve aile kurumunun varlığının ne kadar önemli olduğunu değişen dünyada toplumların yaşamış olduğu içtimai problemlerle izaha çalıştık. Toplumun içtimai salahlı için dinin aile ve toplum için ne denli önemli ve ihtiyaç olduğunu, toplumsal bütünleşmeye katkısını arz etmeye çalışacağız. Dünyanın sürekli evrensel boyutta sosyal bir çözülme yaşadığı bir gerçektir. Sosyal çözülmenin aile yuvasında önü alınabilmesi için dünya devletlerini ve toplumlarını bazı tedbirler almaya ve politikalar üretmeye sevk etmiştir.

2.7. DEĞİŞEN DÜNYADA AİLE POLİTİKALARI

Toplumsal kurum olan ailenin mevcudiyetini koruya bilmesi için ve toplumsal işlevlerini, fonksiyonlarını yerine getirebilmesi için sosyal yönden, ekonomik açıdan ve hukuki alandan korunması ve toplumun geleceği adına desteklenmesi gerekmektedir. Aile politikaları bu ihtiyaçtan doğmuştur. Aile kurumu toplumun geleceğinin garantisi olması açısından kurumlar arasında yeri başka bir şeyle doldurulamayacak öneme sahiptir. Bu önemi ve ehemmiyeti dolayısıyla toplum çapında yaşanan çözülmeye karşı ve aileye olumsuz etkilerine rağmen önemini koruyan bir kurumdur. Aile politikaları aile kurumunun geleceğini tehdit eden tehdit unsurlarını bertaraf etmek ve oluşması muhtemel tehditlerin oluşmadan önce tehlikenin önünü almaya yönelik politikalarlardır. Aile politikaları toplumların sosyolojik yapısına göre değişkenlik arz edebilir. Dünyada yapılan bütün aile politikaları aynı olmasa bile temelde ailenin huzur ve saadeti adına evrensel bir takım değerler çerçevesinde şekillendiği alanlarda söz konusudur. Çalışmamızın bu bölümünde ailenin geleceğini garanti altına almak ve aileyi olası sosyal çözülme hadiseleri karşısında korumaya yönelik Dünya'da ve özelde Türkiye'de yapılan aile politikaları ve uygulama esaslarına kısaca temas edilecektir.

2.7.1. Sosyal Politikalar

Toplumsal değişim ve dönüşümün kendi bünyesinde barındırdığı sosyal çözümlerin etkilerine karşı bireyi ve toplumu bu değişimin olumsuz etkilerinden koruyacak politikalara “Sosyal Politikalar” diyebiliriz. “Her sosyal organizasyon sosyolojik anlamda insan topluluğunun birlikte yaşarken ürettiği sorunlara bir tür çözüm mekanizmasıdır. Nitekim insan topluluğu bu çözüm mekanizmalarını geliştirdikçe, bir arada ve barış içerisinde yaşamayı becerebildikçe topluluk olmaktan çıkar ve toplum olur ” (Yazıcı, 1999: 11). Buradan hareketle üretilen her sosyal politika teorik olarak sosyal bütünleşmenin önemli bir vesilesi olduğunu ifade edebiliriz.

Sosyal politika kavramını Kleinman “topluma bir çeşit şekil verebilmek için, devletin bireysel davranışlarını etkileme, kaynaklar üzerinde hâkimiyet kurma ya da ekonomik sistemini belirleme amacına hizmet eden müdahaleler” olarak ele alır. Aynı zamanda sosyal politikayı “piyasadan kaynaklanan olguları düzelten endüstriyel ilişkiler, eğitim, öğretim, aile, sosyal güvenlik ve pek çok başka konuyu düzenleyen politikalar” olarak tanımlamaktadır (Aktaran, Aslan, 2012: 262).

Sosyal politika kavramı devletlerin sosyo-kültürel yapısına göre değişkenlik arz eder. Sosyal politikalar devletlerin ve toplumların maddi ve manevi yönelişleri, toplumsal olarak neyi ihtiyaç görüyorlarsa, toplumsal beklentilere göre şekillenirler. Sosyal politikalar devletlerin ihtiyaç duyduğu şeye göre şekillense de maddi gücüne bağlı olarak sosyal politikalar şekillenebilir. Sosyal politikalar toplumun ihtiyaç ve beklentilerine göre şekillenir. Sosyal politikalar aile politikaları, çevre politikaları, tüketiciyi korumaya yönelik politikalar, çocuklara yönelik politikalar, yoksulluk, işçi ve işveren ilişkilerine dair politikalar, halk sağlığı, fırsat eşitliği gibi politikalar söz konusudur.

Sosyal politika kavramı henüz yeni diyeceğimiz bir kavramdır. “Sosyal politika kavramının ortaya çıkışı 19.yy’da gerçekleşen ekonomik ve sosyal gelişmelerin bir sonucudur. Sosyal politika kavramının literatürde “refah politikası” ,”sosyal siyaset”, “sosyal ekonomi”, “toplumsal politika” vb. anlamca birbirine benzeyen farklı kavramlarla ifade edildiği görülmektedir” (Özdemir, 2007: 13).

Sosyal politika kavramı çok farklı şekillerde izahı mümkün olan bir kavramdır. Sosyal politika kavramının birçok tanımının yapılmasının yanında dar ve geniş olmak üzere tasnif edilmektedir.

Dar anlamıyla sosyal politika; kapitalist düzende işçiler ve işverenler arasında ortaya çıkan menfaat çatışmalarını, çelişkileri ve dengesizlikleri gidermek, sınıflar arası uyum sağlamak amacını güderken geniş anlamda ise sosyal politika kavramı; bütün sosyal alanlar ve bütün sosyal grupların sorunlarıyla ilgilenmekte ve çözümler üretmektedir. Bu anlamda sosyal politika ele alındığında; sosyal gelişme, sosyal adalet, sosyal denge ve sosyal bütünleşme hedeflerini içermektedir. Çalışma ilişkilerinden kaynaklanan sosyal politikalar daha yeni olmasına karşın, geniş anlamdaki sosyal politikaların tarihi insanlık tarihi kadar eski olduğu söylenebilir (Özdemir, 2007: 14).

Sosyal politikaların başlıca unsurlarını batı dünyası sosyal politikaları, sosyal hizmetlerin kolektif olarak sunulması şeklinde tanımlamıştır. Eğitim hizmetlerinden sağlık hizmetlerine, kişisel sağlık hizmetlerinden güvenlik hizmetlerine, hizmetlerin sunumundan verimliliğine ve kimler tarafından sunulacağıın tespiti ve bunların organizasyonun tamamının birlikteliğine sosyal politikalar denmektedir. Kıta Avrupa'sında ise “ sosyal politika” kavramı daha ziyade emek piyasasına mahsus kurumları ve birbirleriyle olan ilişkilerini ele almaktadır. Özellikle işçi haklarını ve “sosyal ortaklar” olarak isimlendirilen işverenlerin sendikalar ve hükümet arasındaki anlaşma çerçevesini ifade etmektedir (Kleinmann, Aktaran: Aslan, 2012: 263).

Sosyal politikaları devletin sunmuş olduğu eğitim, sağlık, güvenlik, barınma hizmetlerinin tamamı olarak ifade etmek mümkündür. Sosyal politikanın iki temel anlamı olduğunu ifade eden Spicker ilk anlamının; “sosyal hizmetler ve sosyal refahın sağlanması”, ikinci anlamının ise; “çok geniş bir yelpazede yer alan sosyal sorunları giderilmesi için hükümetin bazı eylemlerde bulunması” olarak tanımlamaktadır (Çoban, 2009: 33).

Sosyal politikalarından her bireyin istifade etme hakkı vardır. Sosyal politikalar bireyi koruyan, herhangi bir tehlike ve hak ihlallerine karşı bireyin hakkını arayan, eğitim imkanları sunan ve toplumsal alanda adaleti ve eşitliği sağlayan politikalaradır.

Bu politikalardan bireylerin istifade etme hakkı vardır. Bu politikalar, toplumun sağlıklı yaşayabilmesinin garantisidir. Sosyal politika kavramı sanayi devrimiyle ortaya çıkmış olsa bile sosyal politikalar insanla birlikte var olmuştur. Çünkü yapılan bunca çalışma insan için olduğu düşünülürse insanın var olduğu günden buyana bu gerçek bu isimle anılmıyor olsa da var olduğunun kanıtıdır. Sosyal sorunlar her zaman var olmuştur ve bu sorunlar üzerinde her dönemde düşünülüp çözümler üretilmeye çalışılmıştır. Tarih-i tekerrürler devri daimi içinde sosyal sorunlar değişkenlik arz etmiştir. İnsanların ve toplumların ihtiyaçları nispetinde ve zamanın getirdiği şartlar çerçevesinde sorunlar değişkenlik arz ettiği gibi çözüm önerileri de bu şartlar çerçevesinde değişmiştir. Sosyal politikaların değişkenlik arz eden bir yapısı vardır. Şenkal'a göre; "Sanayi Devrimi öncesinde meydana gelen sorunlar var olan sosyal sistemin kısır döngüsü içerisinde çözülmüyordu. Ancak Sanayi Devrimi sonrasında başlayan süreç devletin sosyal sorunlara müdahalesini zorunlu kılmıştır. Sanayi Devrimi ile başlayan devlet müdahaleciliği ülkeden ülkeye değiştiği gibi, tarihsel süreç itibariyle de değişim göstermektedir" (Şenkal, 2007: 28).

Sanayi Devrimi ile ortaya çıkan sanayi kapitalizminin ortaya işçi sınıfı ile ilgili bir takım sorunlar çıkarması sosyal devlet kavramının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Çünkü ortaya çıkan sosyal sorunlar var olan hukuksal düzeni ciddi bir biçimde etkilemekteydi. 19. yy. İtalya, Almanya ve özellikle Fransa'da ortaya çıkan devrimler demokrasiye sosyal ve iktisadi bir içerik kazandırmış ve 1848 Fransız Anayasası'nda "Sosyal Demokrasi" kavramı yer almıştır. Bu gelişim 19. yy. boyunca devam eden sosyal devlet düşüncesinin ve işçi hareketlerinin etkisiyle 20. yy'ın ilk yarısından sonra İtalya, Almanya, Fransa ve Türkiye gibi birçok devletin anayasasına girmiştir (Şenkal, 2007: 49).

Koray'a göre sosyal devlet, "temel olarak sosyal politikaların uygulayıcısı olan devlettir" (Koray, 1995: 30). Bir devletin sosyal politikalar üretebilmesi için sosyal devlet kriterlerine sahip olması gerekmektedir. Sosyal devlet olabilmenin belki en önemli şartlarından bir tanesi hukuk güvenliğinin ve adalet anlayışının herkes için işler olmasına bağlıdır. Hukuk tarihimizde "sosyal devlet" kavramının 1961 Anayasası ile düzenlendiği görülmektedir. 1961 Anayasası'nın "Cumhuriyetin Nitelikleri" başlığı altında sosyal devlet kavramı yer almıştır. Benzer şekilde sosyal devlet kavramı ve anlayışı 1982 Anayasası'nda Madde 2 ve 5'te aşağıda yer aldığı gibi düzenlenmiştir.

MADDE 2. Türkiye Cumhuriyeti, insan haklarına ve başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, milli demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletidir.

MADDE 5. Devletin temel amaç ve görevleri, Türk Milletinin bağımsızlığını ve bütünlüğünü, ülkenin bölünmezliğini, Cumhuriyeti ve demokrasiyi korumak, kişilerin ve toplumun, refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak; kişinin temel hak ve hürriyetlerini. Sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmaktır.

Sosyal devlet kavramı, “Anayasamıza, ilk defa 1961 anayasası ile birlikte ‘Cumhuriyetin nitelikleri’ başlığı adı altında girmiştir. Bu kavram, 1982 Anayasasının 2’nci ve 5’nci maddeleri ile Türkiye Cumhuriyeti Devletine sosyal devlet ilkesinin gereklerini yerine getirme görevi vermiştir” (Giritli, 1998: 24).

Sosyal politikalarının bir ülkedeki tüm insanlar için özellikle de ayrı bir bakıma ve korunmaya ihtiyacı olan bireyler için koruyucu, güçlendirici, sosyal adaleti ve eşitliği sağlayıcı bir işlevi bulunmaktadır. Eğitim, sağlık, çalışma yaşamı, sigorta, sosyal koruma, sosyal hizmetler gibi alanı çok geniş olan toplumsal ihtiyaçları içine alan konuların hepsi sosyal politikaların konusunu oluşturmaktadır (Çoban, 2009: 33).

Sosyal politikaların önemli bir kısmı olan aile politikaları tek başına ele alınıp incelendiği takdirde, özellikle aile yaşamını etkileyen süreçlerin olumsuz yönlerinin bertaraf edilmesi için, devlet tarafından geliştirilmiş prensiplerin ve planlı süreçlerin tümü olduğu görülmektedir. Aile politikaları doğum hızı, aile büyüklüğü, çalışan ebeveynler için çocukların ve yaşlıların bakımına ilişkin hizmetleri, evlenme, boşanmaya dair önlemler, koruyucu aile programları gibi aile ile ilgili konuları kapsamaktadır (Buz, 2003: 56).

Sanayileşme ve kentleşme gibi yaşanan toplumsal gelişmelerin paralelinde aile yapısında ve işlevinde meydana gelen değişimler, dönüşümler sonucunda aile toplumsal hayatta çeşitli meydan okumalarla karşı karşıya kalmış ve bu durum sosyal politika bağlamında aile politikası kavramının ortaya çıkmasına yol açmıştır (Yolcuoğlu, 2015 <http://www.sosyalhizmetuzmani.org/ailearastirma1.htm>). Sosyal devlet olmanın gereği olarak üretilen sosyal politikalar, tarihsel süreç içerisinde değişim gösteren ailenin bireysel, toplumsal ve hukuki ihtiyaçlarına göre şekillenmektedir.

2.7.2. Sosyal Çözülmeye Karşı Aile Politikaları

Aile politikaları genel anlamda, “toplumun sosyal korunma alanına müdahalesi olarak tanımlanabilmektedir” (Özden, 1991: 40). Aile politikaları, “ailelerin yaptıkları tercihler çerçevesinde şekillenen bir sosyal politikadır” (Aslan, 2012: 265). Ülkeden ülkeye, yönetimden yönetime farklılık gösteren sosyal politikaların bir parçası olan aile politikaları çeşitli şekillerde açıklanabilmektedir. Aile politikaları genel anlamda, “aileyi ilgilendiren ve onu koruma ve geliştirmeye yönelik olarak tasarlanan yasalar, yürütülen hizmetler ve her türlü programlar olarak ele alınabilir” (Buz, 2003: 57). Aile politikaları: 1990’lı yılların ortalarından günümüze kadar batılı refah ülkelerinde düzenli bir şekilde kamuoyunun dikkatini çekmiştir. Batılı refah ülkelerinde aile kurumu, “yeni riskler” ve en çok ihtiyaç duyulan “yeni politikalar” konularındaki tartışmaların merkezi haline gelmiştir (Matzke, Aktaran, Aslan, 2012: 265).

Sanayi devriminin getirmiş olduğu yüksek üretim ve buna bağlı olan yüksek tüketim ilişkileri, devlet yönetim biçimlerinde yaşanan değişimler, kırsal yaşamın yerini şehir yaşamına terk etmesi, üniter yapıdan ulus devlet anlayışının türemesi, devlet eliyle toplumun yaşayışındaki denetimler ve yaşam tarzlarında değişiklikler olmuştur. Modern çağın getirdiği yaşam şekilleri, toplum ilişkilerini yüz yüze ilişkilerden çıkarıp, toplumsal ilişkileri ferdiyetçi bir yaşama indirgemiş ve ben merkezli bir toplum türetmiştir. Bu yozlaşma ve çözülme sürecinde bu süreçten en çok aile kurumu etkilenmiştir. Haliyle yapılan politikalar da öncelikli olarak aile

kurumundan başlamıştır. Özellikle II. Dünya savaşı sonrasında tüm devletler aile kurumunu ve dolayısıyla bireyi önceleyen politikalar üretme yoluna gitmişlerdir. Acar'a göre; "Ailenin birey ve toplum üzerindeki etkisi anlaşıldıkça aile ekonomik, sosyal ve kültürel yapıların oluşturulması için bir araç olarak kullanılmaya başlanmıştır. Ailenin bu önemli işlevine karşın bugün dahi ailenin geleceği ve işlevleri üzerine yoğun bir tartışma yaşanmaktadır" (Acar, 2001: 157).

Sanayi devrimiyle birlikte gelen değişim ve dönüşümün yıkıntıları toplumsal alanda etkili olmuş. Toplumun her alanında bir takım yozlaşmalara ve çözümlere sebep olmuştur. Ekonomik alanda, kültürel alanda, geleneksel yapıda çok ciddi değişimlere sebep olmuştur. İnsanlık tarihinde toplumların gelişim seyrini etkilediği gibi bu gelişime ve değişime ayak uyduramayan birçok kurum yıkılıp gitmiştir veya fonksiyonlarını ve işlevlerini yitirmiştir.

Sanayi devriminin etkileri dünya devletlerini etkilediği gibi ülkemizde bu değişim ve dönüşümden etkilenmiştir. Bu değişim kurumların işlevlerini ve fonksiyonlarını etkilediği gibi aile kurumuna da çok büyük olumsuz tesirleri olmuştur. Hızlı kentleşme başta olmak üzere kırsal alandan kentlere göç ve sanayi devriminin oluşturduğu yeni yaşam şekilleri ve seküler değerler, aile kurumunu çözümlene sürece iterek işlevlerini yerine getiremeyecek şekilde zayıflamasına sebep olmuştur.

Yolcuya göre bu süreç; "Böylece ailenin bölünmesi, parçalanması tek ebeveynli ailelerin giderek artması, boşanma oranlarının yükselmesi, evlilik dışı beraberliklerin ve nesepsiz çocukların çoğalması, kültürel ve ahlaki değerlerde kesin dönüşümler, yabancılaşma, suç oranlarının artması, uyuşturucu kullanımı, bireysel ve toplumsal şiddetin yaygınlaşması, kimlik bunalımı, ruhsal rahatsızlıklar, tatminsizlik vb. gibi bireyi ve toplumu olumsuz yönde etkileyen sosyal problemler ortaya çıkmıştır" (Yolcu, 2015 <http://www.sosyalhizmetuzmani.org/ailearastirmalari1.htm>).

Görüldüğü gibi sanayi devriminin ve modernitenin getirdiği etkiler aile kurumunun parçalanmasına, tek ebeveynli ailelerin çoğalmasına, yani boşanmaların artış göstermesine, gayri meşru birliktelikler ve buna bağlı olarak nesep bağı belli olmayan doğumlara, toplumsal suç hadiselerin artmasına, ahlaki çöküntünün baş

göstermesine, şiddet hadiselerinin ve güvenliği tehdit edecek olayların toplumsal hadiselerin yaşanmasına sebep olmaktadır.

Dumon aile politikası ile ilgili olarak önlemleri üç kategoride incelemektedir.

- 1- Aileyi güçlendirme politikalarıdır.
- 2- Aile hayatını geliştirmeye ve rahatlatmaya yönelik hizmetleri içermektedir.
- 3- Aile kurumuna katkı sağlayacak diğer toplumsal kurumlarla yapılacak işbirliği politikalarıdır (Aslan, 2012: 266).

Bu politikaların temel hedefinde aile olduğu görülmekle birlikte kapalı aile politikaları aileyi çeşitli yönlerden etkilemektedir. Örneğin kreş ve gündüz bakım evi hizmetleri bir sosyal politika olmak ile birlikte, kadının ekonomik olarak üretime katılması konusunda da gizli bir işlevi de içinde barındırmaktadır (Tarık, 2010: 2). Aile kurumunun devamı ve bekası için üretilen politikalar, ülkeden ülkeye farklılık göstermesinin yanında, yapılan bütün bu çalışmalar temelde aile kurumunu sosyal çözülmeye karşı desteklemek ve güçlendirmeye yöneliktir. Aile politikaları, “evlilik ve çocuk sahibi olmayı teşvikten başlayarak, çocuk doğumundaki yardım, çocuk izinleri, eş ve çocuk yardımı, eğitim desteği, aile sağlığı, aile danışmanlığı ve rehberlik hizmetleri gibi geniş bir alana yayıldığını söylemek de mümkündür” (Çiftçi ve Abduşoğlu, 2007: 22).

Sosyal politikalar ülkenin politik yapısıyla paralellik arz etmektedir. Ülkede esen politik rüzgârlar sosyal politikaların gidiş yönünü tayin etmektedir. Ülke içinde politik gidiş ne yönde hareket ediyorsa olumlu olumsuz bu durum üretilen sosyal politikalar yansımaktadır. 1980’de günümüze gelen siyasal düzen sosyal politikalar üzerinde olumsuz etkileri olmuştur. Geleneksel yardımlaşmayı, yardım severliği ikincileştirdiği ve insanların ve insan ilişkilerinin ötekileştirildiği bir anlayışı beraberinde getirdiği düşüncesi hâkimdir. Yaşanılan bu toplumsal çözümlüş insanlarda aile değerlerini ve toplumsal bütünleşmeyi, başkası adına faydalı olma ahlakını temelinden sarsmıştır.

Çoban'a göre, "Sosyal devletin refah programlarının yerine çalışma, gönüllü sivil toplumculuk temelinde aile ve piyasa merkezli refah anlayışı 1980'li yıllardan itibaren yaygın olarak savunulmaya başlanmıştır" (Çoban, 2009: 34). Bunun yanında sosyal devlet, "Sosyal ekonomik risklere karşı bireysel sorumluluk ön plana çıkmış aile sosyal dayanışma ilişkilerinde refahın artırılması gereken bir birim değil, kendi başına yeterli olması gereken ekonomik bir birim ve temel sosyal güvenlik kurumu olarak görülmüştür" (Sallan, 2004: 629). Aile kurumunun bütünlüğünün korunmasına yönelik bütüncül politikalar üretme yerine aile içinde ki özel risk guruplarına yönelik politikalar üretilmiştir. Örneğin Avrupa Birliği üye ülkelerde neo-liberalizmin etkisiyle aile kurumunda meydana gelen problemler sonucunda izlenen politikalar tek vücut olan aileler yerine parçalanmış aileler, tek ebeveynli ailelere çocuğun yetişmesindeki yüklerin finansmanına yönelik olmuştur (Çoban, 2009: 34).

Aile politikaları toplumsal değişim ve gelişmelere paralel olarak iki farklı görüş açısından etkilenmektedir. Birinci görüşten etkilenen aile politikaları ülkenin tarihi temayüllerinden istifade etmek suretiyle oluşturulmaktadır. Birinci görüşe verilebilecek en güzel örnek Türkiye'dir. Türkiye'de aile kurumu neslin devamını, aile üyelerinin ve nesiller arasında sosyo-kültürel ve ekonomik yardımlaşmayı temin eden çok önemli bir kurum olarak algılanmaktadır. Bununla birlikte aile kurumunu oluşturan bireylerin biyolojik bağı, kurumun kutsiyeti ve mahremiyeti ile şekillenmektedir. İkinci bakış açısına göre, ülkenin yaşamış olduğu tarihsel süreç göz önüne alınmasının yanında toplumun sosyo-kültürel değişimleri de göz önüne alınmaktadır. Bu bakış açısına örnek verilecek olursa Avrupa ülkeleridir. Tek ebeveynli aileler, eşcinsel evlilikler, evlilik dışı birliktelikler ve çocuklar aile kavramsallaştırılmasının içine dâhil edilmektedir (Tuncay, 2010: 2-3).

Aile kurumuna yönelik yapılan aile politikaları ülkeden ülkeye, bölgeden bölgeye farklılık arz etmektedir. Aile politikaları her toplumun dini, milli, kültürel ve politik eğilimlerine göre değişkenlik arz etmektedir. Üretilen aile politikaları,

toplumların aile kurumuna kadimden buyana gelen bakış açılarıyla da doğru orantılıdır. Üretilen politikalar toplumun kendi eliyle ürettiği sorunlarla da paralel hareket etmektedir. Yapılan bazı aile politikaları da bütünü kapsayıcı olmaktan öte lokal müdahaleler şeklinde de üretilmektedir. Bu politikalar bataklığı kurutmaktan öte sıtma sebebi olan sineği yok etme gayretidir. Bir gün mutlaka bu toplumsal hastalık yine baş gösterecek ve türlü türlü hastalıklara sebep olacaktır. Bundan dolayıdır ki aile politikaları geneli kapsayıcı olmalıdır.

2.7.2.1. Türkiye’de Aile Politikaları

Aile kurumunda yaşanan çözülmenin çeşitlilik arz etmesi, toplumsal alanda yaşanan ahlaki çöküntü, aile ve evlilik şekillerinde oluşan değişiklikler aile kurumu için birer tehdit olmaktadır. “Aileden Sorumlu Avrupalı Bakanlar 2006 Bildirisi”nde konu ile ilgili olarak önemli bir noktaya dikkat çekilmiştir. Birçok üye ülke, toplum çapında yaşanan olumsuz değişmelere rağmen aile kurumunun hala toplumun temel taşı olduğunu ve aile kurumunda dayanışmasının, birlikteliğin ve bütünleşmenin güçlü bir biçimde devam ettiğini kabul etmektedir. Aile kurumunun taşıdığı müspet değerler (sevgi, saygı, güven, hoşgörü gibi) Avrupa insanların yaşam kalitesini müspet yönde arttırdığını ve ülke insanı için önem taşıdığı belirtilmiştir. Avrupa ülkelerinde, ABD’de ve diğer ülkelerde aile kurumun adına yapılan sosyal politikalar, ailenin topluma kazandırdığı huzur, mutluluk, saadet ve toplumsal bütünleşme katkısı dolayısıyla devlet politikası olarak benimsenmiştir (Çiftçi ve Abduşoğlu,2007: 22).

Türkiye’de aile politikaları 1982 Anayasasıyla birlikte hız kazanmıştır. Kalkınma Planlarında aile konusuna sıkça temas edilmiştir. Kalkınma planlarında yer alan politikalar, bu hususta kurumsallaşmayı gerektirmiştir. 1989 yılında Başbakanlığa bağlı ‘Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı’ kurulmuş, 2004 yılından itibaren ise bu kurum geliştirilerek ‘Aile ve sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü’ olarak aile kurumunun geleceğinin korunup muhafaza edilmesi için kurulmuştur (Çiftçi, 2009: 35).

2004 yılından sonra aile kurumuna yönelik ilgili politikalar, ‘Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı’ şeklinde kurumsallaşmış, 2011 yılı itibari ile ‘Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’ ismiyle sosyal politikalar üretilmektedir. Türkiye’de aile kurumuna yönelik sosyal politika uygulamaları arasında, özürlü ailelerin evde bakımını teşvik amaçlı aylık ödemeler, eğitim ve sağlık amaçlı “şartlı nakil transferleri”, çalışan annelere verilen doğum öncesi ve sonrası ücretli-ücretsiz izinler, süt izninin süre ve kullanım kolaylığı bakımından geliştirilmesi, çalışan babalara doğum izni uygulanması, kadın istihdamını teşvik eden düzenlemeler bulunmaktadır (Çiftçi, 2009: 35).

1990’lı ve 2000’li yıllarda Avrupa Birliği uyum süreci çerçevesinde kadın-erkek eşitliği konusunda bir takım adımlar atılmıştır. Bir takım kanuni düzenlemeler getirilmiştir. Anayasanın aile ile ilgili olan 41. maddesi bu cümledendir. Anayasal zeminde yapılan bu değişiklik özet olarak eşler arası eşitlik ilkesini getirmiştir. 1998 yılında çıkarılan bir kanun 2007 yılında biraz daha geliştirilip aile fertlerinin birbirlerine şiddet uygulamasının önü alınmaya çalışılmıştır. 2002 yılında çıkarılan bir kanunla evlilik yaşı ve fertlerin aile içi kararlarda istişareyi esas almalarını temin edecek düzenleme getirilmiştir. Bu düzenlemeye göre, “kızlar için hâkim iznine bağlı evlenme yaşı büyütülmüş, aile reisliği kaldırılarak aile içinde kararların ortaklaşa alınacağı hükmü konulmuş, evlilikte yasal mal rejimi olarak ‘mal ayrılığı’ yerine ‘edinilmiş mallara katılma rejimi’ düzenlenmiştir. Ayrıca kadının çalışması için kocasından izin alma zorunluluğu kaldırılmıştır” (Çiftçi, 2009: 35).

Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğünün kurulması, Aile Araştırma Kurumunun kurulması hakkında kanunun hükmünde kararnamenin çıkarılması aile ve kadının statüsünün güçlendirilmesine yöneliktir. Bunun yanında kararnamenin amacı “Türk ailesinin bütünlüğünün korunması, güçlendirilmesi ve sosyal refahın artırılması için gerekli araştırmaların yapılması ve projelerin geliştirilmesidir. Bunların uygulamaya konulmasını sağlamak aile ile ilgili milli bir politikanın oluşmasına yardımcı olmak üzere düzenlenmiştir” (Acar, 2001: 162).

Aile kurumunun ve fertlerinin korunmasına dair kanunlar, kurumu ve kurumun fertlerini, hak ve ödevlerini koruma altına almıştır. Buna bağlı olarak aile kurumuna fikri olarak ve yaşamsal alanda bir kolaylığı ve düzeni beraberinde getirmiştir.

Türkiye’de aile ile ilgili olan hizmetler Anayasa, Medeni Kanun, TCK, 4320 Sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun, 4787 Sayılı Aile Mahkemeleri Kanunu çerçevesinde yapılmış ve aile politikasının temeli bu kanunlarla oluşturulmuştur. Bu kanunlar yanı sıra İş Kanunu, Devlet Memurları Kanunu, Nüfus Planlaması Hakkında kanunlarda kadınlara yönelik düzenlemeleri içermektedir. Bu kanunların yanı sıra Devlet Planlama Teşkilatı tarafından hazırlanan beş yıllık kalkınma plan ve programlarının bazılarında ailenin korunması ve aileye yönelik hizmetlerin geliştirilmesi konusuna yer verilmektedir (Çiftçi, 2009: 37).

Yapılan bunca çalışma ve düzenlemeye rağmen aile kurumunun işlevlerini ve fonksiyonlarını yerine getirebilecek sosyal politikaların üretilmediği ortadadır. Teorik olarak bir takım çalışmalar yapılmış olsa da pratikte yansımaları tam olmadığı her haliyle gözler önündedir. Belki de bir dönemde yapılması gerekli olan sosyal politikaların tehir edilmiş olması ya da tartışılan konular üzerinde toplumsal uzlaşının olmaması, bazı sosyal politikaların tehir edilmesine sebep olmuştur. Bu durumun acı faturasını toplum ödemek zorunda kalmıştır. Toplumsal alanda ve özelde aile kurumunda yaşanan çözümlenin sebebi sosyal politikaların teorinin kalın duvarlarının ötesine geçip pratikte tam manasıyla karşılık görememesidir. Çoban’a göre, “Son yıllarda önemli yasal değişiklikler ile önemli adımlar atılmıştır ancak uygulamalar ile bütünleşerek aileye etkin yarar sağlaması açısından gerekli kurumsal yapıların yoksunluğu nedeniyle istenilen etki oluşturulamamıştır” (Çoban, 2009: 38).

Son olarak ifade edecek olursak, ülkemizde kalıcı ve etkili aile politikalarının üretilmemesinin başlıca sebeplerinden biri siyasi istikrarsızlıktır. Sürdürülebilir aile politikalarının oluşturulabilmesi için siyasal zeminin müsait hale getirilmesi gerekmektedir. Aksi halde istikrarın olmadığı zeminlerde, siyasal alanda yaşanan gayri ahlakilik, politik çözümlü, toplumun temel yapı taşı olan aile kurumunun geleceği adına atılacak adımları olumsuz kılmaktadır. Buradan hareketle sosyal

politikalar ve özellikle aileye yönelik politikalar bilimsel araştırma verileri rehberliğinde aile kurumunu koruyucu ve ailenin sorunlarına yönelik önleyici politikaların hayata geçirilmesi gerekmektedir.

2.7.2.2. Avrupa Birliği ve Diğer Ülkelerde Aile politikaları

Toplum yapısındaki gelişmeler, değişimler aile yapısına tesirleri söz konusudur. Aile kurumu üzerindeki değişimler dolayısıyla toplumsal yapıyı da etkilemektedir. Aile kurumu, toplumsal değişimi tetikleyeceği gibi, değişimin yönünü de tayin edebilecek bir gücü vardır. Aile kurumunun bu fonksiyonu dolayısıyla, aile kurumu ve aile politikaları devletler için önem arz etmektedir. Ailenin bu hususiyetinden dolayı bütün dünya devletlerinin sosyal politikalarının en önemli konusunu teşkil etmektedir. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yerinde Bilgi Edinme Japonya Raporu'nda ifade edildiği gibi, “nüfus, istihdam ve sosyal güvenlik politikaları, kültürün üretilmesi ve aktarılması konusunda da önemli bir görev taşıyan aile kurumu politikaları giderek ülkelerin gündeminde yoğun bir biçimde yer almaktadır” (Gürcan ve Çiftçi, 2007: 244).

Aile politikalarını toplumun vazgeçilmezi olarak gören ülkeler bu politikaları tayin etmek ve uygulamaya koymak için resmi kurumsallaşmalara gitmişlerdir. Bazı ülkelerde bakanlıklar kurulmuş, bazı ülkelerde merkez adıyla yapılaşmış, bir kısım ülkelerde ise genel müdürlük şeklinde kurumsallaşmıştır. Aile kurumu adına üretilen sosyal politikaların üretildiği kurumsal yapıları ve hangi ülkede bu politikaların üretildiğini aşağıdaki tabloda görmek mümkündür (Çiftçi ve Abduşoğlu, 2007: 22).

Tablo: 6. Ülkelere Göre Aile İle İlgili Kuruluşların Görüntüsü

Ülke Adı	İlgili Kuruluşun Adı
ABD	Salık ve İnsani Hizmetler bünyesinde yer alan Çocuk ve Aile İdaresi (<i>Administration for Children and Families</i>)
FEDERAL ALMANYA CUMHURİYETİ	Federal Aile, yaşlılar, Kadınlar ve Gençlik Bakanlığı (<i>Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend</i>)
AVUSTURYA	Federal Sağlık ve Kadın İşleri Bakanlığı (<i>Bundesministerium für Gesundheit und Frauen</i>)
BELÇİKA	Sosyal ve Kamu Sağlığı Bakanlığı
ÇİN	Ailenin refah ve kalkınmasından sorumlu makam: ÇHC Sivil İşler Başkanlığı (<i>Ministry of Civil Affairs</i>) Ana-çocuk sağlığından sorumlu makam: ÇHC Sağlık Bakanlığı (<i>Ministry of Health</i>) Aile planlamasından sorumlu makam: ÇHC Devlet Nüfus ve Aile Planlaması Komisyonu (<i>State Population and Family Planning Commission</i>)
DANİMARKA	Aile ve Tüketiciden Sorumlu Bakanlık
FİNLANDİYA	Sosyal İşler ve Sağlık Bakanlığı (<i>Ministry of Social Affairs and Health</i>)
FRANSA	Dayanışma, Sağlık ve Aile Bakanlığı
HOLLANDA	Hollanda'da aileden sorumlu bir Bakanlık veya benzer merkezi bir resmi kuruluş bulunmamaktadır. Mahalli idareler aile konularının değişik yönleri ile ilgilenmektedir.
İNGİLTERE	İngiltere'de çocuklar, gençler ve aileyle ilgili konular Eğitim Bakanlığı'nın sorumluluğunda yürütülmektedir. Bakan Yardımcısı en üst düzeyde sorumludur.
İRAN	İran'da doğrudan aileden sorumlu bir Bakanlık bulunmamaktadır. Bu konu İran Sağlık, Tedavi ve Tıp Eğitimi Bakanlığı'nın görev alanındadır. Anılan Bakanlığa

	bağlı Aile Sağlığı ve Nüfus Genel Müdürlüğü bu alanda İran'daki en yetkili resmi kuruluştur. Diğer yandan, İran'da kadınların konumu ile ilgili en etkin isim İran Cumhurbaşkanlığı Kadın İşlerinden Sorumlu Danışmandır.
İRLANDA	İrlanda'da aileden sorumlu Bakanlık, Sosyal ve Aile İşleri Bakanlığı'dır (<i>Department of Social and Family Affairs</i>). Söz konusu Bakanlık bünyesinde aileden sorumlu birim Aile İşleri Dairesi'dir (<i>Family Affairs Unit</i>).
İSPANYA	Çalışma ve Sosyal İşler Bakanlığı-Sosyal Hizmetler, Aile ve Özürlüler Devlet Sekreteri.
İSVEÇ	Sağlık ve Sosyal İşler Bakanlığı'nın görev alanında olan bu konuya, anılan Bakanlık bünyesinde görev yapan üç Bakandan biri olan Sosyal İşler Bakanı bakmaktadır.
İTALYA	İtalya'da aileden sorumlu makam, İtalyan Çalışma ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bağlı "Aileler, Sosyal Haklar ve Şirketlerin Sosyal Yükümlülükleri Genel Müdürlüğü"dür.
JAPONYA	Aileden sorumlu Genel Müdürlüğün ismi " <i>Directorate General of Policies on a Cohesive Society</i> " (Toplum Uyumu Politikaları Genel Müdürlüğü)dür.
KANADA	Federal düzeyde İnsan Kaynakları ve Toplumsal Kalkınma Bakanlığı'nın (<i>Human Resources and Social Development Canada</i>) "Aileler ve Bakıcılar"la (<i>Families and Caregivers</i>) ilgili bölümü.
LÜBNAN	Aile planlaması ve örgütlenmesi gibi konular Sosya İşler Bakanlığı'nın görev alanındadır.
LÜKSEMBURG	Aile ve Bütünleşme Bakanlığı
MACARİSTAN	Gençlik, Aile ve Fırsat Eşitliği Bakanlığı
MISIR	Mısır Sosyal Sigortalar ve Toplumsal İşler Bakanlığı'nın görev alanında aile ile ilgili konular da yer almaktadır.

POLONYA	Polonya Sosyal Politika Bakanlığı
PORTEKİZ	Portekiz’de aile konularından sorumlu kuruluş Çalışma ve Sosyal Dayanışma Bakanlığı’nın Sosyal Güvenlik Devlet Sekreterliği’dir.
RUSYA	Aile ve bağlantılı konularla, Rusya Federasyonu Devlet Duması’nda “Kadın, Aile ve Çocuklardan Sorumlu Komite” ilgilenmektedir.
SURİYE	Çalışma ve Sosyal İşler Bakanlığı bünyesindeki Sosyal Hizmetler Dairesi, aile ve kadın meselelerine bakmaktadır. Başbakanlığa bağlı olan Aile İşlerinden Sorumlu Komite ile Suriye Kızılay’ı da aile konularıyla ilgilenmektedir.
SUUDİ ARABİSTAN	Suudi Arabistan’da, aileden sorumlu bir Bakanlık veya resmi bir kuruluş bulunmamaktadır. Aile ile ilgili çalışma ve faaliyetler, Suudi Arabistan Sosyal İşler Bakanlığı’nın çeşitli birimlerince yürütülmektedir.
YUNANİSTAN	Yunanistan’da aileden sorumlu resmi makam, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Sosyal Yardım Genel Müdürlüğü’ne bağlı Ailenin Korunması Daire Başkanlığı’dır.

Kaynak: T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Stratejik Plan 2007-2011, 2007, Ankara s. 59-60.

Tabloda da görüldüğü üzere devletlerin aile kurumunun devamı ve bekası adına, toplumsal yapının sağlıklı bir şekilde korunabilmesi için çeşitli sosyal politikalar üretilmiş, bir takım kurumlar kurulmuştur. Ülkemizde aile politikalarına dair 2011 yılında kurulmuş olan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı görev yapmaktadır. Daha önce Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu adı altında faaliyet gösteren kurum değişen dünya şartlarında ve aile kurumunun yaşadığı çözülme sürecinin toplum için oluşturduğu tehdit dolayısıyla bakanlık seviyesinde bu çözülmenin önü alınmak istenmiştir.

Sosyal yardımlar, aile ve toplum hizmetleri, özürlü ve yaşlı hizmetleri, kadının toplumda ki yeri ile ilgili faaliyet alanlarına sahip olan bakanlığın kurulması ile aileyi ve aile bireylerini ilgilendiren politikaların tek bir çatı altında toplanmıştır. Dünya ülkelerinin aile politikalarına önem vermesi ailenin toplumdaki yeri ve önemini göstermektedir.

1990 yılında dünya ülkelerinin aile kurumuna yönelik yapılan çalışmalar üst seviyeye çıkarılmıştır. Birleşmiş Milletler aile konusuna dikkatleri çekmek amacıyla 1994 yılını “Uluslararası Aile Yılı” olarak ilan etmiştir. Ayrıca her yıl 15 Mayıs ‘Uluslararası Aile Yılı’ olarak kutlanmaktadır. Bu gelişmelerin yanında birçok uluslararası hukuki metinlerde, aile kurumunun korunması ve desteklenmesine dair birçok düzenleme yapılmıştır (Çiftçi ve Abduşoğlu, 2007: 22).

Ailenin, toplum için başta gelen ekonomik, sosyal ve biyolojik alanlarda işlevleri ele alındığında toplumun sürekliliğinin sağlanması ve korunmasında önemli bir yapı olduğu görülmektedir. Buradan hareketle ailenin bu işlevlerini toplum için sağlıklı bir biçimde sürdürebilmesi için aile birliğinin bozulmamasına ve desteklenmesine yönelik politikalar etkili bir biçimde hayata geçirilerek uygulamalarının yaygınlaştırılması toplumun geleceği için önemli bir yere sahiptir. Aile ile ilgili politikaların ailenin değişen toplumsal süreçte ortaya çıkabilecek ihtiyaçlarına yönelik düzenlemelerin zamanında yapılıp uygulanması, aile üyelerinin kendilerini gerçekleştirebilmeleri, sosyal haklarını hayata geçirebilmeleri, güvenli ve sağlıklı ortamlarda hayatlarını sürdürebilmeleri açısından önem taşımaktadır.

Günümüzde, toplumsal yapıda yaşanan değişim ve dönüşüm toplumun bütün kurumlarında etkili olduğu gibi aile kurumunun yapısında da birtakım çözümlere de sebep olmaktadır. Gözle görülür bir şekilde toplumun bütün kurumlarında yaşanan bu değişimlerden etkilenen aile, çoğu zaman bu durumun getirdiği olumsuz sonuçlarla karşı karşıya kalmaktadır. Aile kurumunda yaşanan sosyal çözülmeyi giderecek ve aileyi ayakta tutabilecek, yaşanan olumsuz durumlara karşı zamana ve şartlara uygun olarak bir takım aile politikaları üretilmeli ve geliştirilerek

uygulanması ve Türk aile yapısına yönelik etkili politikalarla kuvvetlendirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Değişen dünyada aile yapısının korunup muhafaza edilmesi için birçok politikalar ve kurumlar devreye koyulmuştur. Aile kurumunun bekası için kendi ülkemizin aile saadeti adına birçok politikalar, devlet bünyesinde alınan kararlar, devlet kuruluşları, sivil toplum kuruluşları ve bakanlıklar kurulmuştur. Aile kurumunun bekası adına varlık gösteren bir kurum da Diyanet İşleri Başkanlığının alt bir kurumu olan Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarıdır. Aile kurumunun vahdeti için, dinin önemine temas edeceğiz. Dinin aile kurumundaki yeri ve önemi ele alınırken toplumsal bir kurum olan Diyanet İşleri Başkanlığı Aile İrşat ve Rehberlik Büroları örneğinde bu kurumun aile kurumuna katkılarını ve çalışmalarını inceleyeceğiz.

2.7.3. Toplumsal ve Manevi Bir İhtiyaç Olarak Din

Bu bölümde kısaca dinin toplumlar ve insanlar için önemine temas ettikten sonra DİB Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarının faaliyetlerine temas edeceğiz. Din sosyolojisinin fikir mimarları olan pozitivistler, dinin modern toplumlarda da etkisini devam ettireceği fakat geleneksel kodlara sahip dinlerin modern dönemlerin toplumsal yapısına uyum sağlayamayacağını ifade etmişlerdir. Zamanla görülüp anlaşılmıştır ki, bunun doğru bir kehanet olmadığı ortaya çıkmıştır. Yakın zaman din sosyologları bunun böyle olmadığını tespitlerle ifade etmişlerdir. Toplumsal yapımız adına çok önemli tespitleri olan ve çözüm önerileri ortaya koyan ünlü sosyologumuz Ziya Gökalp'in dinin toplumsal ve manevi bir ihtiyaç olduğuna dair görüşlerine yer verelim.

Din hem toplum hem de fertler için en önemli bir manevi ihtiyaçtır. Gökalp, pozitivist din sosyologlarının ileri sürdüğü modern dönemde dinin bütün toplum kesimlerinde önemini yitireceği görüşüne, dinin toplumdan tamamen çıkarılıp vicdanlara sıkıştırılmasına katılmaz. Çünkü böyle bir durum toplum hayatında fert planında ve toplum çapında çözümlenmenin sebebi olur. Gökalp'a göre; "Cemiyet hali, insana bir takım dini, ahlaki, hukuki, siyasi mefkûreler verdi. Yine intihar istatistikleri gösteriyor ki intiharların en az olduğu yerler mefkûreli muhitlerdir. İntiharı en çok olan ülkeler, mefkûresi en az olan memleketlerdir" (Kılıç, 2011: 10).

Bir şekilde toplumda bir mefkûresi olmayan fertler ve bu fertlerden oluşan aileler, toplumsal vahdetin kaynağı olamamakta ve toplumsal buhranın yaşanmasının sebebi olmaktadır. Buradan hareketle aile fertlerinin muhakkak toplumsal fayda ve toplumsal vahdet için mefkûresi yani bir derdi, düşüncesi, toplumsal ideali olması gerekmektedir. Doğu ve Batı toplumlarında dine olan ilgi ve yönelişler birbirinden farklıdır. Din, doğu toplumlarında dine olan ilgi ve yöneliş diğer toplumlara göre daha önemlidir. Gökalp'a göre; "Garpte her kemalin masdarı fen ise de Şark'ta her feyzin membaı dindir. Hükema, Garp ve Şark'ın her tarafında yetişmiş olduğu halde, Enbiyanın kâffesi Şarkta zuhur etmiştir. Şarkılar dünyevi saadetlere uhrevi gayeler takibi suretiyle huzurlu olmuşlardır. Medeniyeti Şarkiyenin istinatgâhı, efkâr ve hissiyatı diniyedir" (Kılıç, 2011: 12).

Gökalp, batı dünyasının terakkisinin fen ve ilimleri olduğunu ifade etmektedir. Doğu dünyasında her feyzin, bereketin kaynağının din olduğunu ifade etmektedir. Düşünce dünyasının önemli simaları dünyanın muhtelif bölgelerinde yetişmiş olsa bile peygamberlerin büyük bir kısmı doğuda zuhur etmiştir. Doğu dünyası bir dönemde mutluluğu dünyevi maksatlara uhrevi gayeler yüklediğinden dolayı huzur bulmuşlardır. Doğu İslam medeniyetinin dayanak noktası, fikir ve his dünyası dinden gelmektedir.

2.7.3.1. Manevi Hayat ve Din

Gökalp'a göre manevi hayat adına din çok önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Bu durum milli kültür açısından da büyük önem taşımaktadır: "O halde deruni hayat, bilhassa dini, ahlaki, bedii bir hayat yaşamak demektir. Deruni hayat, muhtaç olduğu içtimaları da bu üç içtimai faaliyetin teşkilatlarından alır. Dinin içtimaları, ayinler, ibadetler ve bayramlardır. Ahlakın içtimaları aile meclisi, siyasi meclisler, harp zamanında ordunun tecemmuu; inkılâp tecemmuları, kongreler, mitingler, grevler ve milli yahut sınıf bayramlarıdır" (Kılıç, 2011: 13).

Gökalp insan hayatının ve toplum hayatının deruni hayat ve ahlak içtimaları olarak ayırmaktadır. İnsanın kendi iç dünyasında yer vermek durumunda olduğu veya yer verdiği dini ritüeller insanın iç dünyası adına ihtiyaç duyduğu ve toplumsal vahdet sebebi olabilecek manevi yönelişlerin tamamına denilebilir. İnsan ve toplum hayatı adına ihtiyaç duyulan bir diğer amil, toplumsal ve vahdet ve dayanışma vesilesi olacak esasların yaşatılması. Bunlarda sağlıklı bir aile içi iletişim, toplumsal sorunların görüşülüp karara bağlandığı istişare meclisleri, toplumsal sorunlar karşısında tek vücut olabilen toplumsal dayanışma ruhu ahlaki içtimalardır.

Toplumsal yapının ve aile kurumunun mutluluğu, bütünleşme sebebi dindir. “İnsanoğlu, var olduğu günden bu yana gerçek huzuru dinin sıcak atmosferinde bulmuş ve ancak din sayesinde mutlu olabilmıştır. Dinin olmadığı bir yerde yüksek ahlâk ve faziletten bahsetmek mümkün olmadığı gibi, mutluluktan söz etmek de oldukça zordur. Zira ahlâk ve faziletin kaynağı vicdandır. Vicdana hükmedecek yegâne unsur da, Allah'la irtibattan ibaret olan dindir” (Gülen, 2011: 29). İnsanlık gerçek huzuru ve saadeti dinin yumuşatıcı atmosferi içinde bulmuştur. Dinin getirdiği yüksek ahlak ve faziletin olmadığı bir toplumda ve fertlerde mutlak manada huzurdan, mutluluktan bahsedilemez. Bireylerde ve toplumda ahlaki erdemlerin ve faziletin tek kaynağı insanın aynası olan vicdandır. İnsanın iç dünyasına tesir edecek olan en önemli güç kaynağı dindir.

Gökalp, manevi hayatta yüzeysel bilginin yeterli olamayacağını ifade etmektedir. Maddi âlemde bilmek insana bir şeyler verse de manevi âlemde uygulama yoksa yüzeysel bilgi fayda vermeyecektir. O dünyada uygulama maddi dünyadaki bilgi gibi bir şeydir: “Bundan başka, maddi elemlerden kurtulmak, maddi hazlara ulaşmak için, bir takım bilgilere ihtiyaç vardır. Maddiyat sahasında bilmek yapabilmektir. Hâlbuki mefkûreler ve kıymetler sahasında bilgi kendi başına hiçbir semere husule getiremez” (Kılıç, 2011: 14). İnsanın toplumun ve fertlerin huzur ve saadeti adına bildiği şeyleri uygulama sahasına dökemedikten sonra bilmenin insana hiçbir faydası yoktur. O bilgi kişide sadece bir yük olmaktan öteye geçmeyecektir.

Dinin insan hayatını düzenleyici bir takım kural ve kaideleri söz konusudur. Bu kural ve kaideler insanın hayatını zorlaştırmak açısından konumlu esaslar değildir. Bilakis dinin getirdiği kural ve kaideler insanın hayatını kolaylaştıran ve insanın toplumsal münasebetlerine, ilişkilerine, diyaloglarına kolaylık getiren ilahi kanunlar mecmuasıdır. Bu hususa dair; “Din, güzel huylar adına açılmış en feyizli, en bereketli bir mekteptir. Bu yüce mektebin talebeleri de, yediden yetmiş bütünü insanlardır. Bu mektebe intisap eden herkes böyle bir intisapla er-geç huzura, emniyete ve itminana erer. Dışarıda kalanlar ise, özleri dâhil, zamanla her şeylerini kaybederler” (Gülen, 2011: 30). Hakikat nazarında bilmek yapmak değildir. İnsan uygulamaya sahasında kendisine kol kanat olacak olan şeyin bilmekten geçtiği de bir gerçektir. Fakat bilmek tek başına yeterli olmamaktadır. Toplum olarak belki de en önemli problemlerimizin başında bilgilerimizi uygulama sahasına koymamamızdır. Münevverlerimizin, düşünürlerimizin düşüncelerini hayata tatbiklerinde yaşanan problemler toplumsal çözülmenin sebebi olabilmektedir. Toplumun önündeki rehberlerin temsildeki sıkıntıları yüce ideallerin insanlar nezdinde pespaye şeylermiş gibi görülmesine sebep olmaktadır.

2.7.3.2. Manevi Problemlerin Çözülmesinde Din

Gökâlîp'e göre mefkûresi olmayan yani yüce idealleri olmayan nesiller ve toplumlar ruhsal bunalımın esiri olmaktan kurtulamazlar. “Tecennün vakalarının mefkûresiz devrelerde artması, mefkûreli devrelerde azalması da bu hakikati müeyyidedir.” Sözüyle bu gerçeği ifade etmektedir. İnsanın dublesi olan ruhun asıl hareket kaynağının yüce idealler çerçevesinde bir hayatın yaşanmasını zaruri görmektedir. Fertler ve toplum bu yüce ideallerden koparsa toplumsal buhran kaçınılmaz olur ve insanlar içki, kumar, uyuşturucu, zina ve her türlü toplumsal çöküntü sebepleri baş göstereceğini ifade eder.

Hâlbuki ruh düşüklüğünü izale edecek, ruhun müdir kuvvetinin seviyesini yükseltecek en kuvvetli münebbih mefkûredir. Mefkûre, maddi yahut manevi hiçbir zararı olmayan yegâne münebbihtir. Bugün, ruh zayıflığı namı verilen ve gerek Avrupa'da gerek memleketimizde miktarı gayet çok bulunan sinir hastalığının en safi ilacı mefkûre olduğu tahakkuk etmiş gibidir (Kılıç, 2011: 5).

Din, insanları kendi hür iradeleriyle hayırlara sevk eden ilâhî kanunlar mecmuasıdır. Dinin müntesipleri kendi iç dünyalarında kendini ruh sefaletinden kurtaracak, kişinin kendisini tanımasına yol açacak, yeni tabirle kendini bulacağı ve gerçekleştireceği, özüne ereceği bir ideali olmalı. İşte bu ideal gerçek dindir. Bireyin maddî-manevi yükselişini temin edecek olan yegâne güç dindir. Buna bağlı olarak kişiye dünyevî ve uhrevî bütün saadetlerini temin edecek olan esasları dinin kaideleri arasında bulmak her zaman mümkündür.

2.7.3.3. Sosyal Bütünleşme ve Din

Toplumsal kurum olan aile yapılarının sosyal çözülme karşısında ne kadar güçlüyse, toplumun da o ölçüde sağlamdır. Bir toplumda aile yapıları modern dönemin yozlaştırıcı etkilerine karşı ne kadar mukavemetliyse, toplumsal yapı da o ölçüde sağlam olmaktadır. Aile kurumunun sarsılmaması için de ebeveynin bu yüce müesseseyi yaşatma ve devamlı kılma gayreti aileyi sağlam kılacaktır. Bunun da yolu, eşler arasındaki sağlıklı iletişim, birbirlerine karşılıklı sevgi ve saygıdan geçmektedir.

Geleneksel aileden zamanla şehirleşmenin ve kırsaldan kente göçlerin yaşanmasıyla geniş aile modelleri yerini çekirdek aile modeline terk etmektedir. Bu durumun aile için oluşturduğu zorluklar söz konusudur. Geniş aile modellerinde yeni evli çiftlerin aile içi yaşadıkları problemleri arz edeceği aile büyükleri varken çekirdek aile modelinde bu pek mümkün olmamaktadır. Bu da haliyle aile içi problemlerin çözümünde sorunlar karşısında bir rehberle başvurma ihtiyacını doğurmaktadır. Rehberler yetkin insanlar değilse veya aile içi ilişkilerdeki problemin kaynağını tespititte yaşanılacak eksiklikler çözümü zorlaştıracaktır. Rehberlere başvuramayan aileler veya aile içi problemleri medeni insanlar gibi ortak bir zeminde iletişim kurarak istişareyle çözemeyen aileler kararlarını kendi his ve heveslerinin yönlendirmesiyle vermektedir, haliyle bu durum aile kurumunun bütünlüğüne zarar vermektedir. Bu durum da aile içi geçimsizlikleri, boşanmaları, aile içi şiddeti getirmektedir. Bu hale gelmiş bir cemiyetin fert ve toplum planında geleceği tehlike altında demektir.

Maddi ve manevi bir yönelişle toplumsal çözüme sebebi olan hadiseleri bertaraf etmek gerekmektedir. Fiili durum oluşmadan önce tedbir almak gerekmektedir. Aile kurumunda yaşanan bu tehlikeli durumu sadece boşanma olgusu üzerinden değerlendirmek de doğru değildir. Ailenin öneminin anlaşılması için ailenin ürettiği değerlere bakmalı ve neden olması gerektiğini ve neden korunması gerektiğini ifade etmek durumundayız. Aile kurumu çözüldükten sonra toplumun yaşadığı sıkıntıları, aile kurumunun dağılmasından dolayı olmuştur gibi söylemler veya istatistikî bilgiler neticeyi değiştirmeyecektir.

Aile kurumuna dair tedbirler kurum dağıldıktan sonra değil bütün halinde işlevlerini yerine getirirken alınmalıdır. İhmal edilmemesi gereken husus, sistemden ziyade, sistemi işletecek insan unsurudur. Güneş'e göre, "boşanma hâdiselerinin azalması önemli ölçüde ahlâk-hukuk ilişkisi içerisinde, insanın yetiştirilmesi, dinî normların, geleneksel aile kodlarının ve ahlâkî terbiyesinin kusursuz yapılmasında odaklaşmaktadır. Aksi takdirde aile, daha da dramatikleşerek, sosyal çözülmeye, boşanmalara, bunun kaçınılmaz sonucu olarak da, toplumun hiçbir müessesesi verimli işlemeyecektir" (Güneş, 1997).

Şunu belirtmek gerekirse değişen dünya şartları içinde ve insanlık için kurulan sistemler ve kurumlar içinde hiçbir zaman önemini yitirmeyecek olan aile kurumudur. Kostaş'a göre; "Sosyolojik bir realite olarak aile, toplumun temel yapı taşlarından belki de en önemlisidir. Aile cemiyetin küçük bir modeli olup, güçlü aile, güçlü millet ve devletin de temelidir. İslâm dini aileyi, sosyal hayatın vazgeçilmez bir unsuru olarak görür" (Kostaş, 1995: 76).

Aile kurumu üzerinde din kurumu hassasiyetle durmaktadır. Aile kurumu ne kadar sağlam ve sarsılmaz olursa toplumsal bağlar o oranda güçlü olmaktadır. Buna bağlı olarak sadece aile kurumuna siyasi otoritenin veya devlet olma olgusunun gereği olarak toplumsal bir ihtiyaçtan doğan kurumlar önem vermemiştir, din kurumu da bu kutsal müesseseye önem verdiği gibi korunması için çok önemli

kurallar getirmiştir. Buna bağılı olarak boşanmaya dinler hoş bakmamışlardır. Yüce İslam dini boşanmayı yasaklamamıştır fakat hoş görmemiştir. Sadece boşanma eğer fertler için daha sağlıklı olacaksa ruhsat vermiştir.

Dinin, aile ve toplum fertlerinin sağlık ve mutlulukları üzerinde derin ve kalıcı etkileri vardır. Dindar olanlar arasında boşanma oranı daha azdır ve bu kişiler, evliliklerini daha iyi sürdürmektedirler. Din, aileyi tehdit eden bazı olguları kesinlikle reddeder. Bunların başında zina gelmektedir. İslâm dini, zinayı kesin bir şekilde yasaklamıştır. Dolayısıyla bir toplumda dindarlığın arttığı oranda, nikâhsız birlikteliklerin azalabileceğini rahatlıkla söyleyebiliriz (Aktay ve Köktaş, 1998: 115).

Bilgin'e göre, "Sanayileşme ve şehirleşme süreciyle Batı toplumu ve bunun etkisiyle bütün dünya büyük bir değişime uğradı. İnsanoğlunun yüzyıllardır pek az değişiklik gösteren yerleşim biçimleri, hayat tarzları, sosyo-kültürel ve ekonomik değerleri, değişim içerisine girdi. Dinî inançlar da bu değişimden nasibini aldı" (Bilgin, 1997: 75). Modern dönemlerin ve seküler algının getirdiği yıkıcı etkiler dolayısıyla ailede ve toplumsal çapta adaletsizlikler ve hukuk önünde eşit olmayan muameleler, hakkını alamama gibi bir takım ahlaki olmayan sonuçlar ortaya çıkmıştır. Bilgin'e göre, "Sanayileşmenin başlamasıyla insanlar arasında eşitsizlik de had safhaya ulaştı; sosyal sınıflar ortaya çıktı ve bu sınıflar arasında büyük uçurumlar açıldı. Kadınlar ve çocuklar dahi, neredeyse boğaz tokluğuna çalışır hâle geldi. Sanayileşme geliştikçe, şehir büyüdükçe dayanışma hâlindeki cemaatler de küçülmüş oldu" (Bilgin, 1997: 78).

Sanayileşme süreci toplumsal yapıyı olumsuz etkilemiştir. Bu süreç Kırsal yaşam, geleneksel aile kodları, sosyo-kültürel yapı üzerinde çok ciddi yaralar açmıştır ve fertlerin içinde yaşadıkları bu süreç uyum problemlerini de beraberinde getirmiştir. Din, modern toplumda kaybolan insanın kendisini bulması ve tanımasını, yardımlaşmayı, dayanışmayı beraberinde getirir. Din, insanı daima ayakta tutar ve insana sürekli bir takım manevi değerleri bildirir. Din, modernitenin ve sanayileşmenin getirdiği bireyselci ve bencil kent hayatında bireyi yalnızlıktan kurtaran onu ferdiyetçiliğin bencilliğinden kurtarır, bireyi cemiyetin ve cemaatin bir ferdi haline getirir. Ferdi yalnız başına bırakmaz ve onu aile fertleriyle yakınlaştırır ve fertler için koruyucu bir sera oluşturur.

Bilgin'e göre, "Din, ayrıca ortak bir kültür oluşturur ve bu kültür atmosferinde kimse, kendini yabancı hissetmez. Çünkü din, her şeyden önce insanı ve insan fitratını bilen Yaratıcı'nın koyduğu kaideler bütünüdür. Dinin sosyal hayatta etkinliği ölçüsünde, sosyal gruplar arasında kültürel uyumsuzluklar azalır" (Bilgin, 1997: 79). Bugün Türkiye'de şehirleşmenin, çarpık şehir hayatının ve sadece Batıyı taklide dayalı bazı uygulamaların insanlarda batı toplumlarında olduğu ölçüde bunalıma sebep olmadığı müşahede ediliyorsa, kişilerin bilhassa toplumsal kurum olan dinin bir dayanışmaya, yardımlaşmaya ve toplumsal bütünlüğe etkileri dolayısıyladır.

Sosyal devlet anlayışı gereği, büyümeye yüz tutmuş içtimaî bir yara karşısında acil tedbirler alınması şarttır. Fakat cemiyet dokusunu oluşturan fertlerin istenilen seviyede olmayışı karşısında, sadece boşanmalar ekseninde çözüm aramalar, kalıcı bir tedavi getirmeyecektir. İhmal edilmemesi gereken husus, sistemden ziyade sistemi işletecek insan unsurudur. Bütün toplumsal kurumlar insanın varlığı ile oluşmuştur. Meseleye yaklaşım tarzımızda insanı ele almakla izaha kavuşacaktır.

Dinin sosyal bütünleşme vesilesi olduğunu ifade ettikten sonra değişen dünya şartları içinde aile kurumu üzerinde yapılan çalışmalar bu kuruma olan ihtiyacı ve devletlerin sağlıklı bir toplum yapısına kavuşmasının yegâne sebebi sağlıklı bütüncül aileden geçer. Bundan dolayıdır ki; değişen dünya şartları içinde aile kurumunun geleceği tehlikeye düşmemesi için dünya devletlerinin maddi-manevi alanda aldığı birtakım tedbirleri ifade etmeye çalıştık. Değişen dünya şartları içinde aileyi tehdit eden bir takım olumsuzlukları, maddi ve manevi engelleri bertaraf edecek, maddi ve manevi tedbirler alınmıştır ve alınmaya hızla devam edilmektedir. Maddi tedbirler çerçevesinde aile ve sosyal politikalar bakanlığı bünyesinde sürekli yapılan çalışmalar olumlu yönde ilerlemekte, birde bunun yanında manevi yönü daha ağır basan ve çalışmamızın temelini oluşturan Diyanet İşleri Başkanlığı Aile İrşat ve Rehberlik Büroları kapsamında yapılan çalışmalar söz konusudur. Öncelikle yapılan bu çalışmaların neler olduğuna temas etmeden üst yapı konumunda bulunan Diyanet Teşkilatı'nı inceleyelim.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

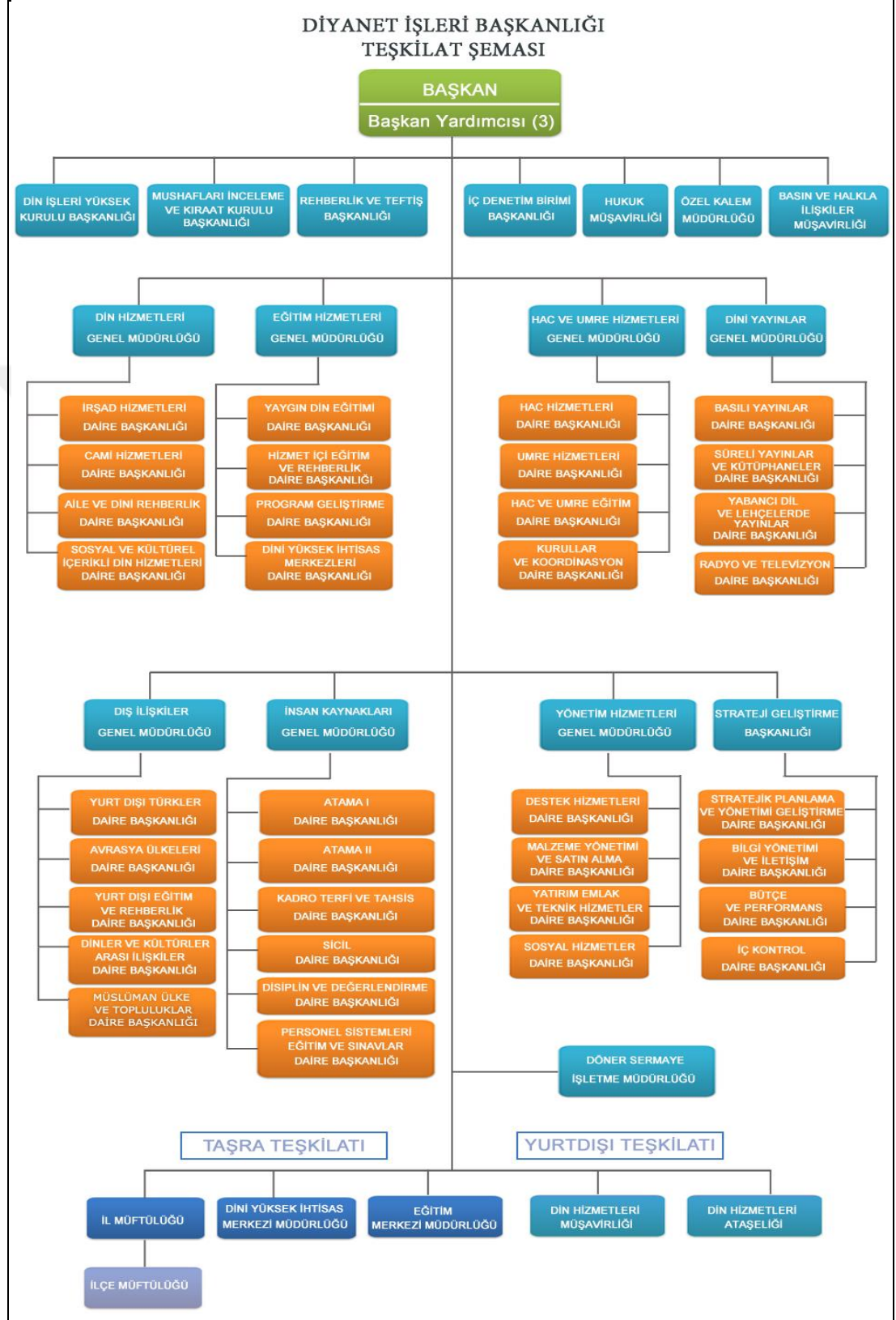
DİYANET TEŞKİLATI

3.1. DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI

Diyanet İşleri Başkanlığı Türkiye'nin tamamında ve yurtdışında belirli ülkelerde teşkilatı bulunan bir kurumdur. Yurtiçindeki yaygınlık açısından bekli de köyler dâhil her tarafta personeli olan dini bir kurumdur. Taşımali eğitimle birlikte nüfusu az olan köylerde okul ve öğretmen olmamasına rağmen birçok köyde cami ve din görevlisi bulunmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yurt içi ve yurt dışı faaliyetlerine genel olarak bakacak olursak, İslam dininin temel bilgi kaynaklarını, metodolojisini, tarihî tecrübesini ve güncel talep ve ihtiyaçları dikkate alarak dinî konularda karar vermek, görüş bildirmek ve dinî soruları cevaplandırmak, Dinî konularda telif, tercüme, inceleme ve araştırmalar yapmak, yaptırmak, ihtiyaç duyduğu konularda inceleme ve araştırma grupları oluşturmak, bu hususta yurt içi veya yurt dışındaki uzman kişi ve kuruluşlardan yararlanmak, yurt içinde ve yurt dışında İslam dinine mensup farklı dinî yorum çevrelerini, dinî-sosyal teşekkülleri ve geleneksel dinî-kültürel oluşumları incelemek, değerlendirmek, bu konularda ilmî ve istişarî toplantılar, konferanslar düzenlemek ve çalışmalar yapmak.

Bunların yanında, Din Şûrası düzenlemek, Mushafların, cüzlerin, mealli Mushafların ve Kur'an-ı Kerim metinlerinin hatasız ve eksiksiz basım ve yayımını sağlamak üzere kontrol etmek ve onaylamak, hatalı ve noksan olarak basılan veya yayımlanan Mushaf ve cüzler ile sesli veya görüntülü Kur'an-ı Kerim yayınlarını tespit etmek, kıraat ilmi ile ilgili çalışmalar yapmak Başbakanlığa bağlı Diyanet İşleri Başkanlığı'nın teşkilatlanmasını Merkez, Taşra ve Yurtdışı teşkilatı olmak üzere üç grupta değerlendirebiliriz (T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı, Faaliyet Raporu-2011).

Tablo 7: Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilat Şeması

Kaynakça: Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilat Yapısı Şeması.

3.1.1. Merkez Teşkilatı

Merkez teşkilatı başkanlık makamının yanı sıra ana hizmet birimleri, danışma ve denetim birimleriyle yardımcı birimlerden meydana gelmektedir. Başkanlık makamı Diyanet İşleri Başkanı ile beş başkan yardımcısından oluşur. Başkan, teşkilatın bütün çalışmalarını düzenlemek, yürütmek ve denetlemek görevlidir. Başkan yardımcıları ise başkan tarafından verilen görevleri yaparlar. Başkanlığın ana hizmet birimleri şunlardır:

3.1.1.1. Ana Hizmet Birimler

1-Din İşleri Yüksek Kurul: Başkanlığın en yüksek karar ve danışma organıdır. Kurul başkanı, başkan vekili, on dört üye ve çeşitli uzmanlardan oluşur. Başkanlığın ana hizmet politikasını tespit eder, dini soruları cevaplandırır; dini konularda inceleme ve araştırmalar yapar; başkanlıkça yayımlanacak yazılı, sesli ve görüntülü yayınların neşrine karar verir.

2- Mushafları İnceleme Kurulu: Çeşitli kişi ve kuruluşlarca bastırılacak olan Kuran-ı Kerim'leri inceleyerek hatasız basımlarını sağlar.

3-Din Hizmetleri Dairesi: İrşat Hizmetleri, Din Hizmetleri ve Vakit Hesaplama şube müdürlüklerinden oluşan bu daire, toplumu din konusunda aydınlatmakla ilgili hizmetleri yürütür. Kameri aybaşlarını, dini günleri ve namaz vakitlerini belirler. Gerekğinde kible tespitlerini yapar.

4-Din Eğitimi Dairesi: Kur'an kurslarının ve eğitim merkezlerinin açılış, eğitim öğretim, denetim ve yönetimiyle ilgili işleri yürütür. Din Eğitim Dairesi, Kur'an kursları, Hizmet içi Eğitim ve Program Geliştirme şube müdürlüklerinden oluşur.

5-Hac Dairesi: Hac İşleri, Umre İşleri ve Hac Eğitimi ve Rehberlik şube müdürlüklerinden teşekkül eder. Hacca ve umreye gideceklerin bu seyahatlerle ilgili her türlü muamelelerini planlar ve yürütür.

6-Dini Yayınlar Dairesi: Derleme ve Yayın, Süreli Yayınlar ve Kütüphane şube müdürlüklerinden meydana gelen bu daire başkanlığın yazılı, sesli ve görüntülü yayım işlerini yürütür. Ayrıca dini yayınları derler ve başkanlık kütüphanesini yönetir.

7-Dış İlişkiler Dairesi: Dış İlişkiler, Yurtdışı Din Hizmetleri ve Yurtdışı Din Eğitimi şube müdürlüklerinden oluşur. Başkanlığın yurt dışı temaslarını ve yurt dışındaki vatandaş ve soydaşlara götürülecek din hizmetleriyle ilgili işleri yürütür. Başkanlık hizmetleri konusunda inceleme ve temasta bulunmak üzere ülkemize gelen yabancı kişi ve heyetlere rehberlik eder.

3.1.1.2. Denetim, Danışma ve Yardımcı Birimler

Denetim ve yardımcı birimler çoğu kamu kurumu ve bakanlığa bağlı merkez teşkilatlarında olan ortak birimlerdir. Bu birimlerin adlarını sıralayalım.

Danışma ve denetim birimleri:

1. Teftiş Kurulu Başkanlığı
2. İç Denetim Birimi
3. Hukuk Müşavirliği
4. Strateji Geliştirme Başkanlığı

Yardımcı Birimler:

1. Personel Dairesi
2. İdari ve Mali İşler Dairesi
3. Döner Sermaye İşletme Müdürlüğü
4. Bilgi İşlem Merkezi Müdürlüğü
5. Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü
6. Savunma Uzmanlığı

3.1.2. Taşra Teşkilatı

DİB taşra teşkilatı müftülükler ve eğitim merkezlerinden oluşur. Müftülükler illerde il müftülüğü, ilçelerde ilçe müftülüğü olarak teşkilatlanmıştır. Bunlar bölgelerinde Diyaneti temsil ederler. İL müftüleri doğrudan Diyanete, ilçe müftülükleri ise il müftülüklerine bağlıdır. İl ve ilçe müftülükleri bölgelerindeki din hizmetlerini, dini müesseseleri yönetir ve din görevlilerinin hizmetlerini düzenleyip kontrol eder. Eğitim merkezleri ise, Başkanlığın her kademedeki personelinin mesleki ve kültürel konularda daha iyi bir seviyeye getirilmesi amacıyla hizmet öncesi ve hizmet içi eğitimlerinin, Başkanlıkça yapılan plan ve program dâhilinde sağlandığı hizmet birimleridir. Başkanlığa ait 11 Eğitim merkezi bulunmaktadır. Eğitim merkezlerinin bulunduğu iller: Antalya, Bolu, Elazığ, Kastamonu, Konya, İstanbul, İzmir, Manisa, Trabzon, Tekirdağ ve Erzurum illeridir.

3.1.3. Yurt Dışı Teşkilatı

Diyanet bünyesinde 13 Ağustos 1984 tarihinde 3860 sayılı kararname ile “Dış İlişkiler Dairesi” kurulmuştur. Bu tarihin ardından çeşitli ülkelerde bu daireye bağlı Din Hizmetleri Müşavirlikleri ve Din Hizmetleri Ataşelikleri tesis edilmiştir. Resmi olarak kuruluş tarihi 1984 yılı olsa da Diyanet İşleri Başkanlığı yurtdışındaki Türk vatandaşlarına hizmet götürmeye 1971 yılında başlamıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı yurtdışında Türk vatandaşlarının ve soydaşlarının bulunduğu ülkelerde Büyükelçilikler bünyesinde Din Hizmetleri Müşavirlikleri, Başkonsolosluklar nezdinde ise Din Hizmetleri Ataşelikleri şeklinde örgütlenmiştir. Din Hizmetleri Müşavirliği ve Ataşelikleri nezdinde vatandaş ve soydaşlarımıza geçici süreli din görevlileri vasıtasıyla din hizmeti sunulmaktadır. Yurtdışında geçici görev yapan din görevlilerinin sayısı bine yaklaşmaktadır. 2008 yılı itibarıyla Din Hizmetleri Müşavirlikleri bulunan ülkeler: Almanya, Amerika Birleşik Devletleri, Avusturya, Belçika, Bulgaristan, Danimarka, Fransa, Hollanda, İsveç, İsviçre, İngiltere, Rusya Federasyonu, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan, Makedonya ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’dir. Din Hizmetleri Ataşelikleri bulunduğu yerler ise Almanya (Berlin, Düsseldorf, Essen, Frankfurt, Hamburg, Hannover, Köln, Karlsruhe, Münih, Nürnberg, Stuttgart, Münster, Mainz),

Avustralya (Sidney, Melbrun), Hollanda (Deventer), Fransa (lyon), Amerika Birleşik Devletleri (New-York), Suudi Arabistan (Cidde), Nahcivan, Romanya, (Köstence)'dir. Din Hizmetleri Ateşlerinin ve geçici din görevlilerinin en çok bulunduğu ülke Almanya'dır. Çünkü bu ülkede yaşayan Türk vatandaşlarının sayısı 3 milyonu aştığından dolayı din hizmetleri bu ülkede yoğunlaşmıştır (T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı, Erişim, <http://www.diyanet.gov.tr/tr/kategori/teskilat-semasi/72>, Erişim, 27 Şubat 2015).

3.1.4. Diyanet İşleri Başkanlığı Amaç ve İlkeleri

1-Laiklik ilkesi doğrultusunda, bütün siyasi görüş ve düşüncülerin dışında kalarak ve milletçe dayanışma ve bütünleşmeyi amaç edinerek (Anayasa md. 136), İslam Dini'nin inanç, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek. (633 S. K. md.1). Toplumun din konusunda aydınlatırken dinin iki temel kaynağı olan Kur'an ve Sünnete dayalı sağlam bilgiyi esas almak, Müslümanların 14 asırlık dini tecrübesini göz önünde bulundurmak, modern hayatı ve insanlığın ortak birikimini de göz ardı etmemek.

2-Din konusunda mezhep, anlayış ve uygulama ayrımı yapmadan vatandaşlık esasına göre hizmet sunmak. Sürekli bilgi üretmek, bilgiyi toplumla paylaşmak ve güncel sorunlar hakkında yerinde ve zamanında açıklama yapmak.

3-Engelli, kimsesiz, yaşlı, yoksul, hükümlü ve tutuklu gibi ilgi ve desteğe muhtaç vatandaşlarımızın yanında olmayı din hizmetinin ayrılmaz bir parçası kabul etmek.

4- İslam'ın itikadi ve ameli ilkelerini özümsemiş, eğitim ve kültür seviyeleri yüksek, kendisiyle ve toplumla barışık, beşeri ilişkilerde topluma öncü, muhatabını anlayan ve dini sorunlarına pratik çözümler üretebilen, dini ve ilmi verileri birlikte kullanabilen, söz ve davranışlarıyla örnek bir hayat sergileyebilen din görevlilerine sahip olmak.

5-Yurt dışındaki vatandaşlarımızın asimile olmadan, kendi öz kimliklerine bağlı kalmalarına ve yaşadıkları toplumla uyum içinde olmalarına katkı sağlamak.

6-Yurt dışında, Türkiye'nin dini alandaki tecrübe ve birikiminin tanıtılmasını, İslam Dini'nin doğru anlaşılmasını sağlamak. Gerek AB ülkelerinde gerekse Türkiye'de var olan din anlayışlarını, uygulamalarıyla ilgili tartışmaları yakından izlemek ve bu konuda Batı kamuoyuna sağlıklı bilgiler sunmak, Diyanet İşlerinin en temel amaç ve görevleri arasındadır (T.C. Başbakanlık Diyanet İşleri Başkanlığı, Temel İlke ve Hedefler, Erişim, <http://www.diyamet.gov.tr/tr/kategori/temel-ilke-ve-hedefler/23>, Erişim, 27 Şubat 2015).

3.1.5. Diyanet İşleri Başkanlığı Tarafından Yürütülen Hizmetler

1. Fetva Hizmetleri: Dini konularla ilgili olarak yurt içi ve yurt dışından çeşitli kişi ve kuruluşlarca sorulan hususlar merkezde Din İşleri Yüksek Kurulu, taşrada ise il ve ilçe müftülükleri tarafından cevaplandırılmaktadır.

2. İrşat ve Tebliğ Hizmetleri: Yurt içinde Din Hizmetleri Dairesi, yurt dışında Dış İlişkiler Dairesi'nce planlamakta olup yurt içinde müftü, vaiz ve cami görevlileri, yurt dışında müşavir, ateşe ve diğer din görevlileri tarafından yürütülmektedir. Bu hizmetler vaaz, hutbe, konferans, seminer, kurs, panel vb. yollarla yapılmaktadır.

3. İbadet ve Cami Hizmetleri: İmamet, hitabet, ezan, ikamet, mukabele, dini gün ve gecelerde mevlit okunması ve özel program düzenlenmesi, cemaatin din konusunda aydınlatılması, isteyenlere Kur'an-ı Kerim ve ilmihal bilgilerinin öğretilmesi yanında camilerin bakımı gibi işlerdir. Bu hizmetler imamhatiplerle müezzin-kayyimler tarafından yürütülmektedir.

4. Eğitim Hizmetleri: Din Eğitimi Dairesi'nce yürütülmekte olan bu hizmetler eğitim merkezleriyle Kur'an kurslarında gerçekleştirilmektedir. Eğitim merkezlerinde görevliler hizmet öncesi ve hizmet içi eğitim görmektedir. Kur'an

kurslarında Kur'an'ı yüzünden okuma ve gerekli ilmihal bilgileri öğretilmektedir. Daha sonra isteyenlere hafızlık yaptırılmaktadır.

5. Yayın Hizmetleri: Toplumun din konusunda aydınlatmak üzere yazılı, sesli ve görüntülü yayımlar yapılmaktadır. Halen Diyanet Aylık Dergi, Diyanet Çocuk Dergisi ve Diyanet Dergisi adlı süreli yayınlar gerçekleştirilmektedir. Kitap olarak bastırılan ve İlmi eserler, edebi eserler, kaynak eserler, meslek kitapları, halk kitapları ve çocuk kitapları serilerinden oluşmaktadır.

Son yıllarda Diyanet İşleri Başkanlığı'nın sosyal açımlı din hizmetlerine ayrı bir önem verdiği görülmektedir. 2009 yılında yapılan 4. Din Şurasının ana temalarından birini de sosyal açımlı din hizmetleri oluşturmaktadır (T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı, Teşkilat Yapısı, Erişim <http://diyanet.gov.tr/tr/kategori/teskilat-yapisi/22>, Erişim, 27 Şubat 2015).

Tablo 8: Diyanet İşleri Başkanlığı Personel Sayısı son 13 yıl

Yıl	Personel	Yıl	Personel
2000	75.433	2007	84.195
2001	76.044	2008	83.033
2002	74.374	2009	81.851
2003	74.114	2010	84.157
2004	71.693	2011	98.555
2005	80.299	2012	105.472
2006	79.810	2013	121.845

Kaynak: T.C. Başbakanlık Diyanet İşleri Başkanlığı istatistikleri 2013

Diyanet kendisine yüklenen görevleri, sayısı 120 bini geçen personeli ile gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi son on üç yıl içerisinde personel sayısı açısından iniş ve çıkışların olduğu bir dönem yaşanmıştır. 13 yıl öncesi 2000'de personel sayısı 75.433 iken bu sayı 2008'de 83.033'e çıkmıştır. Bu yaklaşık 8 bin civarında bir artışı göstermektedir. Bu süreçte yeni cami ve Kur'an kurslarının açıldığı dikkate alındığında mevcut personelin yetersiz olduğu

görülmektedir. Özellikle de sayıları binleri geçen camilerde resmi olarak görevlendirilen imamların bulunmadığı da bir gerçektir.

Tablo 9: 2008 istatistiklerine göre Diyanet personelinin eğitim durumu

Öğrenim durumu	Sayı	Yüzde
Lisans (dini öğrenim)	8.812	10.61
Lisans	5.770	6.95
Ön lisans	11.938	14.38
Ön lisans (dini öğrenim)	20.935	25.21
İmam – Hatip lisesi	32.691	39.37
Lise ve dengi okul	1.124	1.35

Kaynak: T.C. Başbakanlık Diyanet İşleri Başkanlığı istatistikleri 2013

Tablo 10: 2013 istatistiklerine göre Diyanet personelinin eğitim durumu:

Öğrenim durumu	Sayı	Yüzde
Lisans (dini öğrenim)	15.831	13
Lisans	9.125	7,5
Ön lisans	10.247	8,4
Ön lisans (dini öğrenim)	52.799	43,3
İmam – Hatip lisesi	30.658	25,2
Lise ve dengi okul	1.513	1,2
İlkokul	585	0,5

Kaynak: T.C. Başbakanlık Diyanet İşleri Başkanlığı istatistikleri 2013

Diyanet İşleri Başkanlığı personelinin %10'dan fazlası yüksek din öğretimi görmüştür. Toplam üniversite lisans mezunu ise %20'lere ulaşmaktadır. Yukarıdaki tabloda dikkat çeken husus personelin eğitim seviyesinin gittikçe yükselmekte olmasıdır. 1989'da dini öğretim gören ve görmeyen üniversite lisans mezunlarının toplam personel içerisindeki oranın %4 olduğu, ilköğretim mezununun %39 ve imam hatip mezunu oranının %57 olduğu düşünülecek olursa, eğitim düzeyinde son

yirmi yıl içerisinde önemli iyileşmeler olduğu söylenebilir. Şüphesiz bu olumlu bir gelişmedir. Ancak diğer kurumlardaki personelinde eğitim düzeylerinde benzer artışların olduğu bir gerçektir. Diyanet personelinin ön lisans ve lisans eğitimlerine baktığımızda dini öğrenin ön lisans diplomasına sahip olanların oranı % 43 ve normal ön lisans oranı da %8'i geçmektedir. Diğer bir ifade ile ön lisans mezunlarının oranı %51 civarındadır. Ön lisans mezunlarının neredeyse tamamına yakınının açık öğretim mezunu olduğu söylenebilir. %8'e yaklaşan lisans mezunlarının da büyük çoğunluğu açık öğretim mezunudur.

Diğer bir ifade ile yüksek öğrenim mezunu (ön lisans ve lisans toplamı) diyanet personelinin % 80'den fazlası örgün eğitilmiş değildir. Göreve devam edenler için açık öğretim ve uzaktan eğitim iyi bir seçenek olsa da yüksek okul mezunları içerisinde örgün üniversite eğitimleri almamış mezunların bu kadar yüksek olması, üzerinde bundan sonra düşünülmesi gereken bir husustur. Şüphesiz bu tablonun oluşmasında son 10 yıl içerisinde ilahiyat fakültesi kontenjanlarının sınırlandırılmasının etkisi vardır. Son iki yıl içerisinde 2008'den itibaren ilahiyat fakültesi kontenjanlarının oldukça artırılmıştır. Yüksek din öğretiminde açık öğretim ve uzaktan eğitimin kontenjanları artırılmıştır ve diyanet kadroları daha önceki kaybettikleri örgün eğitim olanaklarını bu yollarla kapatmaya çalışmıştır ve bunun sonucu olarak eğitim seviyelerinde 2008 yılındaki durum ile 2013 yılındaki durum arasında gözle görülür farklar vardır.

Diğer memurlarla birlikte başka görev alma, ticaret ve kazanç getirici faaliyetlerde bulunma, hediye ve çıkar sağlama, siyasal partilere girme yasaklarının yanında, Diyanet İşleri Başkanlığı personeline özel "siyasetle ilgilenme yasağı" bulunmaktadır. Din işlerinin siyasi mülahalalardan uzak yapılmasına yönelik bu yasakla ilgili 633 sayılı Kanunun 25. maddesi şöyledir: "Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluşu'nun her derecesinde görev alan personel, Memurin Kanunu'nun hizmetleri için yasak ettiği siyasi faaliyetlerden başka, dini görevi içinde veya bu görevin dışında, her ne surette olursa olsun, siyasi partilerden herhangi birini veya onların tutum ve davranışlarını övemez ve yeremez. Bu gibi hareketleri tahkikatla sabit

olanların, ilgili ve yetkili mercilerce işine son verilir” (Diyanet İşleri Başkanlığı, **İstatistiksel Tablolar,** Erişim, <http://www.diyanet.gov.tr/tr/kategori/istatistikler/136>, Erişim, 27 Şubat 2015).

Diyanet teşkilatının genel yapısını aktardıktan sonra insanın doğuştan getirdiği rehberlik alma ihtiyacına, dini rehberlik ihtiyacına temas ettikten sonra Diyanet Teşkilatın bünyesinde aile kurumunun geleceği ve saadeti için iş gören ve bir rehberlik kurumu olan Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarının genel yapısını inceleyeceğiz.

3.2. Dini Danışma ve Rehberlik İhtiyacı

Büroların işleyişine, kuruluş amacına ve yapılan faaliyetlere geçmeden önce insanın yaratılışından gelen rehberlik ihtiyacına ve dini danışma ihtiyacına temas edeceğiz. İnsanın dünyaya gelişle birlikte getirdiği bilişsel ve duyuşsal hususiyetler kişinin manevi hayatını oluşturmaktadır. Bu hususiyetler fert tarafından fark edilebildiği gibi ve keşfedilebilirdir. Bu hususiyetler fert tarafından ihmal edilebilir ve kontrol dışına çıkabilir olma özellikleri de vardır. Bireyin doğuştan getirdiği bu istidat ve kabiliyetler yerinde kullanılmaz ve iyiye kanalize edilmezse potansiyel sorun olma hususiyeti vardır. Buna bağlı olarak fert bu istidat ve kabiliyetleriyle manevi doygunluğa ulaşacağı gibi ihmaliyle ve yanlış yönlendirmesiyle de boşluğa düşmesi mukadderdir. Cebeci’ye göre; “İnanma, kutsal ve aşkın olana bağlanma, iç huzuru ve güven, sevgi ve kabul insanın manevi yönünü dolduran unsurlardır” (Cebeci, 2012: 60).

Maneviyat olgusu insanı tatmin eden ve insana enerji veren ve insan hayatının her alanında kendini hissettiren önemli bir enerji kaynağıdır. Ferdin hayatında karşısına çıkan problemleri aşması manevi gücüyle doğru orantılıdır. Manevi gücün zayıflaması ferdi toplum içinde yalnızlaştıran ve onu mutsuz eden bir durumdur. İnsan hayatında yaşadığı olaylar karşısında o gücü yanında bulabileceği gibi manevi hayatla bağını kesen onu bulamaması da mümkündür. Maneviyattan mahrum olduğumuz zaman dilimlerinde bize uzanacak bir rahmet ve şefkat elini

bekleriz. İşte bu toplumda herkesin her an ihtiyaç duyacağı bir durumdur ve ancak psikolojik destek, irşat ve rehberlik gayretleriyle elde edilebilir.

İnsan sürekli kendi taşıdığı değerleri ve potansiyelini geliştirebilecek güce sahiptir. İnsandaki bu potansiyel güç kendini geliştirecek ve daha iyiye yöneltecek bir dinamiktir. İnsanı gündelik hayatında mutlu ve mesut kılan şeyde manevi gücü ve dayandığı aşkın değerlerdir. İnsanı insan olma izzet ve onuruna kendisini yaklaştıracak olan manevi gücü elde etme ve ona kavuşma ve doğru şekilde bu güce ulaşma çoğu zaman tek başına mümkün olmayabilir.

Bundan dolayıdır ki tarihi tekerrürler devri daimi içinde insanlar hep bir rehber aramış ve rehberler vasıtasıyla bu mesafeler kat edilebilmiş. Başta insanlık peygamberlere koşmuştur. Yine gücünü peygamberden veya metafizik mülahazalardan aldığını ifade eden Hocalar, papazlar, rahipler, büyücüler, medyumlar manevi gücü takviye edici olarak görülmüş ve rehberlik ihtiyacının giderilmesi için aracı kılınmışlardır. Ruhi problemleri olanlar doktorlardan önce bu insanlara müracaat etmişlerdir ve günümüzde daha da yaygınlık kazanmaktadır. Cebeciye göre; “Günümüzde bile bu tür manevi nitelik taşıyan kişilere başvurup onlardan yardım bekleyenler yok değildir. Bu beklentinin en gerçekçi ve en makul gerekçesi olarak, dini yönden hata yapma, sorumlu duruma düşme endişesi ve suçluluk duygusundan kurtulup iç huzuruna kavuşma arzusudur” (Cebeci, 2012: 61)

Şu muhakkaktır ki; insanın umudunun, arzuların ve isteklerinin, endişelerinin ve korkuların düzenlenmesi, maneviyatın yükselmesinin en önemli sebebi dini temayüllerdir ve iyi amellerdir. İnsan doğası gereği bir rehberle ihtiyaç duyar. Fert dünyaya gözünü açtığı zaman en şefkatli rehber olarak anne ve babasını bulur. Gelişimine göre ileriki yaşlarda eğitimi adına başka rehberlerin vasıtasıyla hayata tutunmaya çalışır. Manevi gelişimi için ebeveyni ilk muallimleri olma görevini üstlenir. Bundan dolayı insan her zaman birinin veya birilerinin rehberliğine muhtaçtır.

Maneviyat, Abraham Maslow "kendini gerçekleştiren kişiler" hakkındaki araştırma yapmıştır. Bu araştırmanın nihayetinde maneviyat olgusunun karşılanması gereken olmazsa olmaz bir ihtiyaç olduğu ve önemli bir motivasyon kaynağı olduğu tespit edilmiştir. Maslow, maneviyatın sağlığımızın devamı için gereken çok önemli dinamik olduğunu ifade ederek "aşkınlık ve ben ötesi olmazsa hepimiz hasta, saldırgan, nihilist ve ümitsiz oluruz" değerlendirmesinde bulunmaktadır (Cebeci, 2012: 57).

Maneviyat insan hayatının her alanında var olan ve olması gerekli olan bir olgudur. Maneviyat olgusuna yer vermeyen veya kısmen yer veren bilimler bu çelişkiden kurtulma yolunda oldukları da söylenebilir. Son zamanlarda Amerikan Psikoloji Birliği (APA) ve batı dünyasındaki psikologlar tarafından yapılan çalışmalar psikoterapi'nin, insanın manevi ve dinsel arayışlarından kesin bir sınır ile ayrılamayacağını göstermektedir (Merter, 2008).

3.2.1. İslam Açısından Dini Danışma ve Rehberlik

İslam dini yeryüzüne insanla birlikte gönderilmiş ilahi kanunlar zincirinin nihai esaslar bütünüdür. İslam selamet yolu olarak insanın varlığıyla var olmaya başlayan ve insanlığın başındaki rehberlerin elinde ilahi kanunlar manzumesi olarak vazife görmüştür. Buradan da anlaşılacağı üzere mantık ürünü olmayan fakat mantığa da ters düşmeyen bu kanunlar silsilesi insanlığın saadetinin ve huzurunun en önemli kaynağı olmuştur.

Cebeci'ye göre, "Kur'anda son peygamber Hz. Muhammed'den bahsedilirken onun rehberlik görevine işaret eden *hadi* (doğru yolu gösteren), *dâi* (doğru yola davet eden), *münir* (aydınlatan), *nur* (ışık) gibi sıfatlar kullanılmıştır. Kur'anda geçen diğer peygamberlerle ilgili kıssalar büyük çoğunluğu onların gönderildikleri toplumda yürüttükleri rehberlik göreviyle ilgilidir" (Cebeci, 2012: 68). Altaş bu rehberlik sürecini şöyle ifade eder: "Günümüzde bir ihtiyaç olarak hissedilen dini danışmanlık ve rehberlik olayının asıl kaynağının Hz Âdem'den Hz Muhammed'e kadar bütün peygamberlerin yürüttüğü elçilik görevi olduğunu ifade eder" (Altaş, 2000: 327).

Ancak bugün bir din hizmeti yahut din eğitimi faaliyeti olarak üzerinde durduğumuz dini danışma ve rehberlik hizmeti azıtop sapıtmış toplumlara karşı yürütölen bir peygamberlik görevi gibi değildir, aksine her dinin bağlılarına yönelik onların din/manevi kaynaklı sorunlarının çözümü, maneviyatlarının yükseltilmesi, iç huzurlarının sağlanması istikametinde bir yardım faaliyetidir. Burada amaç sapıtmış toplulukları sapıklıktan kurtarmak değil, inanmış fakat çeşitli sorunlar sebebiyle sıkıntı içinde olan yahut bir dini konuda kararsızlık ve çözümsüzlük yaşayan insanların bu durumdan kurtulmalarını sağlamaktır (Cebeci, 2012: 68).

Yüce İslam dini yardımlaşma ve dayanışmayı ibadet kategorisi içine koyan, toplumda muhtaç olan insanların yardımına koşan ve insanları insanlık izzet ve onuruyla asgari ölçüler içinde dahi olsa yaşayabilecekleri bir hayatın temin edilmesinin yolunu belli emirlere ve ahlaki mülahazalarla tavsiye buyuran bir rehberlik dinidir.

21. yy'da geldiğimiz şu noktada dinin rehberlik ve psikolojik danışmanlık alanında dolduracağı boşluğu bir nebze ifade ettik. Din aslında insanın dublesi olan ruhsal yapısını tamir eden ve kişiyi manen rehabilite eden en önemli kaynak olması dolayısıyla rehberlik ve psikolojik tedavilerden uzak olması düşünülemez. Zaten insana yapılan rehberlik ve psikolojik tedavilerin büyük bir bölümü dinleme, nasihat etme, üstesinden gelebilecek metotlar arz etme, yönlendirme gibi faaliyetlerden müteşekkildir. Buradan hareketle yeni dönem psikologlar ve rehberlik uzmanları dinin bu alandaki yerini fark etmeli ve dinin rehberlik hususundaki vasfı kurumsallaşmalıdır.

Bu alanda kadimden buyana dinin getirdiği ciddi tecrübeler söz konusudur. Fakat sekülerleşen ve sürekli modernitenin yıkıcılığı altında kalıp ezilen fertler ve toplumların dine olan mesafeli duruşu ve laik algıların yanlış yorumlarıyla ve maalesef dinin temsilcilerinin yanlış örnekliliği veya dini, modernitenin ve sekülerleşmenin karşısında göstermek için din görüntüsü altında faaliyet gösteren din simsarları toplumu yanlış yönlendirmektedir. Bu yüzden kurumsallaşma süreci uzamakta ve dinin getirdiği rehberlik ve danışmanlık hususiyetlerine muhtaç olan dünya insanlığı mutluluğu ve saadeti başka kapılarda aramak zorunda bırakılıyor.

Siyasi ve gayri siyasi anlayışların dine olan mesafeli duruşları dolayısıyla bu gerçeği görmezden gelseler bile hakikatin böyle olmadığı dünya gerçekleriyle ortadadır. Armaner, “akıl hastaları üzerinde psikopatolojide dini belirtiler konusunda yaptığı bir araştırmada, *dini bilgi ve telkini doğru ölçülerde alan bir kişinin, bundan yoksun bırakılmış diğer bir kişiden daha çok hayata ve çevresine karşı uyum sağladığı* sonucuna varmıştır” (Armaner, Aktaran: Cebeci, 2012: 59).

İnsanların ölüm ve benzeri durumlarda yaşadıkları travmalarda din görevlilerinin önemli hizmetler yapabileceğine işaret eden psikiyatrist Göka şöyle demektedir: “İlahiyatçılar olmadan ölüm ve matemle ilgili konularda sağlık çalışanlarının tek başlarına başarılı olmaları mümkün olmadığı gibi buna ne güçleri ne bilgileri yeter. Sadece ülkemizin koşulları gerekçe gösterilerek, ölüm bilincinin artması, safsata ve hurafelerden köken alan ölüm korkusunun yenilmesi ve sağlıklı bir matem yaşantısı için rehberlikleri inanılmaz faydalar sağlayacak insanların öcü gibi gösterilmesi akılların alacağı bir durum değildir.” (Göka, Aktaran: Cebeci, 2012: 59)

Fertlerin yaşamış olduğu acı olaylar karşısında tıbbın müdahil olamadığı veya tıbbın söz konusu olamayacağı alanlarda fertlerin dertlerine derman olacak ve acılarını bir nebze olsun dindirecek, kişiyi isyandan engelleyecek, psikolojik ve ruhi iyileştirme diyebileceğimiz rehberliğe ihtiyaç vardır. Bu ihtiyaç toplumda bir takım hurafelerle giderilmeye çalışılması veya bastırma gayreti sadece ve sadece insanları aldatmaktır.

3.2.2. Dini Danışma ve Rehberlikle İle İlgili Kavramlar

İslam dinin öğrenilmesi, öğretilmesi ve bütün kuralları ile hayata geçirilmesi yönünde ifade edilen emirler, yasaklar ve tavsiyeler kullanılan ifadeler bir kavram zenginliği oluşturmaktadır. Bu kavramlar içerisinde doğrudan danışma ve rehberliği ifade eden kavramlar da az değildir. Dini danışma ve rehberlik hizmetlerinin İslam dini açısından önemi ve alanı hakkında bilgi vermesi açısından bu kavramlara kısaca temas edelim.

Hidayet: Doğruluk, İslamlık, hakkı hak, batılı da batıl olarak görüp doğru yola girmek, dalaletten ve batıl yoldan uzaklaşmak, yol gösterme, kişiye doğru yolu gösterme, ferdin doğru yolu bulmasına rehberlik etme anlamlarına gelen bu kavram Kur'an'da sıklıkla kullanılmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de hidayeti arayan insana ve topluma hitap ederken, “işte kitap şüphe yoktur onda, hidayet rehberidir mattakilere” (Bakara 2/2)

diye ifade edilmektedir.

Delalet: Sözlük manası olarak, delil olmak, kılavuzluk etmek, yol bilmeyene yolunu göstermek, doğru yolu bilmeyene yol göstermek, kişiye bir seyahatinde veya işinde kılavuzluk etmek, rehberlik etmek anlamlarına gelmektedir. Peygamberimiz bir hadisinde "*Hayırlı bir işe delalet (rehberlik) eden onu yapmış gibidir*" (Ebu Davud Edeb, 181) buyurmuştur.

İrşat: Kişiye doğru yolu göstermek, kişiyi akli ve mantıki delillerle gafletten uyandırmak, hidayet yolunu göstermek, selamet yoluna iletmek manalarına gelmektedir. Peygamberimiz (sav) bir hadisinde "*Adama şaşırıldığı yerde irşat (rehberlik) etmen sadakadır*" (Tirmizi, Birr: 36) buyurmuştur. Hadis-i Şerif'in ifade ettikleri çerçevesinde insanları şaşkınlıktan kurtarıp doğru yolun encamına sevk etmektir.

Davet: Davet kelimesi sözlükte, çağırmak, ziyafet, dua, bir fikri kabul ettirmek için deliller söylemek, gelmesini ve kabul etmesini istemek, anlamlarına gelmektedir. Bu anlama uygun olarak "davet" kelimesi Allah yoluna çağırmayı, İslam'ın hükümlerini, emir ve yasaklarını en güzel insanlara anlatmayı ifade eden bir terimdir. "Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle davet et, onlarla en güzel şekilde tartış" (*Nahl 16/125*).

Müşavere: Bir iş hususunda iki veya daha ziyade kimseler arasındaki konuşma ve danışma durumuna denir. Müşavere (danışma) Kur'anda Müslüman'ın bir niteliği ve hareket tarzı olarak ifade edilmektedir: "Onların (iman edip Rabbine güvenenlerin) işleri aralarında müşavere (danışma) iledir" (*Şura,42/38*). *Diğer bir tabirle fertler arasında doğru düşünce üzerine veya doğruyu bulmak mülahazasıyla birbirlerinin fikirlerine müracaat etmelerine denir. Hadis-i Şerif'te "Bir kavim müşaverede bulundu mu rüşd-ü salaha nail olur" sözü müşaverede bulunanların kazanacaklarına işaret edilmektedir. İşte bu ilişkinin düzgün ve sistematik bir şekilde yürütülebilmesi ve gerçekçi sonuçlar elde edilebilmesi için bunun dini danışma ve rehberlik anlayışı çerçevesinde ele alınması gerekmektedir.*

3.2.3. Dini Danışma ve Rehberliğin Dayanakları

Kur'an-ı Kerimde ve Peygamberimizin hadislerinde sıkça geçen kavramlar ve taşıdıkları anlamlar, dini alandaki danışmanlık ve rehberlik meselesinin İslami bir temeli bulunduğuna işaret etmektedir. Kavramların geçtiği ayet ve hadislerin anlamlarının bu konuda yeterince teşvik edici hatta emredici olduğu görülmektedir. Ancak bu emir ve tavsiyelerle yerine getirilmesi istenen dini danışmanlık ve rehberlik hizmetinin İslami açıdan hangi gerekçelere dayandığının tespiti, bu hizmetin şeklini ve muhtevasını belirleme bakımından önem arz etmektedir. Bu konudaki ayet ve hadisler incelendiğinde dini danışma ve rehberlik hizmetinin şu beş temel gerekçeye dayandığı anlaşılmaktadır:

- 1) Bilme ihtiyacı
- 2) İkna olma ihtiyacı
- 3) Yardım ihtiyacı
- 4) Moral (manevi takviye) ihtiyacı
- 5) Uzlaşma ihtiyacı

Fertlerin ihtiyaç duyduğu dini danışma ve rehberlik faaliyetleri beş ana esas üzerine bina edilmesi gerekmektedir. Kişinin ihtiyaç duyduğu rehberlik kalemi neyse ona rehber ona yönelmeli ve kişiyi ona yönlendirmelidir.

3.2.3.1. Bilme İhtiyacı

İnsan dünyaya hiçbir şey bilmeden gelmektedir. İlerleyen dönemlerde bir takım şeyleri ebeveyn tarafından, çevrenin etkileriyle, eğitim ve öğretim sürecindeki etkenlerle öğrenmesi mümkün olsa bile rehberlere ve bilme ihtiyacı insanda sınırsızdır. İnsanın hayata katılabilmesinin en önemli vesilesi öğrenmek bilmekten geçmektedir. Kişi bilmediğini bir bilenden öğrenmesi hayatın en temel esaslarından bir tanesidir.

Her hangi bir konuda kişinin ihtiyaç duyduğu bilgiyi başkasından esirgememesi gerekir. Bu hususta rehberler ve toplum mühendisleri toplumun ihtiyaç duyduğu ana rehberlik kalemlerini toplumdan esirgememeleri gerekmektedir. Peygamberiniz *"Kim bir bilgi kendinden istenir de onu gizlerse kıyamet gününde Allah onun ağzına ateşten bir gem vurur"* (Ebu Davud, İlim:9 ; Tirmizi, İlim:3). İlmını başkasından esirgeyene dinin bakış açısı budur. Hatta ilmını başkasından esirgeyen ve ilmi bencil mülahazalarının tatmini için kullananlar tedip edilmiş, uyarılmıştır. Buradan hareketle kişilerin ihtiyaç duyduğu rehberlik ve danışmanlık sürekli olabileceği gibi, belli bir vakte ve zamana da bağlı olabilir. Rehberlik ve danışmanlık ihtiyacı herkes için bir ihtiyaçtır. Uzmanların böyle bir ihtiyacı olmayacağı ve olmadığı manasına gelmez. Her insan manevi bir terapiye ve rahatlamaya ihtiyacı vardır. Kişi derdini anlatacağı ve kendisine bu alanda çözüm üretecek rehberlere ihtiyacı vardır. Dini danışma ve rehberlik hizmeti herkes fert için hava ve su kadar ihtiyaç duyduğu bir gerçektir.

3.2.3.2.Moral (manevi takviye) İhtiyacı

Maneviyat insanın ruhsal yapısını takviye eden ve insanı aşkın güce ve değerlere bağlayan en kuvvetli bağıdır. İnsan cismine mana kazandıran cevher ruhtur. Ruha mana kazandıran ve onu takviye edip kişiyi mutlu kılan maneviyattır. İnsanın vücudunun sıhhat ve selameti az yemekte olduğu gibi, ruhunun sıhhat ve selameti maneviyatta gizlidir. Maneviyat kişiyi ahlaki değerlere kavuşturan ve insanı kâmil olma seviyesine yükselten en önemli güçtür. Moral ve manevi takviye ihtiyacı her fertte muhakkak var olan bir ihtiyaçtır. Ferdin yaşamış olduğu manevi sıkıntı, buhran, bireyin maddi ve manevi ruh dünyasını tesir altına alır ve zihni yapısını, duygusal bütünlüğünü bozar. İnsanların toplumdaki sosyal statüsü ne olursa olsun her fert mutlaka toplumsal ve ferdi hadiseler karşısında manevi sıkıntı yaşamaktadır. İşte tam bu noktada kişiyi bu sıkıntıdan kurtaracak olan en önemli güç manevi takviye araçları ve rehberliktir.

3.2.3.3.Uzlaşma İhtiyacı

Dini danışma ve rehberlik hizmetlerini zaruri kılan sebeplerden bir tanesi de insanlar arasında yaşanan anlaşmazlıklardır. Bu durum insanın doğasında olan bir sonuçtur veya potansiyel bir durumdur. Önemli olan herhangi bir anlaşmazlık neticesinde bunu çözüme kavuşturacak rehberlerin veya uzlaşma bilinciyle hareket edebileceğimiz donanımımızın olmasıdır. Toplumda fertler arasında çıkan anlaşmazlıklar çeşit çeşit olabilmektedir.

- 1) Kişiler arasında ortaya çıkan anlaşmazlıklar
- 2) Ailede eşler arasında meydana gelen anlaşmazlıklar
- 3) İki insan grubu arasında meydana gelen anlaşmazlıklar

1. Din, kişiler arasında çıkan anlaşmazlığa karşı dostluğun ve kardeşliğin önemini belirten hakikatleri ifade etmektedir. Toplumsal yapıda kardeşliği, barışı zedeleyici ve bireyleri birbirinden koparan hadiseler karşısında, toplumu bütünleştirici tedbirler alınmalıdır. Şayet rehberler ve uzlaştırıcı bir takım vesileler toplumda işlemez ve toplum bir ayrılmaya terk edilirse toplumun altından kalkamayacağı bir takım sonuçların yaşanması kaçınılmaz olur. Toplumda yaşanan bu anlaşmazlıkların her kişinin değil er kişinin ve ehil insanların veya yetkili insanların bu alanda söz söyleme salahiyyetine haiz insanların rehberliğinde olma zarureti tekrar ifade edelim.

2. Aile kurumunda yaşanan veya yaşanması muhtemel olan ayrışmaların neticesi daha öncede ifade ettiğimiz üzere boşanma veya boşanmaya götürücü sebepler olmaktadır. Aile kurumu ve eşler arasındaki dayanışmanın toplum için önemine binaen aile içi iletişim toplumsal olarak daima muhafaza edilmelidir.

Aile çatısı altında hayatını paylaşan insanlar evlilik öncesi ciddi bir eğitimi yoksa yani bu yuvanın devamı ve bekası adına ehliyyetleri yoksa ebeveynin aile yuvasına evlilik öncesi edindikleri bir takım yanlış bilgileri ve bir takım eksik edinimleri getirmesi, aile yuvasını çözülmeye kadar götürmektedir. Bundan dolayıdır ki aile yuvaları kurulmadan önce fertlerin ciddi bir rehberlik sürecinden geçmesi gerekmektedir. Bu hususla alakalı gerek devlet gerekse de sivil inisiyatif

üzerine vazife almalı, evlilik kurumunun dış dünyada olduğu gibi bir flört olmadığını, ciddi sorumlulukları beraberinde getiren bir süreç olduğunu fertlere anlatılmalıdır.

Modernitenin ve sekülerleşmenin aile kurumuna ve eşler üzerine olumsuz etkileri dolayısıyla aile kurumunda yaşanan çözümlenin yıkıcı tesirlerinin bertaraf edilmesi için toplumsal kurumlar bu alanda çalışmaları olduğu gibi sivil toplum kuruluşları aile saadeti adına ciddi gayret içerisindedirler. Toplumsal kurum olan DİB Aile İrşat ve Rehberlik Büroları da bu maksada hizmet için kurulmuşlardır.

3. Toplumsal vahdet ve huzurun temin edilebilmesi için bireyler arasında çıkan, eşler arasında çıkan anlaşmazlıkların giderilmesi gerektiği gibi toplumsal huzur için guruplar arasında, zümreler arasındaki anlaşmazlıklarında giderilmesi gerekmektedir. Taraflar arasında çıkan anlaşmazlıklar ya rehbersizlikten ya da çıkan hadiseler karşısında nasıl bir tavır takınacaklarını bilememeden kaynaklanmaktadır. Bunun yanında taraflar arası çıkan anlaşmazlıklarda hakkını arayacak makamı bilememesi veya o makama güvenmemesi de sebep olabilmektedir. Bundan dolayı kendi adaletini ve kurallarını tayin etmektedir. Toplumsal huzurun temin edilebilmesi için hak ve adalet anlayışının rehberler vasıtasıyla daima canlı tutulması, sürekli hatırlatılmalı ve resmi erkin daima kargaşa ve huzursuzluk çıkarmak isteyenler karşısında caydırıcı ve kuşatıcı gücü canlı ve işler olması gerekmektedir.

3.2.4. Dini Danışma Ve Rehberliğin Konusu

Dini danışma ve rehberlik hizmeti, tamamen insana yönelik, onun dini ve manevi yönüne odaklanan çalışmaları içerir. İnsanın din ve maneviyat konulu sorunlardan arınarak huzurlu, güvenli, dengeli ve istikrarlı bir manevi yapıya, sağlam dini duygu ve anlayışa kavuşması bu hizmetlerin odak noktasını oluşturmaktadır. Bu bakımdan dinin danışma ve rehberlik hizmetlerinin konusunun kısaca insan olduğunu söyleme yanlış olmaz. Ancak insanın çok yönlü bir varlık olması, din ve maneviyat konusunun hayatın çok büyük bir alanı, bir bakıma da tamamını ilgilendirmesi sebebiyle dini danışma ve rehberlik hizmetlerinin konusunun ayrıntıları oldukça geniştir.

İslam açısından dini danışma ve rehberliğin ayrı bir din eğitim ve/veya din hizmeti faaliyet alanı olarak ele alınmasını gerekli kılan önceki bölümde açıklanmış olan dayanaklar aynı zamanda bu hizmetin yürütüleceği alanları da ana hatları ile vermektedir. Ancak İslam dini hayatın bütününe kuşattığından biraz ayrıntılara inildiğinde dini danışma ve rehberlik hizmetinin alanının oldukça geniş olduğu görülmektedir.

İslam dini insanların dünyada huzurlu, mutluluğu, olgun ve nezih ir hayat sürmelerini esas almakta, müminlere bütün iyilikler konusunda yardımlaşmayı emretmektedir. Bu bakımdan insanın kendisini bilgisiz, kararsız ve huzursuz hissettiği bütün konularda ona yardım ve rehberlik edilmesi kaçınılmaz olmaktadır. Bu çerçevede ele alındığında insanların yardıma ihtiyaçlarının olduğu her konuda dini danışma ve rehberlik hizmetinin yürütüleceği sonucu ortaya çıkmaktadır. Yine de dini danışma ve rehberlik hizmetinden söz ediliyorsa yardım konularının din bağlantısı ile sınırlandırılması gerekmektedir.

Bu bağlamda dini danışma ve rehberliği gerektiren konular şöyle sıralanabilir:

- 1- Dini bilgisizlik
- 2- Yanlış dini bilgiler, batıl inanç ve hurafeler
- 3- İnançsızlık ve ahlaksızlıklar
- 4- Kötü alışkanlıklar (Alkol, uyuşturucu, kumar vb.)
- 5- Sapkın gelenekler (Kan davası, namus cinayeti vb.)
- 6- Kaza, bela ve felaketler
- 7- Hastalık ve mahkûmiyet halleri
- 8- Yaşlılık, güçsüzlük ve çaresizlikler
- 9- Yakın çevrede meydana gelen anlaşmazlıklar, zıtlasma ve çatışmalar
- 10- Her türlü manevi sıkıntı (umutsuzluk, çözümsüzlük, kaygısızlık)
- 11- Derin duygusal etki yapan gelişmeler (evlenme, boşanma, doğum, ölüm vb.)

Bu konuların tamamında dini danışma ve rehberlik hizmetinin verilmesi gerekli olmaktadır. Konuların çeşitliliği verilecek hizmetin çok boyutlu olduğunu, dini danışmanlık ve rehberlik görevi yapanların çok yönlü olarak yetiştirilmeleri

gerektiğini göstermektedir. Toplumda çeşitli vesilelerle ve çeşitli şekillerde din eğitim ve öğretim imkânlarının mevcut olması ve bu imkânlar kullanılarak insanlara dini bilgilerin belli düzeyde aktarılıyor olması yukarıda sıralanan konularda insanlara sistematik yardım hizmetine olan ihtiyacı ortadan kaldırmıyor. Çünkü artık iyiden iyiye anlaşılmıştır ki öğretim ayrı rehberlik ayrı şeylerdir ve her ikisi farklı sonuçlar vermektedir.

3.2.5. Aile İrşat ve Rehberliği

Aile toplumun en önemli kurumsallaşmış birimidir. Toplumsal yapının en önemli yapı taşlarından bir tanesidir. Aile kurumunun güçlü ve sarsılmaz yapısı korunmasıyla toplumsal yapı daha mukavemetli olur. Aile kurumunda yaşanılacak problemler ve çözülme toplumsal yapıyı da olumsuz etkilemesi kaçınılmazdır. Günümüz dünyasında ve özelde Türkiye’de yaşanan toplumsal yozlaşma aile yapısına, işlevlerine, fonksiyonlarını yerine getirmesine, aile içi iletişime ve aile bağlarına olumsuz tesirleri söz konusudur.

Yaşanılan bu buhran dolayısıyla aile kurumu ve fertlerine dini rehberlik ve danışmanlık hizmetlerinin götürülmesi gerekmektedir. Aslında dinin aile kurumu üzerindeki bütünleyici vasfı ve sosyal değişme karşısındaki fonksiyonu üzerinde uzunca durmuştuk. Din fertler üzerinde oluşturduğu manevi etkisiyle birlikte bireyde ahlaki olana karşı meyil gösterme durumunu, şefkat, sevgi ve merhamet hislerini harekete geçirmesi dolayısıyla insanda bir nevi aşkın olan gücün karşısında acziyetini takınacağından dolayı kişiyi varlığa karşı şefkat duymaya sevk edecektir. Haliyle varlığa sevgi ve muhabbetle bakan fertler üzerine aldığı sorumlulukları özel ve genel alanla alakalı ailesine ve topluma karşı sorumluluklarını yerine getirecektir.

Aile kurumunun rehberlik ihtiyacının yanı başında aile bireylerine rehberlik yapma konumunda bulunan en önemli rehberlik birimi olduğunu da ifade edelim. Toplumsal yapıda kişilerin ihtiyaç duyduğu rehberlik sebebi kurumların üzerine düşen vazife ve sorumluluklarının tam manasıyla yerine getirilememesi sebebiyledir. Bundan dolayı toplumsal kurumlarda yaşanan rehberlik sıkıntıları bir takım kurumlara bazı yükümlülükler veya yükler getirmektedir.

Aile kurumu dar dairede bir irşat ve rehberlik birimi gibi hareket etmiyor ve bu alanda işlevlerini yitirmişse bir başka kurumun devreye girmesini kaçınılmaz

kılmaktadır. Aslında bu durumda olan aile kurumu rehberlik vasfını tam manasıyla yerine getirememektedir. Haliyle toplum bir kısır döngünün içine girmekte ve yeni kurumsal alalara ihtiyaç duymaktadır. İfade edilenler çerçevesinde aile kurumu toplum adına tekrar irşat ve rehberlik vasfını yerine getirilmesi için gayret sarf edilmelidir. Yoksa aile kurumunun boşluğunu başka herhangi bir kurumla doldurmaya çalışmak pansuman tedaviden öteye geçmeyecektir. Aile kurumunda yaşanan sosyal çözülme bireylerin toplumsal rollerini de etkilediği gibi dini algılarını da köreltmektedir. Manevi yönelişlerine menfi tesir etmektedir. Maneviyat alanında istikrarsızlıklar ortaya çıkmaktadır. Aile kurumunda yaşanan sorunlar manevi rehberliğin getirdiği iç huzur ve sükûnetle kişinin yaşamış olduğu problemler karşısında dayanma ve mukavemetini arttırıcı ve sabredici sorunların üstesinden gelinebileceği inancını vermektedir.

Aile kurumu günümüzde sosyal çözülmenin kısırcasında kıvrılırken, aile huzuru ve bütünlüğünü koruyup koruyamama endişelerini yaşarken bir de bunun yanında maneviyat algısında yaşanan boşlukla aile kurumu sarsılmaktadır. Gerek bireysel gerekse de toplumsal huzursuzlukların giderilmesi maneviyata yönelme ve maneviyatın bireyi rahatlatan iç huzura yönelmesi bir ihtiyaç olarak karşımızda durmaktadır. Sosyal değişimle gelen bireysel, toplumsal çözülmenin önünü alacak en önemli dinamik güç din ve maneviyatın sağlayacağı güvenlik alanıdır.

Manevi güç ve dayanağını kaybeden aileler üstesinden gelinemeyecekleri problemler yaşamaktadırlar. “Toplumda giderek artan oranda aile huzursuzlukları, ayrı yaşamalar, boşanmalar, çocukların evden kaçması, evlilik dışı yaşam şeklinde aile parçalanmaları görülmekte, aile içi şiddet hatta cinayetler artmakta, toplum ciddi badirelerle karşı karşıya kalmaktadır” (Cebeci, 2012: 170).

Yukarıda da ifade edilenler çerçevesinde hadiselere yanaşacak olursak, içinde bulunduğumuz dönemin getirdiği sosyal çözülme hadiseleri aile kurumunu temelinden sarsmaktadır. Bunun yanında maneviyat alanında ve maneviyata yönelişlerde ciddi engeller çıkarmaktadır. Her iki durumla mücadele edebilmek için maneviyatın yumuşatıcı atmosferine kendimizi salmak suretiyle ve bu güce dayanmakla mümkün olur.

3.2.5.1. Aileye Yönelik Hizmetler

Aile kurumunun yaşamış olduğu bu buhran karşısında yakın bir tarihte 20. Yüzyılda aile kurumunun saadeti adına ve işlevlerini yerine getirebilmesi için, dünyada belli başlı ülkeler bu hususta bir takım adımlar atmışlardır. Hususen bu alanda Amerika ve İngiltere'de çalışmalar başlatılmıştır. Sanayi devriminin ve dünya savaşlarının getirdiği yıkımlar, değişen aile yapıları, dağılan yuvalar, geleneksel aile kodlarından uzaklaşmalar, kırsaldan kentlere doğru yaşanan hızlı göçler, üretim ve tüketim şekillerinin değişmesi, çeşitli izimlerin doğması, dinin aile kurumundan başka kurumlara kayması gibi bir takım sebepler aile kurumunu derinden etkilemiştir. İkinci dünya savaşından sonra aileye yönelik bir takım çalışmalar ve bir takım kurumlar baş göstermiştir. Aile danışmanlığı ve rehberliği, sosyal yardımlaşma kurumları, yaşlı bakım hizmetleri, aile içi iletişimine dair çalışmalar yapılmıştır.

Günümüzde ailenin gelişmesine yönelik dört yönlü hizmet yürütülmektedir:

1- Aile eğitimi: ebeveynin çocuk yetiştirmesine yönelik bilinçlendirmeler, aile içi iletişimi sürekli kılacak faaliyetler, ebeveynin aile kurumunun devamlılığını sağlayacak eğitim seviyesini arttırmak, aile ekonomisinin dengede tutulmasına vesile olacak bilinçlendirmelerdir.

2- Aile sağlığı: Aile kurumunun sağlık hizmetlerinin resmi veya gönüllü kurumlar aracılığıyla sağlanmasıdır. Örneğin (aile hekimliği, sağlık taraması, aşı)

3- Aile danışmanlığı: Aile danışmanlığı son zamanlarda kurumlaşmış veya kurumsallaşmasını tamamlamaya çalışan henüz yeni diyeceğimiz bir alandır. Aile kurumunda yaşanan veya yaşanılması ihtimal dâhilinde olan sorunların yaşanmadan önce önleyici tedbirler üreten bir hizmettir.

4- Aile rehberliği: Aile kurumunun maddi ve manevi yönden geliştirilmesi için aile fertlerine sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda kişiye bilgi verme, aile fertlerine çeşitli olanaklar tanıma, toplumsal kurumlarla olan bağlarını düzenleme, kişisel haklarını savunma, aile kurumunun geleceğinin maddi ve manevi yönden düzenlenme konularında bireylere yardımcı olma gibi bir takım fonksiyonları ifa eden bir kurumdur.

Bunun için Devlet bünyesinde, 'Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı', 'Aile ve

Sosyal Araştırmalar Genel M¼d¼rl¼ę¼, *'Aile Planlaması Genel M¼d¼rl¼ę¼'*, gibi ¼zel birimler kurulmuştur. Bu hizmetlerin her biri uzmanlığı gerektiren planlı, programlı, yaygın çalışma organizasyonları olarak gelişmekte, bu d¼rt alandaki resmi ve ¼zel girişimler, sivil toplum kuruluşları hızlı bir şekilde artmakta ve yaygınlaşmaktadır. Aile kurumunun gelişip g¼çlenmesi, bilgili, sağlıklı, uyumlu ve huzurlu bir yaşam seviyesine ulaşabilmesi için bu çalışmalara ¼nem verilmektedir (Cebeci, 2012: 171).

Aile kurumuna g¼t¼r¼len birçok alanda birçok hizmet ve rehberlik t¼rleri s¼z konusudur. Belki de aileye g¼t¼r¼lecek en ¼nemli rehberlik dini rehberliktir. Toplumsal yapıda aileye g¼t¼r¼lecek en ¼nemli danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinden bir tanesi maneviyata y¼nelik irşat ve rehberlik hizmetleridir. Aile kurumunun gerek aile içinde gerekse aile dışında bireylerin yaşadığı problemler karşısında sağlam ve sarsılmaz manevi bir g¼ s¼z konusuysa aile kurumu ve bireyleri inancın ve azmin zaferiyle ¼stesinden gelemeyecekleri bir problemde olmayacaktır. Aile fertlerinde ve bu y¼ce kurumda b¼yle bir inanç ve azim ve irade yoksa çok k¼¼k meseleler arasında boğulup gitmesi mukadderdir.

Modernleşme s¼recinde yaşanan sosyal, ekonomik ve k¼lt¼rel değişimler aile yapısı ve fonksiyonları ¼zerinde ¼nemli etkiler bırakmıştır. Bilimsel ve teknolojik gelişmeler, hızlı kentleşme ve g¼ler gibi gelişmeler geleneksel aile yapısını, işlevini ve aile içerisindeki rollerin farklılaşmasına neden olmuştur. B¼t¼n bu değişimin b¼y¼k oranda aile b¼t¼nl¼ę¼ ¼zerinde olumlu etki yaptığını s¼ylemek zordur. Toplumun temel taşı olarak kabul edilen aile bug¼n giderek zayıflamakta, boşanmalar g¼n geçtikçe artmakta, evlilik dışı birliktelikler çoğalmaktadır. Bireyselleşmenin toplum ¼zerindeki etkinliğinin artmasına paralel olarak insanlar yalnızlaşmakta ve misafirperverlik, dięerk¼mlık gibi sosyal dayanışmayı sağlayan değerler her geçen g¼n zayıflamaktadır. Modern toplumdaki bu değişim ailenin fonksiyonlarını yerine getirmesi ve b¼t¼nl¼ę¼n¼n sağlanması konusunda yeni sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Bu ortam devletleri, aile b¼t¼nl¼ę¼n¼n yeniden sağlanması ve g¼çlendirilmesine y¼nelik tedbirler almaya sevk etmiştir. Ailenin b¼t¼nl¼ę¼n¼ korumaya ve modern d¼nyada uyumlu olarak varlığını devam ettirme de dinin ¼zel bir rol¼ bulunmaktadır. T¼rkiye gibi dini değerlerin toplumun b¼y¼k

çoğunluğu tarafından önem verildiği toplumlarda aile bütünlüğü ve huzurunun sağlanmasında dinin ayrı bir rolü bulunmaktadır.

Sağlıklı bir ailenin oluşumu ve devam ettirilmesine yönelik mesajlar İslam dininin en önemli öğretileri arasında yer almaktadır. Kur'anı Kerim ve Hz. Muhammed'in (sav) örnek uygulamaları İslami değerlere uygun nasıl bir aile öngörüldüğünü, aile içerisinde ilişkiler kadın ve kız çocuklarına karşı nasıl davranılması gerektiği konusunda rehberlik edici niteliktedir. Ortak amacı insanın dünya ve ahiret mutluluğu olan İslam dininin aileyi ilgilendiren öğretilerinin temel dini referanslara bağlı kalarak her çağın koşullarına göre yeniden uyarlanması ve bu kapsamda inananlara rehberlik edilmesi gerekmektedir.

Ülkemizde ise, İslami değerleri esas alarak hizmet üreten en önemli resmi kurumların başında Diyanet İşleri Başkanlığı gelmektedir. Müftü, vaiz, Kur'an Kursu öğreticisi, imam ve müezzin gibi toplumla irtibat halinde olan personel vasıtasıyla İslam dininin aile konusundaki öğretilerini inananlara aktarmaktadır. Son yıllarda Diyanetin cami dışındaki sosyal açılımlı din hizmetleri politikasına paralel olarak aile kurumunu güçlendirmeye yönelik Başkanlık tarafından 2002 yılında müftülükler bünyesinde 'Aile İrşat ve Rehberlik Büroları'nın kurulması kararlaştırılmıştır. Aile bürolarının temel amacı ailenin dini konulardaki ihtiyaç ve beklentilerine cevap vermektir.

Ailelere bu konuda yardımcı olmak, onların maneviyatlarını yükselterek zorlukları aşmada azim ve iradelerini güçlendirmek üzere din görevlilerince yerine getirilmesi gereken hizmetler vardır. Diyanet İşleri Başkanlığı bu amaçla müftülüklerde Aile İrşat ve Rehberlik Büroları kurulmuştur. Din görevlilerinin resmî hizmet tanımlarına uygun olarak din hizmetinin doğru ve etkin şekilde sunumunun yanı sıra yurttaşlarımızla çok yakın ilişki içinde olmaları sebebiyle, danışmaya yönelik pek çok müracaat ile de karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu danışma taleplerinin dinle ilgili olan kısmına bizzat cevap vermek ayrıca gerekli olan durumlarda müracaatçıyı sağlık, hukuk ve güvenlikle ilgili uygun kişi ve kurumlara yönlendirmek amacıyla il müftülükleri bünyesinde Aile İrşat ve Rehberlik Büroları

hizmete açılmıştır. Bütün vatandaşlarımızı yakından ilgilendiren aile içi sorunlar, kadının maruz kaldığı ayrımcılık ve şiddet, insan hakları ihlalleri, töre cinayetleri, çevre duyarlılığı, kötü ve zararlı alışkanlıklarla mücadele gibi sosyal konularda ihtiyaç duyanlara dinî bilgi açısından rehberlik etmek, varsa yanlış dinî anlayışları gidermek en önemli vazifelerindendir. Bunun yanında bu alanda çalışan kurum ve kuruluşlarla işbirliği içinde hareket etmek, uzman din görevlilerimizin sorumluluğu kapsamında faaliyet gösteren bir kurumdur.

3.3. AİLE İRŞAT ve REHBERLİK BÜROLARINA GENEL BİR BAKIŞ

3.3.1. Aile İrşat ve Rehberlik Büroları Amaçları

- a) Toplumumuzun aile hakkında dini açıdan doğru bilgilendirilmesini sağlamak,
- b) Aile yapısının korunmasına katkıda bulunmak,
- c) Halkımızın özellikle aile ve aile bireyleri ile ilgili dini içerikli soru ve sorunlarının çözümüne katkı sağlamak,
- ç) Gerektiğinde ilgili kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşları ile ortak çalışmalar yapmaktır.

3.3.2. Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarının Açılışı

- 1) Bürolar Başkanlıkça, ihtiyaçlar dikkate alınarak, gerekli görülen il ve ilçelerde açılır.
- 2) Büro, illerde il müftülüğünün teklifi valiliğin inhası üzerine Başkanlıkça, ilçelerde ise il müftülüğünün teklifi üzerine valilik onayı ile açılır. İlçelerde açılan büroların sorumluluğu da il müftülüklerine aittir.
- 3) Bürolar, açılış izni alınmadan faaliyete geçmez.
- 4) Büroların tefrişi müftülüklerce yapılır. Bürolara; internet erişimi sağlanarak e-posta hattı ve alo aile hattı kurulur.

5) Büro girişlerinin uygun bir yerine “Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu” levhası asılır.

3.3.3. Büroda Görev Alacak Personel

1) Dini yüksekokul mezunu, Başkanlıkça yapılan ve bu amaçla açılan hizmet içi seminerine katılmış vaiz, murakıp, din hizmetleri uzmanı, din eğitimi uzmanı ve Kur’an kursu öğreticileri görevlendirilir.

2) Bu maddenin (a) bendinde sayılanlardan unvanca yüksek olan biri, müftülük ve çalışanlar arasında koordinasyonu sağlamak, büronun iş ve işlemlerini yürütmek ve büroyu yönetmek üzere koordinatör olarak görevlendirilir. Koordinatör il müftü yardımcısına bağlı olarak çalışır.

3) Kadın ve aile konularında akademik çalışma yapanlara öncelik verilir.

4) Diksiyonu düzgün, kolay iletişim kurabilecek yeteneğe sahip, konuşma kurallarını bilen personel tercih edilir.

5) Bürolarda ihtiyaç olması halinde din görevlilerinden de yararlanılır.

3.3.4. Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarının Görevleri

1) Büro personeli, başvuru sahipleriyle telefonla ya da yüz yüze görüşme yapar. Görüşme sırasında, hem kişinin hem de bölgenin hassasiyetleri dikkate alınır.

2) Yapılan görüşmelere ilişkin bilgiler kartekse işlenir, bu kartekslere aylık periyotlarla müftülüklerce daire başkanlığına elektronik ortamda gönderilir. Ayrıca bu bilgiler büroda sistematik bir şekilde arşivlenir.

3) Büroya başvuran kişilerin sorunları dikkate alınarak gerektiğinde psikolog, sosyal hizmet uzmanı ve avukat gibi uzmanlara yönlendirir.

4) Aile ve kadın konusunda, ilgili kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülen ulusal/bölgesel kampanya, proje ve eğitimler takip edilir. Büro personelinin bu eğitime katılmaları sağlanır.

5) Kadın ve aile ile ilgili olarak ulusal/uluslararası kabul edilen gün ve haftalarda etkinlikler yapılır veya yapılması sağlanır. İlgili kamu kurum ve

kuruluşları ve sivil toplum kuruluşları ile işbirliği içerisinde sempozyum, panel, konferans, drama ve musiki programları gibi sosyal faaliyetler düzenlenir.

6) Bürolar, buldukları bölgenin aile yapısı ve sorunları konusunda araştırmalar yapar ve arşiv oluşturur.

7) Kadın, çocuk, genç, yaşlı, özürllülerle ilgili konular başta olmak üzere aileyi ilgilendiren alanlarda yapılan araştırma ve yayınlar takip edilir ve arşivlenerek büro için kütüphane oluşturulur.

3.3.5. Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarının Çalışmaları

- 1) Telefonla ve yüz yüze görüşme yapmak,
- 2) Konferans, panel ve seminer düzenlemek,
- 3) Ailevi sorunların dini olmayan boyutları hakkında ilgili kurum ve kuruluşlara yönlendirme yapmak,
- 4) Hizmet içi eğitim programları düzenlemek,
- 5) TV programları, konser, tiyatro hazırlamak,
- 6) Kitap ve broşür yayımlamak.

Toplumumuzda yaşanan aile içi problemlerin ortaya çıkmasında, dini yanlış anlama ve yorumlama olgusunun da etkili olduğu görülmektedir. Bu yanlış yorumları evrensel ve dinî değerler ışığında düzeltmek isteyen Diyanet İşleri Başkanlığı ilk kaynaklardan yararlanmanın yanı sıra sosyo-kültürel gelişmelerin sağladığı verileri dikkate alarak ailelerin dinî açıdan bilgilendirilmesine önem vermektedir. Aile yuvasının bekası için aile sorunlarına yönelik irşat ve din hizmetleri çalışmaları 2003 yılından itibaren düzenli olarak istatistikî veriye dönüştürölüp kayıt altına alınarak rapor edilmektedir. İrşat faaliyetlerinin bir kısmı konferans, panel, seminer, vaaz, sohbet tarzında yürütölürken bir yandan da kermes ve piknikler düzenlenmekte; cezaevlerine, yetiştirme yurtlarına ve huzurevlerine ziyaretler gerçekleştirilmektedir.

Bu çalışmaları yürütölürken yerel televizyon ve radyolardan istifade edilmekte, bu vesileyle ele alınan konular son derece çeşitlilik arz etmektedir. Özellikle ailenin, kadın, erkek ve çocuklar için mutlu bir birliktelik, mutlu bir yuva

hâlinde olmasının sağlanması, aile bireylerinin birbiri ve çevresi ile iyi ilişkiler kurabilmesi, sorunların şiddet kullanılmadan uygun yöntemlerle çözümlenebilmesi, çocukların eğitimine önem verilmesi, kadına karşı ayrımcılığın ve her türlü şiddetin önlenmesi, aile içi sorunlarda uzmanlardan, sağlık kuruluşlarından ve gerektiğinde güvenlik güçleri ile hukuk bürolarından destek alınması konularına ağırlık verilmektedir. Yetişen neslin sevgi-saygı temelli, milli ve manevi değerler etrafında sosyalleşebilmesi için konular arasında, çocuk yetiştirme ve gençlikle iletişim de yer almaktadır (T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı, Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Aile ve Dini Rehberlik Daire Başkanlığı, <http://www2.diyamet.gov.tr/DinHizmetleriGenelMudurlugu/Sayfalar/Gorevler.aspx>, Erişim 27 Şubat 2015).

3.4. AİLE İRŞAT VE REHBERLİK BÜROLARI ÇALIŞMALARI

3.4.1. 2007 – 2009 Tarihlerinde Kadınlara Yönelik İrşat Çalışmaları

Ülke çapında, kadına yönelik dini hizmetler alanında ilk göze çarpan vaaz hizmetidir. Vaaz, cami bünyesi içinde fertlere kitlesel olarak yapılan irşat hizmetidir. Bunun yanında din görevlileri cami sınırları dışında da irşat ve rehberlik vazifelerini ifa etmektedirler. Konferanslar, paneller, huzur evleri ziyaretleri, çocuk esirgeme kurumları, hapisaneler, kadın sığınma evleri, hastane ziyaretleri gibi birçok toplumsal alanda dini danışmanlık ve rehberlik vazifelerini dini rehberlik ve danışmanlık uzmanları tarafından yerine getirilmektedir. Kadına yönelik rehberlik faaliyetleri son yıllarda daha da bir hız kazanmıştır. Diyanet teşkilatına bağlı il ve ilçelerde dini danışmanlık ve rehberlik faaliyetleri hızla devam etmekte olup kadın personelinin azlığı dolayısıyla bazı aksamalar yaşansa da varlığını hissettirir bir şekilde rehberlik faaliyetleri devam etmektedir. Diyanet teşkilatı personel yetersizliğini görmüş olup bu alanda istihdamını arttırmaya çalışmaktadır.

3.4.2. Belirli Gün ve Haftalarda Gerçekleştirilen İrşat Faaliyetleri

Kutlu Doğum Haftası Faaliyetleri: 2007 yılında ülke genelinde kadınlara yönelik olarak 38 ilde toplam 142 faaliyet yapılmıştır. Bunların 78'i konferans, 28'i panel, 27'si vaaz, 9'u da bilgi yarışmasıdır. Kadınlara yönelik olarak 2008 yılında yurt içinde 534, yurt dışında 63 olmak üzere toplam 597; 2009 yılında ise yurt içinde 804, yurt dışında 66 olmak üzere toplam 870 irşat programı gerçekleştirilmiştir.

Ayrıca, 2009 yılında Kutlu Doğum Haftası'nın teması "Aile" olarak belirlenmiş, yurt dışında ve yurt genelinde rehberlik faaliyetleri bu alanda yoğunlaşmıştır.

Camiler ve Din Görevlileri Haftası (1-7 Ekim) münasebetiyle 2007 yılında kadınlara yönelik olarak 19 ilde toplam 32 faaliyet yapılmıştır. Bunların 10'u konferans, 12'si panel, 6'sı vaaz, 4'ü huzurevi ve çocuk yuvasına ziyarettir. Yine aynı hafta dolayısıyla kadınlara yönelik olarak 2008 yılında 17 konferans, 5 panel; 2009 yılında ise 12 konferans, 5 panel düzenlenmiştir. 2004 yılından itibaren her yıl ülke genelinde Başkanlık personeli arasında hafızlık, Kur'an-ı Kerim'i güzel okuma, ezanı güzel okuma, hutbe ve şiir yazma yarışmaları düzenlenmektedir. Bu yarışmalar sonucunda birinci olanlara Camiler ve Din Görevlileri Haftası'nın açılış merasiminde ödülleri takdim edilmektedir. Hafızlık ve Kur'an-ı Kerim'i güzel okuma yarışmaları sadece erkek personel arasında yapılırken 2009 yılında ilk kez kadın personel arasında da yapılmıştır.

3.4.3. Personel Açığı Olan Bölgelerde İrsat Faaliyetleri

Diyanet teşkilatının belli başlı sebeplere de bağlı olmak suretiyle yaşanan personel eksikliği sebebiyle bazı alanlara istenilen ve arzulanan hizmet tam manasıyla verilememektedir. Bu sebeplere de bağlı olarak uzman kadrolarda ister istemez eksiklik yaşanmaktadır. Personel eksikliği dolayısıyla bazı bölgelerde ihtiyaç duyulan rehberlik hizmetleri vaiz ve rehberlik uzmanlarının geçici süreyle görevlendirme şeklinde tayinleri çıkmakta ve bu ihtiyaç nispeten giderilmeye çalışılmaktadır. Bu görevlendirmeye bölgede bulunan vaiz ve vaizeler veya rehberlik uzmanları vaaz ve konferanslarla aile içi iletişim, bireylerin ferdi ve ailevi sorumlulukları, kadın hakları, töre ve namus cinayetleri, kız çocuklarının eğitimi ve okula gönderilmeleri ile kadınların sorunları gibi konular ele alınmaktadır.

3.4.4. Yurt Dışı Çalışmaları

Diyanet İşleri Başkanlığı, yurt dışı Din Hizmetleri Müşavirlik ve Ataşelikleri ile Bakanlıklar arası Ortak Kültür Komisyonu tarafından kısa süreli, orta ve uzun süreli din görevlisi ve rehberlik uzmanı göndermeye 1975 yılında başlanmıştır. Ülkemizden bir şekilde yurt dışına çıkmış ve orada yaşayan vatandaşlarımızın her geçen gün artan nüfus, dini rehberlik uzmanlarına olan ihtiyacı beraberinde

getirmiştir. Bugün, Almanya'dan Japonya'ya, ABD'ye; Kuzey Kıbrıs'tan, Kırgızistan'a kadar 34 ülkede, dini irşat ve rehberlik hizmeti verilmektedir. Yurt dışında kadınlara yönelik irşat ve rehberlik hizmetlerini erkek personel görmekteydi, 1990 yılından bu güne kadın personeller vasıtasıyla kadına yönelik hizmetler bayan personel tarafından verilmektedir. Kadın personelin görev yaptığı ülkeler alanı genişletilirken ihtiyaçta her geçen gün artmaktadır. 2000 yılında Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı olarak 13 kadın din görevlisi yurt dışında hizmet verirken bu sayı 2009'da 15 ülkede 52 kadın din görevlisine yükselmiştir.

Her yıl Ramazan ayında da görev yapmak üzere farklı ülkelere -geçici statüde- din görevlisi gönderilmektedir. Erkek din görevlilerinin yanı sıra, 2007 yılında 5 ülkeye 25, 2008 yılında 7 ülkeye 26, 2009 yılında ise 5 ülkeye 15 kadın din görevlisi gönderilmiştir. Ayrıca, 2009 yılında, Ramazan ayında yurt dışına giden din görevlilerinin istifade etmesi amacıyla içeriğinde aileyi konu edinen bölümlerin de bulunduğu "2009 Yılı Yurt Dışı Ramazan Rehberi" adıyla bir kitapçık hazırlanmıştır. Yurt dışına gönderilecek bayan personelin eğitim seviyesinin yükseltilmesi için eğitim seminerleri verilmektedir.

Yurt dışında sunulan hizmetteki verimliliğin arttırılabilmesi ve güçlendirilmesi amacıyla, "Din Hizmetleri ve İrşat", "Yurt Dışı Din Eğitimi ve Gençlik", "Yurt Dışı Kadın ve Aile", "Dini Gelişmeler" başlıklı dört ayrı çalışma grubu oluşturulmuştur. "Yurt Dışı Kadın ve Aile Çalışma Grubu'nun görevleri arasında; aile içi iletişimin önemi, aile içi sorunlarda İslam dininin bütünleyici vasfı ve dinin bu husustaki bütünleyici vasfına dair yanlış algıların düzeltilmesi, kadının sosyal hayattaki statüsü, çeşitli kurum ve kuruluşlarla ilişkilerde metot öğretme gibi konular işlenmektedir. Başkanlığın yurt dışında yaşayan bayan vatandaşlarımıza daha iyi bir hizmet götürmek amacıyla "Almanya'da Yaşayan Türkiye Kökenli Kadınların Sorunlarının Tespiti ve Çözüm Önerileri" konulu bir proje hazırlamıştır. 2008 yılında başlatılan bu projede, Türk nüfusunun en yoğun bulunduğu batı ülkelerinden Almanya'nın Berlin eyaletinde yaşayan 1545 kadına anket uygulanmıştır. 2010 yılında tamamlanması düşünülen çalışmayla Başkanlık,

Almanya özelinde, yurt dışında yaşayan bayan vatandaşlarımıza dahi etkili ve kalıcı hizmet götürmeyi amaçlamaktadır.

3.5. BÜROLARININ FAALİYET GÖSTERDİĞİ İLLER

Aile İrşat ve Rehberlik Büroları 53 il müftülüğü bünyesinde faaliyet göstermektedir. Din görevlilerinin resmi hizmet görevlerini ifanın yanında halklarla olan münasebetleri dolayısıyla birçok rehberlik ve danışma faaliyetine ihtiyaç duyan vatandaşlarımızın talepleriyle karşı karşıya kalmaktadırlar. Fertlerin taleplerini vazifeleri ve yetkinlikleri ölçüsünde cevap verdikleri gibi müdahale edemeyecekleri noktalarda eğiti, sağlık, güvenlik, hukuki ihtiyaçları noktasında il ve ilçe müftülükleri bünyesinde faaliyet gösteren Aile İrşat ve Rehberlik bürolarına yönlendirmektedir.

Toplumsal kurum olan Aile İrşat ve Rehberlik büroları ülke genelinde vatandaşlarımızın toplum hayatında ve özelde aile hayatında karşılaştıkları ve karşılaşması ihtimal dâhilinde olan bir takım problemlere çözümler ürettiği gibi belli başlı kurumlara yönlendirmektedir. Aile kurumunda yaşanan aile içi iletişim problemleri, kadına şiddet, aldatma, geçimsizlik, ekonomik sıkıntılar, içki, kumar, çocuğun gelişimine dair problemler, saygı ve sevgi eksikliği, ilgisizlik, kayın valide ve kayın pederden kaynaklı sorunlara dair rehberlik ve danışmanlık hizmeti verilmektedir. Bunun yanında çeşitli kurum ve kuruluşlarla, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığıyla, Adalet Bakanlığıyla, Sağlık Bakanlığıyla ve bu bakanlıklara bağlı çeşitli alt kurumlarla yapılan protokoller çerçevesinde faaliyet sürdürmektedir. Rehberlik Büroları kurulurken ilk olarak 2003 yılında Ankara, İstanbul, İzmir, Adana, Samsun, Elazığ olmak üzere 6 pilot ilde müftülükler bünyesinde kurulmuştur.

Aile Bürolarının çalışmaları ve faaliyetleri beğenildiği ve takdir edildiği için talep üzerine birçok ilde faaliyet göstermeye başlamıştır. Bunun üzerine 2006 yılında Antalya, Balıkesir, Batman, Bursa, Diyarbakır, Erzurum, Eskişehir, Gaziantep, Kastamonu, Kayseri, Konya, Malatya, Mersin, Sakarya, Sivas, Şanlıurfa, Trabzon ve Van olmak üzere 18 İl Müftülüğünde daha Aile İrşat ve Rehberlik Büroları açılmıştır. 2007’de Aydın, Çanakkale, Denizli, Edirne, Erzincan, Hatay,

Kocaeli, Muğla, Yozgat, Muş ve Rize; 2008’de Kahramanmaraş, Giresun, Nevşehir, Tekirdağ, Amasya, Çorum, Isparta, Karabük, Kırşehir, Kütahya, Manisa, Mardin, Ordu, Şırnak; 2009 yılında ise Kırıkkale, Bolu, Düzce ve Osmaniye İl Müftülükleri bünyesinde bürolar açılmış ve böylece büro sayısı 53’e ulaşmıştır. Bu alanda sunulan hizmetler, diğer resmî kurum ve kuruluşların yanında, sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliğine gidilerek sosyal sorunların çözümüne katkı sağlaması açısından önemlidir. Aile İrşat ve Rehberlik Büroları görevlilerine yönelik eğitimlerde ve büro faaliyetlerinde Sağlık Bakanlığı, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, Emniyet Genel Müdürlüğü, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Üniversiteler, Yerel Yönetimler ve sivil toplum kuruluşları ile işbirliği protokolü çerçevesinde gerektiği takdirde beraber çalışmaktadır.

3.6. BÜRO PERSONELİNİN YETİŞTİRİLMESİ

Diyanet İşleri Başkanlığı özellikle kadın ve aileye dair konularda görev yapacak personeli özellikle seçmekte ve eğitime tabi tutmaktadır. Bu çalışmalar zaman ve ihtiyaca göre yenilenmekte ve sürekliliği temin edilmektedir. 2003 yılından 2009 yılına kadar bürolarda vazife yapacak personel için 6 seminer düzenlenmiştir. Bu seminere 241 kadın, 119 erkek kursiyer olmak üzere 360 personel katılmıştır.

Bu seminerlerde “Din Hizmetleri Bağlamında Kadın ve Aileye Yönelik Hizmetler”, “Kur’an-ı Kerim’de Aile ve Kadın”, “İslam Hukukunda Aile ile İlgili Farklı Yaklaşımlar”, “AİRB’na Yapılan Başvuruların DİYK Kararları Çerçevesinde Değerlendirilmesi”, “Parçalanmış Aileler ve Sosyal Hizmet”, “Aile İçi İletişim”, “Çocuk İhmali, İstismarı ve Ailelere Yönelik Sosyal Hizmet”, “Yoksulluk ve Sosyal Hizmet”, “Şiddet ve Aile Sorunları”, “Toplumsal Alanda ve Aile İçinde Şiddet”, “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği”, “Gençlik Dönemi Din Eğitimi”, “Engelli Birey ve Ailelerine Yönelik Manevi Destek”, “TCK ve Medeni Kanunda Aile ile İlgili Düzenlemeler”, “Uyuşturucu, Cinsel Yolla Bulaşan Hastalıklar”, “Psikososyal Krizler, İntihar Girişimleri ve Müdahale Teknikleri”, “AB Projeleri” gibi konular seminer konusu olarak işlenmiştir. Bunun yanında aile kurumunun işlevleri ve fonksiyonlarının sağlıklı yerine getirilmesi için aile bireyleri bilgilendirilmiş ve “Baba Destek Programı (BADEP)” gibi bazı projeler yapılmıştır. Görevlilere 2008

yılından itibaren üro çalışanlarına çeşitli tecrübe paylaşımları ve sorunların çözümüne dair bilgi aktarımı ve yaşanan sıkıntılar aktarılmaktadır. Aile İrşat ve Rehberlik Büroları görevlileriyle ilk defa yapılan “Tecrübe Paylaşımı Toplantısı” 2-3 Haziran 2008 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Coğrafi bölgelere göre sorunların tespit edildiği toplantıya büroların bulunduğu 37 İl Müftülüğünden 66 büro görevlisi ve 8 kadın müftü yardımcısı olmak üzere 74 personel katılmıştır.

3.7. AİRB YAPILAN MÜRACAATLAR

Tablo 11: Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarına 2007-2009 Yapılan Müracaatlar

Yıl	Kadın	Erkek	Belirtmeyen	Toplam	İl
2007	1720	349	18	2087	35
2008	3685	699	19	4403	41
2009	5120	903	19	6042	52
Toplam	10.525	1951	55	12.532	128

Kaynak: Aile İrşat ve Rehberlik Büroları Kadın ve Aileye Yönelik Çalışmalar 2007-2009.

Bürolara yapılan müracaatlara ait bilgiler 2006 yılı Aralık ayından itibaren kartekslere işlenmektedir. 2007 yılından itibaren Karteks Verilerini Değerlendirme Raporu hazırlanarak Merkez Birimlere ve Müftülüklere gönderilmektedir. Başvurularda kadın sayısının erkeklere oranla daha fazla olduğu görülmektedir. Yıllara oranla hem kadın hem erkeklerde başvuru sayısının artmış olduğu görülmektedir. Kadınların başvuru sayısının daha fazla olması, bürolardaki görevlilerin çoğunun bayan olmasının yanında, kadınların sorunlarını paylaşmada cesareti medeni cesareti ve naif yapısı dolayısıyla kırılganlığı ve problemleri aile içi iletişimle çözememesi nedeniyle müracaat edecek kapıyı araştırma eğilimi ve sosyolojik olarak boşanma, miras ve nikâh gibi konularda mağduriyet yaşamalarından kaynaklandığı düşünülmektedir. Ayrıca, erkek görevlilerin bulunduğu bürolarda erkek başvuru sayısının fazla olduğu da gözlemlenmektedir. İleride de temas edeceğimiz bir meseleye burada kısaca temas edelim. Aile irşat ve rehberlik büroları kurulduğu aşamada fetva kurumlarının dönüşümü şeklinde vücut bulmuştur. Aslında bu proje aile sorunlarına diyanet bünyesinde çözümler üretme noktasında daha geniş kitlelere ulaşmak maksadıyla kurulmuştur. Fakat kurulurken kurumun ismini değiştirmekle faaliyetleri istenilen oranda değişmemiş, personel

istenilen yeterliliğe sahip değilken şuan gelinen noktada kurumsallaşmasını tamamlamış olmasa bile bu yolda çok iyi bir mesafe aldığı ortadadır. Yıllar arasındaki faaliyetlere bakıldığı zaman ve başvuru oranları bu gerçeği gözler önüne sermektedir. Kurumun gelecekteki yeri ve daha geniş kitlelere ulaşılması adına araştırmamızın sonunda temas edeceğimiz büroların eksiklikleri ve öneriler bölümünde ifade edilenlerle daha iyi noktaya geleceği aşikârdır. 2009 yılında ilk kez bürolara gönderilen karteks verileri üzerinde muhteva çalışması yapılarak başvurulara ait soru ve cevaplara ilişkin detaylı analiz çalışması yapılmıştır.

Bu çalışmada 2008 yılında bürolara yapılan başvurulara ait 1622 adet soru değerlendirilmiştir. Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarına başvuran kişilere verilmek üzere “Çocuk”, “Genç”, “Yaşlı” ve “Özürü” broşürü hazırlanmıştır. Yapılan bu çalışma ile toplumun ve ebeveynin çocuklara dinî değerleri vermede yaklaşım yöntemleri ve İslam dininin gençlere bakışı, genç nesillerin dine yaklaşımı konusunda bilgilendirilmesi, yaşlı ve özürülere karşı da toplumsal duyarlılığın artırılması hedeflenmiştir. (T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı, Kadın ve Aileye Yönelik Çalışmalar, 2007-2009: 21-48, <http://www2.diyanet.gov.tr/DinHizmetleriGenelMudurlugu/KadnveAileyeYonelikCalismalar/KadinVeA%C4%B1IeyeYonel%C4%B1kCalismalar.pdf>, Erişim, 27 Şubat 2015).

Tablo 12: 2007-2008 İller Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarının Çalışmalarından Örnekler

NO	İl	Faaliyet
1	Sivas	Aile İçi İletişim seminerleri
2	Şanlıurfa	Yaşam evi Kadın Dayanışma Derneğiyle birlikte gerçekleştirilen “Aileyi Töre, Namus Algısı ve Aile İçi Şiddet Olgusu Yönünden Bilgilendirme ve Bilinçlendirme Projesi
3	İstanbul	Felakette Acil Yardım Derneği ile ortaklaşa yapılan “İstanbul’un Afete Hazırlığı Kapsamında Vaizlere Yönelik Eğitim Projesi
4	Samsun	Kutlu Doğum Haftası’nda şiir dinletisi
5	Ankara	Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğüyle işbirliği kapsamında “Kadının İnsan Hakları Eğitimi Projesi
6	Van	BM Kadın ve Kız Çocuklarının İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Ortak Programı” çerçevesinde yürütülen“Sağlıklı ve Bilinçli Nesillere Doğru Projesi

7	Diyarbakır	Halk Eğitimi Merkezi Müdürlüğüyle işbirliği çerçevesinde okuma-yazma kursları
8	Batman	Ağaç dikme kampanyası
9	Isparta	Sağlık ocaklarıyla işbirliği içerisinde köy Kur'an kursları ve camilerinde sağlık seminerleri
10	Giresun	Çocuk yuvası ziyareti

Kaynak: Aile İrşat ve Rehberlik Büroları Kadın ve Aileye Yönelik Çalışmalar 2007-2009.

3.8. RESMÎ KURUMLAR VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARIYLA ÇALIŞMALAR

3.8.1. TBMM Kadın-Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Çalışmaları

Türkiye Büyük Millet Meclisinde, 2009 yılında, kadın-erkek eşitliğinin tam manasıyla sağlana bilmesi için ülkemizde ve uluslararası alanda yaşanan gelişmeleri takip etmek, yaşanan bu gelişmeleri Türkiye Büyük Millet Meclisine iletmek, istenildiği takdirde Meclise görüşlerini arz etmek için “Kadın-Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu” kurulmuştur. Başkanlık, bu komisyon çalışmalarını takip ettiği gibi kurulan komisyona “Kadın Sünneti” ve “Erken Yaşta Evlilik” konularında İslam dininin bu hususlara bakışını ifade eden görüşlerini yazılı olarak bildirmiştir.

3.8.2. Toplantı ve Şûralar

Diyanet İşleri Başkanlığı dönem dönem alanında uzman kişileri davet etmek üzere rehberlere seminerler verilmektedir. 2008 yılı Aralık ayında “Aileye İlişkin Sorunlar İstişare Toplantısı” düzenlenmiş ve aile kurumunda yaşanan ve yaşanılması muhtemel olan problemlere çözüm önerileri ifade edilmiştir. Bu programa ilave olarak 2009 yılında aile kurumunun bütünlüğünün korunmasına yönelik “Aileye İlişkin Yayın Oluşturma Projesi” hazırlanmıştır.

Yapılan bu projenin yanında “Babalık Rolü”, “Evliliğe Doğru”, “Eş Seçimi”, “Nikâh Algısı”, “Aile İçi İletişim” gibi aile fertlerini bilgilendirici broşürler hazırlanmıştır. 2009 yılının aralık ayında “Dünya Aile Zirvesi +5” te de bu projenin tanıtımı yapılmıştır. Yapılan bu projeye ilgili çalışmalar zamana ve ihtiyaca göre geliştirilerekten devam etmektedir. 12- 16 Ekim 2009 tarihleri arasında “Din ve Toplum” konulu IV. Din Şûrası’nda aile kurumunun yaşadığı sorunlar, aile kurumunun işlevleri, Aile İrşat ve Rehberlik Büroları, kadına yönelik şiddet, kadına yönelik ayrımcılık ve din eğitim ve öğretimi gibi konular da işlenmiştir. IV. Din Şûrasında aile kurumunun geleceğinin sağlam temeller üzerine oturtulması ve

kurumsal çözümlenin önüne geçilmesi adına diğer toplumsal kurumlarla müşterek hareket edilmesi ve kurumlardan destek alınması kararlaştırılmıştır.

Bunun yanında toplumda cinsiyet ayrımının toplumsal yapıya zarar verdiği ve toplumda bir takım insanlar ötekileştirmenin toplumsal yapıya zarar vereceğinden dolayı kadınların topluma daha aktif katılımını temin edecek dini eğitimlere katılımını sağlayacak etkin eğitim ve öğretim metotları geliştirilmesine dair kararlar alınmıştır. Buradan hareketle 11 – 13 Aralık 2009 tarihleri arasında düzenlenen Dinî Danışmanlık Hizmetleri ve Fetva Konsepti İstişare Toplantısı'nda Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarının ihtiyacı ne oranda karşılayabildiği, ihtiyaçlarının ne olduğu ve kurumun yeterliliği için yapılması gerekenler konuşulmuştur.

3.8.3. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü ile Yapılan Çalışmalar

Toplumsal yapının en önemli unsurlarından biri olan kadının toplum hayatında kadının toplumda ikinci sınıf bir muamele görmemesi ve onu ötekileştiren mantığın bertaraf edilmesi için kurulan sivil toplum kuruluşlarının desteğiyle, Türkiye Büyük Millet Meclisinin 28.6.2005 tarihli ve 853 sayılı kararıyla “Töre ve Namus Cinayetleri İle Kadınlara ve Çocuklara Yönelik Şiddetin Sebeplerinin Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Meclis Araştırma Komisyonu” kurulmuştur. Oluşturulan bu komisyon çok yönlü çalışmaları neticesinde bir rapor hazırlamıştır. Oluşturulan bu rapor istikametinde “Çocuk ve Kadınlara Yönelik Şiddet Hareketleriyle Töre ve Namus Cinayetlerinin Önlenmesi İçin Alınacak Tedbirleri” kapsayan 2006/17 sayılı Başbakanlık Genelgesi yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Genelge'nin çocuk istismarı, kadına yönelik şiddet, töre ve namus cinayetlerine yönelik çözüm önerilerinin hayata geçirilmesinde müşterek hareket etmesi gereken toplumsal kurumları ve çözüm önerilerini düzenleyen eylem planında, Diyanet İşleri Başkanlığına yüklenen sorumluluklar şu şekilde sıralanabilir:

- Kadın hakları, kadına yönelik şiddet, cinsiyet ayrımına karşı halkı bilinçlendirmeye yönelik vaaz ve irşada yönelik bilinçlendirmelerin yapılması
- Yukarıda arz ettiğimiz noktanın harekete geçirilebilmesi için yazılı ve görsel materyallerin hazırlanması.
- Kadın haklarına ait konularda erkeklerin bilinçlendirilmesi ve bu istikamette fikri alt yapının oluşturulması.

- Kadına yönelik hak ihlallerinin giderilmesi için belli başlı rehberlik ve danışma bürolarının kurulması ve bu hususla alakalı ulusal planda toplumsal kurumların faaliyete geçirilmesi veya bu alanlarla projeler üretilmesi gerekmektedir.

Bu çerçevede “kadına yönelik şiddet, töre ve namus cinayetleri” konusunda fertleri bilinçlendirmeye yönelik 81 il müftülüğü bünyesinde hayata geçirilen faaliyetleri, koordinatör kurum olarak tespit edilen Kadının Statüsü Genel Müdürlüğüne (KSGM) üçer aylık raporlar halinde bildirilmektedir. DİB’in, 2006/17 sayılı Başbakanlık Genelgesi’nde yer alan tedbirler doğrultusunda, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü’nün öncülüğünde; 2007 yılında ilgili kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşlarının temsilcilerinin iştiraki ile “Kadına Yönelik Şiddeti İzleme Komitesi” üyesi olmuştur. Cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve farklılıkların ortadan kaldırılmasına yönelik KSGM tarafından “Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi-Eşleştirme Projesi” ve “Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Projesi” çerçevesinde 2007 yılında birçok eğitim semineri düzenlenmiştir. Bu seminerler çerçevesinde kurumlararası işbirlikleri geliştirilmiştir.

Bu projeler neticesinde, 2008-2013 yıllarını içine alan dönemde “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı” oluşturulmuştur. Bu proje çerçevesinde KSGM’nin öncülüğünde düzenlenen “Kadın ve Sağlık” toplantıları düzenlenmiş özellikle “erken evlilikler ve kız çocuklarının okullaşmasıyla” ilgili Başkanlığın çalışmaları söz konusudur. 2006/17 Genelgesi doğrultusunda, 2006 yılı son üç aylık döneminden itibaren 2009 yılının sonuna kadar Aile İçi İletişim, Kadın Hakları, Kız Çocuklarının Eğitimi, Çocuk Hakları ve İstismarı, Töre ve Namus Cinayetleri, Çocuk ve Kadınlara Yönelik Şiddet, Aile İçi Şiddet konularında toplam 3409 vaaz verilmiş, 339 hutbe okutulmuştur. İslam ve Kadın, Aile İçi Şiddet, Kadına Karşı Şiddet, Kadın Hakları, Kadın Sorunları, Töre ve Namus Cinayetleri, Çocuk Hakları, Çocuk İhmali ve İstismarı konularında toplam 1074 konferans, panel ve seminer verilmiştir.

3.8.4. Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü ile Yapılan Çalışmalar

Diyanet İşleri Başkanlığı toplumsal bir kurum olan aile yapısının güçlendirilmesi, aile içi problemlerin giderilmesi, aile kurumunun geleceği adına tedbirlerin alınması, ailede ki çözümlenin ve yozlaşmanın bertaraf edilmesi için Aile

ve Sosyal Araştırmalar Genel M¼d¼rl¼g¼ (ASAGEM) ile 13.03.2008 tarihinde işbirliği protokol¼ imzalamıştır. Yapılan bu ortak çalışma çerçevesinde “Evlilik Rehberi” kitapçığı hazırlanmıştır.

ASAGEM tarafından, aile kurumunda yaşanılan problemlere toplumsal ihtiyaçta g¼z ¼n¼ne alınmak suretiyle ve zamanın gerekleri çerçevesinde oz¼mler ¼retmek adına “Yerel Aile alıştayı” d¼zenlenmektedir. Bu projeye Aile İşşat ve Rehberlik B¼roları çalışanlarının tecr¼beleri ve b¼rolarda karşılaştıkları sorunlar ve sorular ¼leęinde ¼retilen oz¼mler çerçevesinde tecr¼be paylaşımları s¼z konusudur. Başlarken 12 ilde tecr¼be paylaşımı olmuştur. İlerleyen yıllarda alanının genişletilmesiyle birlikte bir T¼rkiye haritası çıkarılması planlanmaktadır.

3.8.5. Sosyal Hizmetler ve ocuk Esirgeme Kurumu ile Yapılan alışmalar

Toplum hayatında bakıma muhtaç yetim, ¼ks¼z, kimsesizlerin ve barınacak imk¼n¼ olmayan insanların yardımına koşman dinin en ¼nemli g¼rd¼ę¼ insanlık g¼revlerinden bir tanesidir. Bu istikamette Diyanet İşleri Başkanlığının toplumdaki bu yaraya ve ihtiyaa ilgisiz kalması d¼ř¼n¼lemez. Bu istikamette DİB’ı ile Sosyal Hizmetler ve ocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) arasında 26.02.2007 tarihinde bir işbirliği protokol¼ imzalanmıştır. Yapılan bu protokol çerçevesinde DİB’ı personeli ve yine başkanlığa bağlı AIRB’ı personeli SHÇEK’e bağlı kuruluşlarda belli zaman aralıklarıyla din ve ahlak dersleri, vaazlar, belirli g¼n ve gecelerde, haftalarda ¼zel programlar ve ziyaretler gerçekleştirmektedir. Bu kurumlardaki ilgiye, sevgiye ve rehberliğe muhtaç fertlere daha sağlıklı hizmet verilebilmesi için rehberlik uzmanlarına “ocuk ve Ergen Psikolojisi”, “İletişim”, “Yaş Gruplarına Y¼nelik Din ve Ahlak Eğitimi”, “Yaşlı Psikolojisi”, “ocuk İhmali ve İstismarı”, “ocuk Hakları” gibi konularını ihtiva eden hizmet içi seminerler verilmektedir.

3.8.6. Sağlık Bakanlığı ile Ortak alışmalar

Topluma din hizmetinin sunulması yanında fertlerin maddi ve manevi sağlığına y¼nelik y¼nlendirmeler yapılmaktadır. M¼ft¼l¼kler b¼nyesinde sağlık, hijyen, ¼reme, sağlıklı beslenme, konularında Başkanlık b¼nyesinde eğitim g¼ren

talebelere ve AIRB'NA müracaat eden vatandaşlara bu bilgiler verilmekte ve yönlendirmeler yapılmaktadır. 14.12.2009 tarihinde Diyanet İşleri Başkanlığı ile Sağlık Bakanlığı arasında “Ana Çocuk Sağlığı ve Üreme Sağlığı Konusunda İşbirliği”ni esas alan bir protokol imzalanmıştır. Yapılan bu protokol çerçevesinde büro çalışanlarının eğitim seviyesi artırılması ve geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

3.8.7. Adalet Bakanlığı ile İşbirliği ve Cezaevlerindeki İrşat Çalışmaları

Eğitimli personeli, donanımlı din görevlileriyle ceza ve infaz kurumlarındaki vatandaşlarımızın topluma kazandırılması amacıyla Başkanlığımız ve Adalet Bakanlığı arasında 30.03.2001 tarihinde bir işbirliği protokolü imzalanmıştır. Bu protokol çerçevesinde cezaevlerinde sunulan rehberlik hizmetleri daha sistemli bir zemine oturtulmak istenmiştir. 2009 yılında 42 cezaevinde görevlendirilen 417 personel cezaevlerinde din hizmeti sunmuştur. Aynı tarihte 48 kadın görevli de hükümlü ve tutuklulara dini danışma ve rehberlik hizmeti sunmuştur. Başkanlığın cezaevi hizmeti çerçevesinde bazı kutsal gecelerde cezaevlerinde manevi geceler tertip edilmektedir ve her geçen gün artan bir taleple faaliyetler genişlemektedir.

3.8.8. CEDAW Altıncı Ülke Raporu Hazırlık Toplantıları

Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)'nin 18. maddesi uyarınca, taraf ülkeler, Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesine her dört yılda bir ülke raporlarını sunma yükümlülüğünü üstlenmiştir. 2007 yılında ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının katkısı alınarak hazırlanan Altıncı Ülke Raporu toplantılarının “Eğitim ve Şiddet” oturumlarına Diyanet İşleri Başkanlığı katılım sağlamış ve kadına yönelik çalışmaları hakkında bilgi verilmiştir.

3.8.9. Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesinde Din Görevlilerinin Katkısının

Sağlanması Projesi

Diyanet İşleri Başkanlığı, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü ile ön hazırlıkları tamamlanan “Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesinde Din Görevlilerinin Katkısının Sağlanması” projesinin uygulamasına 2010 yılında başlanmıştır.

“Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu’nun” desteğiyle yürütülen 4. Ülke Programı projesi iki yıl süreyle devam ettirilmiştir. Proje ile aile içi şiddet, kadına karşı şiddet, 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun ve diğer ilgili kanunların uygulanması konularında başkanlığın çalışanlarının duyarlılığının ve problemi zamanında ve yerinde tespit edebilme kabiliyetinin arttırılmasına yönelik olmuştur.

Bu proje kapsamında eğitim materyalleri hazırlanmış, Din İşleri Yüksek Kurulunun onayı alınmış ve basım aşamasına getirilmiştir. Projenin gerçekleştirilmesi için bir protokol de ihdas edilerek ilgili Bakanların imzasına sunulmuştur. İki aşamada gerçekleştirilecek olan projenin ilk aşamasında pilot il seçilen Ankara’da Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından belirlenen kriterlere göre seçilen 40 personele eğitici eğitimi verilmiştir. Bu şekilde Kurum bünyesinde aile içi şiddet ve kadına yönelik şiddet konusunda uzman bir kadronun yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Yetiştirilmesi amaçlanan bu kadro ile Ankara’da ve çeşitli büyük metropol illerde görev yapan vaiz, imam-hatip, müezzin-kayyım ve Kur’an kursu öğretmenlerinin eğitiminin yapılması amaçlanmıştır. Bir sonraki aşamanın bütün illere bu projenin yayılmasını amaçlamaktır.

Proje çerçevesinde bu eğitimde yer alan konular;

- Diyanet İşleri Başkanlığının genel anlamıyla şiddete ve özelde kadına yönelik şiddet ve aile içi şiddete yaklaşımı,
- Kadına yönelik şiddet/aile içi şiddete dair genel bilgi,
- 4320 sayılı kanun ve ilgili diğer kanunlar/mevzuatlar hakkında genel bilgi,
- İlgili kamu kurum ve kuruluşlarıyla müşterek ilişkiye dair bilgi,
- İletişim becerileri,
- Şiddet mağdurlarına yaklaşım tarzı şeklinde eğitimler planlanmıştır.

3.8.10. Kadına Karşı Şiddet ve Ayrımcılığın Durdurulması Projesi

Dünyanın dörtbir yanında 140 ayrı ülkede faaliyet gösteren Uluslararası Af Örgütü, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ve diğer uluslararası ölçüler içinde hareket eden bir kuruluştur. 2000’li yılların başında “kadına yönelik şiddetle mücadele” kararı alan Uluslar arası Af Örgütü, 2010 yılına kadar sürdürdüğü ve hedeflediği bu kampanya çerçevesinde 13 ülkede bu projeyi uygulamaya koymuştur. “Kadına Karşı Şiddet ve Ayrımcılığın Durdurulması” projesi ile Milli Eğitim Bakanlığı

bünyesindeki öğretmenlere ve Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesindeki din görevlilerine yönelik atölye çalışmaları 2005 yılında başlatılmıştır.

2006 yılında din görevlileri ile yapılan atölye çalışmalarının ilki 24-25 Haziran 2006 tarihlerinde Kızılcahamam'da düzenlenmiştir. 2006 yılında ayrıca Samsun, Malatya ve Denizli illerinde atölye çalışmaları yapılmıştır. 2007 yılında Erzurum; 2008 yılında Ankara, Kayseri, Elazığ, Bursa; 2009 yılında Adıyaman, Kars ve Edirne illerinde olmak üzere toplam 12 atölye çalışması gerçekleştirilmiştir. Birleşmiş Milletler Kadının Statüsü Komisyonu tarafından, 2009 yılında hazırlanan “*Good Practices In Legislation On ‘Harmful Practices’ Against Women*” raporunda kadına karşı şiddetin önlenmesi hususunda yapılan yasal düzenlemeler kapsamında “örnek çalışma” gösterilen bu proje, 2010 yılında yapılan 3 atölye çalışmasıyla tamamlanmıştır. Edirne-2009 Ankara-2006 Elazığ-2008 Atölye çalışmalarında “Başkanlığın Kadın ve Çocuklara Yönelik Şiddet ile Töre-Namus Cinayetlerinin Önlenmesi Kapsamında Yaptığı Çalışmalar”, “Uluslararası Af Örgütünün Tanıtımı”, “Kadına Yönelik Şiddet ve Ayrımcılıkla İlgili Ulusal ve Uluslararası Mevzuat ve CEDAW Sözleşmesi”, “Cinsiyet-Toplumsal Cinsiyet”, “Kadın Konusundaki Bazı Rivayetlerin Değerlendirilmesi” ve “Kadının Kültür, Kültürün Kadın Sorunu” konularında sunumlar yer almaktadır. Proje çalışmasına il müftü yardımcısı, ilçe müftüsü, vaiz, din hizmetleri uzmanı, Kur’an kursu öğreticisi, imam-hatip, müezzin-kayyım kadrosunda görev yapan 300 personel katılmıştır. Bu proje, Başkanlığın işbirliği neticesinde farkındalık geliştirme ve bilinç artırma çalışmaları kapsamında “din görevlileri” ne yönelik yapılan ilk çalışmadır.

3.8.11. Halk Sağlığı Eğitimi Projesi

“Halk Sağlığı Eğitimi Projesi” yaratılışı itibariyle naif bir yapısı bulunan kadının ruh ve beden sağlığının korunmasına, aile ve toplumsal yapının daha sağlam bir bünyeye kavuşturulması için yapılan projelerdendir. Bu proje Başkent Kadın Platformu ile birlikte hayata geçirilmiştir. Şubat - Nisan 2008 tarihleri arasında Ankara’da Etimesgut, Keçiören ve Pursaklar ilçelerinde kız Kur’an kursu öğreticileri ve öğrencilerinin hedef kitle olduğu bu projeye toplam 450 kişi katılmıştır. Proje kapsamında “Hijyen ve Koruyucu Hekimlik”, “Kadın Üreme Sağlığı”, “Yasal Hak ve Sorumluluklar”, “Çocuk Gelişimi”, “Dengeli Beslenme ve Sağlıklı Yaşam”, “Ruh Sağlığı” konularında seminerler verilmiştir.

3.8.12. Aile İçinde Kadına Yönelik Şiddet Atölyesi

Kadın Dayanışma Vakfı tarafından yapılan bir atölye çalışmasıdır. İçeriği kadın haklarının ihlalleri, kadına şiddet ve onu ötekileştiren zihniyete dur diyecek ve toplumsal bir bilincin oluşmasına katkı sağlayacak bir projedir. Bu alanda farklı bölgelerde faaliyet gösteren kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları, temsilciler ve uzman kadroların, akademisyenlerin ve Hollanda’da aile içi şiddetin önlenmesi konusunda faaliyet gösteren MOVISIE yetkililerinin bir araya gelip beyin fırtınası yaptığı bir atölye çalışması gerçekleştirilmiştir. 16-18 Mart 2007 tarihleri arasında Ankara’da yapılan toplantıda Başkanlığın kadın hakları, kadına şiddet, töre ve namus cinayetleri hakkında çalışmalar proje kapsamında bir araya gelen katılımcılara aktarılmıştır.

3.8.13. Kadın Buluşmaları

Dünyanın çeşitli yerlerinde ve Türkiye’nin muhtelif bölgelerinde kadın haklarına yönelik çeşitli kurum ve kuruluşların, sivil toplum örgütlerinin bu alanda yaptığı çalışmaları takip eden ve bu çalışmaları inceleyip topluma kazandırmak amacıyla 2003 yılından itibaren “Kadın Buluşmaları” adı altında toplantılar yapılmaktadır. İlk olarak 19-21 Aralık 2003 tarihinde Antalya’da yapılan III. Kadın Buluşması’nın gündemi “Diyanet İşleri Başkanlığında Yeniden Yapılanma Süreci Bağlamında Kadın Sorunları” olmuştur. Sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliğini önemseyen Başkanlık da, 28-30 Nisan 2006 tarihleri arasında Bursa’da “Değerlerimiz”, 19- 20 Mayıs 2007 tarihleri arasında İstanbul’da “Küresel Tehdide Karşı Bölgesel Kadın Dayanışması”, 10-12 Mayıs 2008 tarihleri arasında Konya’da “Kadına Karşı Ayrımcılık, Şiddet, Başörtüsü Yasakları ve CEDAW Gölge Raporu” başlıklı kadın buluşmalarına katılmış ve çalışmalarını takdim etmiştir.

3.8.14. Uluslararası Kadın Kongresi

Ülkemizde kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilmesinin 75. Yıldönümü etkinlikleri çerçevesinde Dokuz Eylül Üniversitesi’nin 13-16 Ekim 2009 tarihleri arasında İzmir’de düzenlediği Uluslararası Kadın Kongresi’ne 55 ülkeden 1500 kişi katılmıştır. İlk kez düzenlenen bu kongreye pek çok kurum ve kuruluş temsilcisinin yanı sıra Diyanet İşleri Başkanlığından da temsilciler katılmıştır. “Diyanet İşleri Başkanlığının Kadın ve Aileye Yönelik Çalışmaları” yapılan bu kongrede, Diyanet İşleri Başkanlığının son zamanlarda kadın haklarına yönelik, kadına şiddetin

önlenmesine dair yapılan projeleri, aile kurumunda ve toplumda kadının yerine dair yapılan projeler anlatılmıştır. Bunun yanında aile kurumunun geleceği ve sosyal çözülmenin zararlı sonuçlarının bertaraf edilmesi ve sosyal bütünlüğün temin edilmesi, aile kurumunun geleceği adına sosyal açımlı din hizmeti kapsamında Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarının çalışmalarına dair bir tebliğ sunulmuştur (T.C. Başbakanlık Diyanet İşleri Başkanlığı, Kadın ve Aileye Yönelik Çalışmalar, 2007-2009: 21-48, <http://www2.diyamet.gov.tr/DinHizmetleriGenelMudurlugu/KadnveAileyeYonelikCalismalar/KadinVeA%C4%B1leyeYonel%C4%B1kCalismalar.pdf>, Erişim, 27 Şubat 2015).

3.9. AİLE BİRLİĞİNE AİRB KATKISI

Aile İrşat ve Rehberlik Büroları DİB 2000'li yıllarda müftülükler ve merkez camiler bünyesinde kurumsallaştırdığı yeni hizmet birimleridir. Aile kurumunda yaşanan ve toplumda aileyi ve fertleri olumsuz etkileyen sosyal çözülmenin sonuçlarının bertaraf edilmesi için bireylere sunulan toplum destekli projeler kapsamında kurumsallaşan bir dini danışma ve rehberlik hizmeti veren bir kurumdur. Dini danışma ve rehberlik büroları aile yuvasının dağılmasının sebebi olan boşanma gerçeği yaşanmadan önce bireylere aile kurumunun devamı ve bekası adına hizmet veren, boşanmanın kadın üzerindeki psikolojik baskılarının giderilmesi ve aile bireyelerine yön gösteren bir kurumdur. Aile Büroları kadın, erkek, çocuk ve aile hayatının devamında adına önemli katkıları olmuştur ve olmaya da devam etmektedir. Sosyal çözülmenin zararlı sonuçlarına karşı aile bağları kopan ailelere dini danışma ve rehberlik hizmeti vermektedir.

3.9.1. Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarının Faaliyetleri

1- Psikolojik-tıbbi tavsiye: öncelikli olarak şunu ifade etmek gerekirse her insan gerek aile ortamında olsun gerekse de toplum hayatında olsun yaşadığı hadiselerin insan psikolojisine olumlu yada olumsuz tesirleri olmaktadır. Fertlerin yaşadığı olumsuz hadiseler karşısında fertlere bozulan psikolojisini tadil edecek bir danışma ve rehberliğe ihtiyaç duyar. Şayet aile kurumu fertin yaşamış olduğu bu psikolojik çıkmazı aşmasında rehberlik yapamaz bir pozisyondaysa bireyi bu aşmazdan kurtaracak bir rehberliğe ihtiyaç vardır. Aile kurumunda fertlerin yaşadığı sıkıntılarının aşılması ve psikolojik tedavi yöntemleri geliştirilmiş, çeşitli kurum ve

kuruluşlar veya uzman kişilerle bu alanda çalışmalar yapılmış veya çeşitli kurumların kurulmasını netice vermiştir. Bu ihtiyaçtan dolayı aile kurumunda yaşanan sorunların giderilmesi için veya ön alınması için dinin bu husustaki vasfı dolayısıyla fertlere psikolojik tahribatın giderilmesine yönelik dini danışmanlık ve rehberlik hizmeti verilmenin yanında, çeşitli kurumlara yönlendirilmekte, psikolojik tahribatın şiddeti ve dercesine göre tıbbi tavsiyelerde ve müdahalede bulunacak uzman kuruluşlara sevk etmektedirler.

2-Dini tavsiye: toplumsal yapımızda düşünüldüğünde Dini Danışma ve Rehberlik Bürolarının faaliyetleri arasında fertlere yaşadıkları problemler ve sorunlar karşısında kendisinin bu problemlere dayanması ve sabretmesi istikametinde tavsiyelerde bulunulması dinin bu husustaki en önemli vafıdır. Aile yuvasını temelinden sarsacak olan boşanmaya karşı ön almak ve boşanma kararının çok hızlı ve öfkeye bağlı olmak suretiyle verilmemesi gerektiği hususunu dini telkinlerle bertaraf etmek için dinin bu hususta ki tavsiyeleri faile bireylerine telkin edilmektedir.

3- Dinleme: Dini Danışma ve Rehberlik Bürolarına müracaat eden bireylerin dertleri dinlenmektedir. Bireylerin sorunları gerek telefonla gerekse de yüz yüze görüşmek şeklinde dinlenilip çözüm önerileri sunulmaktadır. Kişilerin bir aile hayatını paylaşmalarından maksat toplumsal problemler karşısında bir dayanışma ve sıkıntıları hep beraber aşmak için bir birliktelik ve dayanışma yapılması fertler için zaruridir. İnsan yaratılışı itibariyle zayıf bir varlık olduğundan dolayı hayatın zorluklarına göğüs gerebilmesi, fizyolojik e biyolojik ihtiyaçlarının giderilmesi için yaratılışın gereğinde olan yöne doğru hareket etmesi gerekmektedir. Belki bu ihtiyaçların giderilmesi adına evlilik en önemli bütünleşme vesilesidir. Buradan hareketle insanlar maddi ve manevi ihtiyaçlarının giderilmesi için ihtiyaç duyduğu aile birlikteliğinin en önemli vesilesi aile içi iletişimidir. İnsanlar birbirleriyle iletişim kuramamaları bir ihtiyacın oluşmasını kaçınılmaz kılmaktadır. Aile bireyleri aile içi iletişimi terk etmesi veya ihmale uğraması karşısında aile dayanışması olmamakta ve dinlememeye bağlı olarak aile içi iletişim eksiklikleri yaşanmakta ve bu eksikliğin neticesi boşanmaya kadar aile bireylerini götürmektedir. İnsanların yaşadıkları sorunları birileriyle paylaşması fitratın gereğidir. Bundan dolayı fitratın gereği olan dinleme ve dinlenme ihtiyacı fertleri bir danışmana ve rehberlik uzmanına

götürmektedir. Bu ihtiyaçtan dolayı Dini Danışma ve Rehberlik Bürolarının en önemli vasfı fertleri dinlemek ve dinledikten sonra dini danışmanlıkta ve rehberlikte bulunmaktır.

4-Konuşma: Yukarıda da arz ettiğimiz gibi insanda dinleme ve dinlenme ihtiyacı vardır. Bu ihtiyaçtan doğan durumun bertaraf edilmesi için fertler bir rehber ihtiyacı duyarlar. Eğer aile kurumu bu ihtiyacı gideremiyor ve aile kurumunda iletişim problemleri baş göstermişse bireyler bu ihtiyacı giderecek uzman kişilere müracaat etmektedirler veya her hangi bir yakınından, arkadaşından destek almaktadır. Fakat fertlerin yaşadığı sorunlara çözüm üretecek kişiler eğer bu alanda söz söyleyebilecek kabiliyeti, ehliyeti yoksa bireyin sıkıntısını açtığı kişi onun derdine dert katabilir. Bundan dolayıdır ki fertler sorunlarını bu alanda söz söyleyebilecek kabiliyeti, ehliyeti, yetkinliği olan kişilerle çözmeye çalışmalıdır. Fertler uzman kişilere dertlerini anlattıktan sonra uzman kişiler, dini danışmanlar ve rehberlik uzmanları kişinin maddi ve manevi durumuna göre konuşup çözüm önerileri sunmalıdır. Dini Danışma ve Rehberlik uzmanları önce fertleri dinleyip daha sonra kişinin ihtiyacına göre çözüm önerileri sunmaktadır.

5- Faaliyetler: Dini Danışma ve Rehberlik bürolarının en önemli görevlerinden bir tanesi fertleri bilinçlendirmeye yönelik, aile kurumunun yaşadığı problemlerin giderilmesi amacıyla çeşitli faaliyetler düzenlenmektedir. Bu faaliyetler cami bünyelerinde olabileceği gibi cami bünyesi dışında da olmaktadır. Fertlerin sorunlarının rehabilite edilmesi için cami bünyesi içinde hutbe, vaaz gibi dini bilgilendirmeler olmaktadır. Bunun yanında çeşitli konferanslar, paneller, seminerler, tiyatrolar yapılmaktadır. Çeşitli projeler kapsamında kurum ve kuruluşlarla, sivil toplum örgütleriyle ortaklaşa projeler yapılmaktadır. Bu projelerin neler olduğuna dair daha önce arz ettiğimiz için temas etmeyeceğiz. Bu projeler ferdi rehabilite edecek yardım faaliyetleri, geziler, piknikler, kardeş aile projeleri, çevre illere geziler, yardıma muhtaç insanlara yardım götürme, hastane ziyaretleri, hapisane hizmetleri, huzurevleri ziyaretleri, bazı gün ve gecelerde manevi içerikli birliktelikler yapılan faaliyetlerin bir bölümünü teşkil etmektedir.

6- Dini bilgilenme: Aile kurumu kurulurken en önemli şartlardan belki bir tanesi bu yuvayı dağılmadan götürebilecekleri eğitim seviyelerinin olmasıdır.

Eğitimden maksat elinde taşıdığı üniversite diploması değildir. Çünkü aile yuvası kurulurken şartları arasında diploma şartı yoktur. Diploma şartının olmaması insanların okumaması ve cahil olmasının manasına gelmemektedir. Aile yuvası kurulurken asgari ölçüler içinde fertlerin birbirleriyle münasebetleri, aile içi iletişiminin gerekliliği ve nasıl olması gerektiği, ebeveynin çocuk yetiştirmeye dair bilgisi, sevgi ve şefkat duygularının kullanılması, fertlerin birbirlerini saygı ve sevgisi, birbirlerine verdikleri sözleri yerine getirirken ki hassasiyetleri, kadının kocası üzerinde kocanın da kadının üzerindeki haklarının neler olduğuna dair bilgilerinin yoksunluğu ve uygulama sorunları aile kurumundaki fertlerin eğitimsizliğini göstermektedir. Bundan dolayıdır ki aile bireylerinin aile kurumunun devamı ve bekası adına bilinçlendirilmesi ve eğitim seviyelerinin yükseltilmesi için Dini Danışma ve Rehberlik Büroları fertleri dinin bu husustaki esasları çerçevesinde bilgilendirmektedir.

3.10. AİRB'NA GELEN SORULARIN VE SORUNLARIN KAYNAKLARI

3.10.1. Aile İçinde Problemlere Yol Açan İlişki ve İletişim Bozuklukları

Aile kurumunun devamı ve bekası aile içi iletişim devamlı ve sürekli olmasına ve sağlıklı yaşatılmasına bağlıdır. Aile kurumunda yaşanan sorunların temelinde iletişim sorunlarından kaynaklanmaktadır. Aile kurumunda yaşanan diğer aile içi sorunlar iyi ve sağlıklı bir aile içi iletişim olmadığından dolayı sorunlar çözüme kavuşmamakta olduğu gibi başka sorunları da beraberinde getirmektedir. Aile içi sorunların yaşanması her aile için mukadderdir. Fakat aile içi iletişim bozukluğu olan aileler bu sorunların üstesinden gelememektedir. Aile içi iletişimin iyi olduğu ve istişare kültürünün geliştiği aile ortamlarında sorunlar konuşulup büyümeden halledilmektedir. Bu tür ailelerde rol karmaşası olmamakta ve herkes aile içi taşıdığı rol gereği ve tayin edilmiş alanlar doğrultusunda hareket etmesi gerektiğinin şuurundadır. Böyle bir aile ortamında sorunun şekli ne olursa olsun dayanışma ruhunun getirdiği işlevsel bütünlük aileyi bir birine bağlamakta ve sosyal çözülmenin etkileri karşısında fonksiyonlarının yitirmemektedir.

Aile kurumunda yaşanan çözülmenin birçok sebebi olabilir bu sorunlar aileden kaynaklı olabileceği gibi aile dışı etkenlerden de kaynaklanabilir. Aile içi iletişim bozuklukları, geçimsizlik, ilgisizlik, biyolojik tatmine dair problemler, aile

içi rol ve statü gereklerinin yerine getirilmemesi, çocuktan kaynaklı sorunlar, ekonomik nedenler aile içi bünyeden kaynaklı problemler olabilir. Dış etkenler arasında kayın baba-kayın valideden kaynaklı sorunlar, komşuluk, arkadaşlık, işsizlik, çevre faktörleri, yanlış arkadaşlık, özentiler, ekonomik özgürlük vb etkiler aile kurumuna içerden ve dışarıdan olumsuz müdahale sebepleri olabilmektedir. Aile kurumuna etki eden iç ve dış faktörler aile içi iletişim becerilerinin kullanılmasıyla, eğitimle, sabırla ve danışman ve rehberlik uzmanlarının katkılarıyla aşılacak sorunlardır. Aile kurumunda iletişim eksiklikleri önemle üzerinde durulması gereken bir husustur. Şayet üzerinde önemle durulmaz ise ve ihtimam gösterilmese önü alınamaz problemleri beraberinde getirmesi kaçınılmaz olur. Aile içi iletişimi olumsuz etkileyen faktörlere bakacak olursak;

1-Fertlerin birbirlerinin fikirlerine değer vermemesi ve sözlerini dinlememesi

2-Aile kurumunda fertlerin duygularına değer verilmemesi

3-Fertlerin birbirlerinin düşüncelerine yer vermemesi

4-Aile içi sorunları istişare zemininde çözmemek

5-Aile fertlerinin yeterince birlikte olamaması

6-Biyolojik ve fizyolojik ihtiyaçların giderilememesi

7-Aile kurumunun devamı ve bekası adına kural ve kaidelerin olmaması

8-Aile içi ilişkilerde sevgi ve saygıya yer olmaması

9-Aile fertlerinin birbirlerine olan sevgi ve ilgiyi birbirinden esirgemesi veya ilan etmesinden kaynaklı sorunlar

10-Aile içi ilişkilerde doğruluk, dürüstlük ve güvenin sarsılması, güven eksikliği...

Aile kurumunda yaşanan sorunun tespit edilmesi ve çözüme kavuşturmak için öncelikle aile içi yaşanan sorunun sebebinin veya sebeplerin bulunup ortaya çıkarılması sonra da sorunun ortadan kaldıracak uygun tedbirlerin alınması gerekmektedir. Şayet, problemi çözümde yaşanan soruna dair tespit hataları varsa sorunu çözmekten öte musibeti ikileştirmek kaçınılmaz olur. Yapılacak olan yanlış teşhisle doğru tedavi yapmak mümkün olmadığı gibi sebebini bulmadan bir sorunun çözümü de mümkün olmaz. Problemi oluşturan sebeplerin bulunup çıkarılması zannedildiği kadar kolay bir iş değildir. Sorunun bütün taraflarını ve ortaklarını en

iyi şekilde dinlemeli birinin etkisinde kalıp taraflı bakış açısına düşmeden objektif bir şekilde dinlemeden, ilişki ve bağlantıları incelemeyen sorunların sebebi tespit etmek mümkün değildir.

Yukarıda ifade edilen aile içi yaşanan sorunlara, olumsuzluklara karşı alınması gereken tedbirler de aile kurumu adına araştırma yapan uzmanlar tarafından tespit edilmiştir. Aile kurumunun devamlılığının garanti altına alınması için yapılan araştırmalar sonucu elde edilen verilere dayanılarak alınan kararlar, aile içi iletişim becerileri, aile içi ilişkilere dair eğitimler her aileye benimsetilmesi gerekmektedir. Aile içi yaşanan sorunlara karşı alınan tedbirler çeşitli gözlemlerin ve araştırmaların neticesine dayandığından dolayı sorunların üstesinden gelebilmek için bu sorunlara çözüm üretecek uzman kadrolardan yardım almak aile içi sorunlar yaşayan fertlerin görevleri arasındadır. Fakat her kural her aile için aynı neticeyi vermeyebilir.

Onun için aile kurumunda yaşanan sorunların çözümü karşısında üretilen çözüm önerilerini sihirli çözüm önerileri olarak görmemek lazım. Belki aile bireyleri yaşanan sorunlara üretilen çözüm önerilerine belli bir takım mutlu aile örneklerini kendilerine rehber edinmeli, dinin bu husustaki işlevlerini takip etmeli yani fertler iradeleriyle bu sürece destek vermeleri gerekmektedir. Kişiler sorunu çözme bilinci ve kararlılığı içinde olmalıdır. Zira yapılan bütün alan araştırmaları ve çözüm önerileri sorunların çözümünün yegâne vesilesi değildir. Bu hususa destek ve takviye olarak görülmelidir. Aile yuvasında yaşanan problemleri maddeler halinde sıralarsak:

1- Kocadan Kaynaklı Problemler

- Sebepsiz ve haksız boşama, aile fertlerine şiddet ve hakaret,
- Kadının biyolojik ve fizyolojik ihtiyaçlarını gidermeme, aldatma, cinsel şiddet,
- Ailenin ekonomik ihtiyaçlarını karşılamama, ilgisizlik, içki, kumar vb.
- Aile yaşantısına dair eğitimsizlik, aile sorunlarıyla ilgilenmeme ve sorumsuzluk.

2- Kadından Kaynaklanan Problemler

- Kocasının biyolojik ve fizyolojik ihtiyaçlarını karşılamaması,
- Ev işleriyle ilgilenmemesi, çocuklarını ve kocasını ihmal etmesi

- Cinsellikte sorunlar çıkarma, kocasını aldatma, eve kocasının istemediği kişileri alması
- Ekonomik özgürlük, aşırı istek ve arzular, israfa kaçacak harcamalar.

3- Çocuklardan kaynaklanan problemler

- Ebeveynin sözünü dinlememe ve itaatsizlik, serkeşlik,
- Yanlış arkadaşlık ve okula dair sorumluluklarını yerine getirmemesi,
- Aile ekonomisine katkı sunabilecek seviyede olmasına rağmen çalışmaması,
- Ebeveynin ayrı yaşaması, aile bütünlüğünün parçalanması sorunlu çocukları netice vermesi,
- Aile bireylerinden çocukların yeterli desteği ve ilgiyi görememesi,
- Çocukların yanlış evlilik yapması, sanal âlemin getirdiği çarpık birlikteliklerin aile tarafından hoş karşılanmaması, çocukların zorla ve sevmediği veya sevemeyeceği kişilerle evlendirilmesi, çocuğun evliliğe yanaşmaması.

4- Kayınvalide ve kayınpederden kaynaklanan problemler

- Bakıma muhtaç olan ebeveynin çocuklarından sürekli yanında olmasını arzulaması ve varsa bu hususta diğer kardeşlerin bu duruma ilgisiz kalması,
- Ebeveynin yaşın getirmiş olduğu etkilerle ve çocuksu ilgi ve beklentilerin getirdiği durumla çocuklarına beddua etmesi,
- Kayınvalidenin gelinini çekememesi, kıskanması, aşırı istek ve arzuları, gelininin altından kalkamayacağı beklentileri, oğluna sürekli şikâyette bulunması ve beddua etmesi,
- Mirasın paylaşımında haksızlık yapılması vb.

5- Diğer sebepler

- Psikolojik sorunlar, öfke, şiddet,
- Aile kurumunda dini eksikliğe bağlı olarak dini ritüellerinin ifasında yaşanan sorunlar,
- Cinsel sorunlar ve bunların aile üzerinde yapılan büyü gibi düşünülmesi
- Cinsel sorunların kadından kaynaklandığının düşünülmesi ve tedaviden kaçmak,
- Kürtaj yaptırılması ve sonunda duyulan vicdan azabıyla birbirlerini suçlama.

- Şiddetli geçimsizlik, aile içi iletişim eksikliği gibi sorunlar aile kurumunu derinden sarsmaktadır.

3.11. ÇANKAYA MÜFTÜLÜĞÜ AİLE VE DİNİ REHBERLİK

BÜROSU

Çankaya müftülüğü Ankara müftülüğüne bağlı ilçe müftülüğü olarak faaliyetlerini sürdüren merkez müftülüklerden bir tanesidir. Çankaya İlçe Müftülüğü, Aile İrşat ve Rehberlik Büroları kurulduğu 2003'ten bu yana, ilçe müftülüğünün bünyesinde aile kurumundaki sosyal çözölmeyi giderecek ve sosyal bütünleşmeye katkı sağlayacak faaliyetlerini sürdürmektedir. Aile, toplumun huzurunu ve güvenini inşa eden en değerli kurumdur. Aile kurumunun iyi bir iletişim, muhabbet ve merhametten beslenen sağlam temeller üzerinde yükselmesi, dengeli ve sağlıklı bir ilişki ağına sahip olması, sadece bireyin değil, bir neslin ve toplumun güvencesi anlamına gelmektedir.

Modernleşmenin ve sekülerleşmenin olumsuz etkileriyle yaşanan değişimin bunaltan bir hızla ilerlediği günümüzde, toplumun en önemli kurumu olan ailenin ciddi sorunlarla karşı karşıya kaldığı ve bu sorunlarla başa çıkmak zorunda olduğu bir gerçektir. Toplumda yaşanan bu çözölmeye sebeplerinin sonuçlarıyla aile fertlerinin beklide dolaylı olarak etkilenmektedir. Bu noktadan hareketle kurulan Aile İrşat ve Rehberlik Büroları, maddi ve manevi değerlerimiz adına önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Bunun yanında aile birliğinin sarsılmaması ve devamı adına aile içi sorunların çözölmüne katkı sağladığı gibi toplumsal bir duyarlılık geliştirmektedir.

3.11.1. Tanım ve Görevleri

Aile ve Dini Rehberlik Bürosu, din görevlilerinden, uzman danışmanlardan ve rehberlik ekiplerinden oluşan bir ekiple müftülüğün bünyesinde hizmet veren dinî danışma birimidir. Büroya bizzat gelerek başvuruda bulunmak mümkün olduğu gibi, telefon ve e-mail yoluyla ulaşmak mümkündür. Çeşitli iletişim yollarıyla bireylere sorunlarıyla alakalı kapsamlı ve kuşatıcı dini danışmanlık ve rehberlik hizmeti verilmektedir. Bunun yanında aile ile ilgili konularda farklı kurum ve kuruluşlarla da işbirliği içerisinde çalışılmaktadır. Gerektiğinde gerekli kurum ve kuruluşlara

yönlendirmeler yapılmakta ve birlikte konferans, panel, seminer, kampanya ve çeşitli bilgilendirmeye dair eğitim programları faaliyetler düzenlemektir.

3.11.2. Misyon ve Vizyonu

Kur'an ve sünnet perspektifinde bireylere ahlaki esasları sunmak, aile bireyelerine dini referans alarak topluma doğru dinî bilgiyi sunmak, aile kurumunu ve aile fertlerini tehdit eden sorunların bertaraf edilmesine dinî açıdan katkı sağlamak toplumsal yapının çeşitli katmanlarına dini danışmanlık ve rehberlik hizmetlerini doğru bir şekilde ulaştırmak. Doğru dini bilgiye sahip, ahlak esaslarıyla temayüz etmiş bireylerle temiz bir toplum oluşturmak, mutlu bireyler ve huzurlu bir aile kurumu oluşturmak Büroların temel amaçları arasında gösterilebilir.

3.11.3. İlkeleri

1- Gerçekleştirilen bütün faaliyetlerde İslam dininden beslenen ve kültürümüzle yoğrulan sağlam bilgiyle hareket etmek,

2- Fertlere hizmet sunumu yapılırken zaman uygun, seviyeli ve bireylerin ihtiyaçları gözetilerekten yapılması,

3- Büroların en önemli ilkeleri arasında çeşitli kamu kurum ve kuruluşlarıyla ve sivil toplum kuruluşlarıyla ortaklaşa düzenledikleri faaliyetlerle toplumsal farkındalık oluşturmak,

4- Dini danışma ve rehberlik uzmanlarının eğitim seviyelerinin ve becerilerinin arttırılması için eğitim programlarının düzenlenmesi,

5- Etkili bir hizmet dokusu oluşturabilmek için bölgenin ve danışan bireylerin hassasiyetlerini dikkate almak Büroların en önemli ilkeleri arasında sıralayabiliriz.

3.11.4. Hedefleri

1- Aile kurumuna yönelik yapılan çalışmaları maddi-manevi ve milli değerlere uygunluk içinde yapılması,

2- Aile kurumunun birleştirici, bütünleştirici vasfının korunması, aile bireyelerinin birbirleriyle olan ilişkilerinde dikkat etmesi gereken esasların neler olduğu,

3- Aile içi şiddet, töre cinayetleri ve kız çocuklarının maruz kaldığı cinsiyet ayrımcılığı, boşanma, şiddetli geçimsizlik, aldatma gibi olumsuz tutum ve davranışları önlemeye yönelik faaliyetler yapmaktır.

3.12. ÇANKAYA İLÇE MÜFTÜLÜĞÜ AİRB PROJELERİ

3.12.1. Kardeş Kadınlar Buluşuyor projesi

Çankaya İlçe Müftülüğü Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu 8 Mart Kadınlar Günü'ne istinaden bir proje hazırlamıştır. Hazırlanan bu proje kapsamında Mardin İl Müftülüğü ile 'Kardeş Kadınlar Buluşuyor' projesinin Mardin ayağını gerçekleştirilmiştir. Bu proje iki bölümden oluşmaktadır. Proje Koordinatörü ve beraberinde vaiz ve K.Kursu öğreticilerinden bir grup Çankaya da camii ve K.Kurslarında hizmet alan öğrencilerin gönderdikleri hediyeleri Mardin'e ulaştırdı. İlk olarak Mardin merkez Eryeri köyü ilköğretim okulu ziyareti yapıldı, gönderilen hediyeler, kırtasiye malzemeleri köy ilköğretim talebelerine hediye edilmiştir. Eryeri köyünün kadınlarıyla köy Kuran Kursunda bir araya gelinmiş ve hediyeler takdim edilmiştir. Mardin merkez, Nusaybin ve Midyat'ta ihtiyaç tespit edilen K.Kurslarına 8 adet Laptop, projektör ve yazıcıyı kurs öğrencilerine hediye edilmiştir. Projenin ikinci bölümü ise 30 kadar Mardinli kadın misafirlerle Ankara'da gerçekleştirilecek.

3.12.2. Aile Okulu Semineri Projesi

Çankaya Müftülüğü Aile ve Dini Rehberlik Bürosu 14 Şubat 2015 tarihinde başlattığı Aile Okulu Seminerinin ikinci hafta dersleri 21 Şubat Cumartesi günü yine Vakıflar Genel Müdürlüğü toplantı salonunda yapıldı. Seminere konuşmacı olarak Manisa Eğitim Merkezi Eğitim Görevlisi katılmıştır. "Aile İçi İletişim ve Sorun Çözme Yöntemleri" konulu konuşmasının birinci bölümünde, "Aile" tanımı üzerinde duruldu ve Aile olmak-evlenmek, Çocuk büyütme-çocuk yetiştirmek arasındaki farkları anlatıldı. Çocuk yetiştirirken izlenmesi gereken adımları 5 maddede özetlendi, bu maddeleri; 1-Keşfetmek, 2-Güvenmek, 3-Yönlendirmek, 4-Yetkilendirmek, 5- Desteklemek olarak sıralandı. Proje kapsamında katılımcılara ikinci bölümde, aile içi iletişimde kullanılması gereken iletişim dillerinden bahsedildi

- 1- **Gönül Dili:** Fertlerin birbirlerine gönülden bağlılığı...
- 2- **Değer Dili:** Aile bireylerinin birbirlerine değer verdiğini ifade eden dil...
- 3- **Teşekkür Dili:** Bireylerin isteklerinin karşılanması karşısında teşekkür etmesi...

- 4- **Dua Dili:** Aile bireylerinin birbirleri adına duacı olması...
- 5- **Özür Dili:** Aile içi iletişimde, muamelelerde yaşanan eksiklik karşısında özür dileyen dil...
- 6- **Sükût Dili:** Aile içinde yaşanan bazı sorunlar karşısında görmemezlikten gelip susma dili veya affetme dili...

3.12.3. Aile ve Dini Rehberlik Bürosu Şubat Ayı Konferansı

Müftülüğün Aile ve Dini Rehberlik Bürosunun Şubat ayı konferansı 20.02.2015 tarihinde TDV Konferans Salonu'nda gerçekleştirildi. Programın açılış konuşmasıyla başlayıp konferansın konuşmacısı Kadın Hastalıkları ve Doğum Uzmanı tarafından yapıldı. 'Normal Doğum Yapmanın Sağlık Açısından Önemi' konulu sunumunun ardından, katılımcıların yoğun bir şekilde sorulan sorularına yanıt verildi. Program; sunumu gerçekleştiren Doktor Hanıma çiçek takdimi ile sona erdi.

3.12.4. Çankaya Müftülüğü Aile ve Dini Rehberlik Bürosu'nun 'Aile Okulu' Semineri

Aile ve Dini Rehberlik Bürosunca düzenlenen ve altı hafta süren bir program olan "Aile Okulu" Seminerleri tertip edildi. "İslam'da Aile" konusuna değinildi. Seminerde, Kur'an-ı Kerim'de (Rum/21) aile tanımının yapısal değil duygusal olarak yapıldığını, Meveddet ve Rahmetin toplamının Sekineti doğurduğu anlatılıp, aynı ayet-i kerimeye göre, eşlerin birbirini Allah'ın emaneti olarak gördükleri takdirde hem dünya hem ahiret saadeti elde edilebileceğine işaret edildi. Aile kurumunun zamanın getirdiği şartlar çerçevesinde ihtiyacının hiç bitmeyen bir kurum olduğu, bu ihtiyaçların sadece maddi şeyler değil, sevgi-şefkat ve huzur olduğu hatırlatıldı, seminerde son günlerde eşlerin birbirlerine sürekli hak talebine soyunduğunu ancak sorumluluğun geri planda kaldığı hatırlatıldı hakların sorumluluklarla birlikte ele alınmasının önemine vurgu yapıldı. İkinci seminer konusu; "Çocuk Sahibi Olma ve Sorumluluklarımız" ebeveynin çocuklarına karşı sorumlulukları, onların bize emanet olduğu, çocuk sahibi olmanın aile bağlarını kuvvetlendirdiği, aile yapısını dağılmaktan koruduğu, çocukların yetiştirilmesinde dikkat edilecek hususlara temas edilmiştir.

3.12.5. Kardeş Şehir Mardin projesi

Çankaya İlçe Müftülüğü Aile İrşad ve Rehberlik Bürosu'yla Mardin İl Müftülüğü kardeş Müftülük olarak seçildi ve bir proje etrafında yoğunlaşma kararı alındı. Çankaya Müftülüğü ekibi 24 Şubat ta kardeş şehir Mardin ekip olarak ziyaret edip, kurslar dolaşılıp talebelerle sohbetler yapıldı, hediyeler verildi. Talebelerin ihtiyaçların karşılanmasına çalışıldı ve bir salon programıyla Mardinli bayanlarla buluşuldu. 8 Mart dünya kadınlar gününde Mardinli bayanlardan oluşan hiç yaşadıkları şehrin dışına çıkmamış 30 Bayan Çankaya Müftülüğünün davetlisi olarak Ankara'ya davet edildi. Programda şehir kendilerine gezdirilip, özel programlarla ağırlandılar. Bu proje kapsamında, sevgi, hoşgörü ve kardeşlik köprülerinin kurulması amaçlanmıştır.

3.12.6. Tanıtım Semineri projesi

Müftülüğün Aile İrşat Bürosu yeni dönem tanıtım seminerlerinden ilkini 25 Ekim cuma günü Kocatepe konferans salonunda gerçekleştirdi. Programa Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı İl Müdür Yardımcısı ve çok sayıda izleyici katıldığı Tanıtım seminerleri düzenlendi.

3.12.7. Evlilik Okulu projesi

Çankaya Müftülüğü Aile İrşad ve Rehberlik Bürosu Tarafından Organize edilen Evlilik Okulu'nun birincisi 11 Mayıs-15 Haziran 2013 tarihleri arasında gerçekleştirildi. 5 hafta boyunca Cumartesi günleri 10.00-14.00 saatleri arasında devam eden programda, evlilik hayatını doğrudan ilgilendiren konular alanında uzman isimler interaktif derslerde katılımcılarla buluşuldu (T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı Çankaya İlçe Müftülüğü, Aile ve Dini Rehberlik, Aile ve Dini Rehberlik Bürosu, <http://www.cankayamuftulugu.gov.tr/aileirsat.htm>, Erişim 27 Şubat 2015).

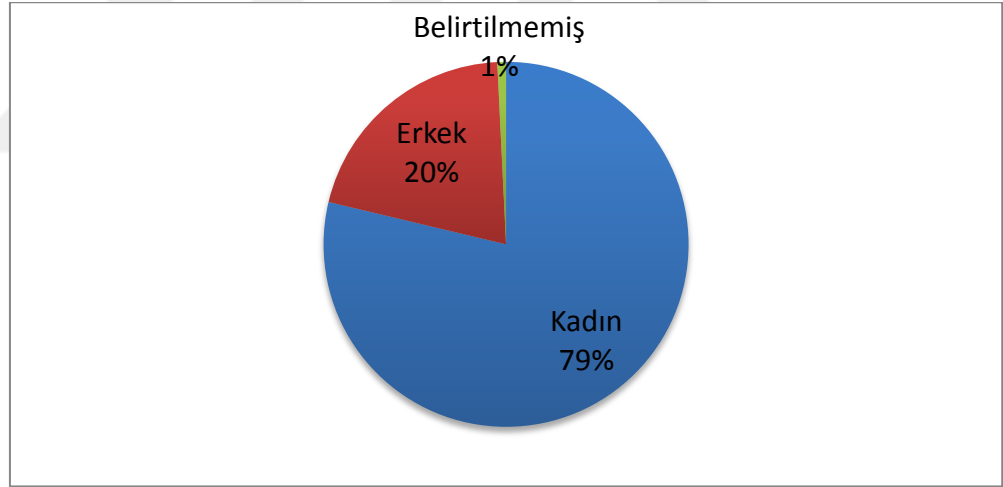
3.13. ÇANKAYA MÜFTÜLÜĞÜ AİRB'NA MÜRACAAT DURUMLARI

Tablo 13: AİRB'na Müracaat Edenlerin Cinsiyet Durumu (2014-2015)

Cinsiyet	Kişi	Yüzde%
Kadın	205	% 79
Erkek	52	% 20
Belirtmemiş	3	% 1
Toplam	260	% 100

Kaynak: DİB Çankaya İlçe Müftülüğü Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu

Grafik 2: Ankara ÇİM 2014-2015 AİRB'na Başvuranların Cinsiyete Göre Dağılımı

Kaynak: DİB Çankaya İlçe Müftülüğü Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu.

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarına yapılan başvuruların büyük bir kısmı bayanlara aittir. Bu oranların bayanlarda daha fazla olması aile kurumunun bekasına atfedilen mana olabileceği gibi, aile içi iletişiminin olumlu yönde sürdürülebilmesinin ve erkeklerin aile içi mahrem diyeceğimiz bazı sorunları-soruları yetkili bir şahsa arz etmedeki mesafeli duruşu söz konusu olabilir. Bunların dışında birçok sebep söz konusu olabilir. Bayanların aile içi problemlere daha duyarlı olduğunun göstergesi de olabilir. İleride de temas

edeceğimiz verilere göre İrşat Bürolarında görev yapan kişilerin bayan ağırlıklı olması beklide en önemli sebepler arasında gösterilebilir.

Tablo 14: AİRB'ı Personel Cinsiyet Durumu (2014-2015)

Cinsiyet	Kişi	Yüzde%
Kadın	10	% 100
Erkek	0	% 0

Kaynak: DİB Çankaya İlçe Müftülüğü Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu

Tabloda görüldüğü gibi Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarına müracaat edenlere rehberlik yapacak büro elemanlarının tamamı bayandır. Çalışma yaptığımız büro örneğinde Rehberlik uzmanlarının bayan olması bürolara müracaat edenlerin bayan ağırlıklı olmasının sebebi olabilir. Araştırmamızın son bölümünde AİRB'na dair öneriler kısmında bu durumun getirdiği eksiklikleri önerilerimiz şeklinde arz edeceğiz.

Tablo 15: AİRB'na Müracaat Edenlerle Görüşme Şekli (2014-2015)

Cinsiyet	Kişi	Yüzde%
Telefonla	39	% 15
Yüz yüze	221	% 85
Toplam	260	% 100

Kaynak: DİB Çankaya İlçe Müftülüğü Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu

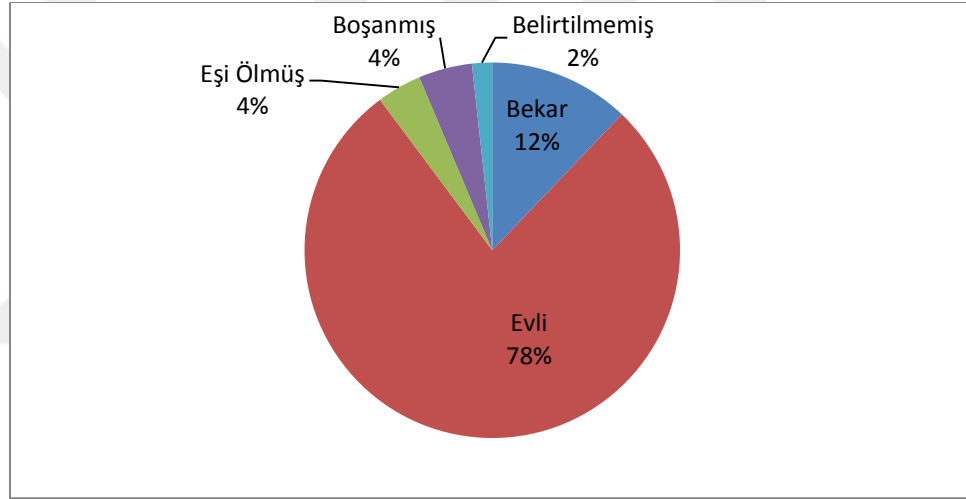
AİRB'na yapılan müracaatların büyük bir kısmı yüzyüze görüşme şeklinde gerçekleşmiştir. Yüz yüze yapılan görüşmeler soru soranın problemi daha net ifade etme kolaylığı sunarken, soruya muhatap olan rehberlik uzmanının sorulan sorulara daha net cevap verme ve problemi daha net görmesi açısından kolaylık sunmaktadır.

Tablo 16: AİRB'na Müracaat Edenlerin Medeni Durumu 2014-2015

Cinsiyet	Sayı	Yüzde %
Evli	203	% 78
Bekâr	32	% 12
Boşanmış	11	% 4
Dul	11	% 4
Belirtilmemiş	3	% 2
Toplam	260	% 100

Kaynak: DİB Çankaya İlçe Müftülüğü Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu

Grafik 2: Ankara ÇİM 2014-2015 AİRB'na Başvuranların Medeni Hale Göre Dağılımı

Kaynak: DİB Çankaya İlçe Müftülüğü Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu

Şuan karşımızda duran tablodan elde edilecek çıkarımsa, Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarına müracaat edenlerin büyük bir kısmının evli çiftlerde olması, aile içi sorunlara bağlı olmak suretiyle gerçekleştiğini görmekteyiz. Toplumumuzun büyük bir çoğunluğunun Müslüman olduğu düşünülürse, aile irşat bürolarına yapılan müracaatların evlilik yoluyla kurulan ailelerce yapılmış olması manidardır. Çünkü İslam dini aile kurumuna ehemmiyet vermiş gerek Kuran'ın ve gerekse İslam'da ikinci bir kaynak diyeceğimiz Hz Muhammed (sav) beyanları bu kurumun önemini ifade eder mahiyettedir. Buna bağlı olmak suretiyle tablodan çıkan sonuca göre, evli çiftler tarafından yapılan müracaatları anlamlı kılmaktadır. Bir diğer değerlendirme ise; AİRB'na müracaat edenlerin daha ziyade evlilerin başvurduğunu görüyoruz.

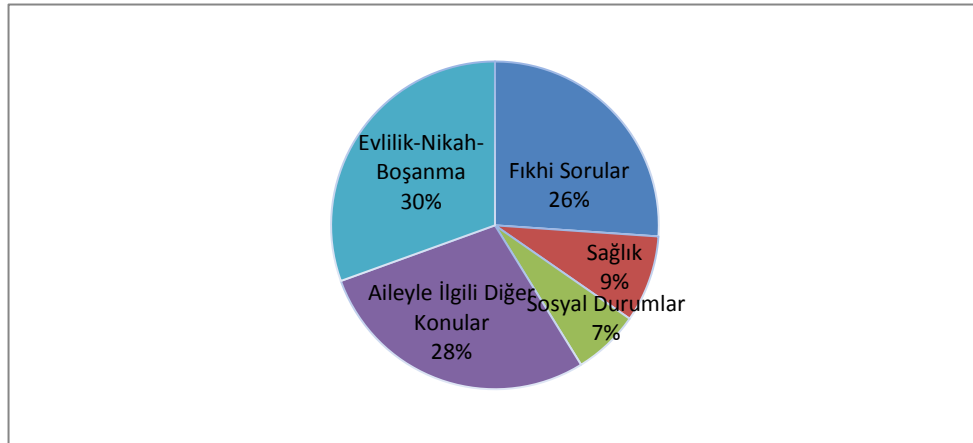
Bu durum aslında sevindirici bir durumdur. Çünkü aile kurumunun devamının veya devamına gösterilen hassasiyetin bir göstergesi olabilir. Aile yuvası yıkılıp gittikten sonra yapılacak rehberlik hizmetleri kaybedilen pozisyonu geri getirme açısından oldukça zordur. Sadece mevcut durumun idaresi ve süreçte yaşanılacak problemlerin nasıl atlatılacağına tavsiye ve önerileri içermektedir. Bu ifadeler büro elemanlarıyla yaptığımız soru-cavap bilgilerine dayanmaktadır.

Tablo 17: AİRB'na Sorulan Sorular (2014-2015)

Sorulan Sorular	Soru Sayısı	Yüzde%
Evlilik-Nikah-Boşanma	78	% 30
Ailevi Konular	73	% 28
Fıkhi Sorular	68	% 26
Sağlık	24	% 9
Sosyal Durum	17	% 7
Toplam	260	% 100

Kaynak: DİB Çankaya İlçe Müftülüğü Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu

Grafik 3: Ankara ÇİM 2014-2015 AİRB'na Başvuru Konularına Göre Dağılımı

Kaynak: DİB Çankaya İlçe Müftülüğü Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu

Tablo incelendiği zaman görülecektir ki evlilik-nikah-boşanma ile ilgili daha çok soru gelmiştir. Onu takip eden ailevi konularla ilgili sorular takip etmektedir. Buradan hareketle aileyi oluşturan etkenlere dair daha çok soru sorulmuş ve aile içi

iletişimi-bütünleşmeyi daha sağlıklı kılabilmek için müracaatlar bu alanda yoğunlaşmaktadır. Bir önceki tablomuzun verilerini değerlendirirken üzerinde durduğumuz esas şeydu: Evlilik yoluyla kurulan aile yuvasının bekasının ehemmiyeti şeklindeydi. Tablodaki verilerden yola çıkılarak evlilik-nikâh-boşanma-aileyle ilgili diğer sorunlar ve yine aileyle ilgili fikhî sorular kurumsal bir kimlik taşıyan aile kurumu ve din kurumunun birbirini bütünleyen ve müşterek çalışmak suretiyle sosyal çözülmenin önlenebileceği kanaatlerini güçlendirmektedir.

Tablo 18: AİRB’na Soru Soranların Yaş Aralığı (2014-2015)

Yaş Aralığı	Kadın	Yüzde %	Yaş Aralığı	Erkek	Yüzde %
14-24	22	% 10	14-24	5	% 9
24-34	28	% 12	24-34	6	% 11
34-44	60	% 30	34-44	16	% 29
44-54	35	% 19	44-54	12	% 21
54-64	45	% 21	54-64	10	% 18
64 ve üstü	15	% 8	64-74	6	% 12
Toplam	205	% 100	Toplam	55	% 100

Kaynak: DİB Çankaya İlçe Müftülüğü Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu

AİRB’na müracaatların daha çok (34-44) yaş aralığında olduğu gözlenmektedir. Erkeklerde de bu oranın aynı yaş aralığını kapsadığı görülmektedir. Tabloda bürolara müracaat eden sayılarda erkeklerin sayısının kadınlara oranla beşte biri gibi bir oran olduğu görülmektedir. Bunun sebepleri üzerinde ilerde çözüm ve öneriler bölümünde duracağız.

Tablo 19: AİRB’na Müracaat Edenlerin Eğitim Durumu (2014-2015)

Eğitim Durumu	Kadın	Yüzde %	Erkek	Yüzde %
İlkokul	153	% 75	31	% 60
Ortaokul	31	% 15	12	% 20
Lise	10	% 5	7	% 10
Üniversite	8	% 4	4	% 4
Yüksek	3	% 1	1	% 1
Toplam	205	% 100	55	% 100

Kaynak: DİB Çankaya İlçe Müftülüğü Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu

AİRB’na başvuranların kadınlarda ve erkeklerde eğitim seviyesinin daha ziyade ilkokul olduğu görülmektedir. Bu durum şunun göstergesi olabilir. Bürolara müracaat edenlerin eğitim seviyesinin düşük olmasına bağlı olarak aile içi problemlerin yükseldiği gözlenmektedir. Aile içi eğitim seviyesinin artmasına bağlı olarak aile içi problemler azalmaktadır. Boşanma oranlarında da bu ilişkiyi görmek mümkündür. Eğitim seviyesi düşünce aile içi iletişim kalitesi de düşmekte ve sosyal çözülme kaçınılmaz bir hal almaktadır. Fakat bu tablo bize boşanma durumunu vermediği için başvuru yapanların boşanmış aileler olduğu veya olacağı manasına gelmez. Bunun yanında AİRB’na müracaat verileri bize şunu gösterir; aile kurumunda yaşanan problemleri ifade eder, birde eğitim seviyesi düşük olsa bile aile içi problemlerin çözümü adına bir bilincin var olduğunu ifade eder.

Tablo 20: Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu Faaliyet İstatistiği (2014-2015)

YILLAR	2014	2015	Toplam
Konferans	4	5	9
Panel	5	2	7
Seminer	10	20	30
Gezi	3	2	5
Ziyaret	20	10	30
Faaliyet Toplamı	42	39	81

Kaynak: DİB Çankaya İlçe Müftülüğü Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu

Aile kurumunu bekası için metodolojinin çeşitlendirilmesi ve her insanın veya her ailenin gereksinimini karşılayabilecek metotların geliştirilmesi gerekmektedir. Bu gereksinimden dolayı yıllara ait faaliyet istatistiği hem bu gereksinimi yansıtmakta bunun yanında kurumun amaçlarının gerçekleşmesi için faaliyet alanlarının çeşitliliğini zorunlu kılmaktadır. Seminerlerle ulaşılamayan insanlara panellerle, uzman rehberlik kadrolarının sunumlarıyla, birebir veya daha dar dairede sorunsalın ince ayrıntısına inilebileceği sohbetlerle, seyahat edin sıhhat bulun hakikatine bağlı olarak gezilerle, sorunsalın perdeye aktarılmasıyla, Hz Mevlana’nın anlayışının bir kadem ötesinde “ ne olursan ol ben gelirim” anlayışıyla yapılan aile ziyaretleriyle sosyal çözülme asgariye indirmek amaçlanmaktadır. Toplumun temel yapı taşı olan aile kurumunu kurumsal bir kimlik olan rehberlik büroları vasıtasıyla ve faaliyetleriyle ailenin bekasının teminine çalışmaktadır.

3.14. AİRB’NİN AİLE BÜTÜNLÜĞÜ İÇİN TAVSİYELERİ

Aile içinde ana-baba ile çocuklar arasındaki iletişimlerin olumlu ve sağlıklı yürütmesine dair deney ve araştırmalar sonucu tespit edilmiş bir takım tedbirler vardır. Uygulayıcıya göre farklı sonuçlar verse de bu tedbirlerin bilinmesi ve aile bireylerinin onları uygulama bilinç ve kararlılığına sahip olmaları daima olumlu sonuçlar vermektedir. Aile içindeki ilişki ve iletişimlerin düzenine dair tedbirler şöyle sıralanmaktadır:

1- Aile kurumunun devamı ve bekası adına aile fertleri birbirlerine karşı yalan söylememeli, kırııcı tavır ve davranışlarda bulunmamalı, birbirlerine olan güveni sarsacak tavır ve davranışlar içine girmemeli.

2- Aile bireyleri birbirlerine sevgi, saygı, hoşgörü çerçevesinde yaklaşmalı gerektiğinde bunu birbirlerine göstermede cüretli olmalı.

3- Sebepless sebepsiz öfkelenmemeli ve af ve müsamaha yolu tutulmalı.

4- Aile bireyleri aile içi iletişimi canlı kılmalı, ekonomisine kendine biçilen rol çerçevesinde katkı sağlamalı.

5- Aile bireyleri birbirlerinin hatasını araştırmamalı, hatalarını yüzüne vurmamalı, bazı kusurları görmemezlikten gelmeli fakat hataları umursamaz bir tavır ve davranışa dönmemeli.

6- Aile içinde istişare mekanizması daima canlı olmalı, herkesin fikirlerine değer verilmeli, sorunlara çözüm üretmek adına fertlerin fikirlerine değer vermeli ve katılımı sağlanmalı.

7- Aile içi iletişimin önemli bir vesilesi olan birlikte vakit geçirmek, sohbet tadında birliktelikler olmalı.

8- Birlikte vakit geçirmeli, seyahatler yapılmalı, akraba ziyaretleri, ev dışı

etkinlikler yapılmalı, piknik, vb.

9- Aile Kurumu içinde güveni zedeleyecek gizli bir durum olmamalı, fertler birbirlerine şeffaf olmalı.

10- Mümkün mertebe aynı saatte istirahat etmek, beraber yemek yemek, kitap okumak, dua etmek, dini içerikli sohbetler veya güncel meseleler üzerinde medeni insanlar gibi konuşmak.

11- İsrafa götürücü harcamalardan sakınmak, lüks ve fantezi olacak arzu ve isteklerden kaçınmak, aile ekonomisini gereksiz beklentilerle sarsmamak.

12- Aile içi yaşanan sorunlar karşısında sorunların çözümüne ortak tavır sergilemeli müşterek çözümler üretilmeli ve bazı sorunların çözümünü zaman bırakılması.

Aile kurumuna yaşanan sorunların çözümü, Allah ve Resulünün koyduğu değer ölçülerinde aramalıdır. "Herhangi bir hususta anlaşmazlığa düştüğünüz takdirde, Allah'a ve ahret gününe gerçekten inanıyorsanız onu Allah ve Resulüne arz ediniz. Bu sonuç alma bakımından daha hayırlı ve daha güzeldir" (*Nisa*, 4/59). Ancak dini değer ölçülerini kişisel istek ve arzulara göre çekmeden selim bir kalple onlardan soruna doğru bir çözüm bulmaya çalışılmalıdır. Bu takdirde Allah onlara yardım edecek ve doğruyu görecektir basireti onlara nasip edecektir. *Kim Allah'ın ipine sıkıca bağlanırsa Allah ona doğruyu bulacak bir anlayış verir* (Enfal, 8/29), *bir çıkış yolu gösterir* (Talak, 65/2) ve *işinde bir kolaylık ihsan eder* (Talak, 65/4). Aile kurumu içinde yaşanan sorunların büyümesi halinde arabuluculuk yapacak, çözüm önerileri sunacak yakın akraba çevresinden sözüne itibar edilecek ve sözünü dinletecek sadık kişilerin hakemliğine müracaat edilmelidir. "Eğer eşlerin arasının açılmasından endişe ederseniz, erkeğin ailesinden bir hakem, kadının ailesinden bir hakem gönderin. İki taraf arayışı düzeltmek isterlerse Allah da onları uzlaştırır. Allah hakkıyla bilen ve haberdar olandır" (*Nisa*, 4 / 35).

3.15. AİRB’NİN SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

1- Büroların yeni olması ve yeterince tanıtımı yapılamaması nedeniyle büroların tanıtımı konusunda sorun yaşanmaktadır. Müftülük ve yerel basın araçları kullanılarak bürolarla ilgili daha geniş tanıtım yapılması, görsel ve yazılı basın araçlarının kullanılmasıyla büroların ulusal ve yerel alanda tanıtımının yapılması uygun olacaktır.

2- Yönergeye göre, aile irşat bürolarında görev alacak personelin görev tanımı şu şekildedir: “Dini yüksekokul mezunu, Başkanlıkça yapılan ve bu amaçla açılan hizmet içi seminerine katılmış vaiz, murakıp, din hizmetleri uzmanı, din eğitim uzmanı ve Kur’an kursu öğrencileri görevlendirilir.” Yönergenin ifade ettiği vazife tanımına bakılırsa büro çalışanları mevcut görevinin yanında mesai usulü artı bir görev olarak bu vazife yapılmaktadır. Yapılan bu uygulama personel yetersizliği dolayısıyla yapılırsa da, bu alandaki ihtiyacın giderilmesi için uzman personele, psikoloji ve rehberlik uzmanı ağırlıklı olmak suretiyle, etkin hizmet içi eğitimden geçmiş personele ihtiyaç vardır. Personelin eğitilerek iş yükünün yoğun olduğu yerlerden başlamak üzere yalnızca bu bürolarda iş yapmalarının sağlanması isabetli olacaktır.

3- Büro personelinin seçiminde bazı aksamalar olduğunu da ifade edelim. Bu alan ciddi bir uzmanlığı gerektiren bir alan olması dolayısıyla seçilen personelin etkin iletişim becerisi olan, mesleki alanda bilgi seviyesinin yeterli olanlar arasından tercih edilmesine özen gösterilmesi gerekmektedir. Belki de en önemlisi bürolarda görev yapacak personelin psikoloji ve rehberlik eğitimi diploması, eğitimi ve tecrübesi olması gerekiyor. Aile büroları Diyanet İşleri Başkanlığı’nın sosyal açımlı din hizmetlerinin önemli bir boyutunu oluşturan yeni bir alandır. Olumlu bir imaj oluşması ve başarılı bir hizmet oluşması için ilk uygulamaların ayrı bir yeri vardır. Bu kapsamda en azından orta vadede bürolarda görevli personelin, sıra ile görev yapma uygulaması bırakılarak alanında uzmanlaşmış Diyanet personelinin sürekli olarak görevlendirilmesi yoluna gidilmelidir.

4- Büroların faaliyetlerine göre ve faaliyet yaptıkları bölgenin ihtiyaçlarına göre bütçe ayrılmalı ve tahsisata gidilmelidir.

5- Diyanet İşleri verilerine bakıldığı zaman bir dönemde de fetva kurumları olan İrşat ve Rehberlik Bürolarına sorulan soruların büyük bir bölümü fihhi meselelere dayanmaktadır. Sorulan fihhi meselelere verilen cevaplar yer yer değişkenlik arz etmektedir. Bunun sebepleri arasında çalışanların fihhi meseleler karşısındaki yetersizliği söz konusu olabilir. Büro çalışanlarına bu alana ait özel bir eğitim verilmesi problemi çözmeye yeterli olacaktır. Çalışanların fihhi yetersizliği ve aynı sorulara farklı cevaplar vermesi, fetva konusunda bir karışıklığa sebep olmakta ve kuruma karşı güveni sarsmaktadır. Bu sorunun çözülmesi için Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde başlatılacak olan ortak bir çalışmayla, bürolara sorulan sorular çerçevesinde ilmi bir heyetin öncülüğünde yapılacak olan çalışmanın büro çalışanlarına sunulmasıyla veya eğitimlerin verilmesiyle bu aşılabılır. Bürolara gelen yeni sorular veya durumlar karşısında sürekli kendini yenilemesiyle bir bilgi ve sorunlar karşısında oluşturulan tecrübe havuzu olur. Bu kapsamda Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde ilgili birim tarafından bir web sayfası hazırlanıp sürekli güncelleme yapılarak bu konuda görevli olanlar arasında etkili bir ağ kurulabilir.

6- Aile bürolarına yapılan başvurularda aile içi şiddet, alkol, madde bağımlılığı, kadının sosyal statüsü, çocuk eğitimi konuları da yer almaktadır. Bürolardaki görevlilerin bu alanda yeterli uzmanlığı olmadığı düşünülecek olursa problem alanlarıyla ilgili olarak hastaneler, SHÇEK'e bağlı Aile Dayanışma Merkezleri, MEB Rehberlik Servisleri vb. kurumlara yönlendirilmede bulunsa bile bu kurumlarla Diyanet arasında gerekli protokollerin olmaması veya var olanlarla tam manasıyla işbirliği yapılamaması. Yeni kurulan Aile Bürolarına yönelik bazı önyargıların varlığı iletişim kurmada ve kurumsal destek alma konusunda sorunların var olduğunu göstermektedir. Uygulamadan kaynaklanan bu sorunların en aza indirilmesi için Diyanet düzeyinde Aile Bürolarıyla ilgili kuruluşlarla işbirliği protokollerinin yapılması ve aile bürolarının tanıtımının yapılması faydalı olacaktır.

7-Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarında genelde bayan personel görevlendirilmektedir. Bürolara yapılan müracaatların çoğunu kadınlar tarafından

yapıldığı göz önüne alınacak olursa bunun doğru bir tercih olduğu düşünülebilir. Ancak aile konusu her iki cinsi de doğrudan ilgilendirmektedir. Kadın ve erkeğin birlikte rehberliğe ihtiyacı söz konusudur. Bu alandaki ihtiyacı giderecek uzman, iletişim becerisi yüksek erkek personelin ivedi bir şekilde yetiştirilip görevlendirilmesi gerekmektedir.

8- Aile Büroları diğer birimlerle ortak kullanıldığı için uygun görüşme ortamından uzak kalmaktadır. Ayrıca aile bürolarının müftülük içerisinde olduğu yerlere kadınlar rahatça gidememektedir. Bu çerçevede aile bürolarının mekân sorunu üzerinde ciddiyetle durulması ve hizmetin kalitesini ve etkinliğini artıracak yerler tahsis edilmesi için azami gayret gösterilmelidir. Bu hususla alakalı rehberlik bürolarının müftülük bünyesinin dışında aile içi çözümlenin yaşandığı veya dini algının ve yaşayışın daha düşük seviyede olduğu yerlere açılması bürolara olan ihtiyacı ve talebi arttıracaktır. Aile bürosu uygulamasının 12 yıllık deneyimi ve talepler aileye yönelik dini rehberlik faaliyetinin toplumda karşılık bulduğu yönünde güçlü sinyaller vermektedir. Bu nedenle mekân sorunu üzerinde çalışmalar yapılmalıdır.

9- Rehberlik bürolarına yapılan müracaatların bu alanda çalışma yapanlara kolaylık sağlaması için, Diyanet Teşkilatının İrşat kurumunu sağlıklı çalışıp çalışmadığını denetleyecek bir sistem kurulmalı. Diyanet Teşkilatının şartlara ve zamana göre kurumsal yenilikleri gerektirecek analizleri yapabileceği veri tabanı sistemi kurulması gerekir, var olan mevcut karteks işleme sistemini işleyen personelin fertlerle yüz yüze ilişki içinde olan personelden ayrı sistem ve analiz uzmanları olması gerekir. Zira araştırma sürecinde bu hususta ciddi zorluklar yaşanmıştır.

10- Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarının problemin kendisine gelmesini beklemesinden ziyade problemin ayağına gidecek bir çalışma sistematığı geliştirmesi gerekir. Bunda en önemli ayağın kurumların albenisi olacak daireler kurulabilir. Fakat müftülüklerin bünyesinde olmamalı. Zira ömründe camiye müftülüğe yolu

düşmemiş insanlar derdini ailevi problemlerini bürolara gelip açmaya çekinir. Bundan dolayı kurumlar müftülüklerin binalarının dışında olmalı.

11- Aile İrşat ve Rehberlik Büroları il ve ilçe belediyeleriyle belediyenin siyasal duruşu ne olursa olsun aile ve toplum saadeti için müşterek çalışmalı ve siyasal her hangi bir amaç gütmemeli. Aile sorunları üzerinden siyasal bir kaygı duymamalı ve aile saadeti için müşterek hareket etmeli.

12- Aile İrşat ve Rehberlik Büroları sivil toplum kuruluşlarıyla muhakkak müşterek projeler yürütmeli ve büroların faaliyetlerini ve tanıtımlarını sadece camilerde ve müftülüklerde yapılmamalı. Sosyologların ve psikologların rehberliğinde görsel ve yazılı medyada tanıtımları yapılmalı.

13- Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarının çalışmalarının sorulan sorulara fetva verme mantığından çıkarılması gerekir. Sorulan sorulara fetvalar verilse bile sorulan sorunun kaynağına inecek ve sorunu o kaynağa inmek suretiyle çözecek kanallar olması lazım. Zira sorulan sorulara daha önce kurumun alt yapısını oluşturan fetva kurumları mantığından çıkıp sosyolojik gerçeğe çözüm üretecek mantıkla hareket edecek donanım ve uzmanlar olmalı.

SONUÇ

Toplumsal kurumların (evlilik-aile-din-hukuk) gibi birbirlerini besleyen ve destekleyen kurumlar olma niteliğini gösterebilmek istedik. Toplumsal kurumların birbirini bütünleyen ve destekleyici işlevleri genelde toplumun ve özelde aile kurumunun bütünlüğünün korunmasının garantisidir. Toplumsal kurumlar sosyal değişme, sekülerleşen ve modernitenin olumsuz etkileriyle karşı karşıya kalmaktadır. Kurumlar karşılaştığı olumsuz durumdan kurtulmak için, birbirleriyle müşterek hareket etmesi gerekmektedir. Toplumsal kurumların birbirinin lazımı olduğunu ifade ettik. Her bir kurumun tayin edilmiş görevleri vardır. Bu görev tanımları kurumları birbirinden bağımsız kılmaz. Görev tanımları, kurumların alan ihlalinin önüne geçilmesi ve toplumsal kurumların yükünün hafifletilmesi için şarttır.

Her kurumun belli başlı işlevleri vardır. Kurumların, işlevlerini yerine getirebilmesi evrensel değerleri temsil ile mümkündür. Toplumsal kurumlar, toplumun belli ihtiyaçlarına yanıt vermek üzere işlevsel bir tavır sergilemelidir. Kurumların işlevlerini yerine getirirken işlevlerinden çok geride kalması, ya da bundan sapması, makro ölçekte toplumu, mikro ölçekte aileyi ve insanı sosyal çözülmeye, toplumsal çatışmaya, yozlaşmaya sürükleyen sebep olur. Toplum yaşamında boşluk olmayacağından, bu eksikliğin tamamlanması ve doldurulması gerekir. Bu eksikliğin giderilmesi kurumsal mutabakatla temin edilebilir.

Kurumlar işlevlerini yerine getirirken sınır ihlali yapmadan kendisine biçilen rolü oynamalıdır. Aksi halde arzu edilmeyen durumları netice verir. Böyle bir sonucun ortaya çıkması diğer kurumların ve toplumun bazı telafi mekanizmalarının devreye girmesini kaçınılmaz kılar. Toplumlar insanla birlikte vardır. İnsan toplum hayatına adımını atmadan ilköğrenimini aile hayatı içinde ebeveyninden edinir. Aile fertleri hayatının sonuna kadarda aile okulunda eğitim ve öğretimini her daim devam ettirmektedir. Aile kurumu, toplumun temel gereksinimlerine katkıda bulunan, toplumsal düzenin sürekliliğine katkıda bulunan en önemli kurumdur. Toplumsal yapıdan etkilenen ve toplumu etkileyen bir kurumdur. Toplumun en küçük birimi olan aile birliği, bireylerin psiko-sosyal yaşamını şekillendiren ilk sosyal çevredir.

Her bireyin aile ortamında neşet ettiği, büyüdüğü ve öldüğü göz önüne alındığında kültürel değerlerin korunması ve aktarılmasında, bireylerin sosyalleşmesinde etkili kurumun aile kurumu olduğu görülmektedir. Her kurumun kendine has yapısı ve işlevleri vardır. Bu kurumlarda meydana gelen değişme veya gelişme, diğer bütün kurumlarda da varlığını göstermektedir. Toplumsal kurumlarda yaşanan değişim ve değişimin olumsuz etkileri aile kurumunu temelinden sarsmaktadır. Durum böyle olunca ailenin geleceği adına toplum bilimciler, psikologlar, siyasiler, fikir adamları, düşünce kuruluşları, devlet kurumları, aile fertleri ve ebeveynler arasında endişeli bir durum söz konusu olmaktadır.

Evlilik ve aileye yönelik alternatif yaşam biçimlerinin varlığı yeni aile türlerinin ortaya çıkmasını, gelecekte aile yapılarının nasıl olacağını ya da varlığını sürdürüp sürdüremeyeceği endişesini beraber getirmektedir. Aile varlığını koruyacak mı? Yoksa alternatif yaşam biçimleri karşısında varlığını sürdüremeyecek mi? Değişen dünya düzeni ve sürekli sosyal çözülmeye doğru kayan toplumsal yapı ve özelde fertler, giderek yalnızlaşan bireyselci toplum yapısı ve bencil insan ilişkileri dayanışma ile varlığını koruyacak olan aile yapısının varlığını tehdit etmektedir.

Değişen dünya şartları içinde toplumun yapı taşı niteliğinde olan aile kurumunun tanımı, yapısı, türleri ve işlevleri bakımından önemli bir değişim süreci yaşamaktadır. Tarihi süreç içerisinde aile kurumu, kentleşme, sanayileşme, sekülerleşme ve modernitenin olumsuz etkileriyle geleneksel aile kodlarından sürekli uzaklaşmakta, akrabalık bağları zayıflamakta, ailenin işlevleri farklılaşmakta, işlevlerini başka kurumlara devretmektedir. İşlevlerini diğer kurumlara devreden aile yapısı içerisinde boşanma, evlilik dışı ilişkiler ve buna bağlı olarak evlilik dışı doğumlar, tek ebeveynli aileler, boşanma sonrası ikinci evlilikler ve oluşan üvey ebeveynlik veya üvey evlatlar, evlenmeksizin birlikte yaşamlar her geçen gün artmaktadır. Toplumun temelinde ailenin, ailenin temelinde de evliliğin var olması evlilik kurumuna ayrı bir önem atfetmektedir.

Günümüz toplumlarında evliliğe, aileye alternatif yaşam biçimleri ve yeni oluşan aile türleri de kendini göstermektedir. Yaşanılan tüm bu toplumsal değişim, sosyal çözülmeye ve yozlaşmaya rağmen ailenin, bütün toplumlarda toplumun

devamlılığını sağlayan, çocukların bakımı ve eğitimi açısından en önemli toplumsal kurum olma özelliğini devam ettirdiği, gelecekte de devam ettireceği görülmektedir. Aile denilince ilk akla gelen kavramlardan biri, evliktir. Meşru bir akde bağlı olmak suretiyle bir araya gelen kadın ve erkeğin birlikteliğinin genel adıdır evlilik. Evlilik bağıyla kurulan aile yapısı, bu bağı koruması ve muhafaza edilmesiyle sağlam fertler ve sağlam toplum meydana gelecektir.

Evlilik bağının korunamaması toplumsal çözülmeye toplumu sürükleyecek ve çeşitli aile modellerinin oluşmasına sebep olacaktır. Tek ebeveynli aile modelleri, babasız aile, bekâr yaşamlar, anne şefkatinden mahrum aileler vb. aile modelleri türeyecektir. Böyle bir aile ortamında yetişen çocuklar şefkat ve merhametten mahrum büyüdükleri için gelecek adına eğitim ve öğrenimleri eksik olduğundan tam bir fert olma özelliğini yitirecektir ve toplum için çoğu zaman kontrol edilemeyen fertler olma durumundan kurtulamayacaktır. Evlilik dışı birlikteliklerin ürünü olan çocuklar hayatının sonuna kadar bu ağır yükü üzerlerinde taşıyacak veya alında taşıyacaktır. Küçücük omuzlara bu koca vebali yükleyen insanlar dünyada bu ağır yükü bu omuzlara yüklemenin cezasını çekecektir ve çekmelidir. Bu hususta yasal düzenlemeler yapılması toplumsal kurumların en temel vasfı olması lazım.

Toplumsal kurumlar aile ve aile kurumunun oluşmasının meşru gücü olan evlilik kurumuna önem vermeleri gerekir. Aksi halde bu kurumlarda yaşanılacak aksaklığı toplumsal kurumların tamamı bu ağır vebali ödemek durumunda kalır ve bugünkü toplumsal buhran bu kurumdaki yaşanan aksaklığın en temel göstergesidir. Aile kurumunun başta korunması için meşru akde bağlı olmak suretiyle kurulması gerekliliğini ifade etmiş olmanın yanında, toplumsal kurumlar aile kurumunun devamı ve geleceği adına fevkalade hassas ve olması gerekmektedir.

Dünya üzerinde her geçen gün evlilik oranları düşmekte ve buna bağlı olarak boşanma oranları artmaktadır. Bunun en önemli sebebi toplumsal yapıda meydana gelen değişimler, aile yapılarındaki değişimler, sosyal çözülmeye, modernitenin olumsuz yönleri, sekülerleşen insan ve dünya, bireyselleşen, cemaat ilişkilerinden cemiyet ilişkilerine dönen çarpık dünya düzeni. Değişen dünya düzeninin aile yapısına yansımalarının neticesidir boşanma. Aile kurumunun diğer

toplumsal kurumlarla ilişkisi temelinde bu değişimin anlaşılmasını mümkün kılıyor. Zira aile tek başına mevcudiyetini muhafaza edemediğinden dolayı diğer kurumlarla hayatta kalabilme mücadelesi veriyor. Özellikle modern dönemle birlikte toplumsal yaşamın her alanında yaşanan kırılmalar aile kurumunun değişmesine, yeni biçimler kazanmasına neden olmuştur. Endüstrileşme, değişen iş yaşamı, kadın ve erkeğin iş gücüne katılımı, kent yaşamıyla değişen ilişkiler, artan bireyselleşme, aile ve evlilik ilişkilerinin yeni biçimler kazanması, değişimin temel itici gücü olmuştur. Bireyselleşmenin yanında, artan hukuki haklar, ahlaki ve kültürel değerlerin değişmesi ve boşanmanın toplumsal kabulü de boşanmaların artmasının en önemli sebepleri arasında gösterilebilir. Boşanma oranlarındaki artış aynı zamanda boşanmanın toplumsal kabulüyle de ilişkili olarak açıklanmaktadır.

Mutsuz ve çözümsüz bir evliliğin karşısında boşanmanın iyi bir çözüm olacağı düşünülmektedir. Hâlbuki dünyada ve özelde Türkiye’de boşanma oranları ve boşanmanın neticeleri incelendiği zaman toplumsal yapının ne durumda olduğu gözlenmiş olacaktır. Dünyanın gelmiş olduğu durumda toplumsal şiddet, kadın cinayetleri, suça bulaşmış çocuklar, hırsızlık, toplumsal cinnet, cinayetler, madde bağımlılığı, tecavüzler, hak ihlalleri vb daha sayamadığımız toplumsal çözümlenme faktörlerini görmek mümkündür. Toplumsal çözümlenme faktörlerinin altında yıkılmış aileler, ebeveyn şefkatinden mahrum çocuklar, aile içi geçimsizliğin oluşturduğu nefret, nesep bağı belli olmayan fertler, temel ahlaki eğitimden mahrum ahlak zedeler, hak hukuk tanımayan haram hor zedeler yatmaktadır.

Boşanma oranlarının dünya üzerinde her geçen gün artıyor olması toplumsal kurumları ailenin geleceği için harekete geçirmiştir. Tarihsel bir yol izlendiğinde boşanmaya ilişkin en etkili kurumun din olduğu görülecektir. Bütün dünyada ehemmiyeti inkâr edilemez evlilik ve aile kurumunun korunmasında dinin rolü yadsınamaz bir gerçektir. Hızlı bir şekilde küreselleşen ve sürekli sekülerleştiğimiz dünyada, aile kurumundaki sosyal çözülmeyi önleyecek en önemli güç din kurumu olduğunu ifade edelim. Aile kurumu, sosyal hayatın temeli, dünyanın geleceğinin köprüsüdür.

Din, ailenin korunmasında, aile bağlarını birleştiren en önemli bir güç kaynağıdır. Aile içinde oluşabilecek bir krizin oluşmadan önce, sosyal çözülme olgusu kendini göstermeden önce vicdanımızda, aklımızda, kalbimizde ve metafizik mülahazalarımızda var olan yüce değerleri var eden yasakçı, aile yuvasına verdiği değer çerçevesinde ve inanç ekseninde krizler doğmadan veya doğduktan sonra bitirileceğini ifade etmiş olduk. Aile olmadan toplum olmaz. Sağlıklı fertler olmadıktan sonra sağlıklı toplum olamaz. Aile etik değerlerin öğretildiği bir okuldur. Toplumsal kurumların hususiyetleri göz önüne alındığında, birbirlerini destekleyen ve toplumun refahı adına evrensel değerler ortaya koymak kurumların bir görevidir. Toplumsal mutabakat ve sosyal bütünleşmenin temini için kurumların işlevlerini sağlıklı bir şekilde yerine getirmesi gerekmektedir. Görüldüğü gibi ülkemizde dini inançlar, bireyin ve aile hayatının en ince ayrıntılarına kadar nüfuz etmektedir.

Dinin gerek bireyin hayatında ve gerekse de aile kurumundaki yeri ve öneminin, Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarına yapılan müracaatlarla anlaşılması mümkündür. Bunun yanında dinin aile kurumundaki yeri ve önemini gösteren bir diğer göstergede, Diyanet Teşkilatının hizmet götürdüğü geniş sahada din görevlilerine yöneltilen sorularda açığa çıkmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı, aile destek hizmetlerinde önleyici, koruyucu, gerekse yönlendirici ve bilgilendirici hizmetleriyle önemli bir güce sahiptir. Bu gücün etkin bir biçimde kullanılabilmesi için aşağıdaki teklifler önem arz etmektedir:

1- Ulusal ve uluslararası projelerde aile kurumuna yönelik destek hizmetlerinde dini danışma ve rehberlik faaliyetinde bulunan uzman kadroların ve din görevlilerinin önemi kavranmalı, bu projelerin hayata geçirilmesinde din görevlilerine etkin rol verilmelidir.

2- DİB'in aile kurumuna yönelik faaliyetleri desteklenmeli; gerekli uzman kadrolarının temini, mevcut kadroların bilgi düzeyinin artırılması, yeterli kadro ve projelerin sağlıklı hayata geçirilmesi için ihtiyaç duyulan bütçe desteği temin edilmelidir.

3- Ülkemizin en ücra kesimlerine din hizmeti götüren kadrolar hizmet içi eğitimlere katılmalı ve bu eğitimlerden mümkün mertebe istifade etmeleri temin edilmelidir.

4- Kurumsal bir kimlikle faaliyet gösteren, dini danışma birimleri olarak hayata geçirilen “Aile İrşat ve Rehberlik Büroları”nın hukuki statüsü geliştirilmeli, bu bürolarda görevlendirilen kadroların İlahiyat Fakültesi mezunu kişilerden seçilmesi, bu alanda ihtisas sahibi olması, bunun yanında uzman kadroların din bilimleri açısından sahip oldukları formasyon yanında ulusal ve uluslararası geçerliliği olan psikolojik danışmanlık ve rehberlik eğitimi almaları da sağlanmalıdır.

5- DİB’in aile destek hizmetlerine katkısını geliştirmek amacıyla dini danışman ve rehberlik kadroları oluşturulmalı, istendiğinde ve gerektiğinde (psikiyatri, psikolog, sosyolog, hukuk danışmanı) kadrolarından yardım alabilecek sistem oluşturulmalı.

6- Din ve din algısının aile kurumu üzerindeki etkileri hakkında ülke genelinde saha araştırması yapılarak, araştırmadan elde edilecek sonuçlar, öncelikle Diyanet İşleri Başkanlığı olmak üzere aile kurumuna yönelik destek hizmeti sunan bütün kurumların hizmet politikalarına araştırma bulguları yansıtılmalıdır.

7- Aile kurumuna yönelik yapılacak çalışmalar bir ekip çalışmasıyla yapılması daha hızlı ve güvenilir sonuçlar verecektir. Aile destek hizmeti sunan bütün kurumlar aile kurumunun devam ve bekası adına müşterek projeler üretmeli ve hayata geçirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- ACAR, Hakan (2001), “Avrupa Birliği’ne Üye Ülkelerde ve Türkiye’de Aile Politikaları”, I.Ulusal Aile Hizmetleri Sempozyumu (2000’li Yıllarda Aile Hizmetleri), T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, H.Ü. Aile Hizmetleri Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayın No:1, s.(157-165), Ankara.
- AÇIKGÖZ, H.Mustafa (2005), **Etkili İletişim**, Elis Yayınları, Ankara.
- ADAK, Nurşen (2012), Evlilik Mi? Birlikte Yaşam Mı? N. Adak, (Ed.), **Değişen Toplumda Değişen Aile**, (221-246), Siyasal Kitap Evi, Ankara.
- Akademi Araştırma Heyeti, (2005), **Bir Müslüman’ın Yol Haritası**, Işık Yayınevi, İzmir.
- AKDOĞAN, Ali (2002), **Geleneksel Toplumdan Modern Topluma Geçişte Dinî Hayat**, Rağbet Yayınları, İstanbul.
- AKDOĞAN, Ali (2004), **Sosyal Değişme ve Din**, Rağbet Yayınları, İstanbul.
- AKINTÜRK, Turgut (1988), **Medeni Hukuk**, Savaş Yayınları, Ankara.
- AKTAY, Yasin ve KÖKTAŞ, M. Emin, (1998), **Din Sosyolojisi**, Vadi Yayınları, Ankara.
- AKYÜZ, Hüseyin (2008), **Kurumlar Sosyolojisi**, Siyasal Kitapevi, Ankara.
- AKYÜZ, Niyazi ve ÇAPÇIOĞLU, İhsan (2008), **Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi**, Gündüz Yayınları, Ankara.
- AKTAŞ, M. Aliye, ”Aile Terapisinde Sosyal Hizmet Yaklaşımı”, **Aile ve Toplum Dergisi**, Sayı 7, 2004 s. 1-10, Ankara.
- ALTAŞ, Nurullah (2000), Dini Danışmanlığın Teorik Temelleri, **AÜİFD**, Sayı 41 s. 327-351, Ankara.
- ALTINTAŞ, İsmail (2008), **Dış Göç ve Din**, Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, İstanbul.
- ARI, Saim, “Evlilikte İnancın Gücü”, **Sızıntı Dergisi**, Sayı 324, Ocak 2006. (Erişim) <http://www.sizinti.com.tr/konular/ayrinti/evlilikte-inancin-gucu.html>, 29 Mart 2015.
- ARIKAN, Çiğdem (1996), **Halkın Boşanmaya İlişkin Tutumları Araştırması**, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, (Erişim) http://ailetoplum.aile.gov.tr/data/54293dab369dc32358ee2b0f/kutuphane_22_halkin_bosanmaya_iliskin_tutumlari_arastirmasi.pdf, 17 Nisan 2015.

- ARMANER, Neda (1973), **Psikopatolojide Dini Belirtiler**, Demirbaş Yayınları, Ankara.
- ASLAN, Senem Burkay (2012), Değişen Dünyada Aile Politikaları, N. Adak, (Ed). **Değişen Toplumda Değişen Aile**, (261-279), Siyasal Kitabevi, Ankara.
- AYDIN, Mustafa (1997), **Kurumlar Sosyolojisi**, Vadi Yayınları, Ankara.
- AYDIN, Ziya, “Bedenimizin Sinyalleri”, **Sızıntı Dergisi**, sayı:251, Aralık 1999 s.24. (Erişim) <http://www.sizinti.com.tr/konular/ayrinti/kulak-asmadigimiz-bedenimizin-sinyalleri-erken-uyari-sistemi.html>, 5 Nisan 2015.
- BATTAL, Ahmet (2008), **Boşanma Sebepleri Bilimsel Araştırma Projesi Uygulama Sonuçları (Nihai Rapor)**, Akademik Dayanışma ve Araştırma Genel Vakfı Yayınları, İstanbul, (Erişim), [http://www.turgutozal.edu.tr/abattal/contents/abattal/files/bosanma_sebepleri\(1\).pdf](http://www.turgutozal.edu.tr/abattal/contents/abattal/files/bosanma_sebepleri(1).pdf), 27 Şubat 2015.
- BERGER, Peter L. (1993), **Dinin Sosyal Gerçekliği**, çev. Ali Coşkun, İnsan Yayınları, İstanbul.
- BİLGİN, Vejdi (1997), **Sosyal Çözülme ve Din**, Etüd Yayınları, Samsun.
- BİLGİSEVEN, A. Kurtkan (1987), **Eğitim Sosyolojisi**, Rağbet Yayınları, İstanbul.
- BİLGİSEVEN, A. Kurtkan (1985), **Din Sosyolojisi**, Rağbet Yayınları, İstanbul.
- BLACK, Cyril E. (1986), **Çağdaşlaşmanın İtici Güçleri**, çev. Fatih Gümüş, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara.
- BOTTOMORE, T.B. (1984), **Toplum Bilim**, çev.Ünsal Oskay, Beta Yayınları, İstanbul.
- BUZ, Sema (2003), “Aile Politikalarına Mülteciler Boyutunda Bir Bakış”, **Aile ve Toplum Dergisi**, Sayı: 2 Ekim-Aralık 2003, s. 1-7 (Erişim) http://ailetoplum.aile.gov.tr/data/54293f63369dc32358ee2b2e/aile_ve_toplum_6_aile_ve_toplum6.pdf, 27 Şubat 2015.
- CEBECİ, Suat (2012), **Dini Danışmanlık ve Rehberlik**, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- CAN, Kadir “Mutsuz Evlilikler Hastalık Sebebi Mi?”, **Sızıntı Dergisi** Sayı 274, 2001 s.30. (Erişim) <http://www.sizinti.com.tr/konular/ayrinti/mutsuz-evlilikler-hastalik-sebebi-mi.html>, 01 Mart 2015.
- CÜCELOĞLU, Doğan (2000), **Yeniden İnsan İnsana**, Remzi Kitabevi, İstanbul.

- ÇAKMAKÇI, Ramazan ve SARIOĞLU, M.Şerif (2015), **Aile Neden Çöküyor?**, (Erişim) <http://www.sagirolu.av.tr/aile-neden-cokuyor-cn329.html>, 4 Nisan 2015.
- ÇELİK, Celaleddin (2002), **Şehirleşme ve Din**, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya.
- ÇELİK, Celaleddin “Değişim Sürecinde Türk Aile Yapısı ve Din”, **EÜİFD**, 2009 s. 25-35
- ÇİFTÇİ, Adil “ Dini Kurumlar”, **DEÜ. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı 9, 1995 s. 425-465. (Erişim) http://ktp.isam.org.tr/pdfdrg/D00036/1995_9/1995_9_CIFTCIA.pdf 22 Mart 2015.
- ÇİFTÇİ, Ali (2009), “Türkiye’nin Nüfus Bilgileri Işığında Kâzım Karabekir’in Aile ve Nüfus Politikalarına İlişkin Görüşleri ve Bugünkü Durum”, **Aile ve Toplum**, Sayı 19, Ekim-Kasım 2009, s. 25-39, Ankara, (Erişim) <http://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&ved=0CCEQFjAB&url=http%3A%2F%2Fwww.mulkiyederigi.org%2Fspcd%2Farticle%2Fdownload%2F5000108125%2F5000100835&ei=g-YzVaivGsHmyQPyl4GwBw&usg=AFQjCNHE2-KfsSYfQpcuafkqgn-InjGjg&sig2=7XpR0cT3zYTJ1o2wffQIgQ&bvm=bv.91071109,d.bGQ>, 27 Şubat 2015.
- DİVİTÇİOĞLU, Sencer (1987), **Kök Türkler**, Ada Yayınları, İstanbul.
- DOĞAN, İsmail (2001), **Osmanlı Ailesi-Sosyolojik Bir Yaklaşım**, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- DOĞAN, İsmail (2008), **Sosyoloji**, Pegem Yayınları, Ankara.
- DODURGALI, Abdurrahman (1995), **Eğitim Sosyolojisi**, M.Ü. İlahiyat Fak. Vakfı Yayınları İstanbul.
- DÖNMEZER, Sulhi (1984), **Sosyoloji**, Savaş Yayınları, Ankara.
- DUMON, W. (1991), “Avrupa Topluluğu Ülkelerinde Aile Politikaları”, çev. Esengün M. Ruhi, **Aile ve Toplum**, Yayın No: 69, s. (1-224), Erişim, http://ailetoplum.aile.gov.tr/data/54293ea2369dc32358ee2b25/kutuphane_8_avrupa_toplulugu_ulkelerinde_aile_politikasi.pdf, 22 mart 2015.
- DURKHEİM, Emile (1986), **Meslek Ahlakı**, çev. Mehmet Karasan, M.E.B Yayınları, İstanbul.

- DÜNDAR, Özge Z. (2012), Değişen ve Değiş(e)meyen Yönleriyle Aile: Yapısı, Türleri, İşlevleri. N. Adak, (Ed.), **Değişen Toplumda Değişen Aile**, (39-64), Siyasal Kitabevi, Ankara.
- ER, İzzet (1988), **Din Sosyolojisi**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- ERKAL, Mustafa (2000), **Sosyoloji**, Der Yayınları, İstanbul.
- FİCHTER, Joseph (2009), **Sosyoloji Nedir?**, çev. Nilgün Çelebi, Anı Yayınları, Ankara.
- FREGGER, Robert (2009), **Manevi rehberlik ve Ben Ötesi Psikolojisi Üzerine Paylaşımlar**, çev. Ömer Çolakoğlu, Kaknüs Yayınları, İstanbul.
- FREYER, Hans (1964), **Din Sosyolojisi**, çev. T. Kalpsüz, AÜİFY, Ankara.
- GİDDENS, Antony (1991), **Sosyoloji**, çev. Hüseyin Özel, Cemal Güzel, M. Özcan, Z. Mercan, Ş. Pala, Ayraç yayınları, Ankara.
- GİDDENS, Antony (2000), **Elimizden Kaçıp Giden Dünya**, çev. Osman Akınhayı, Alfa Yayıncılık, İstanbul.
- GİRİLTİ, İsmet ve Pertev Bilgen, Tayfun Akgüner (1998), **İdare Hukuku I**, Der Yayınları, İstanbul.
- GORDON, Thomas (2000), **Etkili Ana Baba Eğitimi Aile İletişim Dili**, çev. E. Aksoy, Sistem Yayıncılık, İstanbul.
- GÖKA, Erol (2006), **Türk Grup Davranışı**, Aşina Kitaplar, Ankara.
- GÖKA, Erol “Sağlık Alanında Dini Danışmanlık Şarttı”, Ekim 19, 2009, (Erişim), <http://www.haber10.com/makale/17316>, 9 Mart 2015.
- GÖKÇE, Birsen (1996), **Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Toplumsal Kurumları**, Savaş Yayınları, Ankara.
- GÖLE, Nilüfer (2008), **İç İçe Girişler: İslam ve Avrupa**, çev. Ali Berktaş, İstanbul, Metis.
- GÜLEN, Muhammet F. (2011), **Ölçü veya Yoldaki Işıklar**, Nil Yayınları, İstanbul.
- GÜNAY, Ünver, “Modern Sanayi Toplumlarında Din”, **EÜİFD**, Sayı 3, Kayseri 1986 s. 42.
- GÜNAY, Ünver, “Ziya Gökalp ve Din Sosyolojisi”, **EÜSBED**, Sayı 3, 1989 s. 223-235.
- GÜNAY, Ünver (1998), **Din Sosyolojisi**, İnsan Yayınları, İstanbul.

GÜNEŞ, Ahmet “Evlilik Sertifikanız Hazır Mı?”, **Sızıntı Dergisi**, Sayı 307, Ağustos 2004. (Erişim) <http://www.sizinti.com.tr/konular/ayrinti/evlilik-sertifikanız-hazır-mi.html> 29 Mart 2015.

GYV, “**Antalya Aile Konferansı Sonuç Bildirgesi**”, Aralık 4, 2010, (Erişim) <http://www.gyv.org.tr/Haberler/Detay/514>, 01 Mart 2015.

İÇLİ, Gönül (2009), **Sosyolojiye Giriş**, Anı Yayıncılık, Ankara.

KARA, Mustafa (1997), **Kurumlar Sosyolojisi**, Vadi Yayınları, Ankara.

KARAŞAHİN, Hakkı (2007), **Bir Batı Anadolu Kasabasında Dinî Hayat-Gördes Örneği**, Birleşik Kitabevi, Ankara.

KAYA, Saynur, "Pastoral Danışma", (Erişim), <http://www.sanalpsikolog.com>, 27 Şubat 2015.

KEHRER, Günter (1998), **Din Sosyolojisi**, çev. Yasin Aktay- Mehmet Emin Köktaş, Vadi Yay, Ankara.

KEHRER, Günter, ROBERTSON, Roland, DURKHEİM, Emile (1996), **Din Sosyolojisi**, çev. Abdullah Topçuoğlu ve M. E. Köktaş Vadi yayınları, Ankara.

KEHRER, Günter (1998) “**Din Sosyolojisi**, çev. Mehmet Emin Köktaş, **Din Sosyolojisi**, der. Yasin Aktay- Mehmet Emin Köktaş, Vadi Yayınları, Ankara.

KESKİN, Yahya Mustafa, “Din ve Toplum İlişkileri Üzerine Bir Genelleme”, **Din Bilimleri Akademi Araştırma Dergisi**, IV Sayı: 2 Yıl: 2004 s.11.

KESKİN, Yahya Mustafa, “Din Ve Toplum Üzerine Bir Genelleme”, **Din bilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, Sayı 2, 2004 s. 9-11.

KILIÇ, Ahmet Faruk (2011), **Dini Danışma ve Rehberlik**, Toplumsal Bir İhtiyaç Olarak Din, (ss. 1-14), Sakarya: Sakarya Üniversitesi.

KIRMAN, M. Ali (2005), **Din ve Sekülerleşme**, Karahan Kitabevi, Adana.

KLEİNMAN, Mark (2006), “Kriz Mi? Ne Krizi? Avrupa Refah Devletlerinde Süreklilik ve Değişim”, **Sosyal Politika Yazıları**, Der. Ayşe Buğra Çağlar Keyder, İletişim Yayıncılık, İstanbul.

KOSTAŞ, Münir (1995), **Üniversite Öğrencilerinde Dine Bakış**, TDVY, Ankara.

KÖK, Tülay, “**Daha Uzun ve Mutlu Yaşamının Sırrı Evlilik**”, Ağustos 15, 2013, (Erişim) <http://www.haberler.com/daha-uzun-ve-mutlu-yasamanin-sirri-evlilik-4975208-haberi/>, 12 Mart 2015.

KÖKTAŞ, M. Emin (1993), **Türkiye’de Dini Hayat**, İşaret Yay, İstanbul.

- KÖSE, Ali (2002), **Sekülerizm Sorgulanıyor**, Sekülerizmin Gerilemesi ve Dinin Krizinden Sekülerleşme Krizine, Ali Köse, (Ed.), Ufuk Kitap, İstanbul.
- KÖSEMİHAL, N. Şazi (1971), **Durkheim Sosyolojisi**, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- M. POLOMA, Margaret (1993), **Çağdaş Sosyoloji Kuralları**, çev. Hayriye Erbaş, Gündoğan Yayınları, Ankara.
- MARDİN, Şerif (1995), **Din ve İdeoloji**, İnsan Yayınları, İstanbul.
- MARSHALL, Gordon (1999), **Sosyoloji Sözlüğü**, çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü, Bilim Sanat Yayınları, Ankara.
- MERİÇ, Nevin (2005), **Değişen Kentte Dinî Hayat**, Kapı Yayınları, İstanbul.
- MERİÇ, Nevin, “Fetva Sorularında Ailenin Dağılması”, Mayıs 15, 2011, (Erişim) <http://nevinmeric.com/fetva-sorularinda-ailenin-dagilmasi.gbt>, 28 Şubat 2015.
- MENSHİNG, Gustave (1994), **Dini Sosyoloji**, çev. Mehmet Aydın, Tekin Kitabevi Konya.
- NAZLI, Serap (2001), **Aile Danışmanlığı**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- NİRÜN, Nihat (1986), **Sosyoloji**, MEB Yayınları, İstanbul.
- NİRÜN, Nihat (1994), **Sistemik Sosyoloji Yönünden Aile ve Kültür**, Dil ve Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- OKUMUŞ, Ejder (2003), **Toplumsal Değişme ve Din Olayı**, İstanbul Ü. Ed. Fak Yayınları, İstanbul.
- ÖNCÜ, Ayşe (1982), **Örgüt Sosyolojisi**, Turhan Kitabevi, Ankara.
- ÖZDEMİR, Süleyman (2007), **Küreselleşme Süresinde Refah Devleti**, Genişletilmiş 2. Baskı İTO Yayın, İstanbul.
- ÖZDEN, Oktav Alantar (1991), Fransa’da Aile, Aile Araştırmaları-Karşılaştırmalı Ülkeler Panoraması, **Aile ve Toplum**, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, (Erişim) http://ailetoplum.aile.gov.tr/data/54293dab369dc32358ee2b0f/kutuphane_9_aile_politikolari_karsilastirmali_ulkeler_panoraması.pdf, Ankara, 27 Şubat 2015.
- ÖZKALP, Enver (1995), **Sosyoloji**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- ÖZKALP, Enver (2000), **Sosyolojiye Giriş**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- SALLAN, Songül ve ERGÜN, Cem (2004), “Aile ve Yoksulluk”, Kentsel Yoksulluk ve Aile, IV. Aile Şurası, **Aile ve Toplum**, (Erişim),

http://ailetoplum.aile.gov.tr/data/54293ea2369dc32358ee2b25/kutuphane_42_iv_ail_e_surasi_kararlari.pdf, Ankara.

SAYIN, Önal (1990), **Aile Sosyolojisi-Ailenin Toplumdaki Yeri**, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir.

SHERKAT, D.E, ELLİSON, Christopher G. “Din Sosyolojisindeki Son Gelişmeler ve Gündemdeki Tartışmalar”, çev. İ. Çapcıoğlu, **AÜİFD**, Sayı 1, 2004 s. 225-262.

SEZEN, Yümni (1998), **Sosyoloji Açısından Din**, MÜİFVY, İstanbul.

SUBAŞI, Necdet (2002), Toplumsal Değişme, Aile ve Yeni Risk Alanları, (Erişim), <http://www.necdetsubasi.com/index.php/makale/11-toplumsal-degisme-aile-ve-yeni-risk-alanlari>, 25 Mart 2015.

ŞENKAL, Abdulkadir (2007), **Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika**, Alfa Yayınları, İstanbul.

ŞENTÜRK, Ünal (2006), **Parçalanmış Aile Çocuk İlişkisinin Sebep Olduğu Sosyal Problemler (Malatya Uygulaması)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

ŞENTÜRK, Ünal (2008), “Aile Kurumuna Yönelik Güncel Riskler”, **Aile ve Toplum Dergisi**, 4(14), s. 7-32, (Erişim),

[http://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&ved=0CCIQFjAB&url=http%3A%2F%2Fdergipark.ulakbim.gov.tr%2Fspcd%2Farticle%2Fdownload%2F5000107988%2F5000100698&ei=3YZGVf6aPIX9UOjugPgH&usg=AFQjCNH9j-muYwT55-](http://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&ved=0CCIQFjAB&url=http%3A%2F%2Fdergipark.ulakbim.gov.tr%2Fspcd%2Farticle%2Fdownload%2F5000107988%2F5000100698&ei=3YZGVf6aPIX9UOjugPgH&usg=AFQjCNH9j-muYwT55-0m8TZCAHFgBZbf4Q&sig2=l1sX7aulQU7WR673C4UxrA)

[0m8TZCAHFgBZbf4Q&sig2=l1sX7aulQU7WR673C4UxrA](http://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&ved=0CCIQFjAB&url=http%3A%2F%2Fdergipark.ulakbim.gov.tr%2Fspcd%2Farticle%2Fdownload%2F5000107988%2F5000100698&ei=3YZGVf6aPIX9UOjugPgH&usg=AFQjCNH9j-muYwT55-0m8TZCAHFgBZbf4Q&sig2=l1sX7aulQU7WR673C4UxrA), 25 Mart 2015.

ŞENYAPILI, Önder (1981), **Toplum ve İletişim**, Turhan Kitabevi, Ankara.

ŞİMŞEK, Salih (2005), **Ekonomik Refahın Batı Toplumunu Üzerindeki Erozyon Etkisi**, (Erişim)

http://www.ekodialog.com/Makaleler/ekonomik_refahin_batidaki_erozyonu.html, 02 Mart 2015.

TARIK, Tuncay (2010), **Sosyal Hizmet, Avrupa Birliği Ülkelerinde Aile Politikaları ve Türkiye**, Sosyal Hizmet Uzmanları Yayınları, Haziran-Temmuz s. 1-8, (Erişim) <http://www.sh.hacettepe.edu.tr/makale/familypolicy.pdf>, 27 Şubat 2015.

TEZCAN, Mahmut (2000), **Türk Ailesi Antropolojisi**, İmge Kitabevi, Ankara.

TEZCAN, Mahmut (2010), **Sosyolojiye Giriş**, Anı Yayıncılık, Ankara.

T.C. Başbakanlık Diyanet İşleri Başkanlığı, **Kadın ve Aileye Yönelik Çalışmalar 2007-2009**, 2007-2009: 21-48, (Erişim),

<http://www2.diyanet.gov.tr/DinHizmetleriGenelMudurlugu/KadnveAileyeYonelikCalismalar/KadinVeA%C4%B1IleyeYonel%C4%B1kCalismalar.pdf>, 25 Mart 2015.

T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilat Yapısı, (Erişim), <http://diyanet.gov.tr/tr/kategori/teskilat-yapisi/22>, (Erişim), 27 Şubat 2015.

T.C. Başbakanlık Diyanet İşleri Başkanlığı, Temel İlke ve Hedefler, (Erişim), <http://www.diyanet.gov.tr/tr/kategori/temel-ilke-ve-hedefler/23>, (Erişim), 27 Şubat 2015.

T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilat Şeması (Erişim), <http://www.diyanet.gov.tr/tr/kategori/teskilat-semasi/72>, Erişim, 27 Şubat 2015).

T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı, Faaliyet Raporu-2011, Strateji Geliştirme Başkanlığı, <http://www2.diyanet.gov.tr/StratejiGelistirme/Faaliyet/2011%20Y%C4%B1I%20C4%B1k%20Faaliyet%20Raporu.pdf>, Erişim, 27 Şubat 2015.

T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı, İstatistikler, **İstatistiksel Tablolar**, (Erişim), <http://www.diyanet.gov.tr/tr/kategori/istatistikler/136>, Erişim, 27 Şubat 2015.

T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı Çankaya İlçe Müftülüğü, Aile ve Dini Rehberlik, **Aile ve Dini Rehberlik Bürosu**, (Erişim), <http://www.cankayamuftulugu.gov.tr/aileirsat.htm>, Erişim 27 Şubat 2015.

T.C. DİB, **Kadın ve Aileye Yönelik Çalışmalar 2007-2009**: s. 21-48, (Erişim), <http://www2.diyanet.gov.tr/DinHizmetleriGenelMudurlugu/KadnveAileyeYonelikCalismalar/KadinVeA%C4%B1IleyeYonel%C4%B1kCalismalar.pdf>, Erişim, 27 Şubat 2015.

T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı, **Aile ve Dini Rehberlik Daire Başkanlığı**, (Erişim), <http://www2.diyanet.gov.tr/DinHizmetleriGenelMudurlugu/Sayfalar/Gorevler.aspx>, Erişim 27 Şubat 2015.

T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, “Yerinde Bilgi Edinme Projesi-Ülke Raporları-Japonya Raporu”, Aile ve Toplum, Hazırlayan, Nejdet Eyikoçak, Nesrin T., Yayına Hazırlayan, M. Emin Sezgin, s. 243-282, Ankara (Erişim)

http://ailetoplum.aile.gov.tr/data/54293ea2369dc32358ee2b25/kutuphane_54_yerinde_bilgi_edinme_projesi_ulke_raporlari.pdf, 27 Şubat 2015.

T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, “Boşanma Nedenleri Araştırması”, Aile ve Toplum, Araştırma Ekibi, Semra Demirkan, Rahime Şen, Erişim,

http://yesoder.org/User_Files/editor/file/Bosanma_Nedenleri_Arastirmasi.pdf,

Ankara.

T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, “Stratejik Plan 2007-2011”, **Aile ve Toplum**, Hazırlayan, Ali Çiftçi ve Abdulkadir Abduşoğlu, s. 59-60, Ankara, (Erişim)

http://ailetoplum.aile.gov.tr/data/54293f47369dc32358ee2b2b/kutuphane_17_asagem_stratejik_plan_.pdf, 27 Şubat 2015.

T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, “Türkiye’de Aileye Yönelik Sosyal Politika ve Hizmetler”, **Aile ve Toplum**, Hazırlayan, Arzu Çoban, Cengiz Özbesler, (2009), Cilt 15. Sayı 5, s. 31-43, Ankara, (Erişim) http://aile.ekalite.com.tr/files/AILE_VE_TOPLUM_18_AILE_DERGI_18_SAYI.PDF#page=32, 27 Şubat 2015.

TÜİK, Boşanma İstatistikleri, Boşanma Nedenleri, **Nedene Göre Boşanmalar**, (Erişim), <http://tuikapp.tuik.gov.tr/demografiapp/bosanma.zul>, Erişim 25/02/2015, 16:01.

TÜİK, Resmi İstatistik Portalı, Adalet Bakanlığı, Ceza İnfaz Kurumu İstatistikleri, Adalat İstatistikleri 2013 Yıllık, Adli İstatistikler 2012, Hukuk Mahkemeleri, Hukuk Mahkemeleri Dava Türleri, **Boşanma Dava Türü Kararları**, Türkiye 2012, (Erişim), http://adlisicil.adalet.gov.tr/istatistik_2012/131.pdf. Erişim 25/02/2015, 16.10.

TÜİK, **Aile Yapısı Araştırması 2006**, Evlilik, Kesin Boşanma Nedeni, Cinsiyete Göre, <http://tuikapp.tuik.gov.tr/aileyapidagitimapp/aileyapi.zul>, 25 Mart 2015.

TÜİK, “Aile Yapısı Araştırması 2006”, **Aile ve Toplum**, TÜİK Matbaası, s. 1-42, Ankara, (Erişim)

<http://ailetoplum.aile.gov.tr/data/544f6ddd369dc328a057d01c/aileyap%C4%B1s%C4%B1%202006%20.pdf>, 17 Nisan 2015.

- TÜİK, **2006 Evlilikte Dini Nikah**, Konularına Göre İstatistikler, İstatistikler Tablolar ve Dinamik Sorgulama, Toplumsal Cinsiyet Göstergeleri, Evlenme, **Evlilikte Nikah Türleri**, Erişim: http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1068, Erişim 27 Şubat 2015.
- TÜİK, **2006 Boşanma Sebepleri**, Konularına Göre İstatistikler, İstatistikler Tablolar ve Dinamik Sorgulama, Toplumsal Cinsiyet Göstergeleri, Boşanma, Boşanma Sebepleri, Erişim: http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1068, Erişim 27 Şubat 2015.
- TİMURTURKAN, Meral (2012), Aile Birliğinin Bozulması: Boşanma ve Yeniden Evlenme, **Değişen Toplumda Değişen Aile**, N. Adak, (Ed.), (201-219), Siyasal Kitabevi, Ankara.
- TOPÇUOĞLU, Meryem Koray Alpler (1995), **Sosyal Politika**, Ezgi Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- TÜRKDOĞAN, Orhan (1977), **Köy Sosyolojisinin Temel Sorunları**, Dede Korkut Yayınları, İstanbul.
- TÜRKDOĞAN, Orhan (2004), **Osmanlıdan Günümüze Türk Toplum Yapısı**, Çamlıca Yayınları, İstanbul.
- TÜRKKAHRAMAN, Mimar, “Teorik ve Fonksiyonel Açıdan Toplumsal Kurumlar ve Kurumlar Arası İlişkiler”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fak. Dergisi**, Sayı 2, 2009 s. 25-46.
- ÜNAL, Ali. (29 Kasım 2010). **Aile Neden Çöküyor?**, Zaman Gazetesi. 2 Mart 2015, (Erişim) http://www.zaman.com.tr/ali-unal/aile-neden-cokuyor_1058235.html.
- ÇİĞDEM, Ahmet ve DİKEÇLİGİL, Beylü (1991), Kültürel Değerler ve Sosyal Değişme, **Aile Yazıları-2**, Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, (Erişim), http://ailetoplum.aile.gov.tr/data/54293dab369dc32358ee2b0f/kutuphane_5_aileyazilari_2.pdf, Ankara, 25 Mart 2015.
- VERGİN, Nur. “Toplumsal Değişme ve Dinsellikte Artış”, **Toplum ve Bilim Dergisi**, 1985, s. 9-28.
- VİRTUE, Doreen (2007), **İlahi Rehberlik**, çev. S. Ayanbaşı, Akaşa Yayını, İstanbul.
- WACH, Joachim (1987), **Din Sosyolojisine Giriş**, çev. Battal İnandı, AÜİFY, Ankara.

- WACH, Joachim (1995), **Din Sosyolojisi**, çev. Ünver Günay, MÜİFVY, İstanbul.
- WEBER, Max (1996), **Din Sosyolojisi**, çev. Latif Boyacı, Yarı Yayınları, İstanbul.
- WEBER, Max (1964), **Sosyoloji Yazıları**, çev. T. Parla, İletişim Yayınları, İstanbul.
- WEBER, Max (2012), **Din Sosyolojisi**, çev. Latif Boyacı, Yarı Yayınları, İstanbul.
- WILBER, Ken (1995), **Transandantal Sosyolojisi** Çev. C. Polat, İnsan Yay, İstanbul.
- YASA, İbrahim (1973), **Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Temel Sorunları**, TODAİE Yayınları, Ankara.
- YAZICI, Erdinç (1999), **Sosyal Hareketler ve Yeni Misyon Arayışları**, Kitap Yayınları, Ankara.
- YALÇIN, Selçuk (1985), **Personel Yönetimi**, İ.Ü İşletme İktisadi Enstitüsü Yayını, İstanbul.
- YAVUZ, Nevzat (2008), “Resmi Nikâh Neden Gereklidir”, (Erişim) <http://www.isilaysaygin.com/tr/index.php?pg=kadinstatusu&sayfano=19>, 01 Mart 2015.
- YILDIRIM, Ergül (1999), **Değişen Din Anlayışının Sosyolojisi**, Bilge Yayıncılık, İstanbul.
- YILMAZ, İrfan ve İHSANOĞLU, İ. Hakkı (1998), **İlim ve Din**, Nil Yayıncılık, İzmir.
- YOLCUOĞLU, İsmet. G. “Aile Sorunları”, (Erişim) <http://www.sosyalhizmetuzmani.org/aileterapisindesosyalhizmet.html>, 22 Şubat 2015. 2 Şubat 2015.
- YOLCUOĞLU, İsmet G. “Toplumun Temel Kurumu Olarak Aile” (Erişim) <http://www.sosyalhizmetuzmani.org/ailearastirma1.htm> 9 Mart 2015.
- YÖRÜKOĞLU, Atalay (1997), **Değişen Toplumda Aile ve Çocuk**, Özgür Yayınları, İstanbul.
- YÜCE, Abdulhakim (2013), **Dünya ve Ahirete Bakan Yönleriyle Bizim Dünyamız**, Işık Yayınları, İstanbul.
- ZIJDERVELD, Antony (1985), **Soyut Toplum**, çev. Cevdet Cerit, Pınar Yayınları, İstanbul.